BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVII
C
18
NAPOLI

- C - 18 -

Digitized by Google

Digitized by Google

XVII
C
~~19~~ 18

יהוה
Illumino
In æquilibrio
Re-
ſplendeo
G. Strauch
delin.

TVRCA NIKHTO'Σ:

Hoc eſt;

DE IMPERIO OTTOMANNICO EVERTENDO, ET BELLO CONTRA TVRCAS PROſpere gerendo,

CONSILIA TRIA, LECTIOne & cognitione valde digna:

I. Lazari Soranzii, Patr. Veneti: quod OTTOMANNVM, ſiue de rebus Turcicis:

II. Achillis Tarduccii: quod TVRCAM VINCIBILEM inſcribere placuit:

III. Anonymi cuiuſdam DISSERTATIO, DE STATV IMPERII TVRCICI, cuiuſmodi ſub Amurathe III. fuit: deq; eius euertendi modo.

Nunc primum ex Italico idiomate in Latinum conuerſa

à

IACOBO GEVDERO ab Heroltzberga.

Cum INDICE *copioſo.*

FRANCOFVRTI,

Typis WECHELIANIS, apud Claudium Marnium, & heredes Io. Aubrii.

M. DCI.

Illuſtribus & Generoſiſs. Bb.

D. ALBERTO A LIMBVRG, S. ROM. IMPERII PINCERNÆ HÆREDITARIO, ſemper libero:

ET

D. WEICKARDO LIBERO BARONI IN POLHAIM, DN. IN *Buchaim & Wartenberg; S. Cæſ. Mai. à Conſiliis,*

DD. ſuis plurimum obſeruandis.

QVIBVS virtutibus, & animi corporisq; dotibus, Illuſtris & Magnanimus heros IOACHIMVS antiquioris proſapiæ COMES IN ORTENBVRG, pręditus fuerit, multis iam antea ſatis notum eſt; pluribus vero ex aliorũ, me longe doctiorum, ſcriptis & cõmentariis innoteſcet. Mira ſane & rara fuit E.G. in vera & orthodoxa religione conſtantia, quã ardentiſſimo zelo & indefeſſo ſtudio ita coluit, vt nullis honorum & præmiorũ pollicitationibus, nullis ęrumnis aut miſeriis, quibus longo ſatis vitæ ſpatio varie iá-

ctatus & afflictus fuit, ab ea diuelli, aliove flecti potuerit. Quid iuſtitiã dicam, cuius in priuatis ęque ac publicis rebus & negotiis omni vitæ tempore fuit obſeruantiſſimus. Quid prudentiã? Quid temperantiã? Quid magnanimitatẽ, iuxtaq; patientiam vere Chriſtianã, qua infinitos aduerſę fortunæ caſus & inſultus fortiter ſuperauit; tum facultatum quoq; iacturam non ſane exiguam animo ęquo pertulit. Ea porro Illuſtris huius viri humanitas extitit, vt non modo ſuæ aut lautioris quoq; conditionis homines, ſed quoſuis etiã alios, viri modo boni & honeſti, nec à ſana doctrina abhor rentes eſſent, animo beneuolo cõplexus, omniq; officiorũ genere proſequutus fuerit: ita vt nulli, cui prodeſſe modo ſe poſſe exiſtimabat, operam ſuam vnquã denegarit. Hãc beneuolentiã etiam me quotidie expertum eſſe, libẽter & vltro fateor, ac ni facerẽ, ingratitudinis crimen, à quo tamẽ ſemper abhorrui, meo merito incurrerẽ. Doctorum virorum, ipſe nõ mediocriter omni elegãti doctrina imbutus, & vir ὁμιλητικός, colloquio, cõuerſatione, literis & ſcriptis plurimũ delectat⁹ fuit, nec vllas accepit literas (quotidie autẽ plurimæ è diuerſis Europæ regionib. ad eum fuerunt perlatæ)

latæ) ad quas non è veſtigio ipſe ſuo autographo reſponderit. Nec rei bellicę imperitus fuit, cuius cum hiſtoria veteri atque recenti exactam cognitionem tenuit. Patriæ ſalute & proſperitate, ad quam omnia referenda, nihil prius, nihil antiquius habuit, eamque omni ratione promouere & procurare pro viribus ſemper eſt adnixus. Scio equidē his, quæ a me ſummatim ſtrictimq; & vix vno verbo dicta ſunt, non omnes æque fidē adiuncturos: vera tamen me dixiſſe, multi Principes, aliiq; magni nominis viri non diffitebuntur. Vos, Barones Generoſiſſimi, eius rei teſtes laudo, omni exceptione maiores. Partē tamen minimam laudum & virtutū huius herois me attigiſſe ipſemet fateor, quas doctioribus perſequendas libens relinquo.

Biennium vero iam agitur, quo E. G. in libellum Lazari Soranzii de Ottomānico Imperio ſcriptum, incidit; quo ſæpius perlecto, de Turcico Imperio, deque attritis iam ipſius viribus & exhauſta potētia, deque eius extirpādi ratione, nihil vnquam elegātius in lucem prodiiſſe, recte iudicauit, dignumque ob id cenſuit, vt omnibus Germanis, quibus patriæ ſalus & libertas cordi eſt, innoteſceret, eius igitur ex Italico Idiomate in latinum transferendi ne-

gotium viris aliquot eruditione & linguarum cognitione præſtantibus, commiſit, ſed illi grauioribus occupationibus impediti, voti compotem E.G. reddere nequiuerunt. Quod cum videret, mihi tandem eius rei prouinciam delegauit, mihi inquã omnium indigniſſimo, qui Italicæ linguæ ſtudium vix primis, quod dici ſolet, labiis attigi: Latini v. ſermonis, etſi eo velis remiſq; contendã, exactam cognitionẽ hactenus mihi vendicare non poſſim. Obſequendum tamen erat tanti viri de me meiſq; omnibus optime meriti, voluntati ac iuſſui: vnde nõ inuitus ad hoc onus ſuſcipiendum me accinxi, etſi obtrectatorũ & inuidorum reprehẽſionibus & calumniis me expoſitum non neſciebã, quas tamen, huius viri reſpectu parui faciẽdas ſemper exiſtimaui. Vt autem elegantiora & magis concinna ſingula prodirẽt, rectiuſq; mens autoris à lectoribus percipi poſſet, à Cl. viro Scip. Gentile ICto, quem honoris cauſa nomino, precibus obtinui, vt ipſe emẽdationem ſuſciperet, &, ſicubi videretur, interpolaret. Quanquam vero iam ante ſeſquiannum finem huic labori impoſuerã, liber tamen ob quædã impedimenta, quæ interuenerũt, viuo Illuſt. Comite imprimi

non

n potuit: quo factum, vt ego ſpe Domi-
comiti gratificandi, ipſe vero laborum
eorum, licet exiguorū, optatis fructibus
nporis iniuria, fraudatus fuerit. Ne ta-
en interea labor iſte omnino vanus eſſet
iicorumq; flagitationibus aliquo modo
isfieret, eum cum aliis in lucem dare, &
blici iuris facere viſum eſt. Vobis autē
uſtres & Generoſiſs. Barones, q. defun-
Comitis vltimæ voluntatis executores,
vocant, conſtituti eſtis digniſſimi & vi-
lantiſſimi, eum dedicādum cenſui, quo
lam omnibus conſtaret, eodem me de-
ncti memoriā, totamq; Illuſtr. Ortēbur-
cam & veſtras quoq; Generoſiſſimas fa-
ilias honore & obſeruātia proſequi, qua
m antea viuum ſemper colui & obſerua-
: obnixe rogans, meum vt hoc erga vos
ıdium animo & frōte ſerena accipiatis,
eq; vobis ſemper commendatū habere
gnemini. Devs opt. max. quam diutiſſi-
e vos ſaluos & incolumes conſeruet. Va-
te. Perſcript. Herolzbergæ, ipſis Kal. Ia-
uariis, anni 1601. cuius ingreſſum vobis
luſtribuſq; familiis veſtris, atq; adeo toti
hriſtianæ Reip. fauſtū ſalutarēq; exopto.

VV. Generoſ.
ſtudioſiſſ.
Iacobus Geuder ab Herolzberga.

AD IAC. GEVDERVM, PATR. NOR. HORVM LIBRORVM METAPHRASTEN.

VT nitidi Soles, & lucida tela diei
Æ'lius, nunquam ſuerunt infundere ſeſe
In gremium terræ fruſtra: quin protenus igni
Spiramenta ſuę laxent, fibrasque recludant.
Multa modis miris, & tot diuerſa figuris,
Omniparens poſt vnde genit, Dea perfica, tellus
Germina tot fœtus frugum, tot ſecla animantum:
Sic non incaſſum radii virtutis auitæ
Percellunt, feriuntq; ſuo fulgore nepotum
Interiora animi, & generoſa lumina mentis.
Qui, niſi degeneres, nec tanto ſanguine dignos
Se præbere, nothæq; notam conquirere plantæ
Inſtituant, & quos præſens & poſtera taleis
Arguat infami rumore perenniter ætas:
Sæpius inſpectant ſpecula iſta domeſtica. Seque
Conformare illis tota nituntur opum vi.
Haut ſecus ac pecoris generoſi pullus apertis
Altior ingreditur campis, & crura reponit
Mollia compoſitis gradibus: vibratq; coruſcis
Ignem oculis, & frena fremens ſpumantia mandit.
Tum procul armorum ſonitum ſi percipit: aut ſi
Martius ille æris rauci canor increpat; vltro
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus:
Tantus ei curſus, tantus certaminis ardor!
Hoc eodem, GEVDERE, modo tu volta parentum
Cottidie intuitus: patris propiora trilinguis,
Et patrui celebris veſtigia pone legendo:
Quorum hic Sempronii, vel Achæi Neſtoris inſtar,
Ph. Geuder. *Egregie cordatus homo, teretiq; PHILIPPVS*
Ore fuit nuper, catus & ſapientia in omni
Ciuili, vt ſummus Germani ſideris Atlas,
Cui Leo verſicolor, veluti ſtupefactus & hærens
Dicere nequaquam veritus ſit: Poſſe ſiniſtri,
Hoc ſuperante viro, tibi nil, PEGNESE, venire.

Ille

Ille ſed excellens virtute & laudibus hiſdem,
Ardua cum-primis heic munia ſuſtinet, & quæ,
Vt vulgaria non, ſic non vulgaria poſcunt
Pectora; quum ſenſus faciant ſudore velimos:
Iuris & adflicti vir ſeruantiſſimus æqui.
Horum inquam, GEVDERE, tuens exempla; valentem
Non turpi torpere domi torpore iuuentam,
Eſſe putas dignum, ceu potor inertis Hieræ:
Verum illis ſi non par eſſe per omnia poſſis,
Ne tamen inferior longe ſis, niteris omni
Conatu, ſtudioque, indefeſſoq; labore.
Hinc variis linguis, & multifidis doctrinis
(Quando alii nugas, inconceſſasque petiſſent
Delitias, perduntq; bonas in pectore dotes)
Excolis imbutam mentem: iam Ciuica tractans
Iura, modo hiſtorias; nunc Euclidea: modo eius,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem:
Iam, quæ ſint ciueis ratione viaq; regendi:
Ex quibus inſignem tibi colligis vndique gazam,
Dædala ſicut apis, quæ in ſaltibus omnia libat
Floriferis; cellisq; ſuis loculisq; reponit:
Non raro tacitam ſubit admiratio mentem,
Copia viſendi quum ſit tot ſcripta, tuapte
Ducta manu, & totidem noctisq; dieq; labores.
Iam-nunc communem in patria Germanidos vſum,
Italico ſpolias habitu quamplurima, & illa
Veſtibus exornas Latiis, atq; vrbe Quiritum
Donas; perſpicuo, facili, planoq; retexens
Omnia ſermonis filo, tramaq; polita.
In quibus eſt Venetus culto SORANZIVS ore;
Qui Mahumetani res, vires, robora regni,
Et belli neruos; arcanaq; plurima; & aſtus,
Et procerum inuidiam, & conſulta, & perfida corda,
Et vitam, & mores, ſæuaq; tyrannidis iras:
Quaque illi valeat ratione modoq; reſiſti,
Infringique eius res, & conatus, & ardor:
Singula Chriſticolis ſcitu digniſſima terris:
Ingenio tamto, tamta dulcedine pandit:
Vt melius nihil, vt breuius nil poſſe putemus
Dicier à quoquam, qui mentem aduorterit illuc.

Anton. Geuder.

Eſt in iis itidem MINADOVS, ſcriptor Eoi
In regno Arſacidum belli, quod pluribus annis
Continuo, non eſt ita pridem, Turca furore
Geſſit ibi, variis ſucceſſibus atq; triumphis,
Sæpe etiam haud parua iactura & clade ſuorum.
Dignus & hic, propter memorandos ancipiteſque
Euentus belli, gentisq; immania facta,
Crudeleisq; modos, atq; inſatiabile fines
Tendendi cacoethes, & irrequieta cerebra:
Et ſtatum, in extremis qualis ſit Perſidos oris:
Vt non ſocordi, nec inani fronte legatur:
Scilicet exemplum capiatur vt inde, quid è re
Cuiusq; eſſe velit: ſi non ſatis ante periclo
Edoctus proprio, quid proſit, cernere poſſit.
Quin etiam verſatur adhuc incude ſub iſta
Tarducci Turca κακτὸς in Vngaria. *Præſignis cultu rerum locuplete libellus:*
Quomodo Pannoniis ſit deturbandus ab aruis,
Non adeo magnaq; manu, magnoq; paratu,
Turca ferox, omnis veri, pietatis & hoſtis:
Et ſimileis alii, in ſolem quos proferet ætas.
His operum ſtudiis dum das, GEVDERE, profecto
Non operam ludis: tibi ſed, patriæq;, lariq;
Commodus, & decus exornas laudabile gentis,
Supremæ tendens præſcripta ad candida calcis.
O ſi nobilium noſtri pars plurima ſecli,
Queis Deus & fortuna potens paria ocia fecit,
Ad ſimileis animum vellent adiungere curas,
Et frugi mentem quæ paſcunt nectaris inſtar,
Et cœlo adſimilant, & regna, vrbeisq; gubernant:
Sic operarentur ſtudiis, tempusq; redemptum
Nobile, quo dignum, pretio ſollerter haberent,
Poſthabitis nauci rebus: certe omne per æuum
Nobilius noſtra nil Nobilitate clueret.

BERN. PRAETORIVS, FAC.
Noribergæ, &c.

PRO-

VT Principes viri rectiſſime ſuo officio in regẽdo Principatu, & iuſtitia adminiſtrãda fungantur, duo ipſis in primis neceſſaria eſſe videtur: quorum alterum in eo cõſiſtit, vt rerum ſuarum perfectam cognitionem ha-
int: alterum vero vicinorum Imperiorum ſtatum, conditionem reſpicit, quod omnium Politicorum, rerum agendarum iudicio, & ipſamet experiẽtia nprobatur. Verum in vtroq; aſſequendo, maxima ïs cura atque diligentia adhibenda eſt, vt à falſo rum perfecte diſcernere diſcant. Nam, vt de priori eam, ſi in poſterioris, quod aliorum imperia conſiat, inueſtigatione noſtra opinio & cognitio verita- ion eſt conſentanea, nunquã ſalutaria conſilia, ea re habita, proſperum ſucceſſum, & euentum optam ſortiri poterunt. Conſtat enim falſam inquiſitiom, vel informationem de dicto aliquo, regeſta, vel o habitam, idem prorſus damnum atque periculũ um trahere, quod conſiliarius minus prudens, & endax, vel dux belli imperitus, & inexpertus inicere poteſt. Magna igitur laude eos Principes dios iudicamus, qui non modo ingenia, & fidem ſuom miniſtrorum pernoſcere & explorare ſtudent, rum etiam primum in ipſa aula, deinde in peregri- s quoque & exteris regionibus conſiliarios ſuos hant, alioſque viros prudentes & expertes alunt, quom illi quidem in hiſtoriis, & ſcientia ciuili egregie rſati: hi vero in aliorum Principum actionibus, Imriorum inclinationibus, conſiliis, negociationibus, eſauris, armis, fœderibus, apparatibus, & viribus

inueſtigandis oculatiſſimi & perſpicaciſſimi ſint. Ad quam rem plurimum conducet, Regionum cognitarum, aut recens inuentarum, vel quæ nondum in noſtram noticiam peruenerũt, cognitio. Qua in re ſempiterna laude & memoria Ioannes *ille* Luſitaniæ Rex, & Iſabella Aragonum regina *celebrandi erunt, quod ipſorum auſpiciis & opera India Orientales, totusque nouus orbis fuerit repertus. Sed vt ad cauſas earum rerum, quas modo diximus, perueniamus: priores quidem, conſiliarios ſcilicet, quod attinet, cum plurima dicantur aut ſcribantur adulandi animo, in fauorem Principum excogitata, vel vtilitatis ſpe, vel ex falſa aliorum relatione, vel ab eiuſmodi perſonis, qui rebus non interfuerunt, aut qui metu perculſi veritatem in lucem edere non audent: maxima cautione, & iudicio eiuſmodi dicta vel ſcripta, ab ipſis legenda ſunt & perſpicienda. De poſterioribus vero ſic ſtatuendum, oculata teſtimonia maioris eſſe ponderis & fidei, quam ſunt illa, quæ ex ſolo auditu, & aliorum relatione percipiuntur. Quod quam verum ſit, illi cognoſcunt, qui regiones ipſimet perluſtrarunt, varios poſtea in libris Coſmographicis, Geographicis, & Chorographicis errores de Principum imperiis, populorum conſuetudinibus, locorum ſitu, vulgo receptos obſeruant, qui tamen paſſim in antiquorum & recentiorum libris ſparſi ſunt, quod authores, qui de iis rebus ſcripſerunt, plurima affirmant, quorum nunquam perfectam cognitionẽ habuerunt, aliorum deſcriptiones imitantes, quæ tamen hodie rei veritati parum reſpondent, neglecto eorum iudicio, qui rebus ipſis interfuerunt, vel intelligentia præditi ſunt, quo obſeruare talia poſſunt. Homerus Vlyſſem prudẽtiæ titulo ornat, qui omnium pulcherrimus*

us eſt, qui viro principi, vel belli Duci conue-
r, non modo quod aures prabeat, ad percipienda
alii referunt, ſed quod ipſemet obſeruet conſue-
ines populorum, varias perluſtret regiones, & vr-
lurimas. In hunc finem Plato lege cauiſſe vide-
, ne quis ciuiū ſuorum peregre ad luſtrandas ex-
s prouincias proficiſceretur, niſi quadrageſimum
tis annum prius compleuiſſet, vt nimirum anno-
n plurimorum decurſu, animo ipſius prudentia
firmato, ad res, quæ in hoc mundo occurrere ſo-
t, conſiderandas maturiori cum iudicio accedere,
que ad communem Patriæ utilitatem conferre
ſit. Sed in aliorum facta non opus eſt, vt inqui-
t Principes, qui peregrinos contra ius gentium à
s limitibus arcent, vt incolæ Chinæ Moſchos, &
byſſinos ſuo commercio priuare ſolent; vel qui adi-
ſuarum regionum præſidiis muniunt, ne quis ſuo-
m exteros accedat: verentes cum Platone, ne pere-
ini mores, & conſuetudines patrias & vſu iam re-
ptas corrumpant. Verum qui maiori humanitate
editi, omnes ſine diſcrimine admittunt, cum omni-
s conuerſantur, & commercia tractant: quique à
tētiorum vi ſe defendere coguntur, illi iure & me-
to vigilare debent in ſingulas horas & occaſiones, nō
odo quæ in genere, ſed quæ particulatim eueniunt,
nderare, & neglectis rebus priuatis mercatorum,
uid Reipublicæ adminiſtrationem concernat, per-
ndere, ipſorum eſt officii. Quemadmodum igi-
r hiſtoriarum lectio hanc nobis vtilitatem confer-
debet, vt ex præteritarum rerum euentu edocti in
aſentibus & futuris prudēter nos geramus: ſic præ-
ntia recte cognoſcere, & inueſtigare debemus, vt in
mpore periculis occurramus, generali nimirum

cognitione inſtructi, particularia illa ad eandem cũ iudicio referamus. Hic enim verus noſtræ ſcientiæ ordo eſt, vt à ſingularibus denique ad vniuerſalia deſcendamus. Hinc Veneta Reſpublica rationes & iura dominationis adprime callens, non modo alios Principes imitans, Legatos ad exteros Principes, iudicio & ingenio perſpicaci præſtantes mittere ſolet, verum etiam lege ſanxit, vt vbi quis Legatorũ domũ redierit, vere & particulatim omnia ea in ſenatu referat, quæ in aula Principis, apud quem Legati munus obiit, tum quoad ipſum Principẽ, tum ipſius Imperii ſtatum & ordinem, obſeruare potuit. Huius legis ſanciendæ cauſſa extitit, vt iuuentus ad patriæ commodum in rebus Politicis à primis ſtatim annis inſtituatur. Eiuſmodi relationes in Archiuis diligentiſſime aſſeruantur, vt Reipublicæ in futurũ exemplis rerum præteritarum, melius conſulatur, & noua informatione præſentium vtiliter proſpiciatur. Hæc me quoque cauſa mouit, vt cum viderem palam alios plurimum rebus Turcicis detrahere, alios contra veritatem eas attollere, quod vera informatione potius careant, quam vt ſtudio alios decipere ipſis animus ſit, publicæ plurimorum vtilitati inſeruire laborans, ſtatum Imperii Turcici examinare, & conſilia eius, qui nunc eo potitur contra Chriſtianum orbem excogitata, aperire, & manifeſtare mecum ſtatuerim, idque modo conuenienti, quatenus officii ratio illud permittit. Et cum quotidie experiar, relationibus olim habitis, non ſemper eſſe inſiſtendum, licet veræ ſint, quod imperia, vel propter Principum mutationem, vel temporum ſucceſſiones, vel alias ob cauſſas facilime mutari ſoleãt: Venetæ quoque relationes, quibus plurimum fiden-

dum,

um, ſub graui pœna nemini communicentur: ve-
res etiam parum ad propoſitum noſtrum faciant,
& quæ de recentioribus Epitomæ circumferuntur,
lſæ ſint vt plurimum, & hominum potius imagi-
ationes, quam res geſtas contineant: Ideoque de re-
us etiam minimis, quæ ad propoſitum hoc noſtrum
cere videntur, maxima diligentia & induſtria
quirere volui, cum bellum, quod nunc geritur fe-
ſolum, mundum vniuerſum ſuſpenſum teneat.
um multis etiam viris iudicio & experientia re-
um præſtantibus ſæpiſſime iis de rebus contuli, quos
ecenter iis ex locis veniſſe noueram. Neque mihi
ſi fiſus ſum, licet ibidem antehac plurimum vide-
im & obſeruarim. Tandem rem totam in com-
ēdii formam redegi, vt vſui Chriſtianorum Prin-
ipum, quorum illam ſcire refert, inſeruiret. Nam
um mihi exemplo Benedicti Soranzii patris mei,
ui in victoria CorZolaria, contra Turcas fortiter
ugnans obiit, in bellum propter valetudinem mi-
us commodam proficiſci minime liceat, bonum ta-
nen publicum, & commune, ad quod omnes ſtudia
ua conferre tenentur, vt Polyænus Macedonicus
Antonino & Vero Imperatoribus reſcripſit, pro ani-
ni viribus promouere potius conabor, quam priua-
am vitam agendo, ocioſus, & nemini vtilis domi
eſidere. Sic Diogenem legimus dolium ſuum in
lateis ſæpius circumuoluiſſe, ne interea ocioſus ipſe
onſpiceretur, dum alii ciues in patria defendenda
trenuam operam nauabant. Igitur in præſenti
oſtro libello Turcicū Imperium deſcribere, cuiuſ-
modi ſub Mahemete III. ſtatus eius vſq; ad exitum
Anni 1597. fuerit, decreui. Temporis vero ideo
mentionē feci, quod me non lateat belli euentū du-

bium eſſe & ancipitem, quo facile plurima immutari poſſunt, & Principum inſtabilitatem & neceſſitatem res nouas indies inducere conſideratu dignas. Eum vero ſcopum in primis mihi propoſitum habeo, vt quæ pertinent ad cognitionem belli, quod Turca cum Imperatore noſtro & Tranſyluano gerit, innoteſcant, vel quæ belli præſentis occaſione requiri poſſunt, aperiantur. Nam ſi alia mihi ſcribēda in hoc argumento ſumpſiſſem, veritus ſum, ne nimis longus, aut alicui tædio forem. Tum etiam quod alii cuipiā ſcripto, & ad alias opportunitates plurima ſtudio reſeruaui. Interim plurima in medium adducam, quæ Chriſtiano Orbi quouis tempore vtiliſſima ſunt futura, vt qui nunc viuūt, & eorum poſteri aliquē ex his meis laboribus fructum percipiant. Ordinis igitur commodioris cauſſa in tres partes librum hunc diuidam. Prima de capite, membris & viribus Imperii Ottomānici aget. Secunda de Conſiliis Mahemetis III. de cauſſa belli quod nunc geritur, eius origine & progreſſu tractabit, ſumto initio ab Amurathis *imperio, qui* Mahemetis *pater fuit. In tertia parte quæſtio decidetur,* Num Cæſar, & Tranſyluanus pacem à Turca oblatam acceptare debeant, nec ne? *Simul etiam oſtendetur, tum quid detrimenti iidem Turcico Imperatori inferre, ſi bellum continuent: tum quemadmodum alii Chriſtianorum Principes ipſi nocere poſſint, vt omni tempore periculis, quæ Chriſtiano orbi à Turcarum armis impendere videntur, obuiam eatur.*

LAZARI SORANZII PATRIT. VENETI Ottomannus SIVE *De Imperio Turcico.*

PRIMA PARS,

IN QVA AGITVR DE CAPITE, membris, & viribus Imperii Ottomannici.

CVR NOMEN MAHVMETIS Chriſtiani deteſtentur, Turcæ illud tanquam fatale perhorreſcant & abominentur.

IS, qui nunc Ottomannico ſeu Turcarum potitur Imperio, Mahumetes eſt, eius nominis Tertius. Quod nomen, vt omnium Chriſti fidelium deteſtatione & execratione ignißimum, propter duorum, qui hunc præceſſerunt, eiuſdem nominis Imperatorum facinora orrenda, & immanitates, quibus Chriſtianum

nomen perſecuti ſunt: ſic ipſi quoque Turcæ propter ſiniſtras quaſdam & fatales opiniones, quas de eo mente conceperunt, illud perhorreſcunt. Anxii enim in eo verſantur metu & ſollicitudine ne, quod prius ſæpe contigiſſe norunt, nunc quoq; eueniat. Sciunt enim Conſtantinopolim, quæ caput eſt Imperii, poſt priorem illam euerſionem, ſecunda ſua initia, & incrementa Conſtantino Magno debere, eandem poſtea ſub alio Conſtantino Chriſtianis ereptam & vi captam eſſe, quorum vterq; matrem habuit, eodem Helenæ nomine: plane vt Romanum Imperium, quod cum ab Auguſto initium cepiſſet, ſub Auguſtulo quodam extinctum fuit. Similiter ergo & illi verentur, ne Mahumete Imperatoria dignitate fungente, ſedes Regni Conſtantinopolitani iterum illis eripiatur, quemadmodū à Mahumete II. bello atque armis in poteſtatem eius redacta fuit.

I. Natura, ingenium & mores Mahumetis III. *Turcarum Imperatoris.*
Cur odio proſecutus ſit Nanum Naſuf Agam.
Eius mater & auia quæ nam fuerint.
Suſpicio ſiniſtra, quam pater Amurathes de eo habuit.
Exempla crudelitatis & immanitatis ab ipſo perpetrata.

MAHVMETES igitur Turcarum Imperator, cuius præcipue in hac narratione facienda erit mentio, natura ſagaci, ingenio feroci præditus eſt, mollis tamen, timidus & valde effœminatus, quod exempla quædam rerum ab ipſo tum antequam

iam ad Imperium veniſſet, tum in ipſo Imperio
rpetratarũ teſtantur. Cum iuuenis adhuc valde,
aula(q̃ illi Senalium q. clauſtrũ vocant) de more
ntis incluſus teneretur, Nanum NaſufAgam a-
rrime odiſſe cœpit, quod in fauore & gratia pa-
s Amurathis plus ipſum quam quẽuis alium po-
um eſſe cerneret. Indagandis eius actionibus di-
enter incubuit, ſenſitque quotidie calathum flo-
.refertum, ab eo ex aula emitti, inde dubio pro-
l aliud quippiám magis precioſum ſub iſtis flori-
s latere ſuſpicatus eſt. Die igitur quadam cum
nmo mane de more calathum efferri videret, il-
n, qui geſtauit, conſiſtere coegit, & inuerſo ca-
ho floribuſque in terrã ſparſis, auri copiam ma-
am abſconditam reperit, qua de cauſa ira & indi-
atione percitus, grauiſſime cum patre expoſtu-
it, quod mancipia in maiori ab eo precio & fa-
re haberentur quam filius, cui plerumque illud
um denegatum ſit, quo illi abundent, eo nomine
ris accuſans auaritiam, quam minime probabat.
æterea tam elato & ſuperbo erga ſuos fuit animo
erre nequiuerit, quod auia ipſius, (quæ, ſi modo
a ſunt, quæ vulgo dicuntur, nobilis Veneta ex
nilia Baſſorum fuit) in aula dominaretur, neque
imen illud propriæ matri, quæ è pago quodam
zi nomine (qui eſt in Albania ad montes Du-
inos) oriunda erat, concedere voluit. Cum his
cauſis patri lites moueret crebriores, & maiores
lies cauſas, & occaſiones ſiniſtri quippiam de ſe
picandi daret, iramque paternam magis magiſ-
e in ſe concitaret (ea enim æmulatione Impera-
res Turcici de ſua ſalute ſunt ſolliciti, inducti vi-
licet humana ambitione, & efferata immanitate,

quæ ipſis fere propria eſt, vt ne liberis quidem à ſe prognatis parcant.) tandem circumciſione eius ex lege Mahumetana perfecta, cui legatus Cæſaris, Moſcouitæ, Perſarum Regis & nomine Reipub. Venetæ, Iacobus Soranzius, patruus meus interfuit, primaſque partes inter Principes Chriſtianos, eo in negocio tenuit: à patre in Magneſiam, vbi domicilium ſuum haberet, ablegatus eſt. Quo cum perueniſſet, tantum abfuit, vt de ſua crudelitate, & immanitate aliquid remitteret, vt ſpecimina eius ſingulis diebus ederet euidentiora. Nunc indignatione, nunc alio peruerſo animi impetu raptus, forcipibus ignitis mammas fœminis eruere, ad 2000. Scholaſticorũ (qui Softi ipſorum lingua vocantur) morte crudeliſſima mulctauit, propter nullam grauioris momenti cauſam, quam quod erga eum, ſignificationem aliquam cogitationis minus pudicæ edidiſſent. Plurimos alios ob quamuis leuiſſimam cauſſam trucidauit, & vt breuiter dicam, alienum ſe prorſus à Venereis delitiis & voluptatibus; vnicis vero bellicis ſtudiis, & Martis actionibus animo deditum eſſe manifeſte demonſtrauit. Hac ſua viuendi ratione patris diffidentiam erga ſe confirmauit, quam auxere non leues quædam ſuſpiciones ſecretæ cuiuſdam conſpirationis, quam in aula cum Sinano Baſſa (illo qui Iaurinum occupauit, & anno præterito viuere deſiit) ſub ſpecie amicitiæ arctioris conflauiſſe verebatur, vnde ipſum non modo ſeptum arctiori cuſtodia tenere, ſed vita etiam priuare, niſi protinus animum mutaret Amurathes plane conſtituerat. Qua de re cum ſæpius à matre certior factus & admonitus eſſet, vt ſuſpiciones eiuſmodi patris animo eximeret, mentemque ad voluptates,

& dele-

e delectationes adplicaret, aſſenſit tandem, & parere monitis decreuit. Ab eo tempore omni illecebrarum genere ita fuit irretitus, vt natura ipſa vel mutata, vel obducta in Principem luxurioſiſſimum ſubito euaſerit. Idque vel ex habitu quodam, crebro vſu comparato: vel arte quadam adiutus (vt quidam putant) cuius Græcæ, Hebraicæ, & Turcicæ mulieres peritiſſimæ habentur. Ipſa quoque vita iniucunda ipſi ſolet eſſe, niſi Veneris affluant deliciæ, etiam in ipſis caſtris & militia. Res quoque & conſilia maxime ſecreta ſuis communicare ſolet pellicibus & amaſiis, qua re nihil quicquā eſt principe viro indignius, nihilque pernicioſius. Veruntamen his qui putant illum mulierum corruptelis, luxuria atque libidine impeditum fuiſſe, quo minus citius in bellum ipſemet profectus fuerit, non aſſentio, cum hæc mora graues & magis veras rationes habuerit, quas poſtea recenſebimus.

II. Cur Mahumetes ſerius in bellum profectus ſit.
Cur vnā ex amaſiis propria manu occiderit.
Mortem matri minatus.
Autoritas primorum Conſiliariorum (quos Viſirios vocant) quare diminuta.
Beneuolentiam militum quomodo ſibi conciliarit.
Quo nomine Turcæ ſuum Imperatorem inſignire ſoleant.

VT primum regnum eſt auſpicatus, opes eius & vires cognoſcere voluit, non latebant ipſum ſimultates & contentiones mutuæ, quæ in Baſſis vigebant, in Sinano & Ferato præcipue, qui tunc

regni gubernacula fere ſoli tractabant, vt ſuo loco demonſtrabimus. Conſtantinopolim vrgebat annonæ, & rerum omnium ad victum pertinentium, frumenti in primis & panis extrema caritas. Intelligebat ſubditos minime contentos, propter plurima debita à patre nondum ſoluta; quibus ipſe poſtea ſatisfecit. Quid Perſarum Rex Mehemet Qudabunda moliturus eſſet, cum non ita pridem ipſius ex filio Emiro Hampſa, nepos, Haidazus nomine, quem obſidis loco ad Turcas miſerat, obiiſſet, certo non conſtabat, in primis cum oblati veneni ſuſpicio ad eam mortem accederet, præterea ipſi Duces præcipui & inſigniores, belli confectionem ipſo Mahumete etiam abſente, promittebant, quod eo ab ipſis fiebat animo, vt propriis emolumentis & commodis tanto melius conſulere poſſent: Credebat præ omnibus aliis Sinani Baſſæ conſiliis, qui vt quam diutiſſime Imperio Reipublicæ ſupremo præeſſet, & nomen ſuum illuſtrius redderet, non modo perfacilem Tranſyluaniæ Principis euerſionem, ſed ipſius etiam Cæſaris Romani ruinam illi pollicebatur. Illud porro verum eſt, à pacis ſtudio & tractatione, etiam tunc ipſum non fuiſſe alienum. Quæ enim natura ipſi inſita erat ferocia, delitiarum & voluptatum velut ignibus emollita, paulatim diminuta & confecta fuit, vt nũc verius animi Tyrannici impetus quam viri militaris fortitudo dici mereatur. Quod tunc maxime teſtatum fecit, cum à quadam ſua pellice, quæ ipſi chariſſima erat, multis precibus & lachrymis rogatus eſſet, ne proficiſcendo in bellum periculis ſeſe obiiceret, propter ſomnium infauſtum & prodigioſum, quod nocte præcedenti habuerat. Ille ira-

us, quod gloria, quam ſibi promittebat, hoc modo
priuari, & ipſiuſmet Imperii Turcici ſtabilitatẽ &
rmamentum in dubium vocari crederet, nulla in-
erpoſita mora propria manu eam occidit. Idem-
ue ſupplicii genus matri ſæpius minatus eſt, licet
liis in rebus maxima apud illum polleat autoritate
x gratia. Hodie porro extra controuerſiam eſt, il-
um tanti non fieri à ſubditis, neque eam obedien-
iam illi præſtari, quę prædeceſſorib. ipſius exhibita
fuit, ideo neceſſitati & tempori ſæpius cedere coa-
ctus eſt. Ea enim quæ ſolius & ſupremi Viſirii Baſ-
ſæ (qui ſunt Conſiliarii intimi) ante hac ſolebat eſſe
autoritas, aliis etiam Viſiriis Baſſis, ipſo conniuente,
attributa eſt. Ita beneficium, vel decretum gratio-
ſum, quod quis ab vno eorum abſtulerit, ab aliis
ſæpe reuocari contingit, quare nihil quicquam eſt,
quod amorem & beneuolentiam ſubditorum ma-
gis imminuat, & contemptum eorundem erga prin-
cipem pariat. Quo nomine quoque à patre Amu-
rathe multifariam peccatum eſt, qui ob quamuis
leuiſſimam cauſam Viſirios Baſſas officio ſuo pri-
uauit, alioſque ſpe lucri & pecuniæ aucupandæ ſub-
ſtituit. Quatuor prioribus, quinque alios adiunxit,
vt nouem tandem eſſent, qui illo honore præfulge-
rent. Huius rei cauſam ſtatuemus eſſe crebram pri-
morum belli Ducum mutationem, quæ inde pro-
uenit, quod de ſtatu ſui regni tunc ipſi non bene
conſtitit, nec ingenia Ducum plane perſpecta ipſi
fuerint, vel etiam quod natura inſitum Turcis ſit,
ut officia pro libitu ſæpius mutent, & animi propo-
ſitum ad fortunæ varios & incertos euentus accõ-
modent. Variis enim cladibus acceptis ſemper ex-
ercitui nouos Duces præficiebat, vt (quod inter-

dum eueniſſe ſcimus) capite mutato, reliqua membra promptiora, & audaciora ad belli pericula ſubeunda redderet. His rationibus omnibus ſepoſitis, aliæ magis graues magiſque feriæ fuerunt, quæ ipſius in caſtris præſentiam vrgebant, & requirebant milites ſcilicet (qui egeni, tyrones, & propter auaritiam eorum, qui prius bellum adminiſtrarant, abalienatis animis erant) præſentiam ſui Principis veri & legitimi cupide deſiderabant, idque vel maxime propter dona & congiaria quæ illis dari ſolent, vbi ipſemet in caſtris verſatur Turcicus Imperator. In iis cũ Mahumetes tandẽ apparuiſſet maximam authoritatem ſibi conciliauit, extincta opinione minus honeſta, quam multi de ipſo conceperant, & ſuis quantum potuit, ſatisfecit. Idque potiſſimum quod beneuolentiam militum ſibi conciliare in primis ſtuduerit, non modo liberalitate erga eos vſus eſt cõmemoranda, verum etiam, quantum fieri potuit, omni re ipſis quam commodiſſime proſpectum & conſultum eſſe voluit. Sæpe pedes ipſorum tentoria & caſtra perambulans, cum à cõſiliariis propterea admonitus eſſet, ne cõtra maiorũ ſuorum conſuetudinẽ nimis aperte ſe periculis obiiceret, in hæc Cyri verba ipſis reſpondit: Cum omnes, qui meum ſequuntur Imperium mihique inſeruiunt, fratrum loco mihi ſint habendi, de ipſis quoq; non aliter ac de me ipſo ſollicitum eſſe conuenit. Militum quoque beneuolentiam ſummopere ſibi cõciliauit, cum in ipſo itinere veſpera quadam partem ſuperiorem tentorii ſui conſcendiſſet, vidiſſetque duo Equitum Spahioglanorum tentoria à reliquis caſtris remotius ſita, vt inſidiarentur his, qui à caſtris aberrarent, quod latrocinium cum

depre-

deprehendiſſet Spahioglanos illos Ianizaris ſuis diripiendos dedit, eorum vero corpora palis affigi curauit. Hactenus (vt alia in locum magis oportunum reiiciamus) de natura, moribus, & vitæ ratione Turcarum Imperatoris diximus: quem illi Sultan Alem, id eſt Dominum orbis terrarum, vel Regem regum nominant. Vtuntur quoque vocabulo Vlu Padiſchach, quod idem valet ac ſummus Imperator. Hic caput eſt, quod nunc Ottomannicum Imperium regit. De eius filiis, vt ordo requirere videbatur, ſtudio loqui ſuperſedeo.

III. Filii Mahumetis Imperatoris.
Quomodo ipſius filii publice conſpici poſſint.
Quam ex ſuis concubinis chariſſimam omnium habeat.

HOc vnicum adiiciam, duo ipſi cum fuerint filii, primogenitum non ita pridem mortuum eſſe. Inter hos etiam, qui nunc viuunt, is qui natu eſt maximus, decimum quartum ætatis annum agit, vel circiter, qui tamen nondum cuiquam publice viſus eſt. Prius enim quam circumcidantur Turcicorum Imperatorum filii, in publicum prodire ipſis non permittitur. Cum autem plurimarum mulierum commercium habeat (inter quas chariſſima ipſi eſt Flatra quædam in Cypro nata) dubium non eſt, quin ipſo mortuo materiam ampliſſimam poſt ſe relicturus ſit ſucceſſori, Tragœdię Ottomannicę in fratres de more gentis exercendæ. Nunc membra huius imperii aggrediar, & initio quidem quæ in eo inſigniora ſunt recenſebo.

IV. Num Imperium Turcicum præclaris belli Ducibus deſtituatur.

Qua ratione Turcæ per gradus ad ſummos honores in militia aſcendere conſueuerint.

MULTI in hac verſantur opinione, Turcicum Imperium hoc noſtro tempore præclaris ducibus, & rei bellicæ peritis carere. Euulgata enim eſt mors Pialii Baſſæ, qui Melitam Inſulam fruſtra bello tentauit: Muſtaphæ Baſſæ, qui Cyprum occupauit: Pertaſi, Ali, Vlucchiali, Baſſarum, qui in mari à confœderatis Chriſtianis Principibus Anno 1571. victi fugatique fuere. Hos ſecuti ſunt Oſmanus, Feratus & Sinanus Baſſæ, qui omnes & in Perſia & paſſim alibi magna virtutis & fortitudinis ediderunt documenta, quæ vbiuis locorum prædicantur. His quos modo diximus, extinctis, viros fortes & ſtrenuos in Turcia viuere deſiiſſe multi putant. Quod ſane à vero nõ omnino alienum eſt. Conſtat enim diuturno illo & difficilimó quod cõtra Perſas geſtum eſt, bello, quam plurimos interemptos eſſe belli Duces, qui & authoritate & experientia plurimum valebant. Veruntamen cum hoc Imperium virtute bellica primum naſci & oriri, exinde per eandẽ creſcere indies cœperit, & vi magis, quam amore ſuſtineatur, certum eſt cunctos, qui aliqua nominis ſui gloria tenentur, militiæ ſeſe tradere, per quam & diuitias acquirere, & honores præ aliis conſequi ſe poſſe ſperant. Hic enim mos in Turcico Imperio vulgo receptus eſt in honorum & munerum diſtributione, vt non is, qui nobilitate generis alios ſuperat (exceptis iis, qui in aula ſeruiunt

uiunt, vel cubiculo Imperatoris præficiuntur) ſed qui fortitudiue & experientia rei bellicæ reliquis præſtat, ad ſupremas dignitates euehatur, quas immenſæ opes & diuitiæ neceſſario ſequuntur. Inde fit, vt nunquam huic Imperio Duces ſpectatæ experientiæ, & probatæ fortitudinis deeſſe poſſint, idque vel maxime, cum quiuis etiam ex priuatis militibus per gradus ad ſupremum belli Imperium peruenire poſſit. Sed cum in omni militia res feliciter geſtæ in gloriam & laudem ſummorum belli Ducum, qui illud adminiſtrarunt, & non in alios redũdare ſoleat: ſic cum in Turcia pari modo illi, quorum nomina præ omnibus aliis nota & clara erant, quaſi eodem momento extincti ſint, vanus ille in vulgus rumor ſparſus eſt, Imperium Turcicum viros non habere ad militare Imperium idoneos, q̃bus illud tuto demandari poſſit. Nomina eorũ qui inter primos habentur in aula Turcica recenſebo. Licet enim quidam eorum iam mortui, alii officiis ſuis ſpoliati fuerint, tamen propter ea, quæ neceſſario à nobis recenſenda ſunt, illorũ mentio ad reliquorum cognitionem non parum proderit.

V. Aſſan Baſſa Conſtantinopolim regit abſente Mahumete in Vngaria.
Quare Cairo illuc euocatus fuerit.

CVM Mahumeti Conſtantinopoli diſcedendũ eſſet, regimen grauiſſimum eius vrbis (quæ variarũ nationũ, & diuerſiſſimorũ ingeniorũ hominib. repleta eſt, & hui⁹ vaſtiſſimi Imperii ſedes præcipua) Aſſano Baſſæ Eunucho demãdauit. Hic natione Epirota (qui hodie Albani dicuntur) in pago

Cicaleſſi, qui eſt in territorio Elbaſſano, natus eſt. Sub Baſſæ nomine Cairũ in Ægypto anno 1582. rexit, ſed ad portam (ſic curiam illi & Palatium Imperatoris vocant) citatus, cum ſe multis criminibus accuſatum ſciret, diu quid faciendum ſibi foret, dubius hæſit: num litigandum cum aduerſariis, an vero fuga verſus Ormutzum & Indias ipſi capeſſenda eſſet. Tandem Conſtantinopoli comparuit, vbi captus ab eo, qui quondam magiſter ipſius aulæ fuerat, 500. Coronatis, ex ſeruitute emptus, iterum propter ſuam virtutem & ingenii dotes, ad eam qua non ita diu ipſum pollere vidimus, eminentiam & dignitatem euectus eſt. Qui, ſi diutius ipſi viuere continget, ad altiora ni fallor aſpirabit, & pertinget. Prudentia enim ſingulari præditus eſt, & pleriſque gratus & acceptus. Chriſtianis fauet, Iudæos acerrime odit.

VI. De Hibraimo Baſſa & eius ineptiis.

EXERCITVS totius ſummum imperium, ante prælium ad Agriam commiſſum, penes Hibraimum Baſſam fuit, qui in prouincia Hertzecouina dicitur natus. Imperatori ſanguine iunctus eſt, parum iudicii habet, ad imperandum plane ineptus, liberalis tamen & facetus eſt, ne dicam fatuus, & ridicularius, Venetam & Raguſeam (olim Eridamnum) Reſpublicas ſuas vocat cognatas: Mediolanum claſſe, Melitam vero actis cuniculis infra inſulam ſe occupaturum dicere ſolet, & huius generis plures ineptias effutire. Adparet ad pacem ipſum maxime inclinare, non modo quia omnium timidiſſimus eſt, verum potius vt Sultanæ (quæ

Impera-

Imperatoris mater eſt) eidemque vxori ſuæ gratum faciat, ac morigeretur.

VII. Sinan Cicala cur Hibraimo, in officio Ducis & primo Viſiriatu ſucceſſerit.
Cur ab iiſdem officiis depoſitus & in Burſiam relegatus.
Cur Venetis non faueat.
De Meccha.
Ratio vna præſentis belli Turcici declaratur.

HIBRAIMO ſucceſſit in Ducis officio, Sinan Cicala. Nam cum in pugna ad Agriam nō ita pridem commiſſa, ille parum idoneus ad tam graue Imperium gerendum adparuiſſet, hic vero contra, ipſius etiam Mahometis iudicio, illius defectum ſuppleuiſſet, eoque magis ſtrenuum ſe præſtitiſſet, quam in ipſius diligentia fuiſſet iure requiſitum: Exercitum namque recollegit, Imperatoris perſonam iń tutum redegit, prælii euentum dubium & ancipitem reliquit. Igitur non modo primarii Ducis officio dignus habitus, ſed primus etiam Viſir Baſſa creatus eſt. Tandem vtroque priuatus fuit, quod Imperatori nimis audacter conſuluiſſet, ne Sultanarum verbis fidem haberet, matris in primis, quæ, ne iterum filius in bellum proficiſceretur, omnem mouebat lapidem, omnemque excogitauit modum, quo ipſum effœminatum & imbellem redderet. In Burſiam igitur Aſiæ vrbem quondam Turcicorum Principum ſedem relegatus eſt, nō citra periculum vitæ. Mater enim Mahumetis (more mulierum, quæ conceptum vel amorem vel odium acerrime animo retinere ſolent) precibus filium fa-

tigare non deſinet, donec de ipſius morte certi quid ipſi à filia promiſſum fuerit. Ferre enim non poterat mancipium eo audaciæ procedere, vt matrem in filii malam gratiam collocare conaretur. Huius rei ſollicitudo diu anxium eius animum tenuit, non modo propter inconſtantiam & mobilitatem Principis, inſignemque erga mulieres affectum atque mollitiem, verum etiam quia cum Hibraimus ad mandatum Sultanæ, & impulſus à coniuge, Conſtantinopolim recuperato primi Viſirii officio (alias enim domum redire ipſi non licuiſſet) ſit reuerſus, non ſine cauſſa ſuſpicatur, fore, vt in omni inſidiarum genere eum Sultana perſequatur, accuſationemque, quam non ita pridem de mortui Ferrathi Baſſæ amici ipſi mouerunt (qui eius capitalis inimicus fuit) ſemper fouere & redintegrare conetur. Sed his omnib. ſepoſitis, cũ Cicala ſit opulentiſſimus, ingenio valeat, ſtrenuus, & rei militaris, terreſtris in primis cognitionem exactam teneat, vtputa, qui in Perſicis bellis fere enutritus fuit, non eſt dubitandum, quin vbi huic primum Mahumetis furorem atque impetum effregerit, tela in ſe directa & coniecta ita eluſurus ſit, vt facile, quæ amiſit, recuperare poſſit. Cuius rei iam antea ſpecimen edidit, cum ab Architalaſſi officio remotus, non modo propter ſuſpicionem quam de ſe dederat eius frater, proficiſcendo Conſtantinopolim, quam vt ea ratione Reipublicæ Venetæ ſatisfieret, cuius ipſemet Turcicus Imperator rationem habitam in eo remouendo eſſe, palam profitebatur, volebat. Odium quod in Rempub. Venetam animo conceperat iam adoleſcens & Chriſtianus, inde originem traxit, quod eius Reipub. triremes myoparonem,

tonem, qui ipſius parentis fuerat, rapuiſſent, nec reſtituiſſent. Patrem habuit Genuenſem, Mater Turca fuit Caſtellinoui nata: Ipſe vero Meſſinæ procreatus. Iniuriarum acerrimus vindex fuit. Vxorem duxit nepotem filiæ Ruſtemi Baſſæ, quam is ex filia Imperatoris Solymanni ſuſceperat. Hæc ipſa eſt, quæ non ita pridem immenſis ſumptibus aquæ ductum longiſſimum in deſerto Arabiæ, vt peregrinantium ad Meccham commodis neceſſitatibuſque ſubueniret, ædificauit. Meccha autẽ, vel Macca vt Arabes vocant, ea eſt vrbs, quam communi ipſorũ vocabulo Medina Alnabi, id eſt vrbs Prophetæ, quo nomine ſeductorem illum Mahumetẽ intelligunt, dicitur. Hæc Sinani Baſſæ ſocrus noſtra memoria eo nomine clara eſt, quod cauſſa non infima extitit belli Cæſari Rodolpho ab Amurathe moti, dolore incenſa, quod ipſius filius vnicus, iſque chariſſimus in prælio ad Cobapim præteritis annis ſub Aſſano Baſſa commiſſo, cum aliis occiſus fuerit.

VIII. De Giafer Baſſa & cur ab officio fuerit remotus.

DVCIS officio vel vicarii potius anno præterito in Vngaria ad Belgradum (quæ Alba Græca dicitur) functus eſt Giafer Baſſa Eunuchus, natione Hungarus, quo tandem eandem ob cauſſam, qua & Hibraimus priuatus eſt. In Perſia ſub Oſmano, Sinano & Feratho Baſſis militauit, donec Baſſa Tabriſii (quę olim Ecbatana, nunc Tauris vocatur) creatus fuit, quæ cum à Perſis obſideretur, acerrime ab ipſo, inſigni fortitudinis, prudẽtiæ & liberalitatis ſpecimine edito, defenſa fuit.

IX. Aſſan filius Mahumetis Socolevichi.
Officium Beglerbegi Græciæ.
Herzecouina Prouincia.
Quo nomine Turcæ illum vocare ſoleant qui ſecundum ab Imperatore locum obtinet.
De Vidino vel Bidena vrbe.

BEGLERBEGVS Græciæ nunc eſt Aſſan Baſſa. Grçcia autem à Turcis Rumelia, ab ipſis Grçcis ρομανία ſcilicet Europæ dicitur. Eo enim nomine, vt hiſtoriæ teſtantur, translata Romani Imperii ſede, Conſtantinopolim, non modo Aſia, ſed ipſa etiam Europa, inprimis vero Græcia vocata fuit. Hic Aſſan Baſſa oriundus eſt è regione Herzecouina, qui olim ducatus ſanctæ Sauæ dictus. Eſtq; Boſniæ prouinciæ pars, quæ verſus Raguſiam protenditur, illo itinere, quod Conſtantinopolim ducit. Patrem habuit Mahumetem Socoleuichũ, à loco quodam Socol, qui eſt in Herzecouina, ſic nominatum. fuitque Vizir Azem, id eſt, Princeps conſilii, & gubernator ſummus Imperii Ottomannici, ſub tribus Imperatoribus: quod officium Diadar, vel Deuidar à Mamalucis in imperio Sultani Ægypti, à Græcis vero πρωτοσύμβολον vocatur. Militibus gratiſſimus eſt propter comitatem & humanitatem. In comitatu ſuo plerumque mulieres plurimas ſecum circumducere ſolet, & propter ſumptus immẽſos, quos facit, fere non amplius eſt ſoluendo, bonis ſuis pene omnibus decoctis. In Perſia militem egit, & vltimis bellis Vngaricis interfuit. Cumque ipſius Imperium dignitate & autoritate præſtantius ſit reliquorum præfectorum, ita quoq; eius iuriſdictio, & domi-

& dominium latiſſime ſe extendit: Bulgariam videlicet, Seruiam & Albaniam comprehendens, atque ideo multi eum ſectantur. In Roſgrado Bulgariæ vrbe cum exercitu aliquandiu commoratus eſt, vt Walachos, & Tranſyluanos tranſitu Danubii prohiberet, & rebus ſic requirentibus, cito ipſemet transfretare poſſet. Nunc ſubito Vidinum olim Bidenam, miſſus eſt, qui Sangiachatus eſt, Græciæ Beglerbego (non Zezoborenſi Baſſæ, vulgo Temeſuar vt alii volunt) ſubiectus. Si vita ipſi diuturnior contingeret, dubio procul in virum præcipuum & primarium totius Imperii euadet.

X. Haſis Haemat cur ab officio fuerit remotus. Ipſum primum fuiſſe qui Equitibus Turcis ſtipendium ſoluit.

HAFIS Haematus Cairi quondam Baſſa, Eunuchus eſt, Vonari Albaniæ pago non procul à Cicaleſſo diſſito natus. In Croatia & Boſnia bello præfuit, ſed negligentiæ accuſatus, quod Petrinam non occupaſſet, ab officio deiectus eſt. In gratiam tamen rediit, & in Scopiis nunc degit. Iuſtitiam colit, prudentia valet, ductus ſuperſtitione onus hoc ſuſcepit. Concionatorem Mahumetanū prius egerat, quod vox Hafis denotat. Ille primus fuit, qui Equitibus Turcis ſtipendium ſoluit, & pecuniam mutuo dedit petentibus. Qua in re ſi Principes Ottomanni noſtrorum morem imitari vellent, immenſas copias tam equeſtres quam pedeſtres facile colligere poſſent.

XI. Sophi Sinan Baſſa.

Mehemeto Satarzgi cur faueat Sultanā mater.

Haidar Baſſa.

Odauerti.

Velli.

IN exercitu ad Agriam erat etiam Sophi Sinan Baſſa Budenſis Albanus natione, è montibus Ducaginis ortus, quem Turcæ propter prudentiam & fortitudinem plurimi faciunt. Aderat quoque Mehemet Satarzgi Albanus & ipſe. Præcipui enim Duces Turcici ex ea gente originem trahunt. Diu Caramaniæ Baſſa fuit, vbi prudentiæ plurima edidit ſpecimina. Iam vt plurimum ingenio & voluntati Sultanæ matris, (quæ ex eadem gente eſt) ſeſe accommodat, & paci ſtudere ſimulat, inde officium Tżader Mećter Baſſi (quem magiſtrum Tentoriorum vocare poſſumus) adeptus eſt, quem, ſi, qua cœpit, beneuolentia proſequi perget, non dubitandum, quin ampliſſimis tandem præficiatur muneribus. Ferunt eum cum adhuc in aula ſatellitem ageret in certamine quodam ludicro non procul à Caſtro veteri, vbi palatium regium eſt, habito, tam ſtrenuum ſe geſſiſſe, aduerſariis in fugam coniectis, aut conſciſſis ingentibus vulnerum plagis, quales inferre Lanii ſolent, vt Satarżgi inde vocatus ſit. Alii putant, reuera ipſum Lanium fuiſſe. Præter eos, quos modo recenſui, in exercitu quoque fuit Haidar Baſſa: Is Beglerbegus cum eſſet, ab Amurathe in Muldauiam miſſus, officio ſuo tam probe atque induſtrie functus eſt, vt aliquo modo illexiſſe videretur

retur Polonos ad donum quoddam & munus annuum Turcæ quod mitterent, decernendum, & res quæ in controuerſiam venire poterant, amice componendas. Nunc in Perſia verſatur. Belgradi tunc conſiſtebant Odauerdi & Velli Baſſæ: Ille in bello, quod in Croatia & Boſnia geſtum eſt, claruit: Hic Muldauiam Srenipetro, qui eam cū turma Coſaccorum maiori temeritate, quam prudentia occupauerat, rurſus eripuit. Adfuerunt inſuper in caſtris plurimi alii Baſſæ, & Sangiacchi ordinarii, quorum nomina, cum ſint nouitii, neque ita celebres, nobis nondum innotuerunt.

XII. Aſſan Baſſa, quare concitarit reliquias Mudahari in Gemen.

PRÆTEREA è Gemen ſeu Gimin Arabiæ felicis vrbe euocatū fuiſſe ferunt Aſſan Albanū qui ſeniori Sinan Baſſæ ſanguine iunctus ab eoque nutritus erat; hic artificioſe reliquias familię Mudahari, quæ ab Oſmanno quoq; defecerant, concitauit, & honeſtas de illis reportauit victorias. Affluit diuitiis, vnde facile militum fauorem ſibi conciliare poteſt.

XIII. Halil Baſſa Archithalaſſus, & eius ignauia. Giafer.

HALIL Baſſa claſſis præfectus, Turcico Imperatori cognatione iunctus, Vngarus eſt, in Boſnia natus, homo nouus, nec vlla re clarus quā quod donaria Imperatori ſuo, à pyratis q in mari Ægeo & circa Peloponeſum ꝑdantur, exigit: hoc anno monaſteriū Callogerorū, ꝙ erat in Strophadū Inſula

(duæ ſunt eiuſdem nominis, hodie Striuali dictæ) exuſſit, quod claſſem Hiſpanicam recepiſſent. In nulla habetur æſtimatione. Putant quidam hoc officium ab illo in Giafer translatum iri, qui in Calabria natus, ab Vlucchiali illo, qui Anno 1571. è ſtrage maritima euaſit, enutritus fuit. Hunc rei maritimæ peritiſſimum eſſe prædicant.

XIV. Præfecti rei maritimæ.
Piratæ.
Cur Solymannus opera Ariadini vſus ſit.

NON eſt, vt quis dubitet, quin Turcico Imperio viri rei nauticæ periti, & ad gerendum bellum maritimum idonei deſint. Conſtat enim ab anno 1572. vſque ad hunc diem perexiguam à Turca emiſſam eſſe claſſem. Deficiente igitur occaſione quantum valeat virtus militaris, cognoſci non poteſt, langueſcit potius, & ſæpe etiam omnis extinguitur. Verum neceſſitate ſic vrgente, vt claſſis valida ipſi paranda, inſtruenda & emittenda ſit, quo anteceſſorum ſuorum conſilio vti poſſet, mercede fortiſſimum quemuis è pyratarum ducibus conducendo, quibus receptaculum præbere ſolet Thiniſſæ (quæ hodie Tunetum) Hypponis, quæ Bona olim, & Buſcæ, aliiſque in portubus. Inter quos Archipiratas celeberrimi hoc tempore habentur Cara Deli, Amurat Bei, Mehemet Bei, tres è familia Memorum, duo Albani, Cyrneus quidam (Cyrnus hodie Corſica vocatur) Sala Bei & alii, non minus celebres in hac arte, quam periti. Gallus quidam Politicus ſcriptum reliquit, Solymannũ Imp. præmiis ſplendidiſſimis & precioſiſſimis illuſtrem

illum piratam Ariadinum Barbaroſſam ad ſe allicere ſtuduiſſe, ipſo etiam Architalaſſi officio oblato. Idque propterea ab eo factum eſſe ſcribit, vt vires ſui Imperii augeret, & ipſum Ariadinum ita ſibi deuinciret, ne amplius rebus Ottomannicis damnũ inferret. Et hæc hactenus de ipſis belli ducib. nunc milites & membra minus principalia deſcribere aggrediar. Horum duo ſunt genera. Alii ſunt proprii, auxiliares alii. Priores in equites & pedites diſtribuuntur. De illis priori loco nobis dicendum erit, cum in equitatu omne pene Turcarum robur bellicum conſiſtat.

XV. De Spahis & duobus ſtipendiorum generibus, Timaro & Vlefe. De S. Theodoro Stratilato.

TVRCICI Equitatus præſtantia in Spahis conſiſtit, qui ſtipendii loco certos habent reditus, quos illi Timari vocant. Timarum proprie dici poteſt penſio quædam vel aſſignatio certorum redituum, qui ex fundis percipiuntur, bello acquiſitis, qui certa proportione diſtribuuntur militibus, quorum præ ceteris emicuit magnanimitas, quique ſtrenuam in bello nauarunt operam, cum coloniis antiquis vel feudis, vel quæ noſtra ætate dicuntur, Commendaturis comparari poſſent. Præmium quod Romani in milites bene de Repub. meritos conferre ſolebant, vt ad dies vitæ eo fruerentur, beneficia adpellabant: Beneficiarios vero qui illo præmio fruebantur. Cum his conuenit, quod Græcis τιμάριον, τιμαριῶται, & τιμαριῶται perſonæ dicuntur. Etymologia à voce τιμὴ ducta, quæ honorẽ ſigni-

ficat. Vnde de Theodoro (non eo qui Tiro, ſed qui Stratilatus, id eſt, prætor vel militũ ductor vocatus eſt) legimus, quod à Licinio Auguſto arcem Heracleæ in vicem Timari accepit, idque diu ante, quam ad martyrium propter fidem Chriſtianam tractus fuit, vt habet Philo poeta Græcus, Damaſcenus, Nicephorus Caliſtus: Sicut etiam in Meniæo, quod eſt officium Græcorum menſtruum legitur. Vleſe dicitur ea merces, quæ de die in diem à Quæſtore militibus, qui ſtipendium accipiunt, & reliquis, qui in aula Imperatoris ſeruiunt, perſoluitur, qui Vloſezgi, vel Olophagi dicuntur, quaſi quibus de ſolo victu proſpectum eſt, à Græco illo ὀλοφάγιον voce deducta. Eorum qui pro timaro in Europa militant ad 1600. numerantur. Quilibet Spahorũ, qui circiter 3000. ad 6000. aſpros annuos habet in reditum, in bellum cum equo vno proficiſci obſtrictus eſt: qui circiter 5000. ad 10000. habet, cum duobus ſe ſiſtere cogitur. Idem de reliquis, qui plus minusue habent in reditu habita proportione ſtatuendum eſt. Nonnulli plures equos alere ſolent, prout quis vel diues eſt, vel honoris & gloriæ deſiderio tenetur. Horũ Spahorũ pars maxima Beglerbego ſubiecta eſt, quorũ numerus ad 9000. Timarorũ accedet: Reliqui Boſniæ, Budę, & Zoroborenſi (vulgo Temeswar dicitur) Baſſæ parent.

XVI. De Spahoglanis, Selectariis, Vloſezgi & Guraba.

PRÆTER eos, quos modo commemoraui Spahos, ſunt Spahoglani, qui in aula nutriti delicatuli ſunt, aut aulicorum more polite & ſplendide veſtiuntur habitu Perſico. Equitant more Aſiatico,

par-

paruis vtentes ephippiis, è quibus facile deturbari poſſunt. Quondam non tenebantur in bellũ proficiſci, niſi præſente Imperatore, ſed non ita pridem eorum plurimi à Sinano & Giafer nolentes in militiam tracti ſunt, quod aliis militib. deſtituerentur. Qui cũ in Seruia & Bulgaria hybernaſſent, tam male extorſionibus & rapinis mulctarunt miſeros ruſticos, vt peius ne ab ipſis quoq; Tartaris tractarier potuiſſent, quorum etiam veſtitum & perſonam ſępius induerunt, vt ſub ea ſpecie delicta ſua facilius cooperire poſſent. Horum quatuor ſunt ordines in aula Imperatoria, videlicet Selectari, Vlefezgi, Guraba & Spahoglani: Sed poſteriorum numerus omnium maximus eſt. Igitur eorum nomen ſine diſcrimine omnibus attribui ſolet. Selectari & Spahoglani in duo agmina diuiſi ſunt, videlicet in Silectaros dextri & ſiniſtri lateris, & Spahoglanos dextri & ſiniſtri lateris. Diuerſis ſignis inuicem internoſcuntur, quibus ſi eos, qui Guraba & Vlefezgi nominantur, adiicies, agmina ſex efficient. Guraba autem nomen plurale eſt, à Carip ductum, quod pauperem & nudum denotat. Vlefezgi autem, vt ſupra diximus ſtipendiarii dicuntur. Horum ordinum quilibet propriũ ſuum habet Agam, qui duobus vel tribus equitum millibus imperat.

XVII. De Acanziis & Haiduchis. De prouincia Dobruccia.

QVI Acanzii vocantur, vt plurimum agricolæ ſunt, ſed falluntur, qui eos Haiduchis Hungarorum comparant, cum illi equites, hi pedites militare ſoleant. Nec recte eos à Iouio, & aliis ſcriptoribus recentiorib. voluntarios milites adpellari puto,

cum propter exemptiones ipſis conceſſas in bellum proficiſci cogantur, ſæpius tamen Zingarorum vel Tartarorum more integras regiones deprædando peruagentur & deuaſtent. Non magna ipſorum ratio habetur: in Dobruccia Bulgariæ prouincia, vt plurimum ad Danubium deſident & morantur.

XVIII. De iis qui Gionli, Baratli, & Muteferaga dicuntur.

II qui Gionli dicuntur vere ſunt voluntarii milites, qui ſicut & hi, quos Baratli vocant, & ſpe alicuius muneris conſequendi militant: voluntarie ſine ſtipendio in bellum proficiſcuntur, iis Chriſtiani plurimi admixti ſunt, quemadmodum & reliquis, quos Muteferaga nominant, ſeſe adiungere ſolent (qui ſunt præcipui aulici) nec in bellum niſi Imperatorem comitandi cauſa ire coguntur, ab oneribus militiæ eximuntur, liberrime omnia deuaſtant, exercitum prȩueniunt, tanquam præcurſores: ex prȩda acquiſita partem quintam Imperatori offerunt. Reliqui Baratli Baſſarum & Sangiachorum familiis & Spahorum ſeruitiis ſe immiſcent.

XIX. Numerus Timarorum Aſiæ, Africæ & Europæ.

De voce Beglerbegi.

De Beglerbego Græciæ & Anatoliæ.

De Diuano.

De Sophia, Tibiſca, Nigeboli, Scopia, Sardica, Triaditza, Cuthegia, Stamboli ſeu Conſtantinopoli.

De præfecto maris & eius reditibus.

TIMA-

TIMARORVM in Aſia numerus ad 50000. ſeſe extendit, quæ ſubducta ratione 150000. tam equitum, quam peditum, ſeruis annumeratis, efficiunt, multitudine Europæas duabus tertiis ſuperant, ſed armis non bene inſtructi, parumq; fortes ſunt, nec ad bellum idonei, exceptis iis pauciſſimis, qui ad mare habitant, & militiæ nauticæ addicti ſunt. Initio poſtremi belli Perſici 30. fuere in Aſia Beglerbegi, & exinde numerus eorũ auctus fuit. Africa tres habet. Feſſæ & Marocci regna nullos habẽt, ſed potius Turcæ tributaria dici poſſunt. Europa habet ſex Beglerbegos: quæ vocabuli explicatio mihi ſubiicienda erit; cum ſępius eius à me facta ſit mentio. Vox illa Turcica Beglerbeg idem valet, quod Dux Ducum, ſeu princeps Principum. Hi enim ſupremi ſunt Duces & Præfecti, quibus reliqui omnes, qui aliquo in Prouincia ſibi commiſſa Imperio militari pręſunt, ſubiecti ſunt. Hi eandem poteſtatem obtinent quam illi, qui Melicul Vmerca Arabibus & Græcis ἄρχοντες ἀρχόντων vocantur. Quorum tres authoritate & dignitate reliquos ſuperãt, & eundem cum Baſſis & Viziris locum obtinent. Viziros autem vocant Turcæ, qui in Diuanum ſeu conſilium regium admittuntur, vt ibi in præſentia Imperatoris ſententias dicant. Diuanum autem nõ recte à quibuſdam Douana & Tiphanum dicitur. Rumeli Beglerbegus primus eſt, qui Romaniæ ſeu Græciæ imperat, & ſedem habet in vrbe Sophia, quæ olim Tibiſca dicta eſt, metropolis tamen Bulgariæ, vel Volgariæ (à populis, qui à Volga fluuio eo migrarunt ſic nominata) nõ eſt, vt falſo quidam opinantur. Neque eo loco habenda eſt Nicopolis, quæ propter victoriam, quam Traianus de Rege

Dacorum Decebalo reportauit, claret. Erant quoque qui Sophiam pro antiqua Scopia vel Dardania, vel Macedonia ſumunt, neque etiam Sardia eſt, à qua Synodus Sardicenſis ſub filiis Conſtantini habita, nomen accepit. Hodie enim Triadiza nominatur. Aſiæ minoris ſeu Anatoliæ Beglerbegus inter primarios ſecundũ locum obtinet. In Cutheia reſidet, quæ Cotyæum quondam in Phrygia ſita, imperite à quibuſdam in Gallatiam ponitur. Denizi Beglerbegus, qui & Supremus Baſſa dicitur, maris Imperium habet, vt plurimum Conſtantinopoli moratur, quam Turcæ corrupto nomine Stamboli vocant. Hic armamentarii curam geſſit, priuſquam à Solymanno ad honorem Beglerbegi euectus eſſet, Sangiacco di Gallipoli vocabatur, ad ſuſtentationem ſui fruitur reditibus quos habet officium Subaſſi di galata, ſeu fiſcus Peræ, quod pro 16000. coronatis elocatur. Habet etiam vberrimos prouentus, nouem Inſularum, quarum præcipua eſt Nixia. Atque hactenus de equitatu, ſequitur de peditatu.

XX. De Agiamoglanis & Ianizaris.

Vera Etymologia Ianizarorum, & qui apud Perſas Ianitores fuerint.

Quomodo Ducem præcipuum adpellare ſoleant.

De voce Aga & Agalari.

Qua de cauſſa Ianizari ſuperbiant, & de priſtina ſtrenuitate & fortitudine plurimum remiſerint.

De moneta

De moneta Turcica.
De monte Haion Horos.
De Dephterdaris.

PEDITES præcipui apud Turcas ſunt Ianizari qui è numero Agiamoglanorũ (qui ſunt Chriſtianorum liberi maſculi, quos in decimis pendere coguntur) ad id vitæ genus à pueris ſeliguntur & enutriuntur. Reliqui in aula viliſſima quæuis ſubeunt munia. Cum nauigiis (quæ Caicchi vocant) hinc inde nauigant, vel hortos colunt, vel aliis eiuſmodi rebus perficiendis adhibentur, ſalarium vnius tantum aſpri in dies ſingulos accipiunt. Aſper ſeu Aſprus (non, vt quidam volunt, Aſperus) Græcis dicitur ea moneta, quam Arabes, Oſmanni, & Turcæ Acſe vocant ab albedine, quia ex argento conſtat. Eorum ſpecies duæ ſunt, maiores & minores, horum vſus frequentior eſt, licet viliores, & minus pulchri ſint: illi bonitate materiæ priores ſuperant. Eo monetæ genere Turcicus Imperator militibus ſuis & aulicis ſatisfacere ſolet. Scriptores quidam Syderocapſiam vocant, ab arce Syderocapſa, quæ in prouincia Thaſſi ad Athon montem celebrem ſita eſt. Hunc montem Græci αἰγαῖον ὄρος, vel quod mari Ægeo immineat, vel quod capris paſcentibus vbique ſit refertus, appellant: aliis dicitur ἅγιον ὄρος, mons ſanctus, quod Turcis ſonat Seitdag. Nam 23. in eo ſita ſunt monaſteria Calogerorum, qui ſunt Monachi in ſolitudine viuentes. Aſper valet 24. manguris. Mangurus moneta cuprea eſt, idem valens, quod numulus antiquus. Quinque aſpri ſi boni ſint, & iuſti ponderis, faciunt drachmã: duodecim

drachmæ thalerum efficiunt. Thalero vno & medio conſtat Cecchinus Venetus, qui eiuſdem eſt valoris cum Sultanino Turcico aureo, quæ omnium præſtantiſſima moneta Turcarum eſt, ſedecim Paulinos Romanos valens. Sultaninus, quem alii Soldanum vocant, à Sultanis ſeu principibus Ottomãnis nomen habet, ſicut Cecchini, dicuntur ducati, quod Duces Reipublicæ Venetæ, eos ferire ſoleant. Et Byzantii vel Byzantini tempore Græcorum ab vrbe Byzantio denominabantur, & eiuſdẽ fere cum prioribus erant pretii. Scriptores nonnulli diuerſe de hac computatione ſcripſere, precium namque ſui temporis conſiderabant. Aſper conſtabat 8. tantum manguris. Drachma 4. aſpris, 9. aſpri thalerum efficiebant, Cecchinus vel Sultaninus valebat 54. aſpris. Nunc monetarum ratio omnis mutata eſt. Thalerum efficiunt 70. vel 80. aſpri, Cecchinum vero 110. 120. 125. aſpri, quod propter varia tributa Conſtantinopoli & paſſim propter bellum Perſicum imperata & impoſita, factum eſt. Eius monetæ, quæ quondam in Imperio Ottomannico currebat, vſus nunc eſt prohibitus propter varias imagines, quibus ſignata erat, à quibus Mahumetana religio penitus abhorret. Verior tamen eius rei cauſſa poteſt allegari, quod videlicet ex ea moneta, quæ puriſſimo conſtat argento, ſi rurſus cudatur, multum lucri, & theſaurus Imperatoris, & theſaurarii ipſi percipere poſſunt. Sed ab eo zelo & ſuperſtitione nunc paululum remiſerunt, eam pro legitima habentes, quæ materia conſtat perfectiſſima.

Hęc eo à me animo ſcripta ſunt, vt de ſtipendio, quo Imperatores Turcici ſuis militibus ſatisfacere ſolẽt, certi quid conſtet. De reliquis monetis Ægyptiaca videli-

videlicet, Arabica, Syriaca & Perſica, quarum per vniuerſum regnum Turcicum frequens vſus eſt, videatur liber, ea de re non ita pridem ſcriptus, cuius lectio tamen à Magiſtratu interdicta eſt, quod nonnulla minus pia contineat, quo niſi laboraret vitio, cognitione omnium digniſſimus eſſet, propter plurima ſecreta rerum Turcicarum quæ in eo continentur. Ianizari igitur pro optimis habentur militibus, qui in regno Turcico reperiuntur, quorum opera & miniſteria cum iis conueniunt, quos milites prætorianos olim vocabant, & vt Mammalucci corpus ſui principis circumſtipant, vel vt iuuenes iſti ſtrenuiſſimi Perſarum quos Ianitores vocabant (quorum mentionem facit is, qui ſub nomine Ariſtotelis librum de mundo compoſuit) Regem vel Imperatorem ſemper comituntur, & cuſtodiunt. Putarunt nonnulli eos à ianua nomen ferre, alludentes ad nomen portæ, quæ eſt regia Imperatoris, verum, qui opinioni huic innitantur, errant. Nam Turcis porta capi dicitur, non ianua. Vnde is qui ſupremam regiæ curam habet CapiziBaſſa vocatur. Vox autem Ianizari à Turcico vocabulo Iegnizeri deriuata, nouam militiam ſignificat. Noua dicitur nõ propterea, quod recenter in vſu eſſe cœperit, ſiquidem ab Oſmanno Gaſi (quem alii Ottomannum vocant) inſtituta, ab Amurathe primo ex conſilio Cara Ruſtem, quem Turcæ vt ſanctum colebant, renouata & aucta fuit: Sed quod Ianizari fere omnes Chriſtianorum filii ſunt, qui parentibus in iuuentute à miniſtris quibus illud commiſſum eſt negociũ, quinto vel ſeptimo quouis anno, interdum etiam ſæpius tributi nomine eripiuntur, cum octauum vel decimũ, etiam cum vigeſimum

ætatis impleruntannum. Poſtea in partes Anatoliæ diuerſas diſtribuuntur, vt in lege Mahumetana inſtituantur, conſuetudines & linguam Turcicam addiſcant, laboribus, & ærumnis aſſueſcant, vocanturque Agiamoglani, vt ſupra quoque oſtendimus, vbi ætatem, quæ tractandis armis conuenit, attigerunt, & exercitiis bellicis aſſuefacti ſunt, ad portam remittuntur, vt in numerum Ianizarorum aſſcribantur. Qui militiæ minus apti ſunt, ad naues & triremes relegantur, vt rei maritimæ ſtudeant. Qui bonitate indolis & ingenii præſtātia alios ſuperant, illi in Seraliis, quæ ſunt Adrianopoli, Conſtantinopoli & Peræ includuntur. Inde pedetentim ad miniſteria aulæ, & cubiculi Imperatoris adhibētur, certos ſuos præfectos habent, quibus obedire coguntur. His ſtipendium 5. vel 6. aſprorū in dies ſingulos ſoluitur. Tantundem vero habent nonnulli ex Agiamoglanis, qui diuerſo à Ianizaris habitu veſtiuntur. Illis duæ veſtes annuæ dantur, tormenta dexterrime tractant, & vere tormentarii, ſeu pyrobolarii cuſtodiæ Imperatoris dici poſſunt, honoris acquirendi cauſſa obſtinatiſſime certare & pugnare ſolent. Agiamoglani vero vnicum veſtitum annuatim accipiunt. Ianizarorum quidam ad limites Imperii in præſidiis habentur. Pauci ad mare habitant, & militiæ nauticæ addicti ſunt. Eorum pars maxima aulam & Imperatorem ſequuntur, & plerunque Conſtantinopoli morantur, vbi fere omnes creari ſolent. Nam qui Damaſci, Cairi, vel alibi creantur, vbi Conſtantinopolim peruenerint, & ibidem in eo officio non confirmantur, reticulum illud quod Zercula vocant, geſtare non audent. Cum vltimam in expeditionem ſub ipſo-

rum

rum Aga profecti ſunt, prętɛr morem, ordinem potius militiæ turbarunt, quam vt ſtrenue ſuo functi ſint officio. Non enim libenter obediunt primario duci, quem Serdar voce Perſica vel Serdsker lingua Arabica nominant. Tum etiam quod noſtra memoria à diſciplina & præceptis maiorum vt plurimum declinarunt, neque in bello ea animi præſentia & fidelitate ſeruiunt, qua quondam ſolebant eorum prædeceſſores. Præfectus Ianizarum Aga vocatur, qui primus eſt Agalariorum, qui ſunt equites præcipui, qui nunquam à latere Imperatoris diſcedunt, ab Aga, id eſt, baculo ſic dicti, qui poteſtatis, qua pollent, ſignum eſt, Chiliarchas, Tribunos & Druncarios ſeu Truncarios imitantes, qui olim quoque eiuſmodi baculos vel truncos ferre ſolebant. Ianizarorum maxima inſolentia eſt, non modo erga priuatos, qui eos vehementer timent, ſed etiā erga ipſummet Imperatorem. Sciunt enim robur omne Imperii & potentiæ Ottomannicæ ipſorum in manibus verſari: Raro etiam vel leuiter propter delicta caſtigantur, vnde quanta ſit ipſorum potentia, quoque in loco paſſim ab hominibus habeantur, perſenſerunt. Imperatori ſępius indigniſſime minati ſunt abrogationem Imperii, & filii in patris regnum ſubſtitutionē. Ab eodem interdum extorſerunt furore quodam barbaro, & importunitate maxima res omnium iniquiſſimas: cuius rei vt exempla vetuſtiora ſileam, Amurathem proxime defunctū coegerunt, vel viuos vel mortuos ſibi dedere Dephterdaros & Mehemetum Baſſam Armenium, quem vnice diligebat, accuſantes eos, quod falſam ab ipſis monetam accepiſſent in ſolutione ſtipendii.

Dephterdari enim theſaurarii ſeu quæſtores ſunt tres, quorum vnus ſummus eſt, & præſidet ærario, reliqui eius Collegæ fiſcum curant. Superbiæ & inſolentiæ cauſa quoque non minima extitit, numerus eorum paucis ab hinc annis valde auctus, idque culpa miniſtrorum, qui ad hoc conſtituti ſunt, vt quos officio illo dignos æſtimant, à reliquis Agiamoglanis ſecernant, qui non optimum quemuis, & ad militiam aptiſſimum, vt quondam fieri ſolebat, ſed quos modo nanciſci potuerunt, militum inopia coacti, elegerunt, etiam Turcas naturales, & Ianizarorum filios: verum vt id faciant, pecunia corrumpendi ſunt. Quod vberrime, præteritis annis maxime, contigit, vbi corporis ſolius diſpoſitionem, & annorum modo numerum in exercitus collectione reſpexerunt, quo ſubito magnas conſcribere copias potuerint, inter veteranos aſſumptis iis qui militari diſciplina omnino non erant imbuti.

XXI. Spahipedites.

SPAHI quidam pedites ſunt, qui Eubœæ Lacedæmone (hodie Miſithra) & aliis locis maritimis commorantur, reique maritimæ ſtudent, & Archithalaſſo parent, præcipuoque vſui in triremibus ſolent eſſe.

XXII. De iis qui Aſappi, Besli & Huſaroni dicuntur.

PRÆSIDIARII inſuper pedites ſub nomine Aſappi & Besli comprehenduntur, qui

falſo

falſo à Græco quodam autore Huſſaris Hungaris comparantur, cum illi pedites ſint ſtipendiarii, hi vero equites.

XXIII. De iis qui Culcardaſi vocantur.

TANDEM cum Amurathes poſtremus reipſa expertus eſſet, tantam ſibi non eſſe militum copiam, quam quondam habuere ipſius maiores, propter certas quaſdam rationes, de quibus infra à nobis demonſtrabitur, nouam inſtituit militiam tam peditum, quam equitum, Ruſticorum videlicet, Turcarum, quibus ampla priuilegia, & honores plurimos decreuit, proprio ipſis indito nomine, Culcardaſiorum : quod ſeruorũ ſiue mancipiorum fratres ſignificat. Quæ adpellatio cum ſolis tribuitur Chriſtianis in Mahumetanam ſuperſtitionem adſcriptis ac degenerantibus, tum apud Turcas omnium eſt honorificentiſſima.

XXIV. Milites Africani.

IN Africa Turcæ Equitatum fere nullum aut ſane perexiguum habent. Præſidiarii pedites Algerium, Tunetum, Triapolim, Gulettam, atque alia loca, quæ in ea regione poſſident, metu Hiſpanorum ſerio cuſtodiunt. Hiſpani enim propugnacula & arces munitiſſimas iis in locis habent, quæ ne ipſis eripiantur, diligentiſſime, & firmiſſimis præſidiis munire ſolent. Atque hæ ſunt Turcarum copiæ militares equitum & peditum, quibus Imperator in omni bello tanquam mancipiis vti poteſt, de quibus pauca qnædam conſiderare conuenit.

XXV. Obſeruationes quædam authoris de exercitu Turcico.

NOTANDVM igitur exercitum Turcicum, quem modo deſcripſimus, & qui primo intuitu immenſus apparet, fama potius & opinione hominum, quam reuera tam magnum & validum eſſe. Militum enim perſpectæ fortitudinis & experientiæ maxima eſt raritas, qui mediocriter in rebus bellicis ſunt verſati, non magno conſtánt numero. Qui vero ad res gerẽdas plane ſunt inutiles, & quorum nulla habenda eſt ratio, vt ſunt ſerui, calones, lixæ, & his ſimiles, horum ingens eſt copia. Conſtat etiam, equites Turcicos, in quibus robur atque opes illius Imperii potiſſimum conſiſtunt, non ea animi alacritate, & promptitudine in bellum proficiſci, neque ea patientia & tolerantia labores & incommoda ſufferre poſſe, vt quondam maxima cum laude ſolebant. Bellis enim in Perſia geſtis attenuati valde ſunt. In primis vero Vngaricis hac tempeſtate, vbi hordei & rerum omnium ad ſuſtentationem hominum æque atque equorum & Camelorum neceſſariarũ indigentia, & caritas maxima fuit. Denique & illud obſeruandum eſt, Spahos qui primarii ſunt Turcarum equites, difficilime hoc tempore equos bellatores, ne oblato quidem precio nanciſci poſſe, non modo propter equorum, & rerum omnium caritatem maximam, vt modo diximus, verum etiam, quod equi vt plurimum in bellis periere, & rariſſime inueniantur, qui ad belli vſum valeant: tum etiam quod Spahi, quibus alii reditus non ſunt, niſi quod ex timaris percipiunt, amiſſis prioribus equis, deſtituantur fere rationibus, qui-

bus

ıs alios comparare ſibi poſſint. Alii in ocio viuere ſides conſueti, pecuniam fœnore accipiunt, qua nara potius emunt, quam equos, vel apud alios cuniam occupant, à quibus poſtea cedendo bo- s; ea defraudantur. Etſi vero præteritis annis, e- ıitatum habuerint copioſiſſimum, diuerſa tamen ıs rei cauſſa fuit. Turcę enim nunc multo mollio- s & effœminati è Perſarum delitiis, quæ eoſdem re in ipſis, quos luxuria in Romanis quondam & ·æcis effectus habuerunt, redditi, plurima impe- menta, quæ ad commoditates lectorum & rerum victum pertinentium conducunt, ſecum trahe- ſolent, vt multis ad eam rem equis vti neceſſe ſit. eque quiſquam eſt equitum, licet ruſticus ſit, vel as paupertate prematur, qui non plures vno ſe- m in bellum ducat equum: qui tamen ſtrigoſi, ále habiti, & ad militiã plane inutiles ſunt, quod ıentus pugnæ ad Agriam commiſſæ, declarauit. um diminutionis exercitus Ottomannici va- æ à variis cauſſæ afferantur: non puto me abs re ćturum, ſi ea in re meum quoque interpoſuero dicium.

XXVI. Cauſa diminutionis Imperii Ottomannici.

De Cadileskieris & Cadis.

Cur Gracia non tam bene habitata & culta ſit, vt olim.

Cur Turcarum regiones frequentia incolarum careant.

EXTRA controuerſiam eſt, Ottomannicum Imperium ea militũ copia carere, quam quon- ım in bellum poſt ſe trahere Imperatores ſolebãt,

huius defectus cauſæ ſunt plurimę, quas ſingulatim diſcutiemus. 1. Cum Turcarum potentia nunc valde aucta & amplificata ſit, ii qui quondam propter anguſtiam regionis, quam tum incolebant, locuſtarum inſtar, in bellum Tartarorum more, effundebantur, nunc maiores commoditates, delitias & regiones multo fertiliores nacti ſunt. Inde fit, vt non niſi coacte & ægerrime propria relinquant, & ad incerta acquirenda in bellum proficiſcantur. 2. Ipſæ Turcarum regiones & ditiones tam vagæ & ſpacioſæ ſunt, vt difficulter milites contrahi, & ad bellum congregari propter locorum diſtantias poſſint. Neque regiones omnes propter vaſtitatem incolis frequentare poſſunt, cum Turcarum Imperatores, Prouincia aliqua armis ſubacta, incolas & habitatores eius, vel extirpare penitus, vel alio transferre conſueuerint. 3. His cauſis etiam hæc addi poteſt, quod Imperio Turcico valde dilatato, & quam plurimis nobiliſſimis regnis, & vrbibus illi additis, Turcæ commoditates maiores nacti ſunt mercaturæ exercendæ, quam quondam fere negligere, & contemnere ſolebant. Hæc quam plurimos ita velut oppigneratos tenet, vt ſtatuere ipſi ſecum non poſſint, quo eam rationem vitæ deſerant. Quapropter ſponte ſua nunquam, ſed coacti tantum militiæ nomina dare ſolent. Maiori enim cum periculo, & incertitudine rerum ſuarum ad eas opes & diuitias Martis alea pertingere queunt, quas per mercaturam facile poſſunt acquirere. 4. Turcarum exercitus fere totus ex mancipiis, quę fidem Chriſtianam eiurarunt, conſtat. Perſas enim & Tartaros mancipiorum numero Turcæ non ſolent adſcribere, ne bellicas functiones ac dignitates, in quibus præci-

ꝓcipua autoritas & diuitiæ conſiſtunt cum illis rciri cogantur. Quæ dignitates profecto tantæ nt, & tam expetendæ, vt ſola hæc ratio opponar ingenti illi periculo, quod imminere Turcico nperio videtur ex tanta huiuſmodi alienigenaım mancipiorum multitudine atque potentia. li qui Aſiam incolunt, quibus quondam omnes elli functiones concredi ſolebant, nunc Turcæ atiui ſunt, quorum plane nulla habetur ratio: æſtimantur timidi, nulloque in precio ſunt, nec minus effœminati & molles cenſentur, quam quondam antiquis Aſiæ populi habiti ſunt. Kadileskieorum & Cadorum honores illis ſolummodo attribuuntur, paucis exceptis, quos militiæ, qui Sangiachis atque Baſſis inſeruire ſolent. Sed & hi tamen plerique mancipia Europæ ſunt, in Aſiam ad certa munia obeunda miſſa. Kadileskieri ab Arabibus Kaſiaskeri dicti, Iudices ſunt in regno Turcico ſupremi & ordinarii, qui in rebus ciuilibus & criminalibus ius dicunt, ſuntque duo: quorum alter Anatoliæ præſidet, alter Romaniæ. Illi, qui Cairi moratur, non recte à quibuſdam nomen illud adtribuitur, cum rectius Cadus magnus dici mereatur, fuitque à Selimo inſtitutus, cum Armeniȩ, Ægypti, Syriæ & Arabiæ partem ſibi ſubieciſſet. Hũc militum defectum nonnulli ad imminutionem incolarum & habitatorum in prouinciis Turcicis referunt infrequentiam. Nam Ægæi maris Inſulas & Macedoniam, & Græciæ prouincias, vt plurimum cultoribus ſpoliatas vident, quæ tamen regiones omnium præſtantiſſimæ ſunt, quas Turca poſſidet. Sed his reſpondere poſſumus, ab eo vſque tēpore, quo Græcæ Reipublicæ flos atque vigor ex-

tinctus eſt, multitudinem incolarum imminutam, nec vnquam poſtea ad eam copiam, qua prius pollebat, perueniſſe. Paulus Æmilius in Epiro vna die ſeptuaginta tam vrbes, quam oppida deſtruxit: in mari vicino plurimæ ſunt Inſulæ, quæ propter ſterilitatem incultæ relinquuntur. Sed & bella ciuilia à Romanis geſta ipſa Græcorum Impp. inertia atque deſidia infeſta Saracenorum, Latinorum & Turcarum arma variis temporibus Græciæ illata, crebræ pyratarũ excurſiones, nunquam quieſcere, & à damnis reſpirare inſulas illas & regiones floretiſſimas ſiuere. Negari tamen non poteſt, multa milliaria in Turcia itinere faciendo peragrari, vbi nemo mortalium peregrinantibus obuiam fiat; vel ædes, vbi diuerti poſſint, appareant. Quoniam incolæ oppidis & pagis, qui plerunque ad vias regias & tritas ædificati ſunt, relictis, loca remotiora & deſerta, magiſque munita petunt, vt tutus ipſis pateat receptus contra direptiones, & deprædationes militum, qui ſuo ex arbitrio quoſuis viuere cogunt, vel cædibus & rapinis omnia miſcent, eo ipſos inſtigante contra veræ militiæ leges propria malitia. Quod vtinam, ne ſæpius à Chriſtianis noſtris quoq; cum iactura rerum maximarum, & periculis maximis experiri cogeremur, quemadmodum fuſius à me in libello de militia Chriſtiana demonſtratum fuit. Hæ ſunt, meo quidem iudicio, & cauſæ & rationes minus dubiæ, ob quas imminuti, & ad exiguum numerum redacti exercitus Turcici videntur, itemque cur maiori ex parte iis conſtent militibus, quos extrema inopia vel libido per iniuriam alterius diteſcendi, aut deſperatio rerum ſuarum in bellum ire compellit. Quod eo frequentius

euenire

enire ſolet, quoniam ipſimet Spahi domi deſi-
ntes, vbi ad ſumenda arma compelluntur & ci-
ıtur ſeruos ſuos, inutilia terræ pondera, in mi-
iam mittunt, qui vt & alii plerique diutius ca-
a non ſequũntur, quam vbi aliquam adhuc præ-
ſpem ſupereſſe norunt, qua deficiente, conti-
o domum repetere ſolent. Quod Sinan Baſſa,
no præterito in Walachia expertus eſt, vbi ple-
ue ex militibus leuiter & peſſime veſtiti, alii in-
ſiis ſolum tecti, nec contra rigorem ſatis muniti,
frigore & fame perirẽt, ab initio ſtatim, vbi præ-
nihil amplius ſupereſſe cognouiſſent, ipſum de-
uerunt. Cum vero Alba Græca diſcedens Con-
ntinopolim verſus iter teneret, omnes fere i-
ım comitari voluerunt, & difficulter à ducibus
præſidiis retenti ſunt. Dixi de militibus propriis,
nc de auxiliariis nobis dicendum erit. Omnium
tur quos Turca in auxilium euocare ſolet, primi
pioſiſſimi & fere vnici ſunt Tartari: Quorum no-
iam perfectam cum non omnes habeant, ego
n ea fide tradam, quo & ſuperiora à me propo-
a ſunt, & quæ adhuc dicenda reſtant, proponen-
. Qua in re ſolummodo hominum fide digniſ-
ıorum, & qui diu inter ipſos verſati ſunt, ſequar
licium & relationem, omnibus fabulis, quas nõ-
lli de illis finxere, ſepoſitis. Adiiciam quoque de
rcaſſiis, qui ab ipſis aliquo modo dependent, de
ırdis, Druſis & Arabibus nonnulla ſcitu digniſ-
ıa.

XXVII. De Tartaris, Grimæis, cur ſic appellentur & cur dicantur Præcopii.
De vocabulo Han, Zar, Kiokai, KZerti.

Cur Moſcouita ſibi à Tartaris metuat, & quanam Tartarorum gens ipſi pareat.

De Sarmatis.

TARTARI vel Tattari inde dicti putantur, quod reliquiæ eorum Iſraelitarum, qui vltra Mediam, quæ tunc inculta iacebat, tranſportati fuerunt, quod vox Tartari in lingua Syriaca apprime denotare videtur. Gens autē populoſiſſima eſt & varia. Nos de iis tantum loquemur, quos ad rem & propoſitum noſtrum facere cenſebimus. Hi regem habent, cui parent, qui in Taurica Cherſoneſo moratur, eorùmque alii in Europa, alii intra Aſiæ fines, & Mæotidem paludem (Italis hodie, mar delle Zabacche) Tanaim & Volgam (quæ ipſis Rha dicitur) habitant, Mengreliis, & Circaſſiis vicini, qui omnes Nagaienſes vocantur. Alii vero, qui partem vlteriorem Volgæ intra Moſcouiam, mare Caſpium (nunc mar di Baccu dictum) & Georgianas incolunt, partim Moſcouiæ duci ſubiecti ſunt partim ſua fruuntur libertate. Nonnulli Turcico parent Imperio, vbi Demir capi eſt, quondam portæ Caſpiæ dictæ. Tartarorum autem rex, cuius non ita pridem mentionem fecimus, Tartarus Cremii, quæ eſt Metropolis Imperii adpellatur: quamquam alias vt plurimum in eo Tauricæ Cherſoneſi loco, qui illis Iegnibazca, Polonis autem & Ruſſis Perocopska dicitur, reſideat. Cremum, vel Crimæum vrbs extra Cherſoneſum ſita eſt, ad eam foſſam, qua quondam cum Iſthmum perfodere, & Tauricam in Inſulæ formam redigere cogitabant, excauarunt; vnde Poloni & Ruſſi eos Præcopitas, à Procop,

p, quod foſſionem ſignificat, denominare ſo-
nt, ſecus quam alii ſtatuunt, qui à rege quodam
rocobio ſic vocatos eſſe putant. Errant tamen
ui eam foſſam recenter factam eſſe aſſerunt, quod
x Herodoto liquet, qui Cremni Emporii in ſua
Melpomene meminit. Regum Tartarorum titu-
us eſt Han, quod herum ſeu dominum denotat,
ninus recte à quibuſdam Chan ſcribitur, niſi Ita-
orum & Germanorum in aliquibus vocabulis pro-
nuntiationem aſperiorem ſequi velint: Poloni
eum Zar ſeu Cæſarem vocant: Eius familia Kirei
dicitur, vnde nota ſunt nomina Principum, qui
non ita pridem adhuc viuebant, videlicet Mehe-
met Kirei Han. Rex qui nunc rebus præeſt, Alip
vocatur. Ea pars Cherſoneſi, quam mare nigrum
vſque ad Boſphorum Cimmerium, & introitum
Mçotidis alluit, Turcę ſubiecta eſt, quę vero Mæo-
tidem attingit & in meditullio ſita eſt, ad Tartarorũ
Han ſpectat, licet multi Chriſtiani, Græcos ritus
obſeruantes, ibi quoque habitent. Hos, quos mo-
do recenſui Tartaros, peſſime timet Moſcouitarum
Dux, propter ſubitas eorum, & improuiſas excur-
ſiones & deprædationes, quibus obuia quæuis de-
uaſtare, incolas captiuos abducere, & Turcis aliis-
ve vendere ſolent. Anno 1570. ipſam vrbem Mo-
ſcouiam combuſſerunt. In maiori vero metu &
periculo verſaretur, ſi quando ipſi ex ditione ſua a-
lio diſcedendum eſſet. Eos vero qui ad Aſiæ oram
ſunt, impedire poteſt, ne Chriſtianis damnum in-
ferant, impediendo eos, ne Volgam tranſeant,
quare ſæpius iam factum eſt, vt numero pauciores
in bellum Vngaricum profecti ſint, quam commu-
nis de ipſis rumor & fama fuerit. Qui Moſco-

uitæ obediunt, Cæſari Aſdrahan, & Citrahan vocantur, hi nihil ad propoſitum noſtrũ faciunt. Illis, quos dixi in Europa intus & extra Tauricam & Mœotidem, & ad Euxinum Pontum habitare, Moſcouita ſine Polonorum auxilio reſiſtere non poteſt. Coguntur enim neceſſario horum ditionem attingere, ſi iter ad vrbem Smolenſcho, vel aliud ad Tanaim, vel Mœotidem ducens, tenere volunt, quę aſperrima, longinqua, & propter fluuios & paludes difficilima ſunt. Hi ipſi quondam Sarmatæ Europæi & Aſiatici ab antiquis dicebantur, qui tamen Scythiam cum Sarmatia vt plurimum confundere ſolebant.

XXVIII. Quibus armis inſtructi Tartari in bellum proficiſcantur.

TARTARORVM arma ſunt, machæra & arcus. Sagittarum lignearum copia cum deſtituantur, eas ex calamis, quibus abundant, conficere ſolent: acutiſſimæ ſunt, quibus hoſti nocere tum propellendo, & inuadendo, tum etiam à tergo eiaculando, & fugam ſimulando optime norunt. Illorum belligerandi ratio latronum incurſionibus, quam veræ & legitimæ militiæ ſimilior, omnes equis vehuntur, qui exigui & parui ſunt, ſoleis carentes. In harum vicem clauum aduncum vni ipſorum pedi infigunt, vbi glacies, quæ iſtis in regionibus frequens, ſuperanda eſt: animoſi ſunt, laboribus aſſueti, & perferendis incommodis maxime idonei.

XXIX. Tartarorum amicitiam cur Turca & alii Prin-

Principes vicini expetant & are comparent.

Solymanni iudicium de Tartaris.

N bello Turcæ Tartarorum ope vti conſueuere, quod eandem cum ipſis habent originem, & eiſdem ſuperſtitionis Mahumetanæ ſunt aſſeclæ. Verum alia cauſa ſubeſt, his grauior, ne ſcilicet cótra Turcas ſocietatem cum ipſorum hoſtibus ineant, quo nomine ipſos valde metuunt. Siquidem facilime Conſtantinopolim vſque cum comitatu immenſo excurrere poſſunt, priuſquam fama ea de re ad Turcas peruenire, vel ipſi contra eorum impetum iuſtos defenſionis apparatus facere poſſint. Idem Solymannum Imperatorem veritum eſſe, ex eo conſtat, quod ipſemet in concilio quodam de iis principibus, qui damno aliquo Imperium Ottomannicum afficere poſſint, habito, id faſſus eſſe dicatur. Hinc omnibus officioſis ſtudiis & beneficiis eos ſibi demereri & conciliare ſtudent, cognatione ſibi eos iungunt (Solymanni enim mater Tartara fuit natione, Mehemetis Kirei filia) cótributiones, multaque ipſis dona conferunt. Vnde belli tempore Turcis ſatis caro conſtat Tartarorum militia, quibus tantundē donare coguntur, quo & ipſis eorumq; coniugibus, & liberis quos domi relinquunt, ſatisfieri queat. Verum vt maiori cum ſecuritate ipſis fidere poſſint, præter beneficia, quibus ſibi eos obſtringunt etiam nolentes ſibi obedire cogunt. Tempore enim Solymanni eo adacti ſunt Tartari ſub Seda Kiereo ipſorū Principe, vt aliquo modo Imperiū Turcicum reuereri & recognoſcere cogantur. His ipſis Tartaris etiam Moſchorum Princeps & Polonus, vt ab ipſorum

excurſionibus & deprædationibus, quas tempore meſſis facere conſueuerunt, ſecuri atque immunes ſint, dona quædam mittere ſolent. Moldauiæ Princeps, licet Turcæ tributum pendat, inſuper tamen Tartarorum dominium aliquo modo reſpicere & venerari cogitur. Tanti igitur Tartarorum amicitia à Principibus vicinis fieri ſolet, quanti Heluetiorum confœderationes & ſocietates à Principibus illis finitimis merito fieri videmus. Sed cum variis itineribus expeditiones ſuas poſteriores in Vngariam ſuſceperint, & in poſterum ſuſcepturi fortaſſe ſint, non abſurdum, neque inutile futurum puto, ſi vias præcipuas, quæ illos ex patria in Vngariam ducant, oſtendero, vt Chriſtiani proceres eos tanto facilius vel impedire, vel ad minimum remoram quandam ac frænum ipſorum furori & repentinis incurſionibus iniicere queant.

XXX. Itinera per quæ Tartari in Vngariam proficiſcuntur, videlicet per Ruſſiam, Podoliam, Premiſliam, Sambar & Seuerinum.

NE Tartari Turcico ſeſe exercitui coniungant, ditiones Polonicas neceſſario attingere coguntur, quæ vel habitatæ & cultæ ſunt, vel deſertæ. Inter habitatas refero Ruſſiam, & Podoliam, quæ ipſis ad latus dextrum ſitæ ſunt, ſubita quadam irruptione infra Premisliā valles illas attingere poſſunt, quæ recta eos in Vngariam ſuperiorē ducant. Sed hac via facilime Poloni, Tranſyluani & exercitus Imperatoris noſtri, illis, quo minus ſuſceptum iter perficiant, reſiſtere poſſunt. Poſſunt etiam Sambur vrbem petere, vel Tranſyluaniam propius attingere,

ngere, verum hæc via omnium eſt difficilima. Per
egiones deſertas duæ ipſis patent viæ: vna quæ à
nari eſt remota, altera quæ vicina. Si priorem te-
ent, fluminis Neſtri curſum ſequuntur in Molda-
iam vſque, inde per mediam Walachiam profici-
ſcentes, ad Seuerinum quod ita à noſtris ob memo-
iam Imperatoris Seueri nominatur, perueniunt.
Verum eo itinere Poloni pariter & Moldaui cum
Valachis eos impedire poſſunt. Priuſquam Seue-
rinum cum ditione finitima infeſtum ſibi atque a-
lienum haberent, iter multo breuius ſecundo Da-
nubii fluuio incedentes conficere poterant, verum
quia Tranſyluanus iam & loco illi & regioni adiun-
ctæ dominatur, vbi illius fluuii curſum ſequi vel-
lent, armis viam ſibi aperire cogerentur, id quod
æque ipſis foret difficile, quam ſi terra proficiſce-
rentur. Vbi poſterius iter, quod ad mare propius eſt
ſequi volunt, ad fluuium Neſtrum (Tyram quon-
dam vocatum) ſe conferunt, quem prope Acher-
manũ traiiciunt, quæ Polonis Bialograd, Moldauis
Cittatalba, Vngaris vero Neſter Alba dicitur. Eſt-
que Sangiachatus Turcicus ad fluuium Neſtrum
(errant igitur, qui ad Iſtrum ſeu Danubiũ eum col-
locãt) ſitus, non procul diſtans à Sangiachato Ben-
deri, quem Moldaui & Poloni Tegina vocant, vrbs
eſt in Moldauia ſita, quam Aaron eius regionis
Princeps Turcis conceſſit, quo ſe à rebellionis cri-
mine, quod contra Turcas in bello admiſerat, quod
etiamnum viget, purgaret. Per hoſce duos Sangia-
chatus Tartari bifariam Vngariam attingere poſ-
ſunt. Aut enim Pruto & fluuiis traiectis in Wala-
chiam irruunt, aut iis fluuiis relictis in Bulgariam
Turcæ prouinciam, copias vltra Danubium tradu-

cunt. Hæc poſterior via licet omnium maxime ſe- cura & commoda ſit, difficultatibus tamen non caret, ſiquidem ipſimet Turcæ nunquam non grauate Tartaris per ſuas ditiones (quas ne deuaſtent & deprædentur metuunt) tranſitum permittunt. Prima vice qua in expeditionem in Vngariam profecti ſunt iter Premisliam verſus inſtituerunt: in reditu Seuerini cœnobium petierunt, ſed cum à Valachis & Tranſyluanis damna ſæpius maxima in tranſitu accepiſſent, vt tanto commodius & facilius domum repetere poſſent, vltimam viam, quam dixi per Bulgariam eſſe, ingreſſi ſunt.

XXXI. De Tartaris Gibelis.

De muro, quem Imperatores Græci ad littus Ponti Euxini conſtruxerunt.

Cur Turca opera Tartarorum, Gibeliorum & aliorum, qui in Sangiachatu Achermanni, & Bendera, morantur, vti ſoleant.

Via, per quam Tartari Europæi in Perſiam proficiſci ſoleant.

PRÆTER eos, quos modo enumerauimus, Tartarorum populos, alii quoque eiuſdem nationis reperiuntur, qui Gibeli vocantur, quorum ad plurimum ſunt 2000. machæra, arcu, galea, & lorica in bello vtuntur, vnde Gibeli, id eſt, armati dicũtur. In Dobrucia prouincia vltra Danubium ſita habitant ad ruinas muri, quæ in Sogdiana regione ab vrbe Siliſtria Conſtantiam vſque, quæ eſt ad Pontum Euxinum pertingunt. Hic murus ab Imperatoribus

ribus Græcis quondam ædificatus dicitur. Hoſce
artaros Turcæ ſæpiſſime in bellum vocant, vt a-
s perſuadeant, Tartaros Grimęos ſibi auxilio ve-
iſſe. In eundem finem ſæpius paucos iſtos, qui in
ltima Moldauiæ parte, intra Neſtrum & Danu-
ium fluuios in Sangiachatu Benderæ, & Acher-
ıani habitant, quorum ſuperius mentionem feci-
ıus, auxilio ſibi venire compellunt, vt timorem in
oſtris, & rumorem de ſuis viribus augeant. Et
æc quidem hactenus de Tartaris dicta ſunto, de
uibus hoc vnicum adiiciam, quod memoria & cō-
deratione digniſſimum eſt, videlicet Tartaros Eu-
opæos, qui Romanorum tempore in Perſiam, per
Demir capi (id eſt, per portas ferreas per quas A-
exander Magnus ad Georgianos tranſiit) copias
raducere ſolitos eſſe, quorum veſtigiis noſtra me-
ıoria Oſman Baſſa inſtitit, & eadem via in Per-
am tendit. Semper enim eo animi & virium o-
nnes intendit neruos, vt Domitium Corbulonem
c Pompeium Magnum, de quibus Tacitus & Dio
rolixe ſcribunt, & alios viros bello claros magni-
udine rerum geſtarum non modo imitaretur, ve-
um etiam ſuperaret.

XXXII. De Circaſſiis.
Oſman Baſſa à Coſſacis caditur.
De Phaſi fluuio.

CIRCASSII quondam Zigæ dicti, à Polonis
Pientzcorſchii, id eſt, incolæ quinque mon-
ium, vel quinquemontani dicuntur. Horum ditio
Cimmerio Boſphoro, Mœotide, & Euxino ponte
epta, Caſpium mare non attingit, vt falſo nonnulli

opinati ſunt. Quidam eorum ſunt liberi, reliqui Tartaro Grymæo parent: Græcorum ritus, variis ſuperſtitionibus mixtos, obſeruant, Turcis ſuam operam pecunia elocant, paupertate coacti: ſeque inuicem vendunt., & in ſeruitutem aliis tradunt tum quod Mengreliis vicini ſint, & ipſis quoque Tartaris, quibuſcũ interdũ quod agant, habent: tũ etiam propter Turcicũ propugnaculũ Aſaf, quod eſt in oſtio Tanais. Strenui ſemp & ingenioſi habiti ſunt, tempore Sultanorum, qui in Ægypto regnarunt, plerique Mamaluchorum ex ea gente originem trahebant, vnde Mamaluchi à Turcis Zercas vocati ſunt. In Circaſſia non ita pridem magna clade à Coſaceis (qui hi ſint, ſuo loco dicetur) affectus eſt Oſman Baſſa, cum redux è Perſia Conſtantinopolim contenderet, & tranſiiſſet Phaſin fluuium Mengreliæ ſeu Colchidis, quæ eſt ad Pontum Euxinum, in Trapezuntis confinibus, qui propter vellus aureum celebris habetur, quem Pompeius fugientem Mithridatem inſequens tranſire præ metu Tartarorum, Circaſſiorum, & populorum vicinorum non eſt auſus. Hucvſque de Tartaris & Circaſſiis.

XXXIII. De Curdis, vel de Chaldæa. De Druſis & Arabum extorribus. Num Turcicum Imperium merito de his ſibi timeat.

SOLET Turca non raro Curdos ſeu Gurdos ad belli ſocietatem euocare: Hi Mahumetani ſtrenuiſſimi ſunt, libertate fruuntur Babyloniæ prouinciæ, quæ hodie eſt Bagadat, eam partem incolunt, quæ Curdiſtan ſeu Chaldęa, Arabibus vero Kel-

lden dicitur. Hos maximo damno aliquando
rcico imperio futuros nonnulli arbitrantur,
od periculum eidem à Druſis (qui milites ſunt,
ani montis accolæ) & Arabum extorribus im-
nere exiſtimant. Sed meo quidem iudicio Impe-
m hoc potentiſſimum parum ſibi ab illis timere
et. Nam primi regiunculam perexiguam poſſi-
at, ſecundi numero pauciſſimi ſunt, tertii latro-
ſunt nullo ordine in militiam proficiſcentes.
imo loco de viribus Imperii Turcici mihi diſſe-
dum puto, qua videlicet ratione Imperator Tur-
us commeatu, armis & munitionibus exercitui
reſtri & claſſi proſpicere poſſit, cum nemo ſit,
non conſtet irritos conatus futuros eius, qui in-
ctus maximis copiis, rebus, quibus & homines
pecudes ſuſtentet, & ad bellum inſtruat, deſti-
tur, & fruſtra parari claſſem ſine materia & mi-
bus, qui illi imponantur. Oſtendendum quoque
, qua ratione illum vel ſpoliare, vel difficilem ap-
atum ac copiam rerum earum hoſti reddere poſ-
ius. Vnde palam fiet, quantum hoſtis contra nos
eſtare valeat.

XXXIV. Commeatus & cibaria, quæ Turca in Aſia & Europa parare poſſunt.
Error veterum de Macedonia & Seruia regionibus.
Quomodo commeatus per Pontũ Euxinum in Vngariam deferri poſſit.
Item per Theſſaloniam, Scopiam, & Albam regalem.
Item per Ciabrum ſeu Moraua Seruiæ fluuium.

De Coſſouo ſeu Oſſæ planitie.

Quomodo Turcis commeatus vel eripi, vel ne in Vngariam eum transferant, impediri poſſit.

De homagio, quo Sangiachi, Spahi, & Ruſtici Turcæ tenentur commeatū exercitui proſpicere.

De pane biſcocto qui Belgradi cōficitur.

COMMEATVS cura prima & diligentiſſima debet eſſe omnium belli ducum, ſine cuius ſubſidio exercitus diu ſuſtentari atque haberi non poteſt. Turcis autem frumenti copia non deeſt, cuius maximum numerum paſſim in Aſia colligere, & variis itineribus in Vngariam comportare poſſunt. Per Euxinum Pontum ad Danubii oſtia tuto id fieri non poteſt metu Valachorum, qui à Tranſyluani Imperio dependent, Conſtantinopoli vſque in Vngariam vt deferatur, via nimis longa & remota eſt, liberrima vero & facilima per mare patet, quo Theſſalonicam vſque (quæ Salonicchi hodie dicitur) tranſportatur. Inde per Scopiam vrbem, Belgradum defertur, indeque planiſſima patet regio: qua commode quæuis de loco in locum transferri poſſunt, quod minori etiam cum difficultate fieret, niſi carrorum & vehiculorum copia deſtituerentur. Europa parum commeatus Turcę conferre poteſt. Moldauia & Walachia hordei & frumenti feraciſſimæ prouinciæ, belli cladibus tam infœcundæ ſunt redditæ, vt non modo parum colantur, & arentur, ſed & exiguū illud, quod terra producit, militibus in prædam cedit, vel ab equis conculcatur. Walachiæ & Moldauiæ Principes tanquam vaſalli homagio tenebantur, quantum poſſent rerum omnium

nium ad bellum neceſſariarum Turcico exercitui
ominiſtrare, & procurare; ſed neuter ſuo nunc
ngitur munere. Ille enim iugum Turcicum plane
cuſſit: hic vero vix ſe ſuoſque alere poteſt. Per
acedoniam & Seruiam, prouincias fertiliſſimas,
mmeatus tuto & facile in Vngariam deferri po-
ſt, quod eæ regiones planæ vt plurimum, & mon-
s propter ſaxa & rupes non ſint inuii. Patet & alia
a non minus commoda, ſi videlicet Theſſalonica
r Ciabri ſeu Morauæ Daciæ fluuii campos in Ser-
um non procul à fertiliſſima Caſſouiæ planitie
nſuehatur, quam merularum campos, ab auium
arum copia, quæ ante pugnam, in qua Amurathes
imus occiſus eſt, comparuit, ſcriptores noſtri vo-
re ſolent. Hinc errorem veterum quorundam vi-
ere licet, quibus perſuaſum erat Macedoniæ & Ser-
æ montes vehiculis non patere. Sed non erat pla-
e difficile itinera & vias illac emunire, iis tamē ex-
ptis montibus, qui ex Epiro in Macedoniam ten-
unt per quos vehicula duci non poſſunt. Vt vero
urcis impedimentum quoddam Chriſtiani infe-
nt, quo minus commeatum in ea loca, vbi belli
des eſt, tranſportare queant, maximas difficultates
incommoda illis obſtatura puto, ſi maritima æ-
ue ac terreſtria itinera ſpectes. Pars enim com-
eatuum, quæ ex Aſia, atque adeo ex Ægypto trāſ-
ittitur, Alexandriæ Damiatæ atque in aliis portu-
us in naues imponitur, quibus cum inſtructiſſima
aſſe occurrendum, eæq; pugnando ſuperandæ &
piendæ eſſent: Tum etiam quod Ægeum mare,
uod maxime infeſtum reddere conueniret, pluri-
os canales habet, in quos tutus nauibus receptus
atur. Itinera terreſtria ſi ſpectes, vnic⁹ eos impedi-

endi modus ſupereſt (niſi forte Turca regiones ſuas omni præſidio & militib. nudare velit) vt videlicet Trāſyluanus à Valachis adiutus traiecto Danubio, intra Bulgariam & Seruiam, quæ quondam Miſiæ dictæ ſunt, caſtrametetur, ſed ad eam rem inſtructiſſimo, & ad pugnam paratiſſimo ipſi opus foret exercitu, cum citra perrecium impedimentum inferre nequiret. Omnes præterea Spahi aliquam cibariorum partem pro ſe ſuiſque alendis in militiā ſecum ferre coguntur. Sangiachi farinæ, hordei, & aliarum rerum, quantum maxime, & quam ſæpiſſime poſſunt, ad exercitum mittere tenentur. Ruſtici in pagis, quanta ipſis imperatur, frumenti copiam ſuppeditare militibus ſubiguntur. Alba regali maxima copia panis bis cocti ex frumento & hordeo, ordinarie confici ſolet, qui poſtea inter milites diuiditur.

XXXV. Cur Turcæ expeditiones ſuas anni parte maiore elapſa ſuſcipiant, & exercitum non diu ſub ſignis retineant.

HOc inſuper certiſſimum eſt, Turcā priuſquam herba creſcat, & meſſis facta ſit, in bellum proficiſci Vngaricum non poſſe, tum quod frumentum & alia, quæ Spahi exercitui præſtare cogūtur, ante illud tempus nullibi parari queant, tum etiam quod neq; milites, neque pecudes, ſi his deſtituantur rebus, diu caſtra ſequi poſſint, maxime vbi exercitus copioſus ſit, quales plerunque Turcarum ſunt, qui hominum, equorum, & Camelorum maximo numero conſtant. Inde quoque vſuuenit, quod eiuſmodi exercitus diu in aliquo loco ſubſiſtere, vel coniunctus manere non poſſit.

XXXVI. De

XXXVI. *De Oriza.*

Copia aliquantulum Orizæ (cibus Turcis familiaris)ſuppeditat. In Alexandria quoq; eius ꝑia haud vulgaris creſcit, inde à mercatoribus ad ; defertur.

XXXVII. *De carnibus; & Tzorba pulmento.*

¬Ota regio omni genere carnis abundat, maxime vero vbi exercitus ſubſiſtit, vel ſedes bel-t, veruecum, & boum in primis, quorum, vt ita am, copia innumerabilis reperitur in iis campis ue paſcuis. E Moldauia pecudes, mel & butyn maxima quantitate in caſtra Turcica defertur, ncipe id permittente, propter tributa, quæ ipſi c nomine penduntur. Verueces tamen ea copia nc, qua ſolebant olim, nanciſci non poſſunt, od multo plures hodie, quam quondam in Poiam abigantur, quæ res Turcas peſſime habet, n ea carne in primis delectentur, Bubulam vero ti non faciunt. Circumferunt quoque ſecum nem quandam ſale conditam, quæ in puluerem acta, nutrimentum illis optimum præbet: In mis vbi eam cum pulmento, quod Tzarba vot miſcent & condiunt.

XVIII. *De aqua, vino, & Tzarbet, quod eſt potus genus apud Turcas.*

De regno Tarſi.

Quomodo Mahumetes Pſeudopropheta aſſeclas ſuos in arte militari inſtruxit & ad eam idoneos reddidit.

Ad potum quod attinet, nemo eſt qui dubitet, quin vbiuis locorum, vbi bellum hodie geri-

tur, aquarum ſint fontes perennes & fluuii. Nec Turcis hic potus vel rarus, vel inuſitatus eſt, quod ex lege Mahumetana eam bibere teneantur. Carthaginenſes quoque eo potu olim vtebantur vt etiam nunc vti religionis cauſa feruntur incolæ Tarſi regni, quod eſt in Aſia ad Cathaiæ confinia ſita, cuius etiam literæ ſacræ propter magos, qui inde ad adorandum Chriſtum Bethlehemũ profecti ſunt, mentionem faciunt. Quantum iſte aquæ potus Turcis conducat, illi æſtimare poſſunt, qui aliquádiu Germanos frequentarunt; licet olim & hi aqua contenti vixere: & ſi, quod res eſt fateri lubet: Mahumetes ille Turcarum Legiſlator aſſeclis ſuis, vt à vini potu abſtinerent, non aliam ob cauſſam tam ſerio edixit, quam quod armis ſuarum legum obſeruationem ſancire cupiens, ſobrietatem illis præcepit, quo ad belli munia obeunda ſemper parati prõptique eſſent, Ducibus parerent, & ad Martis aleam ſubeundam intrepidi impauidique adgrederentur. Legem quoque tulit, vt crebriori lotione vtantur, vt videlicet mundi ipſi, munde in exercitu omnia tractentur, ne morbis, quos immundicies & ſpurcicies generare ſolent, milites corripiantur, ſed potius ad perferendas omnis aeris & cœli tempeſtates, & incommoditates apti & idonei reddantur. Potum inſuper Turcæ, quem Tzerbet vocant, ex vuis. paſſis, & aqua conficiunt, admixto citrei ſucco, & muſco, quæ omnia guſtum ſuauiſſimum efficiunt, tentare etiam caput ſolent, vti vinum. Quod ſi bibere Turcę aliqui interdum cupiant, Ianizari in primis, qui eo mirifice delectantur, magna eis copia eſt in Hungaria præcipueque in ſuperiori, vbi vinum Toccaium nobiliſſimum habetur.

XXXIX. *Materia ſiue ligna. De Bazca & Srema prouinciis.*

IGNIS Turcę non poſſunt deſtitui, quorum
,vſus in exercitu, vt Cyrus rex Perſarum dicere
ebat, æque atque aliarum rerum neceſſarius eſt.
i vero in quibuſdā Seruiæ locis, ea quę toti exer-
ıi ſufficiat, ligni copia non reperiatur, hunc ta-
n defectum ſupplent reliqua loca, per quæ iter
iunt Conſtantinopoli Belgradum, atque inde
Danubium Veſprinum vſque. In primis vero
no abundant Bazca & Srema Prouinciæ, in hac
os Sirmium, quæ propter concilium, quod ibi
ebratum fuit, celebris eſt. Ambæ Danubio Dra-
& Sauo fluuiis cinctæ, quibus furor belli (quod
ercitus Turcicus ſemel tantum ſub Sinano Baſ-
lluc tranſiit) cum peperciſſet omnibus rebus ne-
ſſariis plus quam aliæ Vngariæ Prouinciæ abun-
nt. Poſtquam ea quæ ad hóminum & anima-
ım ſuſtentationem pertinent, diſcuſſimus: nunc
nſiderandum eſt, quo armorum genere Tur-
: vtantur, & quomodo bellicas munitiones
m ad defenſionem, quam offenſionem nan-
ſci poſſint.

XL. *Arma offenſiua & defenſiua Turcarum. De Busdogan, machæra & aliis armis.*

SPAHI Europæi, vt eminus hoſtem lædant, lan-
cea pura & pomo ferreo vtuntur. Vt cominus
eriant, clauum ferreum, quem Pusdogan vocant,
machæram geſtant. Hoc armorum genus Per-
is quondam in vſu fuiſſe Xenophon ſcribit, Tur-
ę illud Cedare, Arabes Secte, Germani Säbel, à

voce Vngatica & Sclauonica Sabla nominant. Alii etiam ſecures & ſicas ferunt, alii peltas & ſcuta, reliqua corporis membra armis non cooperiunt, tormentorum vſum non habent, multi ſagittas & tela tantum in hoſtem tendunt. Qui in Croatiæ & Vngariæ finibus militabant, pleriq; thoracibus ferreis, & lorica induti fuerant. Sed hi fere omnes in militia periere. Qui his ſucceſſerunt, nondum huic armorum generi aſſuefacti ſunt. Ianizari omnes & nonnulli Aſappi tormenta tractant.ſed non ea dexteritate, qua noſtri ſolent. Acanzii, Spahoglani, Chiauſſii (qui Turcarum legati ſunt) aliique equites aulæ Turcicæ, arcu & ſagittis, alii lanceis Aſiaticis pugnant. Pedites fere omnes galeas non geſtant, ſed machæris & gladiis Græcorum more accinguntur. Equites Aſiatici ſariſſis quoque vtuntur, alii ſagittarios agũt, ephippia exigua habent, de quibus facile deturbari poſſunt.

XLI. De Giebegis, Topigis, Armenis, & quare hi Bocgi vocentur.

De Voinicis & Sachor.

IN exercitu Turcico diuerſi miniſtri & officiarii, qui varia obeunt munia, Giebegi ſunt, qui arma componunt ac tergunt. Topigi vocantur machinarum, & tormentorum magiſtri, è quibus nõnullis ſtipendia ſoluuntur, alii ſine ſtipendiis aliunde multa corradunt. Armeni foſſores & munitores vt plurimum ſunt, & apud Turcas ea præſtant, quæ caminorum purgatorib. apud nos committuntur, vnde per ludibriũ Bocgi vocantur. Exercitum quoque ſequuntur multi Voinici, quod lingua Sclauonica bellicoſum ſignificat, quod in bello quondam

nuam operam nauarint. Hi ruſtici ſunt in Ser-
,& Bulgaria habitantes, & Græco more viuen-
quoſuis labores ſubeunt. Sunt & alii pariter, qui
nte ſua in exercitu viuunt, quos Sarchor nomi-
t, foſſores agũt, & viliſſima & abiectiſſima quæ-
perficiunt. Ordo requireret, vt integrum nunc
nilitari diſciplina Turcarum tractatum ſubiice-
, ſed de eo multi alii doctiſſime ſcripſerunt, ad
s lectores, remitto. Pauca tamen quædam hic
ram non nota omnibus, ne lectorem hinc ieiu-
n dimittam, cui in aliis me ſatisfeciſſe ſpero.

LII. Turcarum diſciplina militaris.
Quænam in milite Chriſtiano requirantur.
Victoria Chriſtianorum contra infidèles.
Defectus quibus laborant exercitus Turcici.
De Scanderbego.
Robur & vires Turcarum.
Qua ratione tormenta, pilas & puluerem nanciſcantur.

VRCARVM milites à noſtris, qui quidem ex-
ercitati ſint, ſuperari certiſſimum eſt. Noſtros
em voco, non Italos modo, ſed & Hiſpanos, Gal-
Hungaros, Germanos, atq; aliarum nationum
nines, qui ſub noſtris ſignis militant. Exercita-
vero intelligo non tam eos, qui artem tractan-
ũm armorum probe & longa experientia didi-
ınt, quam qui ſub Chriſti militia merere probe
efacti ſunt, vt videlicet eorum fortitudinem a-
i ſinceritas, & vitæ inculpatæ probitas comite-
quo eo ſecurius belli periculis ſeſe obiicere, &

victoria ſub noſtrorum Principum auſpiciis potiri valeant, licet militum numero hoſti longe cedant. Nota ſunt & clara inſignium victoriarum exempla, quas Chriſtiani ſub Marco Aurelio, Conſtantino, duobus Theodoſiis, Honorio, Aetio & aliis de infidelibus reportarunt, in primis vero de Saracenis ſub Pelagio primo Caſtiliæ rege, qui cũ mille ſuorum 20000. hoſtium deleuit, Carolus Martellus vnico prçlio 375000. hoſtiũ deuicit: vt eas omittam, quibus ſub Alfonſo Caſtus, Ranimirus, Ferdinandus & Walterus Teutonicorum Equitum magiſter potiti ſunt: quorum hic 100000. Tartarorũ vna vice deleuit, vnico ſolo ex ſuis militibus deſiderato. Coruinus, poſtquam maximarum pugnarum victor euaſiſſet, octaua vice cum 80000. Turcarum manus conſerere non dubitauit, licet eius exercitus vltra 15000. militum non conſtaret. De qua re diligentiſſime ſcripſit Thomas Bozius in libro ſuo contra Macchiauellum edito. Conſtat porro omnibus, qui aliquando contra Turcas bellum geſſerunt, eorum militandi ratio: caſtra latiſſime metantur, in expeditione nullo ordine, & confuſe incedunt, vt à tergo facile infeſtari poſſint. Quod animaduertens Georgius ille Caſtriotus (celeberrimus omnium qui vnquam cum Turcis bella geſſerunt, à quibus Iskanderbegh, id eſt, dominus Alexander vocatus, eo nomine ipſi in circumciſione ab Amurathe, apud quem obſidem agebat, indito: Tunc enim Turcæ nomina mutare in vſu habent, quemadmodum Chriſtiani ſolent in baptiſmate) multarum horribilium & maximarum pugnarum victor de hoſtibus ſuis triumphos egit. Inſuper Turcæ ſpem victoriæ in numero & multitudine pugnantium potius,

is, & in fato ſtrepituque inſtrumentorum belli-
rum, atque horribili ſonitu barbararum vo-
um & clamore collocant, quam vt ordini decen-
& veræ militiæ ſtudeant. Econtra res plurimas
abent & obſeruant quæ illis in maximum emolu-
ientum cedunt, qualis eſt autoritas ſumma & ab-
oluta eius, qui ſupremum caput eſt exercitus &
ux generalis. Obedientia militum, quæ tamen
iodie aliquantulum imminuta eſt: Auxilia prom-
ptiſſima, vbi neceſſitas ea requirit. Neque o-
ous habent noſtrorum principum more, vt hinc
inde mendicando quaſi colligant exercitum, qui
ſæpiſſime aliorum viribus plus, quam propriis con-
fidunt, & vt exercitum iuſtum conſcribant omnes
exhaurire theſauros ſuos coguntur. Præcipuum
temporis ſpacium & rebus agendis vtiliſſimum
inutiliter plerunque & nihil agendo tranſigunt:
Turcæ contra Huſarros ſuos ad res maxime ſe-
rias, & donec neceſſitas requirat aſſeruant, vel
militibus inde dona liberaliter conferunt, qui-
bus acutiſſimi calcaris inſtar ad pugnas & pericu-
la ſubeunda promptiſſimi paratiſſimique reddun-
tur. Bello finem nunquam aut raro imponunt,
niſi hoſtem aliqua ratione debellarint: vires ſuas
in res parui momenti nunquam collocant: quæ
in bello ſibi expediunda ſumunt, iuſto ordine &
maximis apparatibus antea factis ſuſcipiunt: præ-
lio raro de ſumma rei decertant, niſi commodiſſi-
ma illis affulgeat occaſio. Putant nonnulli Turcis
tormentorum & machinarum magiſtros, & quos
Ingegnieros Itali vocant præſtantes deeſſe; adpa-
ret tamen nihil eſſe tam validum, nihilque tam
probe munitum, quod ipſorum viribus non cedat:

propugnacula, quæ inexpugnabilia habita ſunt, ipſi citra moleſtiam occupant: honoribus & vi pecuniæ promiſſa atque ſtipulata duces & præſidiarios, qui ea tuentur, corrumpunt. Nunc æneis machinis horrenda in muros fulmina noctes atque dies iaculando, locum expugnationi aperiunt, foſſas materia replent, cuniculis ſubterraneis in vrbes obſeſſas penetrare tentant: obſeſſis à laborib. requiem nunquam concedunt, à propoſito ſuo nunquam recedunt. Munitiones bellicæ ipſis vndique ſuppetunt; Pilas vbi opus ſibi fore putant, maxima copia conficiunt: machinarum bellicarum ingens numerus Conſtantinopoli, Peræ, Alba Regali, Budæ aſſeruatur, maiori ex parte Chriſtianis ereptæ, partim ab ipſis Turcis fuſæ ſunt, ſed ipſorum Chriſtianorũ culpa, quibus ſat nõ fuit hoſtes tam immanes & feritate barbaros ſub Amurathe ex Aſia in Europam tranſportaſſe, niſi etiam præceptores ipſis in arte bellica extitiſſent. Sed vtinam ne iiſdem (iram Dei veriti, & ſuam propriam, quæ imminet, ruinam conſiderantes) arma quoque clam ſuppeditarent. Puluis tormentarius Cairi, & prope Conſtantinopolim in loco, qui Aquebianche dicitur, atque alibi conficitur. Viribus ſuis Turcæ ſtratagemata admiſcent & fraudes, legi Mahumetanæ inſiſtentes. Nec deſunt fraudum & inſidiarum magiſtri. Nam plerique omnes, qui ſemel militiæ nomẽ dederunt, eo ſtudioſe laborant, vt omnia quæ ad bellum ſcite, & cum vtilitate gerendum ſpectant, recte addiſcant. Tum etiam quod Turcæ præ omnibus aliis fraudum optimi ſint Architecti. His de rebus commode alia in medium adduci à nobis poſſent, verumtamen, qui plura cognoſcere cupit,

eos

eos conſulat, qui pręmeditato ſtudio de rebus Turcicis ſcripſerunt, in primis vero Renatum de Luſinge, Dominum de Alimes, qui de origine, conſeruatione & diminutione Imperii Turcici doctiſſime ſcripſit. Hactenus de potentia & viribus Imperii Ottomannici terreſtribus: ſequuntur maritimæ.

XLIII. De Turcarum naualibus, quæ in Aſia, Europa & Africa habent.
De Raislaris ſeu nauarchis.
Quomodo Turcæ ligna ad ædificandas naues habere poſſint.

TVRCARVM Imperator plurima habet naualia, quæ Terſani vocant. Præcipuum eſt Sinopoli non procul Trapezunte ſitũ. Conſtantinopoli 137. cõcamerationes ſunt nauium vſibus deſtinatæ. In Media & Anchiali Thraciæ vrbe ad Euxinum Pontũ ſita, materia claſſis parandę maxima abundantia aſſeruatur. Triremes & alia nauium genera extruunt, vbi ligna & arbores abundant, eiuſq; rei curam vt maxime Nauarchis committunt, qui Raislari vel Raiſi illis vocãtur. Malorũ & ligni maximam copiam habent in ſinu Nicomediæ. In Aſia, è regione Conſtantinopolis: E Ducaginorũ montanis per Drinum fluuium in Albaniæ vrbem Liſſum, quæ hodie Alexium dicitur, arbores transferri poſſunt. Pars quoq; Velonę conſeruatur, & Polonæ eiuſdẽm prouinciæ vrbibus, quarũ hæc propter Auguſtũ Cæſarem, qui ibidem literis operã dedit, Caio Cæſare à cõiuratis occiſo, celebris habetur. In Africa nauale habet Poſidii maris rubri vrbe, vbi triremes quædã in ſtationib. habẽtur, quæ quondã cõtra Luſitanos cum expeditionẽ contra Diu & Ormuz

Indiæ vrbes ſuſcepiſſent, extructæ ſunt: ſed parum hoc nauale conducit, quod regio ipſa lignis careat. Vt vero eo ex Bithynia & Caramania ſecundo Nili flumine Cairum vſque atque inde Poſſidium (quæ hodie Suez dicitur) camelis tranſportetur, multis difficultatibus & ſumptibus conſtat.

XLIV. Turcarum triremes cur parum valeant.
Vnde picem nanciſci poſſint.
Vnde ſeuum, vela, clauos habeant.
De myoparonibus Sultanarum.

TVRCARVM in fabricandis nauibus ea eſt negligentia vt in cædenda materia neque anni tẽpus, neq; lunæ curſum obſeruent, ſed celeriter, omnia, & negligẽter cõficiant. Aſſerũ (quib. tegũtur) ſtructuras tam male inter ſe cõpingunt, vt vectores à pluuiis & imbribus tuti non ſint. Vnde ipſæ triremes diu ſartæ tectæ manere non poſſunt. Picẽ durã & mollem habẽt Velonæ, & Rhizinii, vrbe ad ſinũ Rhizonium (vulgo Golfo di catharo dicitur) ſita. Durior è terra effoditur, mollior ex arboribus colligitur. Abundant ſeuo propter boum, & veruecum maximam copiam, quæ iis in locis reperitur. Cãnabis quod ſatis ſit, non habent, vnde velorum quoq; copia deſtituuntur. Eũ defectũ augent Sultanarũ myoparones 30. & aliæ 18. naues, quas maone vocant. Solent eas Alexandriam variis mercibus onuſtas emittere, quibus inſtruendis permiſſu Imperatoris, quantũ libet velorũ, funium & aliarũ rerum neceſſariarũ ex naualib. depromunt. Tum etiã ꝙ ii, ꝗ harũ rerum curã gerunt, parũ diligenter eas aſſeruant, & furtim aliis diuendunt, vt aliquid lucri inde percipiant. Clauos ferreos raro nanciſci poſſunt, in quo-

ſorum vicem ligneis quibuſdã peracutis vtuntur.

XLV. De nautis Turcicis & remigibus.

Anariz tributi genus, pro nautarum & remigum ſolutione impoſitum.

NAVTARVM quantum expedit conquirere poſſunt. Ad eam artem Aſappos præcipue aſſuefaciunt. Vbi vero numerum eorum ſupplere nõ poſſunt, Cretenſium operà vtuntur, quorum pluſimi ſemper verſantur Conſtantinopoli, atq; aliorum Græcorum, qui huius rei periti ſunt, nolentes etiam & repugnantes ad remos compellunt. Exercent quoq; in ea re certum puerorũ & ſeruorum numerum, qui ſemper in nauibus tam præſidiariis, quàm aliis aſſeruantur. Sed quod maximi ponderis eſt, remigibus peritis deſtituuntur. Nauis enim ſine nauclero nullum eſſe vſum conſtat. Neque ad ea munia Chriſtiana mancipia idonea ſunt, neque quæ ex Africa illis mittuntur. Tartaros vero, Perſas, & Georgianos in mancipiorum numerum non recipiunt, ne imperium militare, quod totum penes mancipia eſt, ipſis committere cogantur, cuius rei ſuperius etiã mentionem feci, & libro tertio de ea nobis dicendum erit. Imperant ſępius, vt remigũ onera & labores ſubeant Aſappi atque alii viliſſimæ conditionis homines: Quibus vt ſtipendia ſoluantur, tributũ Chriſtianis Europæis, quod Anariz dicitur, impoſitũ fuit, quod 300000. Cecchinorũ ſummã faciebat, quæ hodie in alios vſus impenduntur. Vbi ſumma rerum ſic exigit neceſſitas, Armenios Iudęos, & Chriſtianos viremis affigere ſolent. Quam conſuetudinem Cicąla, vltimo imperii ſui maritimi anno ſecutus eſt. Ad Inſularum Africæ, quæ Barbaria

dicitur,cuſtodiam, triremibus militant Spahi nonnulli, qui aliud ſtipendium non habent, quam Timarorum reditus,propterea prædas vndiquaque & continuo agere ſolent, vbi præter ordinarias triremes, aliæ quoque, puta ad 30. vel circiter inſtruuntur &armantur.Ianizarorum præſidium illis imponi ſolet.

XLVI. Commeatus nauium.

PANEM bis coctum maxima abundantia cõficiunt Epidamni, Naupacti, in Eubœa,& ad ſinum Theſſalonicẽſem in loco, qui Volo dicitur,eo per Axium fluuiũ,qui hodie Vardare dicitur, omne frumentum,quod in Macedonia & Seruia creſcit, ratibus defertur. Atque hæc de robore, & viribus regni Ottomannici terreſtribus æque atque maritimis dicta ſufficiant.Sed cum ex mente præſtantiſſimorum belli ducum, aurum & pecunia neruus ſit validiſſimus belli, quæ & ſpiritum & animum reficit, & motum dat exercitui: ſubiiciam quædam de diuitiis Turcicis, in quibus maior pars virium huius Imperii,& aliorum Principatuum conſiſtit.

XLVII. De Haſnad ſeu ærario Turcici Imperatoris.

Diuerſi modi, quibus ærarium ſuum locupletare ſolent.

De auaritia Amurathis III.

Quare Cairus Ægypti vrbs vocetur Miſzir.

SI initio conſideremus, quantũ vſus Timarorum Regno Turcico proſit, quidue vtilitatis conferat, intelligemus non facile reperiri Principem vel monar-

archam, cui Turcicus Imperator diuitiis & po-
ia cedat. Siquidem ex ſolis Timaris ad 300000.
inum obſtrictos ſibi atque obligatos habet, vt,
ties ipſi libuerit, & quo terrarum loco eos ire
rit, in bellum nullo Imperatoris ſumptu, ſed
riis impenſis proficiſcantur. Quod ſi tantam
um copiam alere, ipſiſque iuſta ſtipendia ſol-
vellet, quot quantiſue auri cumulis atque a-
is opus haberet, facile quiuis iudicare poteſt.
et inſuper Turca duo Haſnad (alii cum aſpira-
e Gaſnad pronunciant) ſeu theſauros, quorum
um ærarium exterius ſeu peregrinum, alterum
eſticum ſeu interius vocant. Illud decem auri
ones annuos habet in reditu, qui in ſumptus
i, & in ſtipendia eorum, qui munera gerunt pu-
, atque alios vſus ad conſeruationem Imperii
ſſario impenduntur. Hoc immenſos continet
uros, quia omnia quæ Imperatori dona & mu-
ab aliis Principibus Chriſtianis potiſſimum
ur, tum & à ſuis ſubditis & ſeruis, atque adeo à
tis aliqua coram ipſo negocia ſunt expedien-
unc in locum conferri ſolent, nemini enim va-
quod dicitur, manibus in ipſius cõſpectum ve-
conceditur. Magnificentiæ id tribuunt, quod
enſam ſecum trahit vtilitatem. Quod ſi quis
us in omnes Turcarum actus oculos infigere
cognoſcet, eo ipſos vnice intentos eſſe, quo a-
le cumulate rapiant, vt Imperatori quæ rapta
donent, ſic per eorum munus, tanquam per a-
ductum quendam omnes iſti theſauri huius
rii diffluunt, ſeque in Oceanum auaritiæ Im-
oris exonerant. In hoc quoque ærarium redi-
Cairi, qui millionem auri excedunt, deponun-

tur. Hanc vrbem Turcæ & Arabes Miſzir vocant, corrupta voce Hebraica Mizraim, quam quondam Memphin adpellare ſolebant. Eodem congeritur precium vel æſtimatio hæreditatum ab opulentioribus relictarum, quas pro ſuo arbitrio tractat, cum omnes mancipiorum omnium facultates in ipſius manu & poteſtate ſint; non etiam eorum, qui Turcæ naturales ſunt. Huc referuntur confiſcationes, pœnæ pecuniariæ, quæ multæ & magnæ ſunt: Tributorum, vectigalium, atque Salinarum reditus: decimę omnium ſpoliorum, & prædarum, quæ terra mariq; acquiruntur, pecudum, frugum prouentus, metalli fodinarum, quæ multæ ſunt & diuerſiſſimæ in Seruia, vnde argenti prouincia dicitur: In Boſnia prope Iaizam, in Macedonia & aliis in locis. Hi reditus omnes inæſtimabilem auri vim faciunt, prout Imperatorem ſua trahit auaritia: vel miniſtri diligentes ſe & auidos in extorſionibus & exactionib. præbent. Eſt & aliud tributi genus, quod Chriſtiani modo ſoluere coguntur, videlicet pro ſingulis capitibus, vbi 14. ætatis annum attigerunt, Sultaninum vnum: inſtans tamen bellum Vngaricum fecit, vt tributum illud auctum ſit. Turcæ ex lege Mahumetana ab eiuſmodi tributis eximuntur, ſed in eorum vicem quilibet 25. aſpros ſoluit, quod donum vocant. Reperit Mahumetes in ſuis ærariis vim auri immenſam à patre Amurathe congeſtam. Qui omnium auidiſſimus habendi & fere ſordidus in corradenda pecunia: contra in expenſis & largitionibus atque muneribus parciſſimus ſemper fuerat. Vnde etiam flores horti ſui diuendi, & pecuniam inde colligi volebat. Debitoribus nunquam ſatisfaciebat, militibus dona & congiaria fere nulla,

aut perexigua conferebat quod inſtitutum plane &contra morem & conſuetudinem huius imperii eueniebat. Vt breuiter dicam in omnibus impenſis quotidianis æque atque extraordinariis reſtrictiſſimus & ad exactam rationem diligens erat, exceptis iis, quas in ſuas pellices faciebat, quas nunquam è ſuo complexu, niſi inſigni aliquo munere donatas, vel pretioſa gemma ornatas diſcedere volebat. His omnibus adiungi quoque poſſunt (horret animus dicere, & oculi vix lachrymas comprimunt) tributa, vel vt honeſtiori vocant titulo, recognitiones, quas Principes Chriſtiani Turcico Imperatori pendunt: quarũ recordatio ſola & memoria animos ipſorum iuſta ira & indignatione cõtra iniquum hunc & barbarum Tyrannum accendere & inſtigare deberet, quo tandem aliquando ergo hoc excuſſo coniunctis viribus & opibus ad gloriã Chriſti, ad ſuam ipſorum ſalutem vigilarent, & ſumptus hoſce in ipſius Tyranni perniciem atque ruinam impenderent atque collocarent.

C. VIII. Tributa & recognitiones, quæ varii Chriſtianorum Principes Turcis & Tartaris ſoluunt.

Quantũ valeat certa aſprorum quantitas.

Quæ munera Imperatori & eius miniſtris donentur.

Quare eis munera publice in conſpectu offerri ſoleant.

Vngaria Cæſar, vt pace frueretur, Turcæ ... us regni nomine, ſi recte memini, ſoluebat ...oo. thalerorum. Waiuoda Moldauiæ ſoluit 31. ...22 as aſprorum. Somma autem vnica 100000.

aſprorum conſtabat, qui 2000. coronatos faciebant, eo tempore, quo tributum illud imperatum fuit. Coronatus enim tunc 50. aſpros valebat, nunc plus 100. valet. Idem Tartaris ſoluit 20. carros, quorum quiſque quatuor bobus trahitur melle onuſtos, & 50. equos: ſed forſitan ex nouis conuentionibus, & pactis hodie plus vel minus ſoluit, quod me latet. Waiuoda Walachię, priuſquã Tranſyluano ſe coniunxit, 50. ſommas aſprorum pendebat. Et hoc ex ipſis Moldauiæ, & Walachiæ commentariis excerpſi, quæ diuerſa eſſe ab aliorum qui ea de re ſcripſerunt opinionibus ſcio. Tranſyluanus ante bellũ quod nunc geritur, 15000. cecchinos ſoluebat. Reſpublica Raguſea (quæ Epidaurus quondam dicta) 12500. cecchinos ſoluit. Reſpublica Veneta propter Inſulam Zantem (olim Zacynthum) 1000. cecchinos. Moſcouita Tartaris, qui in Taurica Cherſoneſo habitant, munera quædam conferre ſolet, vt ipſorũ excurſiones impediat, quas vel proprio motu, vel inſtigari à Turca in eius regiones facere ſolebant. Polonus miſit Turcæ Anno 1591. pelles Scythicas (Zibellinæ vulgo dicuntur) quæ 25000. coronatis æſtimatæ fuiſſe dicebantur. Sed non eſt cenſus annuus, vt quidam referunt. Tartaris annuatim certam pecuniæ ſummam ſoluit, qua machæras & veſtimenta comparent, idque ex veteribus quibuſdam pactis, vt habent Polonorum Annales. Hæc autem munera Tartaris, priuſquã cum Turcis ſocietatem inirent, ſolui à principibus, quos nominaui conſuerant. Eaque etiam hodie pendũt, quo ipſimet Turcę gratum faciant. Sunt porro etiam alia tributa, & dona quæ Principes Afri & Arabes atque Georgiani, aliique Turcico Imperatori

tri-

tribuunt: ſed ea exigui ſunt momēti, & ad noſtrum propoſitum nihil faciunt, ideoque ſilentio præteri-re volui. Tandem & alia quam plurima dona ſunt, quæ extra ordinem Principes, quorum ſuperius memini in miniſtros huius Barbari Tyranni faciunt, vt eos ſibi concilient. Occaſione & neceſſitate id requirente etiam ipſi Imperatori ſuo profuſe & liberaliter donare coguntur, vt vel in eius ſe gratiā inſinuent, vel conceptum erga ſe odium & iram leniant. Prçterea omnes ii, qui aliquod ambiunt officium & munus, vel qui è prouinciarum adminiſtratione, vel expeditione domum redeunt, res precioſiſſimas Imperatori offerre, quaſi ex debito quodam tenentur; hunc in finem omnia quæ donantur munera, publice & in conſpectu omnium offerri vult, vt hoc barbaro faſtu ſubditorum ſuorum, & peregrinorum animos ad largiter donandum accendat.

PARTIS PRIMÆ FINIS.

PARS SECVNDA.

IN qua conſilia & deliberationes Principum Ottomannicorum erga Chriſtianos Principes declarantur, & cauſa, origo, & progreſſus belli, quod nunc geritur in Hungaria. Eius initium ab Amurathe, patre Mahumetis repetitur, vt eo melius omnia intelligi poſſint.

COGNITA nunc & perſpecta Mahumetis III. Turcarum Imperatoris natura, & qui ipſius mores, tum quæ membra, quod robur, quę vires immanis huius corporis ſint, expedit, vt ad plenam harum rerum omnium cognitionem cogitationes eius & machinationes, quas animo voluit contra alios Principes Chriſtianos, in primis inueſtigemus: Vt inde belli, quod nũc Hungariam tam miſere affligit, cauſæ certiſſimæ adpareant, & quod fuerit ipſius initium, quoſque hactenus progreſſus habuerit, manifeſtum fiat. Sed cum regnante adhuc Amurathe (qui Mahumetis III. pater fuit) belli huius fomes erumpere cœperit, neceſſarium foreputo, vt de eo quædam hic inſeramus, & originem belli ab eius inde Imperio deducamus: Hinc quid illi vt plurimum cum aliis Principibus orbis terrarum negocii, quoq; animo erga eos affectus ſit, aperiatur.

XLIX. Natura & mores Amurathis III.

Quomodo Turcæ & Arabes nominent librum, qui continet ipſarum leges.

Cur Amurathes fuerit dictus Bongi.
Cur ſæpius vſus ſit oppio.
Vera cauſa belli Perſici, & cur tandem compoſitum & pax facta fuerit.
Quid ſignificet vox Miriſa.
Cur Iſmael, Perſarum rex, Sophi dictus ſit.
Cur Perſæ appellentur Khiſelbaſſi.
Cur Tartaris Zagataii vocentur Ieſchilbaſſi.
Quid ſit Turban, & cur ſacris literis pomum appelletur, & quæ ſit ipſius ſignificatio.
Expoſitio Oraculi Turcici.
De Zercola.

AMVRATHES Turcarum Imperator Mahumetis pater, moderate ſatis & modeſte, quatenus Turca & infidelis fuit, regnauit. Librum quem Muſchaphum nominant, in magno precio habuit. Nam is leges Mahumetis continet, & Arabibus Alkoran dicitur, quaſi per excellentiam quis dicat, ἡ κεφαλὴ, quemadmodum & Hebręi literas ſacras, Kara nominant. Hiſtorias maiorum ſuorum libenter legit, Selimum I. imitatus, qui lectione hiſtoriarum Alexandri Magni & Iulii Cæſaris mire delectatus eſt. Philoſophiæ quoque ſtuduit, vnde per ludibriũ Bongi fuit adpellatus, quo nomine quondam Baiazetes II. fuit inſignitus. A vini potu abſtinuit, ſecus, quam Selimus eius pater fecerat. Voluptates ſi ſpectes, in primis vero abominandã illam luxuriam, quę Turcis alias familiaris eſſe ſolet, cõtinentẽ ſe præbuit, maxime vero annis aliquot, qui ꝓxime ipſius mortẽ anteceſſerũt. Iuris & ęqui (quoad in hominem barbarũ eumq; ſordide auarum cadere potuit) fuit obſeruãtiſſimus. In eo valde ſolicitũ ſe geſſit, vt omnia Principũ aliorũ ſecreta perno-

ſceret. Ante omnia vero ſtatum Imperii ſui, ſibi quã perſpectiſſimum eſſe volebat, & in hunc finem proprios commentarios omniũ negociorum, quæ occurrebant, omnium reddituum, qui quouis modo ad ipſum perueniebant, & ſumptuum, qui diebus ſingulis expendebantur, penes ſe in menſa quadam repoſitos habebat, qui poſt eius mortem in filii manus peruenerunt, qui eos diligenter aſſeruat: ſicuti Tiberium Auguſti ſimiles commentarios diligenter legiſſe hiſtorici tradunt. His negociis aliquantulum grauioribus diſtrictus & detentus, vel naturæ inclinatione ductus, vt plerumque valde fuit Melancholicus, taciturnus & in omnibus rebus ſuſpicaciſſimus. Vt igitur per vices animum ad hilaritatem traduceret, Oppio vti ſolebat: de quo Turcarum eſt illa opinio, quod colorem faciei egregiam inducat, hominis animum recreet, quique ſemel eo vſus fuerit, nunquam eo non delectetur. Alebat quoque in aula ſua certum pygmæorum, & mutorum numerum, quos ſæpius inter ſe committebat, quo ſe tam ludicro & inani ſpectaculo oblectaret. Bella plus religionis cauſa, & vt ſubditos continuo in arte & diſciplina militari exerceret, geſſit, quam quod ingenio bellorũ auido & pugnaci eſſet. Cum Mahumethe Qudabanda Perſarum rege (qui Tamas patrem & Iſmaelem auum habuit) & cum Abbas, qui nunc eo Imperio potitur (quem male quidam Miriſa vocant, quod primogenitum regis, & proximum regni ſucceſſorẽ denotat) ſtrenuiſſime per 15. vel 16. annos bella geſſit. Nec vnquam pacem ſe initurum cum Perſa iactauit, priuſquam Caſbin, quæ eſt ſedes regia, occupaſſet: idque duabus de cauſis vt nimirum cineres Baiazetis filii Solymanni

manni recuperaret, qui parẽtis iram fugiens ad Tamas regem ſe receperat, à quo in gratiam Solymanni, quem ſibi Tamas reconciliare cupiebat, interfectus fuit. Deinde vt euetteret ſepulchrum Arduelis, patris Iſmaelis illius, qui ſectæ Perſianæ primus author extitit. Hic Sophi cognominatus eſt, vel à σοφὸς, quod originem è gente magorum & ſapientũ Perſarum duceret, vel quod ſapientiæ laudẽ apud Perſas acquiſiuiſſet, vel à dictione Arabica Sophi, quæ lanam ſignificat. Perſæ enim pilei illud genus quod Tulpantem vocant, non ex tela ſubtiliſſima, vt ſolent Turcæ, ſed ex lana rubro colore tincta geſtant, quo maiori zelo ſe erga religionem affectos eſſe ſimulent. Vnde Kiſelbaſſi ſeu rubra capita per iocum à Turcis vocantur, ad differentiã Tartarorum, qui Zegatai hodie, quondam Bacteiani dicebantur, hi enim à Mahumethis prophetę poſteris ſe ortos gloriantur, viridi colore vtentes Khiſelbaſſi dicti ſunt. Tulpãte vel Tocca, Tiara illa Turcica eſt, quæ Sphęræ inſtar variis circulis & voluminibus faſciarum lınearum, quas hodierni Græci φακιόλιον vocant, conſtat, quo pilei vice vtuntur. Rectius tamen Turbante à figura turbinata, quæ græcis κῶνον dicitur, nominaretur, ea nunc magis rotunda, quam quondam vtuntur. Quod ſi forte quis coniiciat propter eam formæ ſpeciem Tiaram illam in ſacris literis ſub pomi nomine intelligi? Vbi Dauid Hieroſolymæ ruinam deplorans, dicit: templum Domini in Pomorum cuſtodiam poſitum eſſe: quod non abs re de Turcis interpretari poſſe videtur. In oraculo Turcico, quod notum eſt omnibus, & à variis varie interpretatum fuit, inter alia hæc continentur, fore vt Imperator Turcicus Pomum Rubrum prius ſibi

ſubiiciat, quam à Chriſtianis imperium eius euertatur, quo pomo non Conſtantinopolim, ſed regnum Perſicum intelligi nonnulli volunt. Alii Tiaram hanc Turcicam in fortitudinis ſymbolum accipiunt: quo admoneri volunt, qui eo cooperiuntur, vt in bellum proficiſcentes de reditu non cogitent, ſed glorioſe mortem oppetere non dubitent, cum ſindonem ſecum circumferant, qua defunctorum corpora inuoluuntur & ſepeliuntur. Ianizari Tulpante non vtuntur, ſed peculiare pilei genus, quod Zercola vocant ex penula alba factum, cuius forma paſſim depicta cernitur, alii rubram penulam gerunt. Sed vt ad rem redeamus, Amurathes tandem nō minus quam eius ſubditi diuturni iſtius belli laboribus & curis defatigatus, re cum Perſis compoſita pacem iniit, tum quod regionem ampliſſimam maxima ſua cum laude & gloria acquiſiuiſſet, qua merito contētus eſſe debebat, tum vero vt ea ratione regionem bello partam componeret, tutamque pace redderet, eamque in Timarorum formam redigeret, quibus inter ſubditos nuper ſibi ſubiectos diuiſis, eorum beneuolentiam ſibi conciliaret, propugnacula paſſim ad limites imperii conſtrueret, quæ ſibi inuicem, periculo imminente ſubſidio & auxilio eſſe poſſint.

L. Viſiriorum conſilia, quibus Amurathi perſuadere conati ſunt, vt nouum bellum ſuſcipiat.

Qui nam ſint Viſirii, & quid ſit porta.

INTERIM dum Amurathes pace fruebatur, domi deſidebat otioſus & Melancholicus. Conſiliarii eius intimi multis rationibus ad nouum bellum ſuſci-

ſuſcipiendum ipſum pertrahere conabantur. Hos Viſirios nominant, qui de rebus bellicis & aliis ad regni ſtatum pertinentibus deliberant. Concilium vero, quod ex his conſtat, Diuanam nominant, vt ſuperius quoque dictum, idq; aliud eſt quam Capi ſeu Porta, quo aula ipſa ſignificatur. Eaque in re, vt in plurimis aliis, Turcæ priſcos imitati ſunt Perſas, qui vt habet Xenophon, eodem fere nomine Aulam Regiam appellabant. Conſulebant igitur Viſirii, vt bellũm renouaret: quod magna imperia ſine armorum vſu diu conſiſtere non valeant: quod Reſpublica Romana quouſque cum Carthaginenſibus, & ipſi Romani Imperatores in Germania bella geſſerunt, imperium firmum & ſtabile conſeruarint: quod, qui ante ipſum regnarunt Ottomannici Imperatores horũ exempla ſecuti nunquam belli finem pacem (vt Principes Chriſtiani, & qui ſuis virib. diffidunt, facere ſolent) ſibi propoſitam habuerint, ſed omni tempore bella fouerint, quibus non modo Imperium, ad eam, in qua nunc eſt, magnitudinem euexerint, verum etiam ſubditos bellis occupatos & diſtentos, à rerum nouarum ſtudio & ſeditionibus, quæ ocium parere ſolent, diſtraxerint: quod ſubditi tempore pacis alii de bellica fortitudine multum remittant, alii minus auide mercaturæ ſe dedant, alii deprædationibus inhient: hinc vſum militiæ nauticæ iam dudum intermiſſum omnino diſperire: Terreſtrem vero militiam, ſi diutius differatur bellum, vileſcere, & priſtino robore ſpoliari, neminem eſſe qui non videat. Hinc ducum atque militum, qui fortiter & audacter ſe belli periculis obiiciant, inopiam neceſſario induci,

cum ſolius belli vſus atque exercitatio milites aptos & idoneos ad militiam reddat. Conſtat enim iiſdem, quibus res acquiruntur mediis, vt plurimum eaſdem conſeruari, quod verum eſſe plurima exempla & argumenta docent.

LI. Gallorum regis & Angliæ Reginæ legati Amurathem ad bellum exhortantur: Amurathes tam ſubito, quid in hoc negocio ſibi faciendum ſit, ſtatuere non poteſt.

BASSÆ, qui, quas dixi, belli mouendi rationes Amurathi allegarant, maxime ſuum commodum, & vtilitatem ſpectabant. In primis vero Sinan ille & Feratus, inter quos perpetua æmulatione, vter alteri honore præcederet, concertatum eſt. Hi non ignorabant, tanta autoritate ſe pacis tẽpore frui nõ poſſe, quanta in bello pollerent: Nec ad eas ſe redire diuitias, quas præ nimia auaritia, immenſa libidine ſitiebant. Bellum igitur mordicus ſuadebant, nec minus in id incumbebant Galliæ, Angliæ, & Principis in Geilan legati, vt infra quoq; dicetur. Sed in re tam ardua & tam graui, quid faciendum eſſet, Amurathes ſeſe initio expedire non potuit. Non equidem quod animum non haberet armatum & ad bellum propendentem, ſed quod nondum ipſi certo conſtare videretur, in quem potius & cum maiori ſuo commodo, & abſque maximis incommoditatibus, & periculis arma transferret, quod in hac re conſiliarii ipſius minime conſentirent, à quibus diuerſæ ſententiæ dictæ, & in mediũ, allatæ fuerant. Quæ cum res grauiſſimas, quæ in toto orbe tunc agitabantur, contineant: In primis

vero

vero vtilitatem orbis Chriſtiani ſpectent, non pigebit illas eo ordine referre, quo ex aliorum fideli relatione ad nos delatæ fuerunt. Continent inſuper ſecreta quam plurima, & res grauiſſimas, quæ non in quorumuis notitiā hactenus peruenerunt. Principib. vero Chriſtianis, quæ in eos Turcici Tyranni ſint machinationes, aperiet, vt quibus modis ipſi reſiſtere poſſint, non modo conſilium ineant, verum etiam, vt omnes priuatas inimicitias Reipublicæ condonent, & coniunctis viribus & opibus viriliter & generoſe ipſi bellum inferant, & Deo clementer annuente, tandem ipſum deuincant, eiuſque tyrannidem euertant.

Octo fuerunt conſiliariorum Turcicorum de bello mouendo opiniones.

1. Vt bellum contra Perſas renouetur.
2. Vt arma inferantur Marachienſi & Fezenſi regi.
3. Vt contra regem Hiſpaniarum bellum ſuſcipiatur.
4. Vt Malta inſula obſideatur.
5. Vt armis petatur Veneta Reſpublica.
6. Vt parti alicui Italię bellum moueatur.
7. Vel regi Poloniæ.
8. Vel ipſi tandem Imperatori & Vngariæ regno.

LII. Conſilium de renouando bello Perſico.
Turcæ Perſiam ſub Azemiæ nomine intelligunt.
De Vsbeghan & de Tartaris Ketziebaſſis.
De Principe in Geilan.
De Gurginis.

RATIONES, quibus opiniones ſuas comprobare volebant Principi ſuo conſiliarii, hæ fere erant: Vt bellum contra Perſiam, quod Turcæ ſub Azemiæ nomine intelligũt, redintegretur: hæ cauſæ in medium adferebantur, quod omni tempore, quo Turcas alio bello implicatos noſceret Perſarũ rex, pacem rupturus ſit, tum vt regionem ſuo cum dedecore maximo amiſſam recuperet; tum vt tot tantaſq; ſibi iam dudum à Turcicis Imperatoribus illatas iniurias vindicet: Fore inſuper, vt Christiani Principes eius rei ſuaſores, & impulſores ipſi exiſtant: Hiſpanus in primis, qui propter Indiæ vicinitatem, illud abſque rerum ſuarum diſpendio procurare, & machinarum atque tormentorum magiſtros ipſi commode ſuppeditare poſſet, quod non ita pridem factum eſſe conſtabat: Regionem nuper acquiſitam in ſtatum quietum & tranquillum nondum eſſe redactam: Propugnacula recens extructa, & eorum incolas in periculo verſari: Nec ipſis propter itineris difficultatem & diuturnitatem prompte ſubſidio veniri poſſe. Quod ſi Perſæ nullum aliud inferunt damnum, quam vt prædas è prouincia illa agant, eamque depopulentur, dictos incolas in eas redactos iri anguſtias, vt regio acquiſita rurſus deſerenda, vel fame ipſis pereundum ſit: Non vincere modo, ſed victoria vti, atque eam perſequi veram tandem eſſe gloriam: Caueret ſibi Amurathes, ne iram & indignationem Mahumetis in ſe concitet. Nam cum ipſius fauore & auſpiciis tot victorias, quot quiſquam alius ex ſuis maioribus de hoſtibus ſuæ religionis reportarit; decere Principem pium & religioſum, vt iniurias Deo & hominibus illatas ſeuere vindi-

cet.

cet. His addebatur, quod Vsbegh Han promptum ſubſidium & auxilium ad illud bellum offerret. Hic Tartarorum princeps eſt, qui proxime Perſiam attingunt, eorũ regio Bahera à Turcis dicitur, quondam Battra vel Bactra vocata, ipſi Ketziebaſſi, quod penula caput tegant, ominantur. Nec ita dudum Vsbegh Han, de quo modo dixi, mortuus eſt, filio 12. annorum relicto. Idem quod Tartarus, offerebat etiam Princeps, qui in Geilan dominatur, quæ Prouincia à mari Caſpio magis verſus ortum tendit. De victoria, quam iam in manibus ſe habere putabant, ex ſucceſſibus priorum bellorum Turcæ iudicium faciebant: Neque Perſarum equitibus licet Arabibus vtantur equis, ſibi quicquam timendum rebantur, quod ex timiditate ſæpius iam in fugam verſi fuiſſent. Neque etiam verendum, vt in Perſarum gratiam Georgiani (quos Gurgginos Turcæ vocant, quondam Iberi dicti ſunt) arma ſumant, quod nonnulli eorum Turcis pareant, & Baſſæ in Tiflis & aliis poſtquam Baſſalucchi à Muſtapha facti fuerunt, ſint ſubiecti; alii vaſalli ſunt Turcæ: reliqui ſuos habent Principes Simonem & Alexandrum, quorum imperium haud grauate ſequuntur, nec ad altiorem fortunam aſpirant, ſed ſua regione licet parua, contenti, eam tuentur atque defendunt, quæ natura loci & ſitu munitiſſima eſt, & vix aditus ad eam patet, propter montes, ſyluas & viarum anguſtias, quibus paſſim cingitur.

LIII. Conſilium de bello inferendo Seripho. De portubus Aguero & Larace.

De rebellione cuiuſdam Marabut.
De quibuſdam locis, quos Hiſpani in Africa tenent.

SECVNDA, quæ dicta fuit, ſententia, erat, vt bellum in Africam contra Seriphum transferatur, propter has fere cauſas: Ottomannico Imperio magno probro & dedecori futurū, quod Mauros iſtos & Afros, q numero pauciſſimi ſunt, hactenus ſubiugare non valuerit. Nec minus turpe, & inhoneſtum, quod in Africa, quæ tertia pars orbis terrarū eſt, & propter vicinitatem Italiæ, tam diu Romanos bello exagitauit, exiguam adeo terræ particulam poſſideant: Algerium & Tunetam nunquam tuto poſſideri, neque ſubditos & pyratas, qui eas vrbes incolunt contentos fore, & quieturos, donec regnū illud integre libereq; poſſideant: occupandum eſſe promontorium Aguero & portum Lixæ ſeu Lariſſæ (quæ loca extra fretum Herculeum ſita ſunt) quod Anglis & aliis Turcarum amicis, qui in eo mari prædatoriam exercent, multum commoditatis allatura ſint, & eorum nauigationē tutam reddent. Quamuis Seriphus Mahumetanæ religioni ſit addictus, & regnum ſuum in feudū ab Ottomannico imperio teneat, clam tamen cum Hiſpano, & equitibus Melitenſibus cōſpiraſſe dicitur, vnde hi non ita pridem Tripolim ipſo conniuente ex improuiſo fere occupaſſent. Quod rebellionem, quam mouit Morabut, & eius ſucceſſor clam promouerit: Etſi hominum multitudine valeat, re tamen pecuniaria deſtituatur. Quamuis etiam Hiſpani in Africa poſſideant Maraſchebir, Oran, Pegnon, Tanger, Arzillam, Mazagan, Ceutan, & Septam, atque adeo Mauros iuuare, illiſque aſſiſtere queant, illorum tamen impetus

petus, & conatus inſtructa claſſe facile cohiberi, & ipſam Hiſpaniam infeſtari poſſe. Tum etiam quod expugnationem Tuneti, & Golettæ (quæ ab Hiſpanis inexpugnabiles iudicatæ, à Sinano vero Baſſa magna ſua cum laude captæ ſunt) tam recenti adhuc memoria Hiſpani teneant, vt non facile quid contra Turcas in gratiam Maurorum molituri videantur.

LIV. Conſilium de bello Melitenſibus inferendo.

TERTIA de bello mouendo ſententia contra Melitam ſeu Maltam Inſulam dicta fuit, quam claſſe obſideri & debellari volebant. Quod equitum ſacrorum triremes indies maximis damnis tum mercatores, tum qui religionis cauſa ad Mecham contendunt, afficerent: Non igitur religionis ſolummodo cauſa bellum eo transferendum, quo viam, quæ eo ducit, ab equitum incurſionibus tutam reddat, verum etiam vt veteres iniurias, & damna iam dudum accepta vlciſcatur, inprimis vero vt dedecus atque infamiæ notã, quam Solymannus incurrerat, cum fruſtra Melitam obſediſſet, deleat, damnumque reſarciat. Præterea etiam communes ſubditorum querelas in medium afferebant, eſſe videlicet quam plurimos, qui amicorum; plures, qui cognatorum, quos miſeram ſeruitutem apud equites ſeruire ſciebant, ærumnas & calamitates defleant, quib. tandem eos liberari petebant. Querentes tantum abeſſe, vt ſub eius maioribus talia Turcis perferenda fuerint, quin ipſos contra equites Rhodo Inſula, & propugnaculo fortiſſimo, quod verſus Orientem Chriſtianũ defen-

debat orbẽ, ſpoliarint. Pœna inſuper equites multandos, quod Afros rebelles omni munitionum genere iuuerint & Methonem, hodie Modon dictam ex improuiſo occupare tentarint.

L V. Conſilium de Hiſpano oppugnando.
De Algerio Vrbe.
Quomodo Hiſpanus à Mauris, Gallis, & Anglis ſimul bello peti poſſit.
Qua ratione in mari rubro & ſinu Perſico ipſi reſiſtendum.

QVARTO loco eorũ, qui Hiſpanũ bello petendũ eſſe rebantur, ſententia nobis dicenda eſt. Hi contendebant fieri non poſſe, vt Turcicũ Imperiũ ad totius mundi monarchiam, tanq̃ ad ſcopum, ad quem omnes omniũ Turcarũ actiones & machinationes directæ ſemp fuerint, pertingat, niſi prius Hiſpani debilitẽtur vires & immẽſa potentia, qua omnes alios Chriſtiani orbis reges & Principes longe ſuperare credatur. Nullum eſſe periculum, vt Hiſpanus Algerium obſideat, quam nunc longe melius munitam norit, atque tempore Caroli V. Imperatoris fuerat, quem Turcę Crai voce Sclauonica nominare ſolent. Et quamuis Hiſpani ſine intermiſſione regem de ea expeditione ſollicitent, quod noua indies damna & calamitates à pyratis Afris accipiant: tamẽ quo minus illorũ petitioni annuat, obſtare periculũ, quod ab hoſtili claſſe, quam eo modo in mare Hiſpanicum attracturus eſſet, ſibi ſuiſque imminere ſciat: præſidiarias Hiſpanorum triremes, nõ facile regiones verſus Orientem ſitas, quas Turcę incolũt petituras eſſe, ne minus procul è patriæ conſpectu, quæ ipſarum ope vt plurimum indiget,

diget, diſcedant. Hiſpaniæ regem vel multitudine negociorum, vel aliis de cauſis retardari, quo minus quæ in concilio militari decreta ſunt, ſubito exequatur. Etquantum ex eo iudicare poſſumus, quod non ita pridem ad Nicopolim, quæ Proneza hodie, & Nauarinum, quæ quondam Pylus dicta eſt, contigit, Hiſpani ſibi armis Ottomānicis ſedulo cauere videntur, ipſum regem cautiſſime in ſuis verſari negociis certiſſimum eſt, ne cum Turca bello concurrere tandem aliquando inuitus cogatur: quod videre fuit, cum non ita pridem ſub exitum belli Perſici, auxilium Perſarum regi denegarit, cui ſuccurrere poterat, & ante ſolitus fuerat. Quod ſi defenſionem parare, & vim vi repellere omnino velit, vix tamen ipſi tantundem virium ſupereſſe, vt præter ea, quæ nunc diuerſis in locis bella gerit, nouum inſuper ſuſcipere, & quantum ſat eſt militum & pecuniæ, aliarumque rerum, ad bellum neceſſariarum, ſuppeditare poſſit. Inſtare ipſi Belgii defenſionem & amiſſarum prouinciarum recuperationem, quæ propter fluxum maris, & multitudinem fluuiorum, munitiſſimæ, & ab incolis mira animi præſentia & pertinacia libertatis & religionis conſeruandæ cauſſa, defendantur. Hiſpanum capitali odio ab Angla diſſidere, quæ bellum hoc multis modis iuuare poſſit, ſi in Luſitaniæ regnum impetum faciat, vel nauibus, quæ Indiæ theſauros aduehunt, inſidias ſtruat: vel in alia eius regna incurſiones tentet, quēadmodum non ita pridem Coronę portum occuparit, qui locus commodiſſimus eſt ad infeſtandum Hiſpaniam, & impediendas nauigationes Indicas, atque alias, quæ in Oceano fieri ſolent: Bellum vero Gallicum tam implicatum & ſollicitum tenere Hi-

ſpanum, vt qua ratione, citra honoris & bonorum iacturam ſe expediat, modum vix vllum reperire poſſit. Quod ſi vero cum Principibus ſupra dictis pacem ineat, vt nullum inde in poſterũ periculum ipſi creari poſſit, alia tamen remedia quærenda & in manus ſumenda eſſe: Aromatum aliarumque mercium negociationem, ex qua maximos ille percipit fructus, impediendam: Eius quoque naues, ſi opus fuerit, è Perſico ſinu exturbandas ope illarum triremium, quæ Poſidii (hodie Suez dicitur) in ſtatione teneantur: Propugnacula, quæ in illis locis poſſidet, aggrediunda, & ſi fieri poſſit occupanda, quẽadmodum contra Luſitanos in Diu & Ormuz tentatum fuit: quod Alfonſus Albaquerquenſis Luſitaniæ porrex in India efficere ſtuduit, cum celeribus equis regionem illam percurrens, Mecham ſpoliare ex improuiſo, & Mahumetis ſepulchrum deprædare contendit. Idemque ſub Imperio Sultanorum quoque euenit: Et Traianus Imperator iam olim eodem modo graſſari conatus eſt. Ea quæ in Africa poſſidet loca, adoriunda eſſe, & littus Hiſpaniꝫ quod eſt ad mare mediterraneum infeſtandum, vt ſubditis Afris, qui indies illud ſollicite rogabant, aliquando gratificetur, quo ſecure negociari, & peregrinari poſſint. Ipſique Mauri tandem aliquando ab Hiſpanorum dominio liberentur, quod & Selimo proxime defuncto perſuaſum aliquando fuerat: verum id multo commodius hoc tempore fieri poſſe, quod Maurorum gens nunc valde aucta ſit: inuitique Hiſpanis pareant, ex mercaturis maximas diuitias acquiſierint, naturæ ductu & religione moti, odium acerrimum contra Hiſpanos conceperint. Huc non parum conducent Africꝫ portus,

in quos

in quos nauibus ſemper tutus patebit aditus. Porro maximi ad hoc bellum momenti rem eſſe, quod Galliæ rex, & Angliæ regina ſponte continuationē belli contra Hiſpanos offerant: Gallus Nauarram inuadet, & Ius, quod ad illud regnum prætendit, armis repetet. Angliæ regina non modo ipſum in Indiis occidentalibus, in Oceano verſus Septentrionem & occaſum aggrediatur, ſed & nouos tumultus & motus in Portugalliæ regno excitet, vbi quā plurimi ſubditorum ægerrime Hiſpanorum Imperium ferunt: ſibi enim ita perſuadent, & vere quidē, cum poſtremo Portugalliæ rege, qui verus & legitimus ipſorum erat dominus, omnem proſperitatem & tranquillitatem ſe amiſiſſe. Hic enim pacem cum Galliæ & Angliæ regib. coluit, vnde ſubditi maximas diuitias negociando acquirere poterant. vbi vero in Hiſpanorū manus inciderunt, propter bella perpetua, noua indies ſibi damna inferri & pericula creari conqueruntur: Inſuper magnam exulum Hiſpanorum copiam paſſim reperiri, qui male contēti & pertæſi dominationis Hiſpanicæ non modo ex Portugallia, ſed ex ipſa etiā Aragonia & aliis regni partibus profugerunt. Nunc vero in Gallia, Anglia & Conſtantinopoli degant, qui auxilia & ſubſidia plurima occulte ac palam liberaliter offerāt, eadem Mauros quam plurimos polliceri: Hoſce vero omnes perfacilem expeditionem, & certiſſimam victoriam promittere, ſi ex improuiſo quis Hiſpaniam inuaderet, quod fere nullus ibi ſit militiæ vſus, cum incolæ raro domi ſeſe in armis exerceant, neque in locis neceſſariis ordinaria præſidia ſint diſpoſita, & perpauci equi ad bellum idonei reperiantur. Conſiderandum porro, Hiſpaniā viris, qui rem

bellicam fortiter& ſtrenue tractarint,valde exhauſtam eſſe, propter crebros copiarum delectus, quæ in Indias, Italiam atque Belgium fere quotidie trāſmittuntur, vnde haud leuiter vires earū regionum attritæ & extenuatę adeo ſint, vt ſi valido & numeroſo exercitu impetus in eas fieret, vix à ſuis defendi aut iuuari poſſe videantur, ſed aliarū vicinarum ditionum huic regno ſubiectarum, præſidio & auxilio opus habitura ſint, quæ ſi vel impediantur, vel in tempore adeſſe ceſſarent, tanto faciliorem parti aduerſæ victoriam ſui relinquent.

L VI. Conſilium de bello Venetis inferendo, & oppugnanda Inſula Corzyra, Catharo, Cerigo, Nouigrado, Zara, Butintro, & littore maris Adriatici deuaſtando.

De Pola, Raguſa, & plurimis portubus Turcarum in eo mari ſitis.

De Candia Inſula.

De Sinano Baſſa, & cauſis ipſius obitus.

De Ferat Chereilam, & cur odium Mahumetis incurrerit, cur Maſul factus, id eſt, ab officio depoſitus fuerit.

De Baſtia & Andromico.

De Emiris & cur Tulpantem viridem gerant.

Qua via vinum Maluaticum ex Creta in Germaniā, Poloniam, & Moſcouiam tranſuehatur.

VT pax Venetæ Reipublicæ quondā conceſſa, diſcutiatur, illi qui quinto loco ſententiā ſuam dixerunt,

dixerunt, Amurathi perſuadere conati ſunt, rationib. vtentes veriſimilibus potius quam veris, licet illæ Turcis minus dubiæ videri poterant, quod ea facile & libenter credere ſolemus, quę cupimus. Dicebant hi, nullam expeditionem minus difficilem futuram hac ipſa: iudicio de rebus præſentibus è præteritorum bellorum euentibus ſumpto, in quibus ſemper Turcæ Venetis aliquid eripuerunt, qui vt pacem obtinerent, multis nominibus Turcis ſatisfacere cogebantur. Rempublicam Venetam ſibi à Turcis timere, & à bello alienam eſſe, inde patere, quod ſemper ſibi finem actionum omnium pacem propoſuerit, & nunquā ad arma maiorum inſiſtens veſtigiis, niſi coacta peruenerit. Quid ſi forte ad primum armorum ſtrepitum locis aliquibus vltro cedat? ne maiori damno afficiatur, vel penitus vincatur, quod in Cypri deditione factū eſſe conſtat. Quid ſi eius tanta non ſit potentia, & belli robur, vt ſola reſiſtere poſſit? Quod ſi cum aliis ſeſe iungat moram haud breuem interceſſuram propter difficultates, quæ in iciendis fœderib. occurrere ſolent. Quod Hiſpano non æque iam vt olim iuncta ſit, cuius etiam auxilio nuperrime deſtituta, pacem cum Selimo inire coacta fuerit. Quod ſi omnino Venetis ſe iungere contra Turcas Hiſpano animus ſit, fieri tamen nullo modo poſſe, vt quæ neceſſario ad bella requiruntur, quibus ille nunc eſt irretitus, ſuppeditare poſſit. Ipſo vero abſente, omnem aliam confœderationem ad bellum maritimum gerendū fore inutilem & inanem. Quæ Pontifex huc conferre poſſit, eſſe perexigua, licet enim officio ille ſuo fungatur, alios Principes ad ferendum auxilium adhortando, & ad bellū inſtigando, præter ſubſidium

tamen aliquod pecuniarium è ſuis theſauris vel Eccleſiaſticorum reditibus depromptum, vix ipſum amplius quippiam præſtiturum eſſe: vel vbi ad ſummum res conatum perueniet cum Veneta claſſe quinque ſuas triremes coniunget, quæ cum Sabaudi, Melitenſiũ equitum, & Florentini nauibus claſſem 20. triremium ſolummodo efficient, quod perexiguum eſſe videtur. Notandum & hoc inter Venetam Remp. (vt ſibi perſuadent Turçę) & reliquos Chriſtianos Principes forſitan eã non eſſe animorum coniunctionem & familiaritatem, quam grauitas periculi, quod illi ex bello Turcico imminere poteſt, & ipſa neceſſitas exigit & requirit. Hactenus diſſoluendis alienis nominibus proximo bello cõtractis, & cõſtruendis propugnaculis, eius theſauros exhauſtos forſitan nũc nõ ea auri copia inſtructos, q̃ belli moles efflagitat. Tandem cum Venetorũ tota ditio paſſim propugnacula habeat quã plurima, fieri nullo modo poſſe, vt ſimul omnia milite aliiſque munitionibus bellicis tam bene munita ſint, quã ratio belli poſtulat & requirit. In hoc bellũ fere omnes Viſirii cõſenſerunt, ſed quo belli primus impetus dirigendus eſſet, variorum variæ fuerunt opiones quas particulatim recẽſebo. Sinan Baſſa Albanus, natus in pago Topoiano, qui eſt in Sangiachatu Philippolis, quæ Preſerem hodie dicitur, Anno præterito vel ex languore, quod bellum Vngaricum ex voto minime ceſſiſſet, vel veneno necatus occubuit. Hic primam expeditionem contra Corcyram Inſulam (quæ hodie Corfu dicitur) ſuſcipiendam eſſe ſuadebat: quod vt iuſta de cauſſa fieri crederetur, 300. Cecchinos prætẽdebat, quos Corcyrenſes Fiſco Turcico ab Anno 1537. deberent,

propter

propter Baſtiam quæ illis tunc temporis ea conditione cōceſſa fuerat. Eſt autem Baſtia deſertus quidā in Epiro locus, pago cuidam Turcico contiguus, Corcyra 12000. paſſuum diſtans, non procul inde abſunt ſalinæ ad fluuium Calamattan, quas Turcæ poſſident. Illic merces, quæ ex Græciæ regionibus adferuntur, nauibus imponuntur, vt in Corcyram tranſuehantur. Hanc ille ſuæ expeditioni prætexebat cauſam, ſed aliam fuiſſe, certum eſt, nimiam videlicet ipſius ambitionem, qua titulum & laudem ſtrenuiſſimi expugnatoris & debellatoris arcium acquirendi deſiderio maximo flagrabat. Quā certo ſe conſequi poſſe ſperabat, ſi Corcyram, quæ natura loci & arte munitiſſima & inexpugnabilis habetur, expugnaret: eundem ſibi belli euentū promittens quem expeditio eius, qua Golettam cepit, habuerat. Feratus Baſſa, Charailam ſeu niger ſerpens cognominatus anno præterito viuere deſiit; Mahumetis ſcilicet iuſſu, quam vero prudenter alii iudicēt, ſtrangulatus. Accuſatus enim fuerat, quod clam cum Tartaro Grymæo conſpiraſſet, ne, vt debebat, in bellum Vngaricum proficiſceretur, cum Ferat Dux belli generalis non fuiſſet creatus: tum quod Michaelem Waiuodam cum Tranſyluano reconciliare tentarit. Quorum defectionis cauſſam non odium erga Turcas, ſed indignationem contra Sinanū Baſſam fuiſſe in conſilio Viſiriorum dicebat. Verum hæc ficta ab eo fuerant, quo autoritatem Sinani Baſſæ imminueret, à quo capitali odio diſſidebat, poſtquam propter tumultum, qui in circumciſione Mahometis inter Ianizaros, & Spahioglanos extitit, Maſul factus, id eſt ab officio remotus, cum ignominia fuiſſet. Hic ſuadebat vt Catharo (quæ

Aſcruuium Ptolomæo dicitur) occuparetur, quod eam obſtare putaret Caſtello nouo, & clauis præcipua Dalmatiæ, maris Adriatici, & Veneti Territorii eſſet. Nimis diu immoratus ſum in Sinano & Ferato Baſſa, quod eorum antehac mentionem fecerimus, & poſtea etiam facturi ſimus, quod primi fere & præcipui ſint, qui clauum Reipublicæ teneant. Nunc ad reliquos pergo. Sinan Cicala, Venetorum propter rationes ſupra allegatas hoſtis; Cytheram Inſulam, Cerigo hodie dictam, inuadendam eſſe ſuadebat, lucernam Archipelagi eam vocans, & exploratricem actionum Turcicarum, maxime vero, quod ex ea inſula facilimus in Pelopōneſum ſit traiectus. ſic Demaratus Spartanorū rex in Perſia exulans Xerxi ſuaſit, vt quantocyus poſſit, Cytheram inſulam ſibi ſubiiceret, ſi quod affectabat, Græciæ imperitare vellet. Aliorum Baſſarum erat opinio, vt Nouigradum & Zaramirizi vrbes occuparentur, quo iniuriæ multis iam annis ab Vſcocchis illatæ vindicentur, & eorum audacia reprimatur, vel ſaltem, vt Veneti ad ea damna; quæ terra mari que Turcæ à pyratis & latronibus iſtis quotidie patiuntur, reſarcienda aſtringantur. Negabant enim Veneti, ſe eo nomine Turcico Imperatori vllo modo eſſe obligatos. Nec quicquam ea de re vel Conſtantinopoli, vel alibi in commentariis publicis ſcriptum reperiri. Volebant iidem Baſſæ, vt Veneti à Buthroti piſcationibus (hodie Buotintro dicitur) 10000. paſſuum à Baſtia diſtans, è regione Corcyræ ſita arcerentur. Non equidem, quod eius loci poſſeſſionem iure quodam ad Turcas ſpectare putarent, cum Veneti multo antea illum tenuerint, quam Turcæ pedem in Albania fixerint : Sed

quod 100000. Cecchinorum in reditu piſcationes illas habere, fama, ſed falſa tamen, ferat, cum vltra ſex millia vel circiter nunquam locari ſoleat. Aliis quibuſdam videbatur commodum, vt claſſis Turcica in procinctu ſtans, ventum exoptatum & ſecundum expectaret, quo flante vel ex Peloponneſo vel Naupacto (hodie Lepanto) vel Nicopoli, quæ Preuera, vel Orico, quæ Velona dicitur, ſolueret, maris Adriatici littus, omnemque oram maritimam deprędaretur: & qui ipſis omnium commodiſſimus viſus fuerit locus, eum occuparet, quod eo facilius ſe conſecuturos confidebant, quod maritimæ oræ terreſtribus etiam copiis à Turcis infeſtari poſſint, vtpote qui omnes illas regiones fere obtineant. Iidem Baſſæ hoc in primis vrgebant, quod abſque difficultate, ſed maximo cum cõmodo Pola & Raguſa occupari poſſent: Illam incolis denudatam portum habere præſtantiſſimum & in Iſtria ſitam eſſe, quæ prouincia militum, & habitatorũ multitudine, nec non etiam propugnaculis deſtituatur, ſed in primis tamen quia vltra 120. millia paſſuum Venetiis non diſtet. Raguſa vero poſt Corcyram, alterius quaſi portæ inſtar ſit, qua in Venetam ditionem per Adriaticum mare aditus pateat, & tam commode ſita, vt tota inde Italia bello peti poſſit. Habere etiam portus tutiſſimos & capaciſſimos, quibus Turcæ iis in oris deſtituantur. Dyrrachii (quæ Durazzo dicitur) portus vltra quatuor triremes nõ capit, & introitũ minus tutum habet propter ſyrtes. Inde ad 12. lapidem ad promontorium Capodi Lacchi dictum alius eſt portus 20. nauium capax, ſed nec hic tutus, nec aquam bonam habet. In ſinu Velonæ ſeu Orizi alius eſt, totidem capax triremium. Hinc ad 8000.

paſſuum eſt portus Raguſæus, qui 20. nauium ſtationem habet: verſus ſeptentrionem, occaſum & meridiem à ventis tutus non eſt. Extra ſinum Adriaticum, quem veteres montibus Acroceruniis (hodie Dichimara vocantur) terminabant, primus qui occurrit ad Epirũ, eſt portus di Santi Quaranta, vbi quædam triremes conſiſtere poſſunt. Non procul diſtat Neriho olim Oricum, vbi primum Romani quondã appellere ſolebant, cum Hydrunte in Epirum nauigarent, 40. triremium capax. ſed non adeo ſecurus eſt. Soli Raguſæi portus, quorum 5. vel 6. ſunt, inſigni capacitate præſtant. Tres in primis, & ex his ille, qui de ſancta cruce nomen habet, non Turcicam modo, ſed quamuis maximam claſſem capere poſſet. Hæc vrbs præter vtilitates quas dixi, hanc inſuper rebus Turcicis afferret, quod triremes aliæque naues ex materia, quę è montibus Ducaginis eo transferetur, ibi cõſtrui poſſint, quod ea commoditate in nullo alio ex portubus ſupra dictis fieri poteſt, vt alibi quoque à nobis demonſtratum eſt. Sed major pars Viſiriorum in expeditionem Cretæ inſulæ inclinabant, quam ideo expugnandam iudicabant, quo nauigatio Turcarum, qui vel Alexandriam negociationis cauſa, vel ex ſuperſtitione Mecham petunt, ab Hiſpanis, Melitenſibus & Florentinis triremibus, tuta reddatur, quod fieri non poſſit, niſi alterum ex his duobus remediis, quę præcipuus quidam ex Emiris propoſuerat, obſeruetur, vt videlicet Veneti non modo eo adigantur, ne vllum illis nauibus in mari, cuius Imperium habent, aditum præbeant, ſed etiam vt damna reſarciant, quæ ipſorum culpa nauibus Turcicis ab hoſte inferantur: vel vt eum in finem claſſem Turcicam in

Can-

Candiam, vbi ſtationem habeat, recipiant. Emiri illi, quorum memini, profitentur ſe ex Mahumetis prophetæ deſcendiſſe proſapia. Ideoque Ziaram ſeu Tulpantem viridi colore infectum geſtant. Nec dubitandum, quin expeditio hæc felicem habitura ſit exitum, ſiquidem inſulæ illius regnum, propter diſcrepantes ritus, quos Græci & Latini in ſuis Eccleſiis obſeruant, inter ſe diuiſum ſit: Nobiles Veneti (in quo fortaſſis hallucinantur) à Cretenſibus diſſideant illis etiam, qui priuilegiis atque imunitatibus fruuntur, cum reliquis, qui angariis obnoxii ſunt, peſſime conueniat: Ruſticorum animi à nobilibus valde ſint alienati. Sed hoc maxime ad rem facere, quod nullo impedimento à Turcica claſſe quauis ex parte impetus in eam Inſulam fieri poſſit, cum Turcarum ditione fere vndiquaque cingatur, Natolia ſcilicet, Caramania, Barbaria, Alexandria, Morea, & Archipelago, quæ regiones omnes Turcarum Imperio parent, è quibus ſubſidia & ſupplementum militum nullo negocio ad exercitum mitti poſſint. Præterea ſi inſula hæc, quæ omnis generis fructuum feraciſſima & fertiliſſima eſt, occuparetur, tum omne maritimum imperium in manibus Turcarum poſitum iri. Nam fere centrum nō ſolum maris mediterranei ſed totius orbis dici poſſit, quod æquali diſtantia ab Aſia, Africa, & Europa diſſideat. Vnde non incommode à veteribus ſedes mundi opportuniſſima habita eſt. Hoc quoque obſeruandum, quod occupata ea inſula, Venetorum claſſis multarum triremium iacturam factura ſit: Ottomannicum Imperium contra opportunitatem maximam adipiſcatur, quam plurimas in ea inſula conſtruendi. Tan-

dem cum Conſtantinopoli maximus ſit Cretenſium numerus, illi de locorũ oportunitatibus Turcas informare & iuuare poſſent, inter eos quam plurimi ſunt exules, qui eo confugerunt, vt laborando in armamentario, vel Perę victum acquirant, vel negotiationem exerceant, vini in primis precioſiſſimi, quod inſula profert. Inde enim per Pontum Euxinum ad Danubii oſtia, & rurſus ad vrbem Chilia, Galaz Rene vſque Flaz, quæ eſt in Valachia transfertur, vbi carris impoſitum in Poloniã tranſportatur: In Germaniam vero non ea via, vt nonnulli ſcripſerunt deportatur, ſed per Oceanũ Hamburgum, Lubecam & Gedanum tranſmittitur. Pars quoque itinere quod Venetias ducit, in Germaniæ vrbes præcipuas defertur.

LVII. Conſilium de inuadenda Italia.
De expeditionibus quas in Italiam fecerunt Hunni, Alani, Gothi, Vandali, Teutones, Galli, Hiſpani & Saraceni.
Laudes Italiæ.
Quomodo Itali ſibi de re frumentaria proſpiciant.

POSTHABITIS prioribus de bello mouendo conſiliis, ſexta ſucceſſit ſententia. Alii enim Baſſæ, omnes imperii Ottomannici vires terreſtres æque atq; maritimas contra Italiam dirigi volebant: quod ad orbis terrarum monarchiã, quam Turcæ ſemper ſibi, tanquam ſcopum ſuarum actionum, propoſitam habuerunt, nunquam peruenturi ſint, niſi prius Italiam in poteſtatem redegerint. Hæc enim tanquam centrum vniuerſi orbis conſilia reli-

quis

quis membris & auxilia ſuppeditare ſoleat, quib. aliorũ machinationes impediuntur. Romanos tandem totius mundi dominos extitiſſe, quod hanc potiſſimum obtinerent. Huc omnes ſuas cogitationes direxiſſe, qui ex Vngaria per Dalmatiam eo profecti ſunt. Alani & Gothi, qui vtramuis Danubii ripam incolunt, poſtquam Græciam ſubiugarunt, per Boſniam & Croatiam in Italiam irruperunt. Vandali Hiſpania ſubacta, ex Africa claſſe eo ſoluerunt, Teutones, Galli & Hiſpani varias in Italiam expeditiones ſuſceperunt. Saraceni (de quibus Romani quondam dicebant, eos vel in amicorum numero habendos, vel non tractandos vt inimicos) poſtquam totam Italiam deuaſtarunt, diutiſſime illius Imperii potiti ſunt, ipſa dominatrice Roma capta: de qua ſtulte ſane dicere ſolebat Solymannus, eam iure ad Imperium Ottomannicum pertinere, quod à Conſtantino in præiudicium ſucceſſorum fuiſſet alienata. Concludebant tandem, quod nulla tam honeſta, tamque fructuoſa expeditio hac ipſa ſuſcipi poſſit, quod Italia velut reginæ locum inter alias prouincias obtineat, propter ſitus opportunitatem, aeris temperiem, omnium rerum ad victum humanum neceſſariarum abandantiã, maximas, pulcherrimas & ditiſſimas vrbes, propter ſedẽ primariam Eccleſiæ Chriſtianæ, propter antiquam gloriam & maieſtatẽ Romani Imperii, aliaſq; cauſas. Neq; hanc expeditionẽ adeo difficilem fore, quod Italia diuerſis Principibus pareat, quorum Imperio quã plurimi ipſorũ ſubditorũ inuite obſequantur: quod incolę per multos iam annos in pace vixerint, ideoque ad bellum minus apti, ſed timidi atque imbelles exiſterent, quod ſi antequam ſegetes

matureſcant, expeditio illa, vel ex vno, vel pluribus locis incipiatur. Turcis nunquam, quæ ad victum ſpectant defutura: Incolas vero, quorum magna eſt frequentia, earum rerum penuria laborantes, & incluſos ſuarum vrbium muris & propugnaculis, in extremum famis periculum adductos iri. Id vero inde magis patere, quoniam hoc tempore, quo pace fruuntur, frumentum, quantum ſufficiat ad victum non habeant, ſed aliunde, in primis vero ex Peloponneſo, Conſtantinopoli & vrbibus Oceani maritimis, illis aduehatur. Conſiderandum porro quod pleriqueItalorum non alia ratione, quam ſuis laboribus & manuum ſuarum operibus, vel negociationibus victum ſibi parent, qua ratione ſi ſpolientur, breui tempore eo illos redactos iri, vt conditionibus, quas victor propoſiturus ſit, pareant, vel tributa ſoluant, Imperioque Ottomannico ſe ſubiiciant. Nec milites illubentes in bellū profecturos, quod neq; per ſteriles regiones neque glacie congelatas aut incultas, neq; per ſyluas vel montes inacceſſos ipſis proficiſçendum ſit, ſed in ſuarum ædium conſpectu & per proprias ditiones in bellū hoc ituri ſint, & ſiquidem Turcæ, vt conſtat, ſæpius eo penetrare potuerint, cum limites remotiores & itinera incommodiora haberent, multo facilius id nunc fieri poſſe, cum opportunitatem nacti ſint, & hoſtem in propinquo habeant.

LVIII. Conſilium de bello in Poloniam transferendo.
De Coslon.

Septi-

Septima quæ dicta fuit ſententia, eorum fuit, qui bellum in Poloniam primum, exinde in Vngariam & Germaniã transferendum eſſe putabant, cuius rei rationes illi allegabant: primũ dignitati & maieſtati Ottomannicæ detrahi, quod Poloniæ rex tributum debitum ſoluere aliquoties recuſarit, illud vi & armis repetendum eſſe cenſebant, quod eo facilius impetraturos ſe ſperabant, quoniam inter ipſos Polonorum præcipuos inimicitiæ paſſim gliſcerent. Nec difficile illud bellum futurũ, quod Polonia cum Moldauia, Tartaris & Sangiachatibus Achermani & Banderæ & Voſia terminatur. Neque tutam & plenariam Moldauiæ & Valachiæ poſſeſſionem vnquam Turcas habituros, niſi Polonorum audacia reprimatur: Quod earum regionum principes, quos Waiwodas vocant, vbi multis opibus ſe locupletarint, ſemper in Poloniæ regnum recurrere ſoleant. Fore inſuper vt iniuriæ à Coſaccis illatæ (qui Coslou Tauricæ Cherſoneſi vrbem occuparant) vindicentur: mercatura in Moſcouiam liberior & tutior reddatur: Moſcouiæ duci timorem incuſſum iri propter regionis vicinitatem: qui dux imperio Ottomannico impedimento fuerit, quo minus totius Perſiæ regnum obtinuerit. Et cum hoc modo Germaniæ paulatim appropinquetur, forſitan eo rem deuenturam vt inſigni aliqua clade Imperator afficiatur; eoque magis magiſque Imperium eius armis & præſidiis Turcicis exponatur & cingatur, Poloniam planam & apertam eſſe regionem, neque propugnacula ad reſiſtendum habere, incolas militiæ ſcientia non valere, quod diu iam pacem coluerint: Bellum cum Maximiliano Auſtriaco parum durauerit: Stephanus rex in

bellis quæ contra Moſcouitam geſſit,vt plurimum militibus Vngaris vſus ſit, & obſidendo potius, quam pugnando ea bella confecerit.

LIX. Conſilium de bello Imperatori Romano inferendo.

Quomodo à Turcis Imperator & Vienna appelletur.

Solymanni & Selymi conſilia & deliberationes.

Quãta facilitate bellũ Imꝑatori inferri poſſit.

QVI octauam & vltimam dixere ſententiam, bellum Romano Imperatori inferri volebãt, quem Turcæ regem Viennæ quæ illis Betz dicitur, nominant;olim Vindemiana fuit. Cauſas belli mouendi,has proferebant, quod Vſcocchi eo inſolentiæ proceſſerint, vt terra marique Turcas ſine intermiſſione deprædatentur, vnde non modo propter damna, quæ inferantur ſubditis, ſed propter ipſam Imperii Ottomannici maieſtatem & honorem, eorum audacia diutius non perferenda: horum iniuriis præcipue factum eſſe, quod mercatores priuato ſuo cum damno,& publico Imperatoris detrimento Narenta ſeu Narona Turcici Imperii oppido relicto,Emporium ſibi conſtituerint Salonam (hodie Spalato) quæ ditionis Venetorum eſt. Sed ne ſic quidem mercatorum ſecuritati conſultum eſſe, licet pax cum Imperatore & Venetis obſeruetur. Nã & terra omnia deprædationibus ipſos miſcere,animalia abigere,pagos excurrere, liberos è matrum cõplexu & ſinu abripere. Hinc quis anim⁹ ipſis ſit, facile intelligi poſſe. Nec dubitandũ, quin ſi occaſio ſeſe offerat, quia, ſi aliquod magni momenti

menti propugnaculum occupare poſſint, omni conatu id tentaturi ſint: Quod quantum dedecoris & ignominiæ, vt damnum ſileatur, toti Ottomannico Imperio allaturum ſit, facile quemuis æſtimare poſſe. Nec obſcurum eſt quam vilipenderit Imperator noſter Turcam, eo quo bellum cum Perſis geſſit tempore, ſero nimis tributum perſoluens quod violandæ potius, quam ſtabiliendæ pacis ſignum ſit. Nec adeo dubiam & difficilem fore victoriam, quod & verſus Croatiam, Vngariam & Auſtriam impreſſio fieri poſſit. Regionem omnibus reb. neceſſariis abundare, exercitui ſuſtentando commodam propter vicinitatem, & quod fere ſemper in Turcico territorio iter faciendum ſit. Propugnacula præcipua Vngariæ, Belgradum, Budam, Albā regalem, aliaque loca munitiſſima Turcarum præſidiis & milite cuſtodiri, quo milites tāquam in tutum ſeſe recipere poſſint, ſi clade aliqua afficeretur exercitus, vel etiam in amiſſi locum ex præſidiis vicinis alius ſubſtitui poſſit. Imperatorem Romanum paci potius ſtudere, quam bello: quod non eo loco & honore à cunctis Germaniæ Principibus forte haberi videatur, quem ipſius & dignitas & maieſtas requirat. Germanorum proceres propter religionem & fines territorii acriter inter ſe diſſidere. In primis vero propter noui Rom. regis electionem, pertæſos Imperii domus Auſtriacæ, à qua contrariæ religionis Principes in primis abhorrere videntur. Tum quod nimis anxie de cumulandis & aſſeruandis ſuis theſauris ſint ſolliciti. Tandem cum multis ab hinc annis Germani bella nulla geſſerint, ad arma tractanda minus eos fore idoneos, & ducibus parum obedientes. Eos nunquam

non diffidere ſolitos Vngaris, Italis & Hiſpanis, quod hæ nationes à Germanis parum diligantur, ne dicam odio habeantur. Qui etiam inter ſe propter variarum religionum ſtudia non conſentiant, & ſemper in eo verſentur metu, ne ſi forte Imperator Turcam bello vicerit, religionem, quam ſemel receperunt, iterum eiurare & Pontificis Rom. iugo ſe ſubmittere cogantur. Hanc ob cauſſam à bello ipſos potius atq; auxiliis ſummittēdis abſtenturos, quam vt ſui & Imperii defenſionem ſuſcipere velint. Nec verendum eſſe, vt exteri Principes Imperatori hoc bello occupato auxilium ferant. Polonum & Tranſyluanum nunc in pace cum Turca viuere, nec belli tempeſtatem in proprias ditiones deriuaturos. Tum etiam quod Poloni eo in metu ſint poſiti, ne patriæ limites deſerere, & verſus mare glaciale ſe conferre cogantur: Tranſyluanus vero à Turcico Imperatore Imperium acceperit, quo rurſus ab eodem exui & ſpoliari poſſit. Regem Hiſpaniarum ea quidem valere potentia, vt maxima domus Auſtriacæ auxilia ſubminiſtrare poſſit, verum aliis in locis ipſum diſtineri. Pontificem Romanum non vbiuis locorum præſto futurum. Italiæ Principes neque theſauros ſuos, neque ſubditos in alterius gratiam inſumpturos. Venetam Rempublicam non temere Turcarum arma in ſe concitaturam, ſed ocioſe potius belli ſpectare exitum, quam alieno periculo ſe immiſcere præoptaturam. Hæ præcipuæ ſunt Viſiriorum de bello mouendo ſententiæ, non maturo aliquo conſilio, vt fere ſolet, xcogitatæ, ſed ex barbara quadam temeritate profectæ, qua moti plurimarum rerū facilimam expeditionem ſæpius ſibi perſuadent, quas
effe-

effectu non modo difficilimas, ſed etiã pernicioſiſſimas ſibi experiuntur. Scio nonnullos eſſe, qui de rerũ, quas enumeraui, certitudine dubitent, quem ſcrupulum ipſis eximere animus eſt. Breuiter igitur oſten[illegible] quomodo Turcis res noſtræ innoteſcant, & Turcarum res in noſtram noticiam perueniant. Demonſtrabo etiam, omnibus Principibus hoc vſu venire, vt de rebus maximi ponderis eiuſmodi deliberationes inſtituant, præcipue Ottomannici reges, exemplo à Solymanno & Selymo ducto. Ille enim cum ſuis Baſſis omnium orbis terrarum Principum vires & potentiam examinabat & ponderabat: Hic vero qua ratione de omnibus Principibus, victoriam reportaret, conſilium inibat.

L X. *Quomodo res, quæ inter Chriſtianos Principes aguntur, in notitiam Turcarum perueniant.*

HAVD dubium eſt, Turcicum Imperatorem eiuſque Conſiliarios non modo earum rerum quæ inter Chriſtianos quotidie accidunt, verum etiam arcanarum, & quæ ipſis ſolummodo Principibus, eorumq; Conſiliariis notæ ſunt, cognitionem habere; quibus explorandis tum mercatorum, quorum ex omnib. nationibus Conſtantinopolis magnum numerum alere ſolet, opera vtuntur: tum ex mancipiis & captiuis, qui ſingulis diebus in ipſorum poteſtatem perueniunt, intelligunt: hi plerique fidem Chriſtianam eiurant, præmiis allecti, vel pœnarum metu, quibus duriſſime affliguntur. Habent etiam alias rationes hæc expiſcãdi. Non ita pridem Secretarius quidam Imperatoris, qui Conſtanti-

nopoli morabatur, plurima in illorum noticiã pertulit. Et Iudæi hac in parte fidelem ipſis nauant operam, hi ſagaciſſimi ſunt exploratores. Chriſtianorum hoſtes, qui paſſim per Turcicũ Imperium ſparſi, mercaturam exercent in præcipuis Emporiis & vectigalia fere ſoli redempta habent. Vnde ſummo ſtudio res noſtras indagãt, vt Turcis eas reuelando, gratiam ab iis ineant, bonis & facultatibus ſuis proſpiciant, ſeque ſuoſque liberos in tuto conſeruent: tum etiam vt præmium aliquod, & mercedem ab ipſis accipiant, ſibique eos deuinciant. Occaſio præcipua belli, quod proxime Veneti cum Turca geſſerunt extitit, vt fertur, Ioannes Miches Hebræus, qui infeſto erga Venetos animo, quod merces ſuas, quas ſub ficto quodam nomine, Venetias aduẽxerat, obtrudere ea ſpecie prohibitus fuiſſet. Iohannẽ Lopes Hebræum affirmant plurima ſecreta Sixti V. Pontificis Amurathi aperuiſſe, quæ explorauerat, dum Romæ vixit. Ideo eius imago ab inquiſitoribus cõbuſta fuit. Habent etiam Turcæ exploratores ſuos fere in omnium Principum aulis, quibus certa ſtipendia ſoluunt, etiam (quod mirum eſt, ſed verum tamen) in Heluetia & apud Rhætos ſuperiores, vt de copiis & exercitibus, qui inde in alias regiones emittuntur, certiores reddantur.

LXI. Quomodo de rebus Turcarum certiores reddamur.
Quis apud illos Mupthi vocetur.
Aſſan Baſſæ auaritia & ratio emungendi pecuniam.
De Sultana.

De

De Zingi Han.
Cur Tartari & Turcæ capitis tegumenta pennis exornent.

AD Chriſtianos Principes quod-attinet, notæ ſunt impenſę, quas faciunt, non modo vt aliorum conſilia, & actiones ſecretiores explorent, etiam cum damno & pudore eorum, qui in ea re ipſis inſeruiunt, ſed præcipue vt quid Turca, qui communis eſt hoſtis in animo gerat, & contra illos machinetur, expiſcentur. Vnde quorum plurimũ intereſt etiam in ipſa vrbe Conſtantinopoli ſuos maximo cũ ſumptu alunt exploratores Iudæos & Turcas, atque primorum Baſſarum fidiſſimos: & quoties arcanum quiddam ipſis communicatur, liberaliter illis dona conferre ſolent. Nonnunquam ipſimet Baſſæ Principum legatis ea, quæ in ſecretiori Imperatoris conſilio proponuntur, & tractantur communicare ſolent. Verum huic malo hoc ille ſolet adhibere remedium, vt præcipuos Conſiliarios ſub venationis ſpecie rus ſecũ abducat, quo ea quæ decreta ſunt, minus facile euulgentur. Variæ autem ſunt cauſſæ, quæ Baſſas mouent, vt de Imperatoris ſui conſiliis alios certiores faciant. Sæpius animorum quædam inclinatio eos permouet, qua Mahumetes Socoleuich primus Viſirius ſub Selymo, & Muphtius eo tempore erga Venetãm Rempublicam affectus, plurima Reipublicæ illius legato concredidit. Muphtius autem apud Turcas primus eius ſuperſtitionis antiſtes, atq; Mahumetanæ legis præcipuus interpres eſt, tantæ in ſpeciem autoritatis in concilio, vt ipſius ſententiæ nunquam quiſquam aperte contradicat. Dixi, in ſpeciem: nam quoties

Imperator ſerio aliquid vult, ille vel timore vel adulatione motus princeps ad laudandum & ſuadendum prodit. Sæpius vbi inter præcipuos Conſiliarios contentiones oriuntur, vt deliberationes ſuorum æmulorum impediant, quo minus optatum exitum ſortiantur, illis quorum intereſt, eas patefaciunt, quod Mehemetem Baſſam & Muphtium, nec non ita pridem Sinanum & Feratum feciſſe conſtat. Nonnullos auaritia ad hoc mouet. Natura enim Turcæ ſunt auariſſimi ſeu donorum cupidiſſimi. Qua in re Aſſan Baſſa Venetus Cileſtri natus, reliquos ſui temporis Baſſas ſuperauit. Hic ante Cicalam Architalaſſi officio functus eſt, & cum quadam die in concilio quidam è Viſirbaſſis Imperatori pollicitus eſſet, ſe ex improuiſo Venetias occupaturum, nec ille tamen auditus, ſed deriſus potius propter vanitatem & temeritatem fuiſſet: Aſſan iſte ad legatum Venetum ſe contulit, eique conſilium aperuit, quaſi ab aliis in medium allatum, ſe vero naturali inclinatione erga eam Rempublicam motum obſtetiſſe, ne executioni mandaretur. Vnde ſplendidiſſimo & ditiſſimo munere fuit donatus. Sub hoc titulo conſiliarii ſæpius ſeruos ſuos & famulos remunerari ſolent. Nã arcana illis communicant, vt ea aliis, qui liberaliter donant, aperiant, atque lucrum inde faciant. Idem cum ſuis vxoribus obſeruant, vnde Sultanæ (quæ Imperatoris ſunt amaſiæ vel cognatæ) cum perpetuo in Seralio habitent, vbi negocia præcipua tractantur & expediuntur, eorum eſſe inſciæ non poſſunt, eaque per Eunuchos, qui ipſarum cuſtodiam habent, Principum miniſtris reuelant. Student ſibi hoc officii genere Principum animos deuincire, vt ſplendidum aliquod mu-

munus ab iis eblandiantur. Mater huius Mahumetis honorem ſingularem Venetæ Reipublicæ deferre ſimulat, & ſæpius donum aliquod ab ea poſtulat. Non ita pridem omnes Sultanæ à Venetis petierunt, vt prohiberent, ne fictæ illæ pennæ vitreæ, quæ Murani conficiuntur, & Erodii pennis ſimiles ſunt, Venetiis in Turciam efferantur, quod magno cum applauſu & vili precio paſſim Conſtantinopoli emerentur, vnde ipſæ impediantur, quo minus pẽnas precioſiſſimas, quæ dono ipſis è diuerſis regionibus magno numero mitti conſueuerunt, eo precio, quo ante ſolebant, vendere poſſint. Apud Turcas enim mulieres æque atque viri criſtas gerunt, conſuetudine à Tartaris ducta, poſtquam Zingi Han, (perperam alii Cangio eum vocant) ſeruatus à bubone fuerat. Cum enim hæc auis arbuſculis q̃buſdam conſediſſet, ſub quibus Zingi latebat metu hoſtium eum inſequentium, putauere illi neminem in eo loco, vbi tam ſecura auis conſideret deliteſcere. In huius rei memoriã Tartari auem hanc ſummopere venerantur, vt qui eius pennas tum nanciſci poterat, felicem ſeſe æſtimaret: atque alii deinceps iis pennis capita inſignire ſumme ſtuderent, vt eſt apud Haytonem relatum. Sed ad inſtitutum.

LXII. Quare Amurathes bellum Rom. Imper. inferre decreuerit.
De Aſſan Boſnia Baſſa.
De propugnaculo Petrinæ.
De Aſſan Baſſa de Vuan.

AMVRATHES Turcarum Imperator, vbi diu in ea conſiliorum varietate anceps hæſiſ-

ſet, incertus quid nam de bello decerneret, tandem Cæſarem aggrediundum eſſe ſtatuit. Sperabat enim hac quoque in parte gloria & laude ſuos anteceſſores ſuperare, vt in Perſia ſe feciſſe iudicabat. Idque eo facilius, quod bellum gerendum eſſet in regione; quę proxime ſuum territorium attingebat: vnde commeatus & alia neceſſaria in caſtra commode deferri poſſent. In eo propoſito à Sinano Baſſa fuit confirmatus, qui cum vidiſſet, fruſtra ſe Corcyrenſem expeditionem conſuluiſſe, hanc fouere ſtuduit, ſperans ſe Generalis (vt vocant) & Supremi Ducis officio potiturum, quo ſuis æmulis reſiſtere, & maximas diuitias acquirere poſſet. Quod tandem ipſi ex animi ſententia ceſſit, ſiquidem ad ſeptennium ſupremum belli Imperium ea poteſtate, quam Imperator ipſe habet in caſtris, cōſecutus eſt. Illud negocium prę reliquis quoq; promouit Aſſan Boſniæ Baſſa, homo temerarius potius, quam ſtrenuus, ſi res eius in Croatia geſtas, ſpectes. Putabat eo modo diuitias ex eo bello (vt mos Turcarum eſt) maximas, & ſuprema belli munia, quæ à vatibus quibuſdam, vel potius auguribus promiſſa fuerant, (nam eorum auſpiciorum erat in primis diligens obſeruator, cum accipitrariæ rei pręeſſet) ſe conſecuturum. Igitur Amurathem indies de damnis, quæ Vſcocchi & alii Archiducum miniſtri & ſubditi inferebant, deque incendiis, deprædationibus eorundem & rapinis commonefaciebat, inſtigans eum, vt in Croatia bellum inciperet. Inde vel contra Cæſarem, vel Venetos illud continuaret, vel ex improuiſo in Italiam imperum faceret, vt ſub Mahumete, Baiazethe, & Solymanno factum fuerat. Vnde omnibus Italiæ Principibus maximus metus incuteretur,

retur, & milites ditiſſimis ſpoliis locupletarentur. Ea importunitate tandẽ effecit, vt poteſtas ipſi data fuerit, bellum in imperii finibus auſpicandi, ſub hac tamen conditione, ne ipſius Amurathis iuſſu, ſed proprio motu id à ſe fieri profiteretur. Petrinæ propugnaculũ ad Culpam ſeu Colapin fluuium, quam de ſuo nomine Aſſan Grad nominari voluit, extruxit. Inde faciles incurſiones in ditionem finitimam fieri poterant, & periculum minabatur Caroloſtadio, Zagabricæ & Metlicæ, aliiſque vrbibus, & pagis vicinioribus. Omnia terrore, lachrymis & querelis percellebantur & perſonabãt. Sed obiter hic ſingulare quippiam obſeruandum ducimus, eum videlicet, qui primus Perſiæ regiones infeſtauit, antequã bellum proximum motum fuit, & pacem inter Perſas & Turcam violauit, idem cum hoc nomen tuliſſe, & Aſſan Baſſam de Wan vocatum, quæ Mediæ vrbs eſt, hodie Siruan & Waſpracan dicitur, qui eo tempore vltimus Turciæ terminus verſus Perſiam erat. Sæpius Vſcochorum mentionem fecimus: qui nam igitur ſint clarius vt explicemus, propoſiti noſtri ratio requirit, quoniam cauſſa & occaſio tanti belli, quod nunc geritur extitiſſe dicuntur.

LXIII. De Vſcochis, & quare ſic dicti.
Vbi ipſorum latebræ & receptacula ſint.
Vnde ipſis ad mare aditus ſit.
Quomodo ipſorum deprædationibus variis modis reſiſti poſſit.
De Chimeriottis, Marteloſſis, & Murlachis.
Sententia Azam Baſſæ.

Decretum Vſcochorum de non diminuendo ſuorum numero.

VSCOCHVS voce Sclauonica ſaltatorem ſignificat, quod capreoli in morem per præcipitia montium calceis lorariis ſaltare ſoleant. Sed errant, qui cum Iouio inhabitatores Chimeræ eos ſtatuunt, ſiquidem à Chimeriotis, ad quingenta milliaria diſtant; qui in Albania Acroceraunios mõtes ad promontoriũ Iapygium, quod Capo di Santa Maria dicitur, incolunt. Vſcochi Sclauonicam, Chimeriotæ Albânicam linguam loquuntur: Illi Romanos, hi Græcos obſeruant ritus: Illi collectitii ſunt & pauci, hi vero indigenæ, & maximo numero. Inter illos plurimi verſantur Murlachi, quibus ſub Turcis viuere non licet, qui aut ex Veneta, vel aliorum Principum Italorum ditione proſcripti, vel paupertate coacti illis ſe adiungunt. Recipiunt quoque in ſuam ſocietatem Marteloſſos, qui exploratores & latrones ſunt eius ditionis, vt ipſa vox Martelos demonſtrat, quæ profeſſionem, non nationem quandam denotat. De Murlachis ſic ſtatuendum, eo nomine omnes Chriſtianos intelligi, qui montes incolunt. In primis vero, qui in monte Lica prope Nouigradum & Seniam habitant. Vox ea Marolachia tunc primum innoteſcere cœpit, vbi in Italiam Barbari irruperunt. Nam cum ex Walachia ad mare Adriaticum perueniſſent, eo nomine omnes maris accolas adpellarunt, & ſub voce Vulachi, vel Vloſchi Italos omnes intellexerunt, non aliter, ac Turcæ, qui Francorum nomine omnes Italos appellitabant. Vſcochi maritima loca habent Seniam & Buccari: Interius vero Othozaz, & Vi-

& Vinadol, quæ regio ad comitem Sdrim pertinet. Et licet omnes oras finitimas deprædentur, quemadmodum Turcomanni quondam in Græcia ſolebant, ab Imperatoris tamen præfectis tolerantur, ne eos à ſe alienent, ſiquidem ſine vllo ſtipendio, audaciſſime limites iſtos defendũt, & tuentur, Coſaccos Polonos ea in re imitantes; de quib infra fuſius. Quod cum manifeſte contra pacta conuenta inter Archiducales & Turcas, & cum ipſis quoque Venetis inita, fiat, ſæpius cauſam & occaſionẽ Turcis dedere, vt ad defendendos ſubditos, & merces, quæ Anconam & Venetias deferuntur, arma arripuerint. Eo etiam Venetos redegerunt, tum propter iuriſdictionem, quam in mari Adriatico ſe habere Veneti prætendunt, tum etiam ne Turcis occaſionem præbeant, vt armis in Venetos conuerſis iniurias ab Vſcocchis illatas vlciſcantur. Tum etiam ne Veneti à Turca odioſe interpellentur, vt fieri ſolet, quoties Turcis aliquo damno adfectis ſatisfactionem ab iiſdem Venetis Turcæ petunt. Nec Turcarum modo bona prædati ſunt, ſed Chriſtianorum etiam facultates aggreſſi, Venetorũ in primis, non equidem quo damna quæ in obſidione Seniæ acceperunt reſarcirent, vt quondam ipſorum Vouiadæ & Arambaſſi cauſabantur, ſed potius, vt iniuſtiſſimis modis diuitias & opes acquirerent. Quod eo libentius faciunt, quoniam optime norunt, quod à Venetis vix impediri poſſint, dum ab Imperialibus defenduntur, & quoties lubet in tutum ſe recipere queant. Vſcocchis quatuor viæ patent in mare ad prædas agendas. Prima eſt inter flumen Veſſiam atq; Cherſum, inſulas: ſecunda inter dictas inſulas & Arben: Tertia inter Arben & Pagum. Quarta de-

nique inter Pagum & Zaram, quæ anguſtiſſima, & 100.paſſus vix patet, Veneti triremes habent,atque alias naues armatas,quas ad impediẽdos Vſcocchorum impetus emittunt,ſed quia parum ordinate res adminiſtratur, parum etiam hactenus ipſis nocuerunt. Nauium igitur numerus augendus & præſidia in loca opportuna collocanda ſunt, quib. commode ipſis reſiſtatur. In quæ etſi ſumptus maiores impendendi eſſent,hæc tamen vtilitas inde expectanda, quod Vſcocchis ſemel in fugam compulſis,non facile ſeſe recolligere & vnire poſſint: Et mercatores ipſi, de quorum ſalute & vtilitate vt plurimum agitur,libenter eos ſumptus contribuent,vel etiam hac ratione ipſis reſiſtendum, vt Vſcocchorũ Ducibus certa pecuniæ ſumma ſoluatur, vt à damnis tam Chriſtianis, quam Turcis inferendis abſtineant, cum latrocinia vix vlla ratione latronibus illis audaciſſimis & animoſis interdici poſſint, niſi ſerio in id, & aperto bello incumbatur. Sed verentur nonnulli,ne ex ea re Turcarum Imperator indignationem contra Venetos concipiat, qui cum Vſcocchis conſpiraſſe ea ratione videri poſſent, vt ipſorũ mercatores ſolummodo pace fruãtur,& tuto negociari poſſint,neglectis aliis.Nec fieri etiã poſſe, vt in hunc modum tam ſecrete cum Vſcochis tranſigatur,quin Turcæ reſciſcant.Verũ huic malo duobus modis ſuccurri poterit. Primũ vt quid rei cum illis geratur, Turcarum Imperatori ſignificetur, cũ in eo omnis tractatio cõſiſtat, quo ipſi ſolummodo ſatisfiat: Vel vt Pontifex bono cõſulens publico,ſeſe interponat,&acceptam à Veneta Republica vel à mercatorib. pecuniam,ſuo nomine inter Vſcochorum duces diſtribuat.Præterea etiam Cæſari ſubſidium

dium aliquod pecuniæ largiri poſſet, vt præſidio valido Seniam & loca vicina muniat, vel, quod optimum foret, ſi vt pacate inde diſcedant, eaq; loca rapinis exercendis commodiſſima deſerant, cum ipſis cōſtituto precio, vel ex pacto cōueniri poſſet. Conſtat enim publicos ipſos eſſe latrones, & maximis damnis Chriſtianū orbem afficere, alia ratione, nec vires ipſorū imminui, neq; etiā penitus extirpari poterunt, quod nunquam à quoq̄ impediantur, quin militem ſuum augeant, & quoſuis ad militiā paratos ſibi aſſocient. Hac enim lege apud ipſos cautum eſt, vt marito defūcto, cōiunx in omnia defuncti bona ſuccedat, & qui hanc duxerit, poſſeſſionem illorum bonorū acq̄rere. Huc vſq; de Vſcocchis, & quomodo ipſorum inſolentię reſiſti poſſit dictum ſufficiat.

LXIV. Sigiſmundus Battorius ad Cæſarem tranſit, quod plurimum Cæſari profuit.
Quæ Sinan Baſſa Amurathi obtulit.
Obitus Amurathis & eius ſepultura.
Cur Turcarum Templa ſeu Meſchite vocentur Moſcheæ.
Succeſſio Mahumetis in regno paterno.
Quid Ferat & Sinan Baſſa prætendant.
Cur Mahumetes in bellum profectus ſit.

VBI bellum inter Amurathem & Cæſarem, eo, quo dixi, modo recruduit, Sigiſmūdus Battorius Tranſyluaniæ Princeps Turcis aduerſari, & Cęſaris partes ſequi cœpit, quod vt illis præter ſpem & omnem expectationem euenit: ita neque ab his qui factū hoc politico more (quem Ragion Diſtato appellant) examinarunt, approbari potuit. Soli igitur diuinæ prouidentię merito adſcribendum eſ-

ſe deliberationem illam cenſemus. Hinc enim dubio procul & Germaniæ & Italiæ nata eſt ſalus atq; ſecuritas, & ipſius machinationes, quas cōtra Chriſtianos principes intendere voluit, vt plurimum declinatæ & auerſæ ſunt ſingulari ad hanc diem exemplo. Sinan vero vbi poſt mortem Aſlan Baſſæ imperio militari præfectus eſt, amiſſa omnia ſe recuperaturum eſt pollicitus, vt contra eorum calumniam ſeſe purgaret, qui huius cōſilii de bello Cæſari mouendo authorem ipſum ſolum prędicabant, Quæ ab eo tempore in Vngaria ab vtraque parte geſta ſunt, hiſtoricis deſcribenda relinquimus. Sed ecce dum hic Belgrado reditum Conſtantinopolim parat, mors Amurathis ipſi denunciatur, qui 9. Ianuarii die Anni 1595. obiit, ſepultuſq; eſt in templo, quod viuens conſtruxerat Idolo Bahalzebuf, id eſt, muſcarum. Qua fortaſſe de cauſſa talia ædificia vulgo corrupto vocabulo, vel ſane ludibrii cauſa à noſtris Moſcheæ, hoc eſt, domunculæ Muſcariæ nominantur. Vbi Mahumetes opera Ferati Baſſæ, qui triremem è veſtigio ipſi obuiam miſerat, in paternum imperium inductus, & de more ac conſuetudine Ottomannica inauguratus eſſet, cōſilia bellica renouata ſunt. Initio apparebat, Mehemetem paci potius quam bello ſtudere, quod Conſtantinopolim caritate annonæ oppreſſam, ſubditos ab eo bello alieniores; Baſſarum animos, in primis vero Sinani & Ferati inuicem diſſidentes cerneret. Ille enim belli imperium iure ſibi deberi prætendebat, quod Mahumeti ſemper fidiſſimus & amiciſſimus fuiſſet, & parenti, quæ de filii morte ex ambitione decreuerat, diſſuaſiſſet, & ſuſpiciones ea de re conceptas, eius animo exemiſſet; tum quod ſem-

ſemper de omnibus rebus, quæ in regno quotidie fieri ſolebant, ipſum certiorē feciſſet. Ferat contra optime de Mehemete meritū eſſe ſtatuebat, quod tempore exiguo in poſſeſſionem regni paterni illum collocaſſet. In primis vero tam periculoſo tempore, maximis neceſſitatibus Rempublicam vrgentibus. His inuicem illi altercabātur rationib. donec tandem alter alterius necis & obitus cauſſa extitit. Sed vbi rebus domeſticis aliquantulum Mahumetes proſpexit, eaſque ex voto compoſuit, bello ſe accingere coactus eſt, tum propter rationes ſuperius à nobis in medium prolatas, tum quod milites palam profiterentur, ſe in militiam non amplius profecturos, niſi Imperatore ipſo præſente, quod à primis belli Ducibus Sinano & Ferato in bellis præteritis minime ipſis ſatisfactum, ſed peſſime etiam ab iiſdem tractati fuiſſent: Tum etiam quod militum animi alii in alios Duces inclinarent, & Cicala facilimam victoriam ipſi promiſiſſet, ſi ipſemet bello intereſſet.

LXV. Agria occupatur à Turca. De vrbibus Toccai & Saemar.

PRIMO expeditionis ſuæ anno Agriam occupauit, quæ licet non adeo munita ſit, propter montem, qui ipſi imminet, ſitus tamen ratione maximi eſt momenti, quod facile impedimentum inde Tranſyluani, & Cæſaris copiis, quo minus ſe cōiungant, creari poſſit, & Turcæ viam, quæ Caſſouia Toccaium verſus ducit, continuo infeſtare queant, cum ſuperior illa, quæ eſt verſus Saemar, multo ſit longior. Quod ſi muri & propugnacula Agriæ reficiantur, nullo negocio exercitus validiſſimus in-

ter vtroſque hoſtes ibidem in excubiis haberi poterit.

LXVI. Expeditio Mahumetis.
Fuga eiuſdem.
De Tamur Han.

AGRIÆ expugnationem prælium eſt ſecutum, de quo vere dici poteſt, quod vel vterq; exercitus victoria ſit potitus, Cæſaris ſub principium, Turcarum ſub exitum pugnæ: vel quod neuter ab aduerſario fuerit victus, quod ambo ſeſe receperint, incerto rerum ſuarum ſtatu relicto. Quod inter Ludouicum XI. Galliæ regem, & Carolum Burgundum, eadem fere ratione contigiſſe legimus, vt Græcorum, & Romanorum exempla taceam. In primo ſtatim congreſſu Mahumetes propriis ſuis oculis vidit exercitum ſuum diſſipatum, & in fugam coniectum, ipſe de ſua ſalute ſollicitus, in montem quendam in ipſo Agriæ conſpectu confugit, faciemque parte veſtis Mahumetis, quam religionis cauſſa ſecum circumferebat, abſterſit. Quãta vero noſtrorum militum virtus, & in debellando hoſte audacia fuerit, non eſt obſcurũ, quod minus 50. millib. militum (quos Franciſcus Maria, Vrbini Dux, ad extirpandam Turcicam tyrannidem ſibi depoſcere ſolebat) inſtructi hoſti obuiam procedere, manus cũ eo cõſerere, & exercitũ qui 300000. hominum, atque adeo totius Imperii Ottomannici robore conſtabat, in ipſius Imperatoris conſpectu in fugam coniicere valuerint. Vnde nemo temere dubitare debet, quin ſi noſtri minus auari, melius vniti, magiſq; prouidi, in primis vero erga Ducem belli fideliores extitiſſent, victoriã ſplẽdidiſſimam, repor-

reportaturi fuerint, qualem forſitan ante ipſos nũquam Chriſtiani de Turca tulerunt, ipſo Mahumete capto: quemadmodum Baiazetem à magno TamurHan, id eſt, domino ferri (qui corrupte aliis Tamerlanus vel Tamberlanes dicitur) captũ eſſe ſcimus. Et vt tandem hanc partem abſoluam, Turcarum Duces exiguam fortitudinem & rei bellicæ peritiã in eo prælio demonſtrarunt: vnde plurimi honoribus ſuis priuati, alii vita mulctati ſunt: Milites vero timidi & pauidi redditi. Hinc futurum coniicimus, vt eorũ Imperator melius rebus ſuis in proximum annum proſpiciat, & vel pacem ineat, vel cum minori ſuo periculo bellum gerere ſtudeat. Interim perplexe Chriſtianus Orbis de eius machinationibus eſt ſollicitus. Quare cogitationes hoſtium altius examinare, & quid Chriſtiani Principes ad gloriam Dei, & ſui conſeruationem præſtare poſſint & debeant, iudicare noſtri officii eſſe cenſemus.

FINIS II. PARTIS.

PARS TERTIA.

IN hac parte agitur, an Cæſar & Tranſyluanus pacem à Turca oblatam acceptare debeant, nec ne? Tum etiam oſtenditur, quid damni iidem Turcico Imperatori inferre, ſi bellum continuarint; Tum, quantum alii Chriſtianorum Principes ipſi nocere poſſint, vt omni tempore periculum, quod Chriſtianitati à Turcis imminet, euitetur.

IN vltima igitur huius noſtri libelli parte, primò loco demonſtrare animus eſt: Num Cæſari atque Tranſyluano expediat, vt pacē, ſi à Turca iis offeratur, accipiant: Tum etiam exponam, quę Turca ſibi pericula à Cæſare & Tranſyluano, tum etiam ab aliis Chriſtianorum Principibus imminere timeat, ſi bellum, quod nunc geritur, continuetur, multarum quoque gentium, & locorum deſcriptionem addemus, quæ non minus iucunda, quam vtilis lectori erit futura.

LXVII. Conſilium Mahumeti datum, vt pacem cum Cæſare ineat.

Tranſyluanus Cæſari ſe coniungit, quem Turcæ maxime timent.

Cur Mahumetes belli continuationem tandem decreuerit.

CVM belli initium in Vngaria Amurathes feciſſet, pacis tractationē penitus recuſauit, quam tamen Galliæ & Angliæ regum legati, ſtrenue vrgebant: Ex aduerſo vero bellum maritimum contra

tra Hiſpanum ſuſcipiendum, diligenter ſuadebant, vt à bello, quod contra Galliam & Angliam Hiſpani gerebant, diſtraherentur. Maiori ſtudio & contentione eandem rem tractarunt, poſtquam duplici clade in Croatia & Vngaria Amurathes affectus eſſet & Conſtantinopoli domeſticæ ſeditiones, & ciuiles diſcordiæ palam ſerperent, & indies latius manarent. Poſt Amurathis obitum Mahumeti ſucceſſori ſæpius eadem in animum reuocarunt, belli huius difficultatem ipſi oſtendentes, & quanto facilius expeditionem in Hiſpaniam ſuſcipere poſſit: Hoc in primis ipſi ponderandum relinquentes; quod Tranſyluanus præter omnem ſpem Cæſari ſe coniunxiſſet, vnde Turcarum rationes belligerandi ſummopere impeditæ fuerint: Siquidem Princeps ille iuuenis & audax, maxima nunc autoritate apud amicos æque atque inimicos ob ampliſſimas res geſtas polleat, qui nunquam ad officium reduci poſſit, niſi pace cum Cæſare facta, ipſe excludatur, ſed eiuſmodi pacem vix eſſe ſperandam, propter vtriuſque emolumentum, quod ab alterius ſalute dependere videatur, tum etiam propter confœderationem recens inter eos initam, & nouam affinitatẽ: qua Cæſari non ita pridem erat iunctus. Allegabant etiam Roſcianorum rebellionem, & quod Moldauiæ, & Walachiæ Waiuodæ ſeceſſionem à Turcis feciſſent: Tum etiam quod omnes Turcarum ſubditi in maximo timore verſarentur, ne vires Imperii Ottomannici à Tranſyluano non modo deprimantur, ſed ne penitus illud regnum deſtruatur & euertatur. Hiſce legatorum rationibus & monitis Mahumetes patulas præbuit aures. Illud etiam veritus, ne ſocietatem mutuam Chriſtiani Principes contra ſe

inirent, à qua re Turcarum Imperatores, ſemper ſibi valde timuerunt. Igitur ex reſponſo quod legatis dedit, & ipſius quoque actionibus apparuit, eius animum à pace non eſſe alienũ. Permiſit enim Græciæ præfecto (quem Beglerbegum vocant) vt ea de re cum Imperatoris, Tranſyluani & Walachi officialibus ageret.

LXVIII. Cur Turcæ libenter de pace tractent.
Ferdinandi Archiducis conſilium.
Cur Maximilianus Imperator Albam regalem non occuparit.

SED verior tamen opinio fuit Mahumetem etiam tum, non minus quam Amurathem, armatum animum geſſiſſe, maxime vero poſtquam in Croatia cæſus fuerat, vt amiſſam ſcilicet recuperaret gloriam, in qua ſententia etiam Ferdinandus Archidux erat. De pace tamen tractare ſimulate volebat, tum propter rationes ſuperius allegatas, tum vero vt in hac quoque parte, vſum militiæ, in primis vero Ottomannicæ, ſequeretur. Siquidẽ ea tractatione hoſtem negligentem & dubium in conſiliis definiendis & apparatibus faciendis reddere cogitabat. Sperabat etiam fore, vt durãte ea tractatione noſtrates tardius & remiſſius in bello contra eum procederent, ne maioribus iniuriis eius indignationem in ſe concitarent. Qua in re Maximilianum II. in occupanda Alba Regali deceptum fuiſſe ſciebat, dum de pace ineunda cum Solymanno tractaret, quæ licet confecta, tamẽ non diu poſt maximo cum Chriſtianorum damno iterum diſſoluta & diſcuſſa fuit. Sed ſtatuamus Mahumetem eo tempore pacis

pacis fuiſſe cupidum, vel eam nunc ſerio ab ipſo deſiderari, expedit tamen vt diligenter quid in hoc negocio rationes noſtræ poſcant, conſideremus. Ergo particulatim omnia ea referam, in quibus cardo huius rei grauiſſimæ verſatur, quorum quædam ad Cæſarem ſpectant, quædã ad Tranſyluanum, reliqua ad dignitatem & emolumentum totius Chriſtiani orbis pertinent, iudicium penes alios eſto.

LXIX. Quas pacis conditiones Turca propoſiturus videatur.

Turcarum mos nõ reſtituendi, quæ ſemel in bello ceperunt.

Cur Georgius Vacowichius ditionẽ ſuam ab Amurathe receperit.

Qua ratione Cefalonia à Venetis poſſideatur.

Cur Ferat Bei plurima loca Iacobo Soranzio reſtituerit.

Quænam loca a Cæſarianis & Turcis in hoc bello occupata fuerint.

De vocabulo Bano.

PRIMVM quod in conſiderationem venit in eo conſiſtit, quod Turca nunquam pacem cum Cæſare & Tranſyluano facturus eſt, niſi vterque, quæ hoc bello ipſi ademit, reſtituat: Econtra ipſe haud facile, quæ occupauit, in primis vero, quæ alicuius ſunt momenti reddet. Sic enim inter Turcas conſtitutum eſt, vt quæ ſemel ipſorum equi pedibus conculcarunt, vbi ea occuparunt, nunquam reſtituant: maxime vero ſi templa vel Meſchitas ibi conſtruxerint, vel commodum & emolumentum inde ſperent. Etſi vero Amurathes II. Georgio

Wocouichio Seruiædominatũ, quo ipſum ſpoliarat,reſtituerit,id tamen præcipue factum eſt, quod Amurathes Vngaros, quorum potentiam verebatur,ſibi conciliare voluerit. Tum etiam quod Princeps ille, huius filiam, quæ Græcorum tamen religionem colebat,in matrimonio haberetàpatre collocatam. Quod vnum ex iis grauiſſimis ſceleribus exiſtimari debet, propter quæ Deo vltori viſum eſt opibus & libertate plurimos eius gẽtis regulos ſpoliare. Sicut plane eidem Georgio contigit poſt vltimam illam Ladislai cladem. Ex quo in Sclauonicis cantilenis vulgo adpellatur Heuiernich,id eſt, infidelis. Veneti quoque Cefaloniam Inſulam hodie poſſident, quam Turcico Imperatori auxilio Conſalui Cordubenſis (quem magnum Capitaneum vocant)eripuerunt. Sed putat forſitan Turca hanc Inſulam ſibi parum conducere, vel eius acquiſitionem fore difficillimam. Selymus pace non ita pridem cum iiſdem inita permiſit,vt Ferat Bei(qui non ita pridem mortuus eſt Budæ,vbi Baſſa fuit)Iacobo Sorantio Reipub.legato 13.oppida prope Zara(olim Zacynthum)ſita, quæ Turcæ in bello ipſis ademerant,reſtitueret: Quatuordecim vero prope Sebenicum, & nonnulla prope Spalatum. Cupiebat enim Venetorum amorem eo modo retinere, vt à fœdere Chriſtianorum,quod maxime timebat,eos diſtraheret. Poſtulata Turcæ,quæ verendum eſt,ne noſtris proponat, hæc erunt, ni fallor; Vt ſibi reſtituatur à Cæſarianis in Croatia quidem propugnaculum munitiſſimum Petrinæ,& quæ ipſi ad viam, quæ vltra Drauum Caniſa vſque Bahoz ducit, quæ Sigetho vicina eſt, erepta fuerunt. Tum in Hungaria inferiore Strigonium & Vicegradum: In ſuperiori

riori vero Vaccia, Fileckum,& Nouigradum. Muros etiam Hatwani reſtaurari petet, hiſce addet tributi augmentũ, & vt ſumptus, quos in bellum hoc fecit, ipſi rependantur. A Tranſyluano poſtulabit ſibi tradi Walachiam, & vt omni ſuo iuri, quod in eam prætendit, renunciet: Lippam ad Marillonem fluuium ſitam, arcem maximi momenti Temeſuariæ Baſſæ ſubiectam dedat; preciũ Sangiachatuum duorum, Ianomæ, & Bezcherech, aliorumque minus celebrium locorum hoc in bello à Tranſyluano exuſtorum, ſibi ſolui cum muneribus, & annuorũ tributorum auctione poſcet. Contra vero eorum quæ ipſe noſtratibus eripuit, non eſt, vt quis reſtitutionem ſperet. Tenet autem Tureuopoliæ ditionem, quæ intra Sauum & Culpam ſita, olim Banno paruit. Dicuntur autem Banni prouinciarum Rectores, Beglerbegis autoritate & poteſtate inferiores. Nec reſtituet Biz vel Bicagi, quæ verſus mare vergit, non procul à ditione Veneta ſita, ea via, quæ verſus Nouigradum ducit. In Vngaria citeriori Veſprinum & Iaurinum: vlteriori vero Agriam, quam poſtremo occupauit. Hæc fuſius à nobis ideo poſita ſunt, vt quę loca vtraque pars hoc in bello occupauit, innoteſcat, & clarius fiat.

LXX. Imperatorem & Tranſyluanum neque coniunctos, neque diſiunctos inuicem pacem cum Turca facere debere.

Quo nomine Turca ſe læſum à Tranſyluano putet.

SECVNDO loco & hoc conſiderandum eſt, ſi Mahumetes cum ambobus pacem facere recuſet, an alter ſeorſum ab altero conſentire paci de-

beat? Qui in rebus agendis ſunt exercitati, facile diiudicare poſſunt, ſi hi Principes à mutuo fœdere diſcedant, eum qui viribus erit inferior, vel à pace excludatur, in maximum coniectum iri periculum, tum hæc animorum diſiunctio, fœdera, & pacta conuenta iuramento confirmata, & promiſſionem ſummo Pontifici præſtitam, violaret atque infringeret. Quod ſi à parte Cæſaris primum offendatur, quis non videt, quanta ingratitudinis & neglecti officii culpa in ipſum ſit redundatura, quod eũ deſerat, qui tempore maxime neceſſario in ſuas partes contra Turcam conceſſerit? Quod ſi Tranſyluanus officii immemor, pacẽ cum Turca ineat, credo erit timendũ ipſi, ne in ſummũ dedecus apud quoſuis incurrat, quod immemor promiſſionis toties iteratæ, cuius in primis tenax eſt, tandem præ formidine conditiones eiuſmodi inierit, quas in hunc vſque diem fortiter reſpuerat, licet commoda maiora & perpetua protectio, tum ab hoc Mahumete, tum ab ipſius patre Amurathe oblata & promiſſa fuerint. Quæ ſi Ferdinandus Imp. conſideraſſet, non omnis ferme Vngaria in ius Turcarum ditionemque conceſſiſſet. Præterea quis tam demens vnquã, tamque omnis rationis expers ſit, vt in fide hominis infidelis acquieſcere velit, cui non ſemper id metuendum ſit fore vt ad q̃uis occaſionẽ q̃ ipſi ſpem aliquã lucri faciẽdi p̃beat, fœdera pacis ꝓhibita violet & rumpat, cum huius rei nunquã prætextus idonei deeſſe poſſint, Barbaris in primis principibus, qui fraudi ſtudent. Huius rei teſtes erunt Veneti, quibus Anno 1570. pax fuit à Selymo violata, præter alia exempla infinita, quæ in medium adferre poſſemus. Quod ne ſibi quoq; contingat, ſi quiſquam

alius Principum, certe Tranſyluanus merito timere debet. Siquidem domus Ottomannica omnes ſibi illatas iniurias ipſi ſoli imputat, & damna hoc bello accepta ab vno ſe accepiſſe Tranſyluano putat: Sola ipſius rebellione (ſic illi iuſtum deſiderium, quo eximere ſe Turcicæ ſeruituti voluit, nominant) cõſilia ſua impedita, ſeq; à curſu victoriarũ, quas animo iam voluebat, retardatum fuiſſe. Idque eo magis quod vix, ac ne vix quidem, tantis Turcarum viribus reſiſtere poſſet, ſi in ipſum ſolum conuerterentur, niſi vel Polonus vel Imperator manus ipſi porrigat vel defendat, ꝙ exiguæ alias Tranſyluani vires & diuitiæ ſint. Quod ſi eius ditiones natura & locorũ ſitu munitæ eſſe videantur, vt facile ad tẽpus defendi, & tueri poſſint, cogeretur tamẽ vel ſponte ſua, vel vi coactus immẽſæ huic potẽtiæ cedere, quę vniuerſo iã orbi formidabilis eſt, adeoq; ꝑpter hominum multitudinẽ, diuitias, & omnis bellici apparat⁹ copias, inſupetabilis videtur. Neq; Cęſar omni metu atq; periculo vacuus erit, ſi Tranſyluanus cũ Turca tranſigat, id ſolũmodo ſpectet Turca, vt Principes hoſce armis ſemel exuat, & à bello ſecuros reddat, ꝙ milites eorum vbi ſemel domũ ad propria defluxerint, non facile militiã repetere ſoleant, quare Cæſarem maxime laborare nouit, quod bellum auxiliaribus potius, quã propriis copiis gerat, ad quarum collectionẽ plurimum temporis, & ordinum atque circulorum Imperii conuentus requiruntur. Ex his quæ diximus, facile vnuſquiſque intelliget, pacem eiuſmodi Cæſari, atque Tranſyluano parum vtilem, vel pernicioſiſſimam potius futuram, quos vbi arma ſemel depoſuiſſe cognouerit Turcicus Imperator, non erit illi difficile, bellum cum maiori

commoditate, & locis maxime oportunis redintegrare.

LXXI. Contra quos belli molem Turca ſit conuerſurus, ſi pacem cũ Caeſare & Tranſyluano ineat.

Quod Perſis non facile bellum moturus ſit.

De Turcomannis & Corizzis.

TERTIO denique & vltimo loco, non modo Cæſari & Tranſyluano, ſed omnib. aliis Chriſtiani Orbis Principibus conſiderare expedit, quo nam certo Turca videatur belli molẽ in poſterum conuerſurus, ſi pacem cum Cæſare & Tranſyluano ſanciat, eamque ad tempus conſeruet? Nam haud dubium eſt, quin Turcica Monarchia, ſubditos ſemper nouis bellis implicatos teneat, vt quæ originem ab armis ſumpſerit, & vires inde, atque incrementa omnia ceperit. Quod Perſiam intentatam ſit relicturus hoc præcipue tempore, & ad bellum non ꝓuocatus, inde conſtat, quod milites Europæi, in quibus neruus militiæ Turcicæ conſiſtit, ab illa expeditione maxime abhorrent, propter aſperum & longinquum iter, & rerum ad victum pertinentium inopiam, tum etiam propter Perſarum ferociam quam non parum timere videntur. In primis vero quod non ita pridem Turca cum Perſarum rege pacem inierit, & fundamenta recens acquiſitarum arcium nondum recte ſint ſtabilita. Neque Perſis vnquam deeſſe milites poſſunt, quorum fere tria ſunt genera, Turcomanni ſcilicet, qui noſtros vaſallos referunt: Corizzi, vel Coryshi, qui ſtipendia merent: & auxiliarii, quorum nomine Armenii,

Ge-

Georgiani atque alii intelliguntur, qui omnes ſtrenui ſunt atque audaces, equites in primis, è quibus fere ſolis ipſorum militia conſtat, quæ maxima eſt militiæ Perſicę labes.

LXXII. Turca bellum Mulei Ameth Maroccenſi regi non inferet.
Quid Siriphi, quid Sultani vox ſignificet.
De regno Gago.

NEQVE adducor, vt credam Mulei Ameth, Regi in Feſſa & Marocco (quem Mauri Seriphū nominant, quod nomen, ſicut Turcarum Sultanus, Regem & Dominum denotat) bellum illatum iri, quod parum lucri, iacturam vero & detrimenta maxima inde ſit facturus. Tum etiam quod Mulei Ameth, qui fratres habuit Abdalam & Mahemethem, bello ſtrenuus ſit, & fortiſſimus. Nam etſi regnante Abdala voluptatibus & libidinibus ſe maxime deditum ſimulauit, vt ſuſpiciones quaſdam fratris animo eximeret, quod Mahumethem quoque, qui nunc imperat feciſſe diximus, vt patris iram leniret, attamen vbi poſt fratris obitum regnum auſpicatus eſt, aliud inſuper, quod regno del Gago hodie vocant, acquiſiuit, quod auro puriſſimo abundat, vnde tota eius prouincia plus centum dierum itinere circumſcribitur, ab Oceano Tripolim vſque pertingens.

LXXIII. Turcæ Maltam non aggredientur,
& quod nam in eare Cicalæ fuerit
Conſilium Amurathi datum.

MELITAM inſulā non aggredientur Turcæ. Nam ex Sinani Cicalæ Archithalaſſi con-

ſilio, quod Amurathi dederat, parum ad dignitatem Ottomannici Imperii conducet, ſi immenſam ſuarum opum vim atque potentiam latepatentem in exiguæ illius inſulæ expugnationem & acquiſitionem conferre velint. Ea quin ſit futura difficillima, nôn eſt dubitandum: verendum magis ipſis eſt, ne ſucceſſu omni deſtituantur, quod multo melius nunc, quam Solymanni tempore munita ſit. Neq; in ea defendenda Equitum ſacri ordinis priſtinam & innatam fortitudinem atque audaciam eſſe imminutam ſcimus: Tum quod à reliquis Chriſtianorum Principibus haud grauate, ſed multo facilius nunc, quam olim auxilia ad eam tuendam impetrari, & obtineri poſſint.

LXXIV. Turca bellum Hiſpano non mouet. Turcici & Hiſpanici Imperii termini.

NEQVE Hiſpano Turca bellum mouebit, ſpe concitandorum Maurorum. Non enim tanta alacritate & promptitudine hi res nouas exequũtur, quanta auiditate eas deſiderant. Eo vero minus eorum rebellioni inſiſtendum, quod pluribus locis apertis & diſſitis ſeiuncti, ipſi armis minime inſtructi ſint, & eorũ fides merito in dubium vocari poſſit. Igitur in expeditionem tarde & lente proficiſcentur, præ metu, ne ſuas domi amittant diuitias. Luſitanos & Arragonenſes quod attinet, à quibus ex ſententia Baſſarum regi Catholico aliquid periculi imminere poſſet, ſciendum, hos non modo honeſtum ſub iugum miſſos, verum etiam ſuâ ſponte ipſos neceſſitati ſeſe & tempori accommodaſſe. Et qui rerum agendarum ſunt periti, facile iudicare poſ-

poſſunt, non leuiter exulum conſiliis atque inſtigationibus contra patriam aures eſſe præbendas, ꝙ multum damni inde ſæpius acceperint, qui minus caute in ea re ſunt verſari. Nec temere cōtra ſe Hiſpani arma Turcicus Imperator concitabit, quod potentiſſimus ſit omnium Regum Orbis terrarum. Et licet variis in locis bella gerat difficilima, facile tamen vbiuis pacem vel inducias inire poterit, vbi à Mahemethe ſe peti viderit, vt taceam tantam ipſius eſſe potentiam, vt durantibus omnibus quæ nunc gerit bellis, Turcis tamen reſiſtere valeat, claſſe in primis quam ſingulis annis emittere ſolet. Nec in ea inſtruenda nouos facere ſumptus cogetur, vt Turcarum littora & oras maritimas infeſtet. Neque potentia vel imperii magnitudine Turcæ Hiſpanus cedit. Ille quidem latiſſimas & maximas ditiones poſſidet: In Aſia quidem quicquid Euxino Ponto, ſinu Arabico & Perſico clauditur, à mari Caſpio ad fluuium vſque Araxin, & Perſiæ terminos, qui magis verſus ortum poſiti, ab Helleſponto ad Nili oſtia pertingit. In Africa poſſidet, quicquid intra Nilum iacet vſque ad Algerium, & in meditullio partem maximam eius prouinciæ, qua Ægypto & mari rubro terminatur. In Europa Buda ipſius imperii eſt terminus Conſtantinopolim vſq;, Neſtro, Danubio, Ægæo & Adriatico mari clauditur: Euxini littora vſque ad Tanaim fluuium comprehendens: omneſque porro Aſiæ inſulas, & pleraſque Græciæ. Sed Hiſpani Imperium magnitudine non eſt inferius, quia ab Occidente in Orientem vſque ſeſe extendit, nouum orbem complectitur, à Moluccis inſulis, quæ vltimæ ſunt ex orientalibus, ad fretū vſq; Herculeum pertingit.

LXXV. Turca Polonis bellum non inferet. Cur Romani Danubii littora munierint.

NEc Poloniam bello petet, quæ Regio fere in ipſis regni Turcici viſceribus ſita eſt. Pollet inſuper & hominum armatorum, & equorum copia, qui vbi Muldauiam, & Walachiam ſibi ſubiecerint, traiecto Danubio Bulgariā inuadere, vel Romanos imitantes Danubii littora munire; & Conſtantinopolim vſque, quæ caput eſt imperii, excurrere, totamque eam ditionem deuaſtare poterunt: horum audaciam & ferociam Turcæ iam olim in bellis ſunt experti.

LXXVI. Turcæ non aggredientur Tartaros.

NEc Tartaros aggredientur, quod eandem cum Turcis religionem colant, & fœdere inuicem iuncti ſint, quibus victis parum emolumenti ad victorem ſit perueenturum, quod omnium ſint pauperrimi, in campo ſub tentoriis viuentes, qui vbi hoſtem ſibi appropinquare ſentiunt, in tutum ſe conferre ſolent, eo diſcedente amiſſa recuperant, ab illis plurima beneficia recipere poſſunt, vbi amicitiam cum ipſis colunt, nec minora damna vbi eos ſemel irritarint.

LXXVII. Neque Moſcouitam.

NEQVE tandem Moſcouitas armis petet, quod regionem habitent glacie congelatam, vel paludibus

ludib. inuiam, infœcundã, à Turcico Imperio longe diſſitam. Dux ipſe magna & equitum & peditũ caterua ſtipatus incedit, qui tormentorum & ſclopetorum vſum apprime norunt. Ergo vel in Venetam Rempublicam, vel vniuerſam denique Italiam furorem ſuum effundet, ſi cum Cæſare pacem faciat, quod contra alium ex his quos commemorauimus; bellum moturum ipſum eſſe vix credi poſſit.

LXXIIX. Qua de cauſa, & quibus modis, Turca Venetos ſit aggreſſurus, & cur omnibus Chriſtianis illud periculoſiſſimum ſit futurum.

Cur Hiſpanus merito Venetos iuuare contra Turcam teneatur.

Turcarum opes frangendi Imperiique excindendi rationem vnam eſſe, ſi mari ſuperentur.

Cur Græcia victa, & Conſtantinopolis capta.

Cur Pius II. *Mahumeti* II. *ſcripſerit.*

Eiuſdem oratio.

Clementis VIII. *Zelus.*

Venetæ Reipublicæ laus & potentia.

Quomodo Turcæ Hieroſolymam vocent, & quare à Chazilaris religionis cauſa frequentetur.

SI Venetam Rempublicam Turcicus Imperator aggrediatur, maxima omnibus Chriſtianis Principibus, vicinis in primis, pericula incubent, quod Italiæ bellum proxime, & ſedi religionis immi-

neat. Nam Græciæ Principes in hoc vnico fere peccarunt, quod diſſidentes inuicem, iis quos Ottomannorum armis proxime expoſitos eſſe ſciebant, opportuno tempore auxilio & præſidio non venerunt; vnde omnibus poſtea idem fuit ſubeundum periculum, & Imperii habenæ, Deo ſic ipſorum luxum & diſcordias ciuiles puniente, omnibus pariter fuerunt ereptæ, in primis vero ob contaminatam variis erroribus religionem, & legitimum Dei cultum corruptum ſeuere fuerunt caſtigati. Nam in Gothorum primum, Bulgarorum & Saracenorum poteſtatem cóciderunt, tandem miſera & deploranda Turcarum tyrannide fuerunt oppreſſi, qua adhuc illaqueati tenentur. Quod ipſis à Nicolao V. Pontifice in literis ad Conſtantinum Imperatorem ſcriptis veriſſime prædictum fuerat. Cardinalis Beſſario Italiæ Principibus grauiter exprobrat, quod Conſtantinopolim ſolis 50. millibus coronatorum iuuare noluerint, cauſaque extiterint vt poſtea à Turca occuparetur, qui perpetuo victoriarum curſu Trapezuntem, Sinopem, inſulã Lesbum (quę Metelin hodie) Peloponneſum, Caramaniam cum regionibus vicinis Pamphiliæ, Boſniam, Bulgariam, inferiorem Vngariam, cum Epiro & maxima parte Dalmatiæ, & Illyrici, tandem quoque Eubœam, quæ Negropontus dicitur, Imperio ſuo adiecit. Sed cum merito in omnium Principum auribus Vrbani Pontificis verba ſonare debeant, quib. Chriſtianorum Principes Claromonte Aruerniæ vrbe congregatos ad Hieroſolymitanam expeditionem ſuſcipiendam concitauit, & recuperandam Hieroſolymam, quæ Turcis etiam ipſis Cuzzimubaret, ſeu locus ſanctus & inclytus dicitur, propter

ſaluatoris noſtri ſepulchrũ, quod illi æque ac Bethlehemũ reuereri, & ipſorum Chazillarii, qui Religionis cauſa Mecham proficiſcuntur, viſitare ea loca ſolent. Neque etiam ignota eſſe debeat Petri Eremitæ adhortatio ad Chriſtianos Principes habita, & fratris Iohannis Capeſtrani conciones, quibus ad 40000. crucigerorum coegerat, qui omnes contra Turcas in eaſdẽ regiones, vbi nunc geritur bellum, ſeſe contulerunt, aliorum etiam piorum virorum in primis Pontificum ardentiſſimæ admonitiones ad bellum Turcæ fortiter inferendum extent, quarum pleni ſunt conſiliorum, & hiſtoriarum Eccleſiaſticarum libri. Neque ſanctiſſimus Clemens VIII. qui nunc pontificatum regit, hac in parte ſuo officio deſit, hortando, impellendo: qui velut alter Iacobus, noctes dieſque ſine ceſſatione laborat in procuranda ouium Labani ſalute, id eſt, fidelium Ieſu Chriſti, altaque voce in precibus ſuis, multiſque cum lachrymis Deum pro ſalute noſtra implorat, & veneratur: hic omnibus aliis relictis, nobis in præſenti ſufficiet ea commemorare, quæ Pius II. (q prolixa epiſtola Mahumetẽ II. ad Chriſtianam religionem traducere voluit) in Concilio Mantuæ habito, poſtquam ruinam Græciæ, & aliorum regnorum Turcæ ſubiectorum deploraſſet in conſeſſu Chriſtianorum Principum, in hanc ſententiam locutus eſt: Ipſa quidem æquitas religioniſque ſtudium, Illuſtriſſimi & Chriſtianiſſimi Principes, hoc à vobis flagitat atque requirit, vt aliquando expergiſcamini, præſentique animo tandem miſeris iſtis & calamitoſis hominibus, qui ſub Turcica detinentur tyrannide, ſubueniatis. Quis quæſo veſtrum eſt, qui commune hoc atque

noſtrum omnium ceruicibus imminens periculum non videat, planeque ſentiat? Nam vt reliquas pulcherrimas atque ditiſſimas regiones, quas iam pridem immaniſſimus ille Tyrannus contra omne ius & fas occupauit, taceam, Adrianopolis & Nicopolis, ante paucos annos ſpacio multo maiori à Turcis erant diſſitæ, quam illi Chriſtiani ſunt, quos non ita pridem in bello cepit, & omni crudelitatis genere miſerrime affligit. Ad hoc piiſſimi, religioſiſſimique Principes veſtrum met munus noſter Saluator humeris veſtris impoſuit, vos obſtringit atque obligat. Ille enim non modo è faucibus antiqui ſerpentis vos liberauit, verum etiam Principes & Rectores ſui populi vos conſtituit, vt diligentum Paſtorum inſtar pro ſalute gregis vobis commiſſi vigiletis intrepide, ne à lupis ei quid detrimenti inferatur, Deus, cuius nomen ſit benedictum in ſecula, in manus vobis ſceptrum tradidit, gladioq; accinxit, atque iuſſit vos, miſericordiā & iuſticiam exercere, atque tueri bonos, & debellare ſuperbos. Omnes priuatas vtilitates Deo condonate, cedant diuinis humanæ rationes, ſed & propria commoda & humanæ rationes nobis perſuadeant, vt arreptis armis fortiter audaciā immaniſſimæ iſtius belluæ reprimamus, quæ Leonis inſtar rugientis continuo florentiſſimum Chriſtiani Orbis campum deuaſtet, vt partem aliquam noſtrarū vel vicinarum regionum deglutiat. Liceat ex alterius damno ſapere. Extinguamus ignem, qui parietem proximum atque fratrum noſtrorum inflammat, ne conſumamur vna cum ipſis. Occurramus opportune atque deſtruamus torrentem hunc rapidiſſimum atque præcipitem, ne eius inundatione noſque noſtrique

agri

agri ſubito pereant. Ergo agite bellatores inclyti atque fortiſſimi, vobiſcum tandem ſtatuite, & decernite, ne vlla ratione ſeculum in quo viuimus, anteactis minus ſit glorioſum, minuſue celebre virorum præſtantiſſimorum inopia: imitamini illum Gotofredum, Balduinum, Bœmundum, reliquoſque Argonautas celeberrimos, qui, vt hoſtib. crucis Chriſti ſepulchrum redemptoris noſtri eriperent, propria quæuis bona vendiderunt, patriam domoſque deſeruerunt, mare transfretarunt, variis laboribus atque periculis immenſis iactati in mari, fatigati in terra. Nunquam melius theſauros, arma, vireſque ſuas ſe impēdere poſſe iudicarunt, quam in ſanctam banc & laudabilem expeditionem. Quis igitur veſtrum erit, qui præeundo aliis ſancto exemplo, primus ſe cruce ſignabit? Quis ducem itineris, quis comitem ſeſe præbebit? vbi nam ſunt Chriſti milites validiſſimi, qui glorioſum hoc vexillum ſequentur? Quis tandem erit tam impius, vt priuata odia, atq; inimicitias domeſticas communi omnium ſaluti condonare nolit? Sed hæc obiter dicta ſufficiant, ad quæ non propoſito noſtræ orationis curſu, ſed iuſtiſſimo quodam & pio ardore dicēda delatus ſum, quo & honorem Dei noſtri, & ſalutem tot animarum, quę Chriſti ſanguine redemptæ, calamitoſiſſima Turcarum tyrannide opprimuntur, procurare ſemper ſtuduimus. Si igitur vt ad rem redeamus, Turca Venetis quod abſit, bellum moueat, periculi quod impendet, grauitas neceſſario requireret, vt omnes Chriſtiani Principes huc ſolummodo ſua conferrent conſilia, ne quid illa detrimenti capiat, ſed in priſtino ſuo conſeruetur ſtatu, idque eo magis, quod ſingulari moderatione omnium Princi-

pum fauorem retinere, & indignationem euitare ſemper ſtuduit. Ea enim tanquam ſingulare quoddam mundi ornamentum, & Chriſtiani orbis propugnaculum firmiſſimum digniſſima eſt, vt etiam propter optime conſtitutam Reipublicæ formam, quã diutiſſime floreat, & nunq̃ à quouis occupata, incorrupta, & inuiolata libertate perfruatur. Verũ præ aliis omnibus, vt id faciat, Hiſpaniæ rex multis nominibus obſtrictus tenetur, fœdere nimirum, vt ſe ipſi iungat, vel alia ratione auxiliũ præſtet. Quis enim ſibi perſuadere poterit, Turcas Venetis deuictis à bello quieturos, quin potiùs maioribus fruentes commoditatibus vniuerſam ſibi Italiam ſubiicere conabuntur, in qua pulcherrimas atquè florentiſſimas regiones Hiſpanus poſſidet. Nam reliquorum Principum vires & bellicum robur non ſufficiet vt hoſti tam potenti in mari reſiſtere poſſint, cum mutuis ſibi auxiliis, pecunia, milite, commeatu & nauibus aliiſque rebus ad bellum neceſſariis raro ſibi inuicem ſuccurrere ſoleãt, quod tamen merito conſiderare deberent, cum optima Turcas vincendi ratio ſit, vt claſſe ipſis occurratur, & bellũ inferatur maritimum, hoc præcipue tempore, quo claſſem nullam habeant paratam, nautis deſtituantur, nauarchis prudentibus, & rei maritimæ peritis careant. Tum etiam quod Turcæ naualibus abhorreant certaminibus, quod difficilima ſint, multoque ſanguine conſtent, & plerunque in illis victi fugatique fuerint. Nec eos latet, quin vbi in mari clade aliqua fuerint affecti, in terra quoq; facile à noſtris vincantur. Eiuſmodi conſilium Euagoras Cyprius, & Conon Athenienſis Perſarum regi cõtra Lacedæmonios dederunt. Sic Marci Antonii claſ-

claſſe ab Auguſto deuicti exercitus, qui iam triumphabat, & 80000. peditum, 22000. equitum conſtabat, abſque prælio victus, & nullo negotio diſſipatus eſt. Hac vincendi ratione etiam Rogerius Calaber, Regis Aragoniæ Almiras, vſus eſt, Galliæ regem magni prælii victorem in mari aggreſſus, & Gallica fugata claſſe, amiſſa recuperauit, atque vtriuſque victoriæ fructum ſolus percepit. Quis ignorat quantos Chriſtianorum exercitus ſucceſſus cōtra Turcas Anno 1571. & 1572. facere potuiſſet, ſi lectis magis idoneis nauibus, primo ſtatim impetu Ægæi maris loca præcipua vel Peloponneſum aut Cyprū aggreſſus fuiſſet, vt prudentiſſime ſane Venetæ claſſis Inſpector generalis, cui Soranzio nomen erat, in medium conſuluerat? Haud dubium eſt, Venetam Rempublicam hoc noſtro ſeculo eſſe potentiſſimam, non modo propter immenſos auri, argentique theſauros, quos longa pace cumulauit, omni ære alieno, quod ante bellum proxime geſtum, & in ipſo bello contraxerat diſſoluto, verum etiam propter magnum triremium numerum, commeatus aliarumq; rerum ad bellum pertinentium copiam. Quibus rebus inſtructa, forſitan ſola hoſti reſiſtere valebit. Idque eo commodius, ſi quā parui hoſtem faciat, inde oſtendat, vltro bellum inferendo, ſi Alcibiadis Athenienſis conſilium ſecuta, & belli facto initio ſtrenue pgat, atq; aliquos ex locis, quos infra nominabimus, ex improuiſo occupet, priuſquam ille belli iuſtos apparatus facere poſſit. Paſſim vero Reipublicæ huius Imperium tam probe fortiterque munitum eſt, vt perparum ipſi à Turcarum machinationib. & conſiliis ſit metuendum. Inter alia propugnacula, tria hæc Cor-

cyrę, Aſcruuii ſeu Cathari atque Zaræ,inexpugnabilia habentur: idque eo magis quod perexiguo interuallo Venetiis diſtent, vnde ſubito præſidia mitti poſſint. Hæc clauium maris Adriatici vicem obtinent, hoſtem ab ingreſſu prohibentes, vel ad regrediendum velociter eum compellentes, vt velut in reti captus detineatur. Candiæ ſiue Cretæ inſula, & loci ſitu & præſidiis firmiſſimis ad defendendũ apprime inſtructa videtur, vt non niſi maximo cũ diſcrimine, & periculo euidentiſſimo Turca eam tentare poſſit. Nam ſi milites in eam exponere velit, natura loci, quod portubus careat, impeditur: pars altera à milite præſidiario, atque incolis ſtrenuis, ꝗ de ſalute propria ſolliciti, fideliter Principi ſuo obtemperant, facile hoſtes ab ingreſſu arcebunt, vt vel nullas omnino, vel certe cũ maximo ſuo damno copias exponere poſſint, vbi recte ad defendendos inſulæ portus in ſuos ordines diſpoſiti eſſent. Quod ſi vero hoc potius quam illud contingat, reliqua tamen hoſtium manus & claſſis reliquiæ in maximo verſabuntur periculo, ne à noſtris vincantur, quod Turca propter regionum ſuarum longinquitatem ſuis ſubſidio venire nequeat. Neque ipſamet Turcarum claſſis diu in hoc mari verſari poterit, abſque naufragii periculo, vel metu claſſis Venetæ, cum qua neceſſario prælio concurrendum eſſet. Tandem Palmæ propugnaculum, quod nunc exædificatur à Venetis non modo Turcis omni tempore, vbi Iſtriam aut Forum Iulii inuadere volent, reſiſtet: Sed omnium inſuper Barbarorum, qui in Italiam irrumpere conabuntur, vim atque impetum coercebit. Et hæc quidem de Veneta Republica dicta ſufficiant. Vniuerſam quod atti-

attinet Italiam, ſuperius à me rationes, quæ Turcicum Imperatorem ad eam expeditionem mouere poterunt, recitatæ & expoſitæ ſunt. Nunc quibus itineribus eo peruenire poſſit, vt reſpondeatur iis, qui difficultatem aliquam in hiſce rebus ponunt, demonſtrabo.

LXXIX. Si Turca in Italiam bellum transferat, quibus itineribus Turca eam inuadere poſſit.

DVÆ ſunt viæ, quæ Turcam è propria ditione in Italiam ducunt. Prior, quæ optima & equitatui aptiſſima, Belgrado intra Drauum & Sauum fluuios: Altera vero citra Sauum: Vtraque Lubianam vſque (quæ Labacum Germanis, olim Nauportus dicebatur) pertingit: fertiliſſima, & quę commodiſſime bello ſedem præbere poſſet, regio eſt. Vrbs autem ipſa facilis occupatu eſt. Huc cum ventum fuerit, duæ rurſus patent viæ, vna quidem verſus Goritiam, altera vero per Peucæ & Karſtiæ prouincias Falconiſmontem vſque, qui Veruca olim dicebatur, ducit. Sic vtraque Natiſone ſeu Piſontio fluuio quem Turcæ aquas albas vocant, finietur. Qui fluuius celebris habetur, tum ꝓpter Theodorici Gothorum & Odoacri Herulorum regis res geſtas, tum etiam quod Turcæ non ita pridem huc vſque, atque adeo ad caſas Cæſarianas (hodie San Caſſano) paſſim omnia deuaſtando & deprædando excurrerint. Prior, Goritiam ducens, propter commeatum & ad deducendum equitatum multo eſt commodior. Poſterior tamen, etſi aliquantulum ſaxoſior, & in Peuca ſyluæ ac anguſtiæ quædam,

eam difficiliorem reddant, in primis vero prope Sceleſcnytabor, arcem præſidio paucorum ruſticorum munitam; attamen non eſt prorſus inuia & equitatui inacceſſa. Hanc Attila tenuit, cum Tergeſtum,& Aquileiam peteret.

LXXX. Cur Theodoricus Monfalconem, Odoacer Gradiſiam, Veneti Palmam munierint.

Aliæ viæ, quibus Turca in Italiam venire poteſt.

HÆc cauſa Theodoricum Gothorum regem, vbi Italiam ſibi ſubieciſſet, mouit, vt locum, quem Falconiſmontem vocant, ad eam viam poſitum, muniret: cum non ita pridem ante Gradiſia ab Odoacro, qui tunc Italiæ imperitabat, exædificata fuiſſet, quam tamen paulo poſt ipſe Theodoricus à Zenone Imperatore contra Odoacrum cum exercitu miſſus, occupauit. Harum arcium extruendarum cauſa eadem fuit, quæ Venetos ad ędificandam Palmam contra Turcas mouit. Sed Turcico exercitui alius patet in Italiam aditus, ne Conſtantinopoli diſcedentes, Belgradum peruenire cogantur, ſi videlicet vnam prædictarum viarum ingrediantur, & verſus vrbes Nis & Præcup tendant, ſuntque ibi anguſtiæ quædam non procul ab vrbe Sophia, relicta Alba Græca ad manum dextram; vel denique relicta Sophia, vrbem Nouibazar petent, & per Ducatum Herzecouinæ in Boſniam verſus Bagnalucam iter inſtituent, & continuo rectoque curſu, duorum tantum dierũ itinere Venetam ditionem attingent, prope eum locum vbi Turcarum exerci-

tus

tus quondam conuenire ſolebant, quando Italiam inuadere deſtinarent. Hæc via plana eſt, & trahendis vehiculis, tormentis atque aliis impedimentis commoda. Hinc Ammianus Marcellinus ſcribit, Gallum Iuliani fratrem, curru Petouia vrbe Polam vſque vectum fuiſſe.

LXXXI. Quomodo Turcæ Italiam bello maritimo aggredi poſſint.

Exempla Auguſtæ, Cotronæ, Rhegii & montis ſancti angeli.

Vires & regimen Italiæ.

Thucydidis iudicium de cauendis periculis.

SED vt maiori damno Italiam afficiat Turca, vno eodemque tempore partem exercitus terreſtri itinere eo mittere poterit, partem vero claſſe. Quod Mahumetes II. facere tentauit, & huic qui nunc regnat, à Sinano Baſſa anno præterito perſuaſum fuerat, eo videlicet conſilio, vt Hiſpanus & Veneti tãto facilius inuicẽ diſiungantur, ſi Venetis in mari Adriatico quid negotii atque periculi creetur: Hiſpanus vero in Siciliæ & regni Neapolis littoribus bello petatur, vel Calabria atque Apulia deuaſtetur, omni timore atque damnis inuoluendo.

Nec obliuioni adhuc tradita eſt Hydruntis occupatio, quæ tempore prioris Mahumetis contigit, ſentitque adhuc curia Romana quanto metu perculſa non ita pridem fuerit, cum in Tyrrheno mari Turcica claſſis apparuiſſet. Nam Italiæ littora legendo, Subſolano, Noto, & Auſtro ſpirante, vel

Zephyro aut Africo flante è Barbaria vſque centum cellas (quæ Ciuita Vecchia hodie) excurrere poteſt. Notiſſimum eſt, quid Auguſtæ, Cotronæ & Rhegii Turcæ: quidue ante illos Saraceni in monte Gargano, quem hodie ſancti Angeli nominant, deſignauerint. Equidem ſcio, non abſque maxima difficultate Turcarum deliberationes, quarum ſuperius parte ſecunda huius libri meminimus, in effectum produci poſſe, quod nobiliſſima hæc prouincia, vt rem breuiter complectar, paradiſus atque deliciæ orbis terrarum, natura & operibus perfecte munita, diuitiarum & incolarum abundantia repleta, commeatu etiam abundet, niſi ex diuina quadam pœna, vel ob alios caſus fortuitos, ſegetes minus lætæ atq; vberes interdum proueniant, à principibus denique Catholicis ac ſtrenuis gubernetur, & contra vim hoſtium defendatur: inde rectiſſime concludere poſſumus, Turcam ſi eam inuadat, breuiter propria domicilia eſſe repetiturum vel ſepulchrum ipſi Italiam futurum, quod multis aliis ante ipſum Barbaris contigiſſe nouimus. Sed cum veri Politici prudentia præcipiat, hoſtem formidare, eumque nullatenus contemnere, vt Thucydides monebat, quo maiori cum induſtria & cautione de remediis, quibus vinci poſſit, deliberetur atque ſtatuatur, noſtri quoquè officii eſſe rati ſumus, breuiter remedia quædam proponere, quibus pericula, quæ à Turcicis machinationibus Italiæ imminere poſſint, euitentur, quæ etiam in bello, quod nunc geritur, commode adhiberi & vſurpari queunt, quod Turcæ diligentiſſime ſibi ab illis caueant, eaque formident.

LXXXII. Quomodo bellum Turcicum declinari, & alio diuerti poſſit.
Veterum quorundam opinio ſuper hanc rem.
Martini Segonenſis ſententia.

INTER alia remedia, quæ, poſtquam Mahumetes II. Hydruntum occupaſſet, in medium fuerunt allata, vt Turca ex Italia depelleretur, hoc quoque quod Martinus Segonius Epiſcopus Olchinenſis (hodie Dulcigno vocant) propoſuit, non fuit poſtremum: Illud ad Sixtum IV. Pontificem ſcriptum miſit, cuius hæc fere ſunt verba: Pannonum Rex cum ſuo exercitu confœderatiſque populis præſentet ſe ad Danubium fama præcedenti: quod in Raſciam ſit traiecturus: futurum inde, vt omnium Turcarum multitudine ſibi obuiam ad Iſtri traiectum progrediēte, gentes nuper Valonam & ad alia Epiri maritima loca miſſę ad Italiam transfretandæ ſtatim ob metum Pannonum ad caſtra Turci reuocentur. Sed cum pro vnico Hungariæ rege & Cæſarem habeamus, & Tranſyluanum, de vtroque, quod ſatis eſt loquar, vt cognoſcatur, quā to cum detrimento totius Chriſtianitatis hi Principes pacem, vel hoc ſaltem tempore; & tam ſubito, quod multi verentur, ineant. Docebo inſuper hunc certiſſimum eſſe modum, vt Reipublicæ ſtatus in tuto collocetur, ne à potentibus aduerſariis inuadatur, quem etiam quiuis Duces pręſtantiſſimi maxime approbarunt. Nam Hannibal Antiocho conſuluit, vt Macedoniam infeſtaret, ne Philippus auxilia Romanis ſuppeditaret. Idem conſilium Hiero

Siculorum rex Romanis dedit, vt videlicet in Africam bellum transferrent, quo Carthaginenſes impedirentur, ne nouum exercitum ad Hannibalem in Italia belligerantem mitterent.

LXXXIII. Aliæ rationes, ob quas Imperator pacem cum Turca inire non debeat.
Quid Mahumetes in futurum ſit facturus.
Itinera, quæ Turcas Viennam ducunt.
Tria alia itinera oſtenduntur, quibus Turcæ in Italiam peruenire poſſint, ſi Viennam cepiſſent.
Cur Mahumetes exercitum ex Croatia reuocarit.

IMPERATOR iam totus eſt in armis occupatus, & licet quædam loca ipſi fuerint erepta, alia tamen non minoris momenti in amiſſorum locum cepit. Nec bellum difficile eſt, propter regionem & propinquitatem, milites iam arma tractare didicerunt, forti animo horribilem hoſtium clamorem contemnere norunt, frigori aliiſq; hyemis incommodis ſunt aſſuefacti. Ipſi Duces in diſciplina militari, qua contra Turcas vtendum eſt, probe ſunt inſtructi. Quod ſi exercitus Chriſtianorum primus in hoſtico compareat, vel obſidione, vel ex improuiſo occupare quædam ex locis amiſſis conari debent, quod in tempore vix auxilium laborantibus Turcæ laturi ſint. Nam qui domicilia repetierunt, quouis tempore in Vngariam redire non poſſunt, ob foſ-

ob fœni, herbæ, & commeatus inopiā: Qui in propugnaculis limitaneis hybernarunt, vix ad eorum defenſionem, vt taceam aliorum offenſionem, ſufficient. Nec pauci erūt, qui quouis modo domi manere ſtudebunt propter inediæ famiſque metum, aeriſq; inclementiam, quam valde perhorreſcunt. Præterea non abs re ſperare poſſumus, fore vt potentiſſimi æque, atque minoris conditionis, & nominis Principes Germaniæ tandem aliquando ſuo fungantur officio, quod non modo de defendendis Vngaris, quos odio maximo proſequuntur, verum etiam de ipſorummet & coniugum, liberorumque ſalute, & diuitiarum conſeruatione agitur. Quod ſi forte quis eo dementiæ deueniat, vt eadem libertate & opportunitate bona quæ poſſidet, ſub Turcarum Imperio ſe conſeruaturum cōfidat, hic de tota re facilime certus fieri poterit. Græcorum tantummodo ſpectaculum Tragicum & horrendum ſibi ob oculos ponat, qui vbi ſemel à Turca fuerunt deuicti eaſdem perpeſſi ſunt calamitates, & miſerias, in quas Hebrei inciderunt. Rege enim & imperii ornamentis omnibus priuati, libertate & diuitiis exuti, & quod vix ſine horrore dicere poſſum, iucundiſſima conſolatione, quam ex dulciſſimo amplexu chariſſimorum liberorum percipere ſolebant, deſtituuntur. Ad hæc ſi bellum continuetur, nemo quidem iure dubitare poterit, quin Principes imperii etiam inuiti, Cæſaris atque ipſorummet defenſionem ſuſcipere cogantur. Siquidem ſemper hoc illis timendum erit, ne Turcæ copias ſuas, vel contra Toccaium ducant vt Cæſaris atque Tranſyluani coniunctionem protinus impediant, vel contra Viennam expeditionē

ſuſcipiant, quod Sinan nuperrime Mahumeti perſuaſit, oſtendens illi, qua facilitate expugnari poſſit, quæ gloria inde ad illum redundatura, & quantum momenti expeditio illa habitura ſit, quod capite male affecto, reliqua membra cuncta debilitentur. Quod ſi forte exercitum ex Croatia reuocauerit, non modo vt ſuſpicionem & æmulationem Italis Principibus, qui de rebus ſuis valde ſunt ſolliciti, adimeret, Venetis in primis, qui ea de cauſſa in Palma munienda ſtrenue pergebant, ſed potius vt copias vndiquaquè colligeret, quibus inſtructus expeditionem Viennenſem maioribus viribus ſuſcipere poſſet. Verum vt vt res ſeſe habeat, conſtat interim nullis Venetorum muneribus & donis ad hoc ipſum fuiſſe adductum, vt falſo nonnulli crediderunt. Porro vt periculi magnitudo innoteſcat, conſiderandum Mahumetem à teneris annis hanc expeditionem animo voluiſſe, ſemperque in eam inclinaſſe: ab eoque tempore patrem Amurathem ſollicitare nunquam deſtitit, vt gloriam, quam ex hac expeditione ſperabat, ſibi relinqueret: Quod ſi res ex voto ipſius (quod Deus clementer auertat) cederet, non modo grauiſſimã iacturam facturum eſſet Romanum imperium ſed Italia quoque; ſiquidem ea vrbs non modo clauis inſtar, aditum in vtramque regionem præbet, quarum poſteriorem Turcici Imperatores tanquam vltimum ſcopum ſuorum conſiliorum ſemper ſibi propoſitum habuerunt. Nam citra vllum impedimentum ad Iaurini propugnaculum vſque (quod ex conſilio Alfonſi Ferrarienſis fuit conſtructum, vnde Turcis ad deuaſtandam Auſtriam & Stiriam patet aditus) peruenire poſſunt, intra Danubium & Drauum facto iti-

itinere. Quod ſi Vienna quoque in ipſorum poteſtate eſſet, facilime Italiam inuadere poſſent, duabus viis, quarum vna per Tirolenſem comitatum, & Alpes, quæ ſunt prope Tridentum, in Veronæ cãpos ducit, vel Baſſanum verſus. Prius iter Alaricus fecit, poſterius vero Germani milites ſæpius, vbi in Italiam profecti ſunt. Altera via recta per Villacum in forum Iulii verſus Venzone vel Ciuidale tendit. Sed & adhuc alia patet, per quam Barbari ſæpius Italiam ſunt ingreſſi, videlicet per Tolmez, quæ eſt in Carnia & Cadorė verſus progreditur, verum hæc minus commoda illis eſſet futura. Verum inter alia quæ obſtant, quo minus Cæſari debita auxilia, & ſubſidia mittantur, tria potiſſimũ ſunt obſeruanda, quæ hic nobis recitanda erunt.

LXXXIV. Rumores quidam in Imperio ſparſi, impediunt auxilia debita, quo minus in tempore Cæſari mittantur.

Conſilium Petri Moldaniæ Waiwodæ.

PRIMVM igitur rumores quidam inter eos qui aliam quam Pontificiam religionem in Imperio ſequuntur, gliſcunt, fore vt Cæſar eos ad amplexandam religionem Pontificiam cogat, ſi victoria contra Turcas potiatur. Quod & Principes & ſubditi peſſime execrantur. Illi quidem propter vſurpata bona Eccleſiaſtica, quæ poſt mutatam religionem fiſco ſuo addixerunt: Hi vero quod miniſtri, & concionatores ipſis continuo inculcare ſoleant, præſtare Turcico Imperatori, quam Pontifici

Romano obedire, vnde probare videntur, Caluiniſmum proxime ad Mahumetiſmum accedere. Vita etiam licentioſa & voluptuaria, quam ipſis agere licet, in illo errore eos confirmat. Secundo nonnulli libere profitentur, fore vt Cæſar pacem ineat, quod ab Imperii ordinibus lente & tarde auxilia ipſi ferantur, & debita ſubſidia nunquam integre mittantur: Vereri enim Imperii ordines, ne fruſtra ſumptus faciant, & ad pacem omnes inclinare dicunt. Id multis aliis Chriſtianis Principibus occaſionem præbuit, Poloniæ regi in primis, & Venetis, quo minus ſe contra Turcas mouere voluerint, verentes ne in medio periculo deſerantur, & ſumptus inutiliter collocent. Sed huius rei forſitan alia ſubeſt cauſa, quod nonnulli, qui inclytæ Domui Auſtriæ minus faueant, falſo & peruerſe ſpargere auſi ſunt, Imperatorem parum ad bellum inclinare, tardioremque eſſe factum, tum propter coniurationes quaſdam nefarias, nuper detectas, tum ob prædictiones cuiuſdam Angli videri. Verumtamen ſi vel propter haſce, vel propter alias conſiderationes Cæſar pacis eſt cupidus, multo conſultius fuiſſet in belli ſtatim principio, quam hoc tẽpore eam procurare & inire, quemadmodum alibi quoque multis rationibus, & argumentis clare oſtendimus. Quod & Ferdinando Archiduci Petrus Moldauiæ Waiwoda conſuluit, qui anno 1594. in montib. Rhæticis prope Balzanum mortuus eſt, cum Romam ad oſculandos B. Pontifici pedes, quamuis religione Græca imbutus, veniret: de quo ego, mandatu eius, apud Pontificem egeram. Tertio denique loco, quod ordines Imperii ſumptus tam immenſos ferre nolint, niſi quæ bello capiuntur, Imperio

perio acquirantur: Contra vero Cæſar illud nunquam permiſſurus ſit propter ius, quod Auſtriaca Domus in Hungariæ regnum habet. Vnde vtraque pars res difficilimas in Conſiliis proponit, quæ nũquam exitum ſortiri poſſunt. Nec immerito credimus Cæſarem optime noſſe, quanti præiudicii res ſit, ſi omnibus Principum poſtulatis morem gereret, quod hi re ipſa minime ſint præſtituri, quæ verbis pollicentur. Et hæc quidem de Imperatore.

LXXXV. Tranſyluani virtus bellica ſeu fortitudo.
Cur Turcæ ipſius vitæ inſidientur.
Vaticinia Turcarum de fine & euerſione Imperii Ottomannici.
De voce Muſulman.

QVOD ad Tranſyluanum attinet, qui ſecundus eſt, quem vices quodammodo Hungariæ olim regis in bello gerendo obire, dicere quis poſſit, dubiũ non eſt, quin propter religionis ſtudium & innatam magnanimitatem acerrimus Turcarum hoſtis ſit. Res enim ab ipſo hactenus in bello geſtæ (quicquid ſane alii contra garriant) vniuerſo mundo teſtatum faciunt, ipſum manu promptum & ſtrenuum, in deliberationibus magno iudicio præditum, eiuſque cõſilia felicem ſemper habuiſſe exitum, quæ tria veteres ſapientes in quouis duce neceſſario requirebant: ſed hęc non à fortuna fictitia, ſed à Deo cui eſt Dominus exercituum, illi tanquam ſecundo Dauidi, vel Iudæ Machabæo fuerunt conceſſa, cuius patrocinio contra omnem ho-

ſtium vim ſtrenue defenditur. Turcæ ipſum vehementiſſime timent propter antiqua vaticinia, quæ licet leuia ſint, & parui facienda, magnum tamen omnibus Barbaris timorem & formidinem incutere ſolent; Mahumetanis præcipue, qui abſolute omnia fato tribuunt. Hoc in primis illos terret, quod dicit, fore, vt ex Tranſyluaniæ rupibus aliquando Princeps prodeat, qui vincat & in nihilum redigat Ottomannicum Imperium. Idem fere refert Flauius Vopiſcus in vita Imperatoris Floriani, ſuo tempore de Principe Hungaro, qui Barbaros omnes ſuo Imperio ſit ſubiecturus, prædictum fuiſſe. Simile quippiam (quemadmodum Principibus adulatores nuſquam deſunt) habet Caius Suetonius de Imperatore Galba. Inſuper Turcæ firmiter credunt, Mahumetanam ſectam vltra mille annos non duraturam, qui forſitan breui finientur. Neque Muſulmannos (ſic Mahumetani ſe inuicem vocant, quaſi recte de religione ſentientes) vltra quatuordecim vel quindecim Imperatores eſſe habituros. Errant igitur, qui ſeptendecim ordine numerant, ſiquidem Mahemetes, qui nunc imperat, decimus quartus vel quintus eſt, ſi Moſen vel Muſan annummerare quis velit. Denique conſtat Turcas magnopere Tranſyluanum timere, vnde non modo diabolicis præſtigiis ipſius magnanimitatem debilitare, ſed etiam vita eum priuare conantur. Opinantur enim ſecreta ipſum conſilia etiam Conſtantinopoli tractare, vt ſeditionem iis in locis ſuſcitet, id facile ipſum effecturum putant, quod Trãſyluani libentiſſime ipſius imperium ſequantur, & Walachi, Raſci, Bulgari, Siculi aliique populi belicoſiſſimi & audaciſſimi ſibi Dominum & Principem

pem ſæpius popoſcerint, id quod paulo fuſius demonſtrabo, cum harum gentium noticia ad cognitionem rerum, quę in bello, quod nunc geritur, plurimum conducat.

LXXXVI. De Tranſyluanis, Moldauis & Walachis.
Cur Romani tributum Dacis pependerint.

NON iniuria Tranſyluani inter bellicoſiſſimas Europæ gentes numerantur. Hi cum Moldauis, & Walachis ſub antiquo Dacorum nomine intelliguntur, quos Romani adeo formidarunt, poſtquam Domitiani exercitum deleuiſſent, vt eis tributum annuum ſub Domitiano & Nerua, atq; Traiani imperii initio pependerint, ne vltra Danubium depopulatum excurrerent. Neque id Turcas latet, propter clades quam plurimas, quas ſub Coruino, duobus Bathoris, & eo qui nunc viuit, acceperunt.

LXXXVII. De Michaele Waiuoda Moldauiæ, eius ſubditis & Dracola.

MICHAEL Moldauiæ Waiuoda à Turca quondam principatum obtinuit, hodie Tranſyluano paret, ſub cuius protectione procul dubio manebit, quod Turcis amplius fidere non poſſit, cum ſæpius ab ipſo irritati læſique fuerint. In primis vero morte eorum, quos Aſlan Baſſa pacis tractandæ cauſſa in Walachiam miſerat, quos Michael necauit. Non ſolum autem Walachi (quorum præſtantiam in rebus bellicis Turcæ ſub Dracola

duce ſunt experti) ſed etiam plurimi Hungari, & Tranſyluani, nonnulli Albani, Bulgari & Raſciani ſub eo militant. Tormentarios paucos habet, quibus etiam Tranſyluanus deſtituitur, quod gentes illæ, in primis vero Hungari cominus quam eminus pugnare malunt, plerique equites ſunt, lanceas geſtantes, neque facile hoſtium conſpectum fugiunt.

LXXXIIX. *De Raſcianis, & cur vlteriora Danubii littora occuparint.*

RASCIANI in concilio Conſtantienſi Sirfi adpellati fuerunt, ex Miſia ſuperiore orti, quæ hodie Raſcia & Seruia dicitur, quondam propter bella Turcica vlteriora Iſtri littora occuparunt, hodie prope Temeſwar & Lippam, locisque vicinis habitant, Turcarum imperio ſe ſubtraxerunt & Tranſyluano nunc ſeruiunt.

LXXXIX. *De Bulgaris & Alexandro Magno.*

BVLGARORVM quidam omnem eam regionem vſque ad Danubium incolunt, quam Miſiam inferiorem antiqui vocarunt, è regione Walachiæ ſitam: Alii vero cum Græcis in Thracia, alii in Macedonia iuncti Seruianis, & Albanis ſeu Epirotis habitant: ſtrenui ſunt & bellicoſi. Nonnulli qui domicilia ſua deſeruerunt, Tranſyluano parent, & plures ſe ipſi iungerent, niſi rebus neceſſariis, quibus ipſos ſuſtentare poſſet, deſtitueretur. Suntque maxime idonei ad rebellionē in patria & locis finitimiſ excitandā, ſi quis eos ad id perpetrandum ſerio inſtigaret, maxime vero ſi Tranſyluanus illud faceret, quem præ omnibus aliis in ſumma

ma admiratione habent, nec minus ipſum venerantur, quam Magnum illum Alexandrum, qui ferè ipſorum Sympatriota fuit, Pellæ natus, quæ Macedoniæ vrbs eſt. Nec indocta ab Hieronymo Frachetta Tranſyluani cum Alexandro Magno facta eſt comparatio in oratione, quam ad principem illum perſcripſit.

XC. De Siculis, & tumultu inter eos excitato.

SICVLI denique, qui montes verſus Poloniam & Moldauiam incolunt, ruſtici ſunt feroces, & Tartaris potius, quam Chriſtianis ſimiles. Vnde rectius Sythali nominari debent. Pleriq; ſunt pedites, bōbardis vtentes, pauci vero eqtes. Anno 1595. Tranſyluanum ſecuti ſunt in Walachiā contra Sinan Baſſam proficiſcentem; promiſſa ipſis fuerat immunitas, à nobilium exactionibus, cum obtuliſſent ſe aliam regionem parem magnitudine illi, quam tunc incolebant, occupaturos. Sed cum quæ promiſſa fuerant, minime fuiſſent præſtita, dum Princeps ipſe Pragæ morabatur, tumultum excitarunt, qui tamen facile ſedatus fuit, præcipuis quibuſdam autoribus capite mulctatis.

CXI. Tranſyluanum re pecuniaria maxime iuuandum.

Conſilium Demoſthenis & Soranzii.

Damno maximo Chriſtianum orbem affectum iri, ſi Tranſyluanus cum Turca tranſigat.

NEQVE Tranſyluanus tamen omnes, qui militiæ nomina dare volunt, quique libenter ſub

ipſius auſpiciis militaturi eſſent in militũ numerum recipit, quod ea pecuniæ vi deſtituatur, quæ ad ſoluenda ſtipendia tam numeroſo exercitui ſufficiat, ſine quibus tamen ſub imperio & diſciplina milites teneri non poſſunt, neque ad victum & commeatum prædæ, quæ aguntur, vel ſegetes, quæ ibi proueniunt, ſufficiunt, belli præſertim tempore, vbi plerumque omnia in peius ruunt. Dico igitur atque concludo, optimum belli cum Turca gerendi modum Principes Chriſtianos nactos eſſe, vt quiete interim ipſis domi deſidentibus bellum ab ipſorum ditionibus remotum ſit, atque furor ipſius atque potẽtia infringatur & debilitetur, ſi aures præbere atque obſecundare velint Demoſthenis conſilio, quod Athenienſib. dedit, cum ciues Olynthi Thraciæ vrbis contra Philippum Macedonem auxilia ab ipſis poſcerent. Ego, licet cum ſummo iſto oratore nulla re ſim comparandus, hoc tamen aperte fateri audeo, optimum ad ſalutem communem procurandam conſilium fore, vt prompte iuueni huic animoſo, & audaci pecuniarũ copia proſpiciatur, quod aliqua parte à Pontifice & Hiſpano iam factum eſt, vt ſcilicet & hi, & alii principes partem theſaurorum, quibus à Deo ditati ſunt, ad eius nominis gloriam & ſalutem omnium propagandam impendant. Nihil enim reperiri poteſt, quod proſperos contra hoſtem ſucceſſus magis impediat, quam pecuniæ inopia, qua conſiliis prudentiſſimis ſæpius mora infertur. Nihil nunc dicam, quod maiores belli apparatus ſine ea fieri non poſſint. Redituum ſuorum partem maximã in ſtipendia militum conferre cogitur. Bipartitum enim habet exercitum, quorum alter in Walachia contra

tra Turcas in excubiis eſt, ne quid incommodi illis in locis accipiatur. Alter vero ad Tranſyluaniæ & Moldauiæ fines ipſis Moldauis & Tartaris aliiſque hoſtibus eſt oppoſitus. Nec iniuria quis vereri poſſit, ne Tranſyluanus, ſi rebus neceſſariis deſtituatur, quibus ſeſe in eo, quo nunc verſatur ſtatu, honeſte ſuſtentare , & bellū viriliter promouere nequeat, conditiones alias vel magis pias, vel quæ ipſius ſecuritati melius conducant initurus ſit, priuſquam infideli, & Ethnico alicui principi ditiones ſuas concedat, vel ei ſe ſubmittat. Quod ſi fiat, ſubuereor, ne Chriſtianus orbis maximum inde patiatur detrimentum propter tanti bellatoris, tamque ſtrenui ducis iacturam. Cuius rei quædam iam nunc indicia emergere videntur. Dixi Cæſarem & Tranſyluanum commode & honeſte pacem cum Turca inire non poſſe. Nunc vltimo loco ea proponam, quæ Turcæ pertimeſcunt, ne ſi à noſtris adhibeantur, in maximum ipſorum damnum & perniciem redundent.

XCII. Quantum ſibi à Chriſtianis Principibus Turca timeat.

Quæ auxilia ad Hungaricum bellum, dux Mantuæ, Hetruriæ, & Pontifex Romanus contulerint.

Quid Veneti quondam à Pontifice requiſiti, contra eiuſmodi hoſtes facere conſueuerint.

Cur defenſores religionis Chriſtianæ dicantur.

PRIMVM igitur Turcæ verentur, ne Italiæ Principes tandem aliquando & Cæſarem &

Tranſyluanum, vel exercitu vel pecunia iuuare decernant. Vidit nuper Hetruriæ ducem ad illud bellum fratres & nepotes ſuos in Hungariam miſiſſe: Eundem Tranſyluano Duces belli & pecuniam ſuppeditaſſe. Vidit Pontificem Romanum nepotem ſuum cum copiis inſtructiſſimis eo ablegaſſe, quorum opera & Strigonii & Vicegradi occupatio facilior contigit, & quod ambos pecunia hactenus iuuarit, quod ipſum continue facturum putat, donec bellum finiatur. Vidit Mantuæ Ducem bellum ſua præſentia cohoneſtaſſe, vnde Turcæ animis præcipere cœperunt, fore vt ad eius exemplum reliqui quoque Italiæ Principes animum ad bellum applicent. De Venetis quoque non parum ſibi timet, ne inuiti tandem arma capere cogantur, vel propter commoda propria, vel vt Pontificis mandatis morem gerant, à quo indies ea de re ſollicitatur. Quod etiam ſub Leone IX. Nicolao II. Gelaſio II. Alexandro II. Calixto II. Clemente III. Honorio III. Nicolao IV. aliiſque Pontificibus fecerunt. Vnde propter egregiam nauatã operam, non modo ſumma ab Imperatoribus, & Pontificibus priuilegia obtinuerunt, verum etiam titulo defenſorum & propugnatorum religionis Chriſtianæ fuerunt inſigniti. Quapropter Turca omni ratione cauet, ne illos ſibi infenſos reddat, omnibuſque illorum poſtulatis libentiſſime atque promptiſſime aſſentitur.

XCIII. Cauſſæ, cur Turcæ defenſiuum potius, quam offenſiuum bellum ſint geſturi, ſi Polonus bellum ipſis inferat.

PRÆ-

PRÆTEREA etiam magnopere Turcæ metuunt, ne Poloniæ rex contra illos ſeſe moueat: ſciunt illi à Pontifice maximam vim pecuniæ ad Turcicum bellum offerri, cui, qui mediocris & infimæ ſunt conditionis homines, in eo regno auidiſſime inhiant, quod nulla alia ratione gratiam ſui regis commodius ſe acquirere poſſe putant, vndeque mercedem poſtea ab ipſo accipiant, quam ſi in bellum ipſum ſequantur. Hanc ſuſpicionem auget, quod Hiſpanus ad regis Poloniæ literas non ita pridem reſponderit, ad quem prius ſcribere noluit, propter offenſiones nonnullas, quæ in pacis tractatione inter Polonos & Maximilianũ Archiducem contigerunt. Nouit quoque Turca, quod defenſiuum potius, quam offenſiuum bellum ei gerendum foret, ſi Poloni ſerio ipſi bellum inferant, vnde ſibi maxima damna atque pericula imminere intelligit, idque propter tres cauſas.

XCIV. De Moldauia, & quomodo Pontifex, eiuſque miniſtri Ieremiam Waiwodam tractare debeant.

QVARVM prima eſt, quod neceſſario Moldauiam amittet. Quæ Satrapia à Poloniæ rege non ita pridem Ieremiæ Waiwodæ fuit conceſſa, qui à rebus noſtris non videtur prorſus alienum habere animum. Neq; etiam negligendus eſt, quod Turcarum machinationes mature explorare, & omnis commeatus copiam exercitui ſuppeditare poterit. Summa igitur Pontifici eiuſue miniſtris adhibenda erit cura, vt Ieremiam hunc nunquã ſibi nõ

deuinctum habeant, & ſolerter proſpiciant, cuius generis & conditionis homines ad ipſum eiuſmodi negotiorum tractandorum cauſſa ablegentur, & quibus verbis ad ipſum literæ exarentur, cum iſti homines veri ſint Daui & Getæ, quos in fabulis ſuis introducit Terentius, id eſt, natura ſagaciſſimi & ſuſpicaces: Honores ipſi quoque exhiberi, & quos ille vel Romam, vel ad nuntios Apoſtolicos miſerit, beneuole excipi conſultiſſimum fuerit. Nam Turca omni ratione eum ſibi adiungere ſtudet, vel vt à nobis ipſum diuellat, vel vt eum decipiat, quo artificio Ottomannici ſæpiſſime vſi ſint. Præſtat igitur quantum fieri poterit, amicum ipſum & beneuolum habere.

XCV. De Coſacchis.
De Ianlo, Suitta & Iano.
De Voſia & Boryſthene.

SECVNDA cauſa eſt, quod Coſacchi, maiori cum audacia, & ſine metu Turcas ſint aggreſſuri, ſiquidem Poloniæ regi parent, (quemadmodum Vſcocchi Romano Cæſari) & ab ipſo præfectũ ſeu generalem accipiunt, cuius imperium milites ſequuntur. Tum etiam quod facta ipſis poteſtate, Voſiam comburere poſſint, quæ Turcarum propugnaculum eſt ad Boryſthenis oſtium ſita. Polonis Occhiacouia, Moldauis vero Daſſoua dicta. Nam & Anno 1583. Benderam exuſſerunt, duce Ianzo Vngaro, qui à Stephano rege ipſis præpoſitus fuerat. Alia quoque damna ſæpius ipſis intulerunt ſub Suitta Ruſſo, & comite Iano Baſilii ducis Oſtrouiæ filio, aliiſque ducibus Polonis. Ipſi inſulam quan-

quandam in Boryſthene incolunt, quæ quatuor dierum itinere à Voſia diſtat, vocaturque Cirches. Fluuius vero ab ipſis Nis, vulgo Neper dicitur. Bombardis & arcu dexterrime vtuntur, naturæ inclinatione & profeſſione Turcis ſunt infenſiſſimi, ideoque eorum plurimi Tranſyluano vel Michaeli & Ieremiæ Waiwodis feruiunt. Alii Cancellarium Poloniæ ſequuntur: Alii in Podolia ſparſim habitant, omnes tamen Turcas æque atque Tartaros infeſtis animis atq; armis proſequuntur.

XCVI. Demonſtrantur aliæ rationes, quod bellum Poloniæ rex cum maxima vtilitate Chriſtiani orbis Turcis inferre queat.

Errores nonullorum, de Moldauia, Walachia, Iſlakia, Moridauia, Bogdania, & Carobogdania.

Sinani Baſſæ poſtulatum & Cancellarii Poloniæ ad idem reſponſio.

De Dacia Ripenſi.

Cur Conſtantinus à Zoſimo fuerit reprehenſus.

TERTIA denique & vltima ratio eſt, quod ſoli Poloni iter nobis Conſtantinopolim verſus facilimum reddere & aperire poſſint, ſiquidem eo noſtris aliquando erit neceſſario tendendum, modo præclari quippiam perficere velint. Et ſi Polonus hoſti bellum indicat, Tranſyluani exercitus tranſitum per Walachiam liberiorem habebit. Ná ſi relicta Walachia Moldauiam petere velint, iter ipſis foret multo difficilius, tum quod mari nimis ſit vicinum, tum etiam quod Bulgariam petenti-

bus retro proficiſcendum ſit, vt pabulationem facilem habeant, & infauſtum Varnæ locum euitent. Obiter hic errores nonnullorum detegam, quod non minus gratum, quam vtile lectori futurum puto, idque alibi etiam me feciſſe memini. Iouii igitur inſignis error eſt, quod Walachiam & Moldauiam deſcribens, eaſdem plane confundit, ambiguo Polonorum verbo deceptus. Aliorum non minor eſt error, qui Walachiam eam prouinciam, quam Vngari Tranſalpinam minorem nominant, quæ ſi cum Moldauia conferatur, maior potius dici merebitur. Hi quoque credunt Walachiam, quam Turcæ Islakiam vocant (ſumpta denominatione ab antiquis Flaccis Romanis) iiſdem etiam Bogdaniam, & Carabogdaniam dici: ſiquidem eo nomine Turcæ Moldauiam intelligunt, vel quod eo genere frumenti, quod Turcicum vel Saracenicum vocant, abundet: vel quod vnus è Moldauiæ Principibus, quibus cum Turcæ bella geſſerunt, Bogdano, vel Theodorus ſeu Adeodatus fuerit appellatus, addito vocabulo Cara, quod nigredinem ſignificat. Moldauia etiam à Dauis primis inhabitatoribus nomen accepit, & à mollitie atque fœcunditate glebæ & terræ potius, quam à nigredine, vnde falſo alicui Mori Dauia vocatur. Sed vt ad Poloniam reuertamur, reſponſum hic ſubiicere lubet, quod Cancellarius eius regni Sinano Baſſæ tributum pro Imperatore poſcenti, non ita pridem dedit. Ille enim per nuntium quendam Cancellario denuntiabat, vt citra moram tributum, quod prætendebat, ſolueret, quod ſi facere renueret, ſe continuo ipſum à limitibus regni ad mare vſque glaciale expulſurum. Huic poſtulato Cancellarius

cellarius reſponſum dedit, ſe videlicet non expectaturum, donec Sinan ipſum aggrediatur in patria, ſed vbi vim contra ſe parari intellexerit, ſe Turcicũ territoriũ inuaſurum, & Danubii littora ab vtraq; parte muniturum, vt tranſitum amplius quo velit progrediendi liberũ habeat. Et hæc quidem eſt Dacia illa Ripenſis, quæ, vt habet Procopius, à Romanis munita fuit, vnde Zoſimus Conſtantinum grauiter reprehendit, quod propugnacula illa ad Danubium conſtructa negligeret, quorum veſtigia apparent adhuc in Roſcic, Vidimo, Nicopoli, Siliſtria, & aliis in locis, quæ hodie à Turcis poſſidentur.

XCVII. Quomodo Moſcouitæ, vt bellum Turcæ inferat, perſuadendum ſit.
Quomodo Pontifex Romanus à Turcis & Perſis vocetur.
De Califa.
Cur Turcæ Moſcouiæ ducem timeant.
Quomodo Moſcouitæ ad religionem Romanam conuerti queant.
Quid Legati Moſcouitæ Imperatori noſtro renunciarint.

TVRCICVS Imperator Pontificem Romanum non modo pro capite Principũ Chriſtianorum agnoſcit, penes quos ea polleat autoritate, vt facile quoſuis contra ſe in bellum protrahere, & firmo fœdere coniũgere valeat: verum etiam pro temporali Principe illum habet, propter dominium quod in Italiæ aliquot regionibus non infimi

nominis poſſideat, eumque Franchbeg, ſeu principem Italiæ, & Rumbeg, ſeu Romæ principem nominat. Perſę vero Rumſcah dicunt. Halife, vel Chalifa ipſis vocatur, qui ſupremum locum inter ipſorum ſacerdotes obtinet. Veretur igitur Turca, ne Pontifex magni nominis legatum ad Moſcum mittat, cuius opera inter eum Principem, & Imperatorem pax ſanciatur, vel ipſi ſaltem perſuadeat, vt Tartaros in Vngariã proficiſcentes tranſitu prohibeat, quod qua ratione fieri poſſit, ſuperius demonſtrauimus. Abhorrent quoque Turcæ à Moſci armis (quem Czar vel Cæſarem Moſcouitæ nominant) tum quod ſubditis ſuis abſolute imperet, & ſolus ſit, qui eam ob rem cum Turcico Imperatore conferri poſſit, tum quod in recenti adhuc memoria tenent clades, quas ſæpiſſime à Moſcis acceperunt Turcæ. Maxime vero cum non ita pridem Tanaim cum Volga fluuio coniungere cogitarent, Moſci cum Tartaris Procopenſibus maxima clade ipſos affecerunt. Habent enim & Turcici Imperatores commentarios rerum à ſuis maioribus geſtarum. Sed & alia ſubeſt cauſa, cur Turca merito Moſcouitam ſuſpectum habeat, ne videlicet de vnione quadam inter ipſum & pontificem in religionis negocio ineunda tractetur, quod ſub Adriano VI. Leone X. & Clemente VII. fuerat tentatũ, vt Albertus Campenſis ſcribit & Antonius Poſſeuinus Ieſuita in libro de Moſcouia, quem Gregorius XIII. ad Iohannem Baſilidem ducem Moſcorum eandem ob cauſſam miſit, occaſione ſumpta à bello, quod tunc Iohannes cum Stephano rege Poloniæ gerebat. Suſpicatur etiam, ne Pontifex Moſcouitam generalem, & caput omnium, qui religionem Græcorum

ſequun-

ſequuntur,conſtituat, quod ſi fieret, periculum foret, ne Græci, qui ſub Imperio Turcico viuunt,rebellionem excitent, ipſique ſe coniungant. Neque hęc res alias difficultates habitura eſſet,pręter ſummam rerum ignorantiam, quæ paſſim in Moſcouia graſſatur,vbi nemini libere conuerſari,& Euangelium de Chriſto prædicare licet. Noſtrum erit Deum ſollicite precari, vt è tenebris denſiſſimis, quibus adhuc iſtarum gentium animi obcæcati teneantur, ad clariſſimam Euangelii lucem eas vocet, & principi, qui nunc regnat, mentem Baſilii illius inſpiret, qui opera Iahannis Daniæ regis à Iulio II. Pontifice petiit, vt ad conciliũ legatos mittere ſibi liceret. Hanc ſuſpicionem auget, quod Maroniti, qui in Syria Libanum montem incolunt, Pontifici ſe ſubiecerint,à Ieſuitis ad id perſuaſi, quorum exemplum & Ruſſiæ Epiſcopi nonnulli, & ipſorum ſubditi opera Sigiſmundi II. regis Poloniæ ante paucos annos ſecuti ſunt, vt Cardinalis Baronius in Annalibus Eccleſiaſticis ſcriptum reliquit. Hæc cõuerſio tanto maioris facienda, quod opera & miniſterio horum Epiſcoporum vicini Moſcouitæ facilius ad eandem religionem conuerti poterunt, perque Moſcouiam citra magna pericula & immẽſos ſumptus in Aſiam ad prædicandum Euangelium Chriſti liber aditus patebit. Denique etiam hoc Mahemetes veretur, ne quoties Cæſar ſtrenue contra Turcas bellum gerat, Moſcouita arma quoque capeſſat, quod eius legati ad Cæſarem cum ampliſſimis muneribus proxime miſſi vltro obtulerunt.

XCVIII. Qua ratione Pontifex efficere poſſit,

ne Tartari Turcæ auxilium ferant.
Cur hactenus minori, quam ſperabant Turcæ, numero comparuerint.
Alipe Han tractatio cum miniſtris Pontificis.
Cur Vsbegh Han ab Amurathe offenſus fuerit.
Lites inter Alipe Han, & eius fratrem Harach.

Tartaros quod attinet, tum qui liberi ſunt, tum qui Tartaro Grymæo parent, de iis quoque Turcicus Imperator ſubueretur, ne Pontifex legatos, qui autoritate & iudicio valeant, ad eos mittat, & præcipuos eorum duces pecunia corrumpat, ne in ipſius gratiam in bellum proficiſcantur, quod in Heluetia ſæpius cum fructu tentatum & machinatum fuit. Qua in re Pontificis nomen aperte publicare & profiteri expedit. Siquidem Tartari de ipſius theſauris, & autoritate maxima quæuis ſibi pollicentur, eoque facilius ipſi gratum facturi ſunt. Quos etiam à Cæſare & Tranſyluano pecunia corruptos fuiſſe Turcæ ſuſpicantur, quod ea multitudine in Hungaria non comparuerint, quam promiſerant. Scio etiam quoſdam noſtrorum, fidem huic famæ dediſſe, ſed deceptos fuiſſe inde conſtat, quod Alip Han cum nuncio Pontificis tractarit, vt contra fratrem Hirach ipſi auxilium impetraret, quo in tranquillo rerum ſuarum ſtatu permanere poſſit. Cum igitur domi negocium ei crearetur copioſum exercitum extra regnum mittere non voluit. Alii huius rei cauſam eo referunt, quod

quod Tartari ab Amurathe grauiter offenſi fuerint, in pacis tractatione cum Perſa inita, quam nunquam illi fieri volebant, priuſquam tantum territorii Perſæ ademiſſent, quo libere è ſua regione Mecham vſque contendere poſſint, ne Turcicas ditiones attingere cogantur, ſed horum error in eo deprehendi poteſt, quod non Tartari Grymæi, ſed illi, qui Vſbeg Han obediunt, grauiſſime ab Amurathe fuerint offenſi, non propter cauſam modo dictam, quod Turcicas ditiones neceſſario tranſire cogantur, qui ex Tartaris Mecham tendunt, etſi totum Perſiæ regnum ſibi ſubieciſſent, ſed quòd in ea pace ab Amurathe nulla ipſorum ratio habita, ſed maximo cum ſuo detrimento neglecti fuiſſent. Minus vera adhuc fuit ratio, quam abſentiæ ſuæ ipſimet Tartari apud Turcas prætexerunt, quaſi à Moſcouita impediti, & retardati fuiſſent. Conſtat enim inter ambos illos fratres mutua exorta fuiſſe odia & contentiones. Alipe Han regnum auitum conſeruare, Hirach eum inde pellere conatus eſt, vnde tota illa regio tumultibus & factionibus repleta & agitata fuit, ad quam defendendam pars vtraque, quas potuit, vires collegit. Alipe quidem etſi rebus ille præſit, non omnibus tamen Tartaris imperat. Neque Hirachi imperium alii, quam quorum ipſe in hoc bello dux eſt, agnoſcunt. Quem etſi quidam putant fore, vt de fratre, triumphet, quod Mahumetes ſeuere omnibus edixerit, vt huic ſoli obediant, & pro rege agnoſcant, ipſumque in bellum ſequantur: attamen qui in rebus Tartarorum melius ſunt verſati, eoſque exactius norunt, contrarium ſtatuunt, non modo quod etiam inter Barbaros illos ius naturæ valeat, & obſeruetur, ſed po-

tius quod Hirach à ſuis parum ametur, ſiquidem auarus, & neque iudicio, neque fortitudine prædi-tus ſit. Vltimo loco etiã hoc Turca videtur timere, ne ſcilicet Pontifex & Hiſpanus terra marique e-ius ditiones ad ſeditiones irritent, vt ea ratione pręcipuas ipſius machinationes inuertant, atque in nihilum redigant. Quod cum plurimis modis fieri poſſit, opere precium me facturum puto, ſi quod res eſt breuiter indicauero.

XCIX. Turca veretur, ne ad ſeditiones ipſius ſubditi concitentur.

Quibus modis & quo prætextu vti debeant, qui ad hoc negocium perficiendum à Chriſtianis Principibus emittuntur.

PRIMVM Chriſtiani Principes, & inter hos Pontifex præcipue, varias in regiones Turcæ ſubiectas miniſtros emittere poterunt. Quibus vt maior habeatur in excitanda rebellione fides, ii eligendi erunt, qui originem ex ea, ad quam mittuntur, regione trahunt. Inprimis vero decet, vt linguæ ſint periti, quo ipſi intelligant alios, & ab aliis ipſi quoque intelligantur: vt iudicio valeant, præcipue vero ne pecunia ipſis deſit, qua principes populorum, cum quibus tractant corrumpere poſſint: Potentioribus vero remunerationem amplam & ſplendidam promittendi poteſtatem habeãt. Tandem vt eo facilius in regiones illas admittantur, neque cito expellantur, conuenit, vt omnes ſuas actiones religionis prætextu tegant: Non vt ſerpentem ſub herba abſcondant, quemadmodum per-

uerſi

uerſi Politici ſolent, ſed vt ſemen verbi diuini inter ſpinas errorum denſiſſimas ſpargant: Eo vtentes prætextu, quaſi Eccleſias in Tartaria, vel Circaſſia, Bulgaria, Walachia, Moldauia aut Græcia reſtaurare velint. Præterea cum territorium Turcicum, illud inprimis quod in Europa poſſidet, partim à Turcis naturalibus, partim qui Chriſtianam fidem eiurarunt, partim à Chriſtianis incolatur, non abs re Mahemetes veretur, ne aliquando ſeditio inter ipſos oriatur: In primis vero ſi exercitus ipſius à Chriſtianis in fugam verteretur, vel præcipui quidam ipſorum duces ęre corrumpantur, vnde rebellio generalis exiſtere facilime poſſit, cum maximo ipſius damno, ne dicam interitu. Quo ſtratagemate Cæſarem quondam Iubam deuiciſſe legimus. Vt vero melius intelligantur, quæ de rebellione excitanda diximus, conuenit, vt qui ſint illi populi, quos modo nominauimus, amplius explicemus.

C. De Turcis naturalibus, quare animis exulceratis ſint.

TVRCÆ naturales, ſeu qui è priſcis iſtis Turcarum gentib. originem trahunt, etſi ingenii bonitate iis, qui fidem Chriſtianam eiurarunt, præſtent, peſſime tamen contenti ſunt, vt exigua opera ad rebellionem excitari poſſint, ſi eius rei ducem opportunum nanciſcerentur. Cauſa irarum inde procedit, quod omnia militaria officia, in quibus & honores & diuitiæ in illo Imperio poſitæ ſunt, inter Renegatos diſtribuuntur, pauciſſimis exceptis, quibus ex ſingulari gratia, vel Sultanarum fi-

liis aliqua conceduntur. Inde euenit, vt nihil magis honeſtum inter omnes, qui ſe Muſulmannos vocant, reperiatur, quam Imperatoris mancipium vocari, nihilque infamius ſit, quam Turcæ adpellatio, quæ ruſticum denotat, quemadmodum Græci ſub voce Nomachis, eum qui in Numidia natus erat, & ruſticum intelligebant: hinc Strabo Scythas Nomades vocat. Vnde non incommode modernus q̃dam ſcriptor animaduertit, eundem morem apud Turcas obſeruari, quem Itali habent, vbi in ſuis Comœdiis Zanos introducunt, qui ruſtici ſunt Bergomates: ſic illi in ſuis fabulis Turcam habent, ſub quo hominem rudem, incultum & ruſticum repræſentant. Alii vocem hanc ab Hebræis deriuant, qua exulem ſignificari volunt, propter eaſdem rationes, ob quas Tartari ſe nominant reliquias, qua de re vide ſuperius.

C I. *De Turcis qui fidem Chriſtianam eiurarunt.*

SI Turcæ, qui fidem Chriſtianam eiurarunt, ea gratia à Deo illuminarentur, vt recognoſcere poſſent quam præſtans & ſingulare bonum amiſerint, non eſt dubium, quin ſtatim rebellionem excitarent, & Turcicum Imperium protinus ſubuerterent, ſiquidem penes hoc ſolum & autoritas & diuitiæ, quas & fides & obedientia ſubditorum neceſſario ſequitur, ſed cum ingeniis corruptiſſimis præditi ſint, ipſiſque liberum ſit in omni ferocia ac licentia pluſquam belluina vitam agere, atque abſolutam quiduis agendi & deſignandi poteſtatem habe-

habeant, malunt hac infami libertate gaudere, quam rebus nouis ſtudere.

CII. Quomodo Chriſtiani à Turcis vocentur.
De Græcis, Armenis, Georgianis, Iacobitis, Æthiopibus & aliis.
Iudicium Solymanni de Hæreticis.
Rebellio in regione Planæ ſub Gordano Waiuoda.

CHRISTIANI à Turcis Chiauri, id eſt gentiles & infideles dicuntur, idque propter multitudinem rituum variorum, & diuerſorum quos præcipue ii, qui in Imperiio Turcico viuunt, obſeruare ſolent. Miſeri enim cum ignorent vnam eſſe Eccleſiam, vnam Baptiſma, atque vnicam fidem; Græcorum alii; alii Latinorum ceremonias habent. Sed de his qui à Græcorum religione deſciuerunt, vt ſunt Georgiani, Armenii, Æthiopes, Iacobitæ, atque alii, qui ſub Turcico Imperio, in Aſia, Africa, & Europa habitant, dicere ſuperſedeo, quod alii ante me prolixius de iiſdem ſcripſerint. Tum etiam quod res ſit difficilima, vt hi propter ipſorum diuerſos mores, & longinquitatem regionum ad concitandam rebellionem inſtigari poſſint, vnde Turcico Imperio aliquid damni creari poſſit. Etiam hæreticos omitto, qui è variis prouinciis in Turciam ſe contulerunt, vt maiori libertate fruerentur, & venena ſua ſpargere poſſint, ſiquidem & Turcæ eos deteſtantur & abhorrent, quod turbatores ſint publicæ tranquillitatis, quemadmodum Solymannus ad reginam viduam Tranſyluaniæ olim perſcripſit: Et hi parum aut nihil ad præſentem rem, quam tractamus conferre queant. De

iis tantum Græcis dicam, qui noſtro propoſito conducunt, nulla religionis habita ratione, quid de iis ſperare poſſimus, quod rebellionem in regno Turcico promouere velint, oſtendam. Græci itaque naturæ quodam ſtimulo imperii cupidi, nouitatis procul dubio ſunt auidiſſimi, ſiquidem præter modum à Turcis omni crudelitatis genere premuntur, rebellionem non inuiti amplectuntur, qua ſperant, tanquam vltimo remedio ſe iugum immaniſſimæ huius tyrannidis & ſeruitutis excutere poſſe. Maxime vero ſeditioni ſtudere videntur, qui Peloponneſum & Theſſaliam, aliaſque regiones ad mare ſitas incolunt, quod auxiliis peregrinis facile illis ſubſidio veniri poſſit. Sed hos omnino hoc ſtudio ſuperant Seruiani, qui ab Albaniæ montibus ad Danubium vſque habitant. Inter hos variis nominibus adpellantur, qui Dardaniam incolunt, videlicet, Piperi, Cucci, Clementes, Bellopauligi, & alii in regione Plana. Inter hos multi Albani more Romano viuunt, neque adhuc ſub iugum plane Turcicum miſſi ſunt, quod loca munita, & præcipitia montiũ habitent, ipſi vero natura ferociſſima præditi ſint. Huius rei illuſtre nõ ita pridem ediderunt ſpecimen, tyrannidi Turcicæ ſubtrahere ſeſe volentes. Cũ enim fama ad ipſos manaſſet, Mahemetem ad Agriam victum & cæſum fuiſſe, rebellarunt, & arreptis armis Turcarum, quos in ſuis regionibus reperiebant, maximam ediderunt ſtragem, duce Gardano Waiuoda, atque vlterius progreſſi fuiſſent, niſi contrarium mox intellexiſſent. Peſſime igitur contenti latibula ſua & montes repetierunt.

CIII. Cau-

CIII. Cautelæ quædam in ſeditionibus mouendis obſeruandæ.
Cur Turca Abyßinorum regi fere totam prouinciam Bernacaſſi eripuerit.
Quomodo Chimerıotæ, & alii à Turcis fuerint puniti.
De Cliſſa & cur Murlacchi contra Lencouicium pugnarint.

SED hæc res inulta non manſit, ſiquidem à miniſtris Turcicis ſeueriſſime fuerunt caſtigati, vnde non modo magis perterriti, ſed etiam grauioribus ſuppliciis continuo oppreſſi: Duces quidem capite plexi, reliqui filiis orbati, alii occiſi, & quod ſupererat facultatum & pecuniarum, exiguum licet, omne tamen ipſis ademptum fuit. Hinc adparet veriſſime Ioannem Boterum in Africæ deſcriptione, & Antonium Brunum in tractatu de Beglerbegato Græciæ ſcripſiſſe difficilimũ eſſe tale quippiam tentare, niſi adſint vires ad continuandum, & modi ad producendam rem ad felicem exitum: alias enim crabrones, vt habet prouerbium, excitantur, hoſtes irritantur, & enſes ipſis ad feriendum in manus traduntur, atque adeo ipſis autoribus nocentiſſima, qui eos ſequuntur periculoſiſſimaque omnis eiuſmodi actio eſſe ſolet, maxime vero ſi omnia, quæ occurrere poſſunt, non recte conſiderentur, vel conſulantur, aut iuſto & opportuno tempore incipiantur. Quod quam verum ſit in Abyſſinorum rege non ita pridem vidimus, cui Turca fere totam Barnagaſſi regionem ademit, quod Luſitanis faciliorem in mare rubrum aditum conceſſiſſet, ab eiuſque miniſtris naues Luſitanorum

receptæ, & omni re neceſſaria contra Turcas adiutæ fuiſſent. Ab eo tempore Arabes muniuerunt, & occluſerunt ſuos portus, qui antea omnibus patebant. Idem quoque Chimeriotæ, quorum ſuperius memini, experti ſunt. Ab Athanaſio enim Lichnidenſi (hodie Ochrida dicitur) Epiſcopo perſuaſi rebellarunt cum ſperarent ab Imperatore (cũ quo Athanaſius ſe conſpiraſſe dicebat) & Hiſpano auxilia ſibi miſſum iri, tandem multis ſuis damnis, & conditionibus duriſſimis Turcæ reconciliati ſunt. Nec diſſimile accidit noſtro tempore Ducatis ipſorum vicinis, qui à Pirri Baſſa cum Sangiachatui Deluini adhuc præeſſet, peſſime tractati, tandem in Neriho fuerunt tranſportati, & vt alia antiquiora omittam, etiam ea quę Coronæ, & Caſtelnoui ſub Caroli V. imperio contigerunt, quæ in Cliſſæ occupatione non ita pridem facta ſunt, conſideremus. Nam donec Cæſariani in arce illa occupanda ſibi affuturos Murlachos credebant fortiter ſeſe geſſerunt, licet pauci numero fuerint. Verũ illi conſpecta ea paucitate militum, quorum copiam multo maiorẽ ſibi polliciti fuerant, è montibus in ſubſidium Turcarum progreſſi, ipſummet Lencouicium Cæſarianorum Ducem aggreſſi ſunt, & in fugam compulerunt, palam profitentes ſe Turcico Imperatori fidem debitam ſeruaturos.

C I V. De Latinis exteris.

Cur Amurathes Chriſtianosq. Conſtantinopoli morantur occidere voluerit.

De Caſſalucchis.

Quomodo bellum ciuile in Turcia excitandum.

Quo-

Quomodo varii libri & ſcripta in Turciam ſpargi poſſint, qui Turcis errores, in quibus hærent, detegant.
De Sophilariis & Erdeuil.
Confeſſio & mors notabilis aulici cuiuſdam iuuenis.
Laudantur illi principes qui eiuſmodi libros imprimi curant.

SED vt ad eas gentes reuertar, quæ in Turcia habitant, ſupereſt, vt de Latinis aliquid dicamus. quorum aliqui tantum peregrini eas regiones frequentant, alii continue ibi morantur. Illi mercaturam, vel ſuo, vel aliorum nomine exercent, & parum Turcis officere poterunt, cum neque ducem habeant, neque arma, & pauciſſimi ſint, atque hinc inde per regiones ſparſi. Quidam Latinos, qui Conſtantinopoli viuunt cum aliis Chriſtianis, ritibus tamen differentes coniungunt, eoſque putant maximam atque Turcis pernicioſiſſimam ſeditionem machinari poſſe. Siquidem in ea vrbe maior ipſorum copia, quam Cairi, Aleppi, vel Ecbatanæ, quæ Tauris hodie, aut quauis alia vrbe reperiatur. Pera tamen coniuncta, quæ fere à falſis Chriſtianis incolitur, paucis Caffalucchis ſeu Theodoſianis, qui è Caffa, ſeu Theodoſia à Mahemete eo deducti fuerunt, exceptis. Quare tanto facilius coire propter vicinitatem, & armis ſibi proſpicere poſſe videntur, quibus Turcæ diligentiſſime Chriſtianos ſpoliare ſolent, vt rebus ſuis tanto melius cõſulant. Hinc regnante Amurathe, qui proxime mortem obiit, factum eſt, quod qui tunc Conſtantinopoli fuerunt Chriſtiani vitæ periculum adierint, accuſati videlicet, quod in aliquas vrbis plateas ignem

immiſiſſent, quo flagitii genere falſo quondam ſub Nerone Chriſtiani quoque incuſati fuerunt. Iuſſerat igitur Amurathes, vt paſſim nullo habito perſonæ reſpectu in fruſta eos diſſecarent Ianizati. Sed horum Aga Turcico Imperatori quantum periculum propter eorum multitudinem ſententiæ huius executio adlatura eſſet, demonſtrauit, tum etiam quod tributa imminuerentur, & ius gentium violaretur. In Chriſtianorum ergo vicem mulieres quædam Hebrçæ, quç Amurathi hoc conſilium dederant, occiſæ fuerunt. Alii putant præter Turcarum ſuſpicionem, miniſtros quoſdam ſub negationis prætextu in ditionibus Turcicis, Conſtantinopoli vero in primis, conſtitui poſſe, qui donis liberaliter alios corrumpant, aliorum ambitionem foueant, vel iras & inimicitias inter præcipuos Baſſas excitent, & ciuile bellum accendant. Quod non ita pridem facilime euenire potuiſſet, ſi quis ſedulo æmulationes & inimicitias Baſſarum fouiſſet promouiſſetq; Ferati videlicet & Hibraimi, Pirri & Muſtafæ, & Mehemetis, atque vltime defunctorum Sinani & Ferati; vel illas etiam, quæ adhuc inter Cicalã & Hibraimum viuentes gliſcunt. Sed hoc negocium Principis potentis diuitias requirit, & miniſtros qui iudicio & prudentia valent. Minus vero difficultatis hæc res habitura eſſet, ſi plures fratres eodem tempore ad imperii culmen aſpirarent, quod ſub Mahemetis, Baiazetis & Solymanni filiis euenit, vel ſi naturali & legitimo hçrede Imperium hoc deſtitueretur. Et cum duobus modis hominis voluntas, eo quo volumus, pertrahi poſſit, vel vi coacta vel rationibus perſuaſa: nonnulli putant, rebellionem in Turcico imperio non ſolum modis

ſupra dictis excitari poſſe, verum etiam ſi Turcis, qui fidem Chriſtianam eiurarunt, & Ianizaris in primis, partim ipſorum ortum, & natiuitatem, atque etiam Baptiſmum, quo fuerunt initiati, ante oculos quis poneret, partim vero nugas & fabulas Alcorani à Cardinale Cuſano, & aliis deſcriptas oſtenderet, multo tamen commodius libri ea de re lingua Sclauonica & Arabica conſcripti illud efficient, quod Iohannes Andreas Maurus, & Alfacquius ex vrbe Sciatiua ortus fecerunt. Qui Sclauonica lingua ſcripti erunt, in Europa ſpargantur: Qui vero Arabica, ab Indis Mozambiquam Africæ ditionem vſque, vel Zofalam & Quiloen Aſiæ prouincias, vel in Moluccas, in Couien, Goa, Dium, Ormuz, & alias vrbes, quas Turcarũ mercatores frequentant: vel in Oran aut Arzila, aliaque loca Hiſpanis ſubiecta, vel denique per loca Ethnicorum amicorum, & confœderatorum, videlicet Calicut, Zeilam, Cambaia ad Turcas deferantur, quin & in omnes Europæ partes, quæ Turcas attingunt; quo in noticiam ipſorum perueniant. Quod ſi forte libri eiuſmodi penes Turcas eundem effectum, quē apud nos, qui rerum nouarum ſumus cupidi, non habeant, quod ab iis Turcę magis abhorrere videantur, quam nos, qui iis curioſe ſtudemus: magni tamen alicuius boni occaſionem aliquando præbere poterunt, ſi quis potens nouæ cuiuſdam ſectæ autor exiſtat, qui maxima copia aſſeclas vndiquaque ſibi conciliet, quod in Germania, Anglia & Gallia contigiſſe nouimus, atque adeo inter ipſos Turcas in Africa, & in Perſia inter Sophilarios, qui Ali ſectam, qui quartus Maumetis prophetæ ſocius numeratur, ſunt amplexi, quæ poſtea ab Erdeuil fuit

renouata, quem Iouius Arduelem vocat, eumque patrem Iſmaelis, cui Sophi cognomen fuit, conſtituit. Nec ſilentio mihi prætereundum, quod non ita pridem ſub Amurathe Conſtantinopoli contigit, quo regnante quidam ex iuuenibus, qui in Seralio enutriuntur, occaſionem legendæ ſacrę ſcripturæ nactus, errorem quo irretitus tenebatur, inſpirante gratia diuina, agnouit, & in conſpectum Amurathis perductus, ei aperte in faciem dixit, ſi damnationem æternam euitare velit, vt impiam ſuperſtitionem Mahemetis abiiceret, & contritus toto corde Ieſu Chriſti fidem amplecteretur. Cumque propter hanc loquendi alacritatē, & audaciam, tanquam enorme ſcelus condemnatus eſſet, vt viuus palo ferreo transfigeretur publice, tam audacter eandem vocem ad populum protulit, vt complures permoti, & diuino ſpiritu incenſi indigniſſime eius mortem tulerint, itaque commoti verbis iniurioſis & minis Amurathem fuerint inſecuti, quod niſi Ianizari ad primum ſtatim plebis impetũ præſto fuiſſent, eumq; cohibuiſſent dubio procul ſeditio periculoſiſſima in ea vrbe cōſecuta fuiſſet. Maxima igitur laude Hetruriæ ducem digniſſimum iudicamus, quod plurimos libros vtiles & bonos literis Arabicis imprimi curat, qui in Africa & alibi diſſeminentur. Quæ res etſi non ita pridē ab Antonio de Flores Neapolitano opera Siriffi fuit impedita; futurum tamen, vt effectum aliquando ſortiatur, quem Gregorius XIII. & qui nunc viuit Pontifex, aliique boni ſæpiſſime exoptarunt, ſperamus.

CV. De

C V. De Albanis & Latinis, qui in regionibus Turcicis viuunt.

De Ducaginis, Preſeremo, Giuſtendil, & duabus Iuſtinianis.

SED cum inter Chriſtianos, qui in Turcico Imperio continuum habent domicilium, maxima Albanorum copia ſit, de iis aliquanto prolixius mihi dicendum erit. Albani nonnulli Latinorum, alii Græcorum ritus obſeruant, non modo Albaniam incolunt, quæ ab occaſu Olchinio vrbe (vel Dulcigno) & Labeatide palude, ſeu Lago di Scutari finitur, ab ortu vero Baſtia, quæ Corcyrę inſulæ oppoſita eſt, ſed etiam in aliis Peloponneſi, & Græcię locis habitant, quo vel belli occaſione, vel ab Imperatoribus Orientalibus ſeditionum cauendarum cauſa tranſportati fuerunt.

De Albanis, qui Latinorum religionem ſequuntur, ſcribit Bruni ipſorum compatriota in tractatu ſuperius allegato, eos optime armis inſtructos, & fide ſincera Chriſtianam fidem ſeruare, ſemper ſtrenuiſſimi ab omnibus habiti, & propter continuos ipſorum motus Turcæ peſſime ſibi ab ipſis timent. Propter cauſas enim quaſuis minimas tumultuantur; non modo qui in planitie, verum etiam qui in montibus habitant, qui tamen inuiti poſtea ad officium redire, animosque ſubmittere coguntur, cum ſoli Turcis reſiſtere non valeant, minuſque etiam Chriſtianis vicinis, à quibus plus ſæpius damni patiuntur, propter continuas deprædationes, quam à Turca aſſimulatione fidelitatis. Sangiachi quoque ſæpius ipſis rebellandi occaſionem præbent, vel vt prædas ex ipſorum ditio-

ne agant, vel ſeſe vlciſcantur, aut iuſtam cauſam domi manendi habeant, ne in bellum proficiſci, cogantur: eumque in finem Sangiachus, qui in Ducaginis reſidet, nunquam inde ſe commouet, ſicut & Angeli Caſtri præfectus, eo prætextú, vt domi regionem à Chriſtianorum incurſionibus ſaluam conſeruet. Ducaginenſes in monte Scardo habitant, qui ad confinia Perenopolis (hodie Preſeremo dicitur) in Dardania poſitus eſt. Hæc vrbs ad Albaniҽ limites ſita, maiori ex parte Albanis, quam Seruianis inhabitatur. Errant igitur, qui hanc cum Guiſtendil eandem eſſe putant, quod trium dierũ itinere hæ inuicem diſtent, in eadẽ licet prouincia ſitæ. Errant quoque qui Guiſtendil primam, non vero ſecundam Iuſtinianam eſſe putant, quique Preſeremo, vel Guiſtendil Iuſtiniani patriam ſtatuunt, quem Lychnidi ſeu Iuſtinianæ primæ, quæ hodie Ocrida vocatur, natum eſſe, multis argumentis probari poteſt. Qui à via regia & trita longius habitant, eos montium aſperitas tuetur, quo minus tributa ſoluere cogantur. Mons vero, quem incolunt, Niger dicitur, quo nomine plurimi alii in Turcia nominantur. Albania, qua parte ad mare Adriaticum vergit, altiſſimis montibus clauditur. In meditullio plane & multis atque maximis fluuiis irrigua, quibus pedites impediuntur, quo minus ſe, cum volunt, cum reliquis Chriſtianis, qui ibi habitant, coniungere poſſint, equites non tenent, neque rationem pontium conſtruendorum, loca munitiora in Turcarum manibus ſunt, à quibus nullo firmo præſidio cuſtodiuntur. Quod (inquit Brunius) ideo dicere libuit, vt opinionem eorum refellamus, qui haſce gentes ſine extero-

rum

rum ſubſidio egregii quippiam præſtare poſſe contra Turcas exiſtimant, quique putant illis famam Italici vel Hiſpani auxilii, vexillo tantum ſublato ad ſeditionem mouendam ſufficere, quemadmodum Ludouici Mediolanenſium Ducis legatus Carolo V I I I. Galliæ regi demonſtrarat. Vtinam hæc aliquando eueniant, ſed abſque miſerorum iſtorum damno & periculo, neue opportunitas in poſterum quippiam efficiendi inde omittatur. Et hæc quidem de Turcis naturalibus, Renegatis ſeu Apoſtatis, Græcis, & Latinus qui in Turcia commorantur, dicta ſufficiant.

CVI. Quomodo Turcarum loca maritima occupari poſſint.

VLTIMO denique loco Turcicus Imperator veretur ne Hiſpani naues, quas in regno Neapolis, in Sicilia & Genuæ in ſtatione habent, cum Pontificis, Melitenſium, Florentiæ & Sabaudiæ Ducũ nauibus coniungantur, quæ claſſem haud contemnendam efficerent, quà ex improuiſo ſecundo vento ſpirante, vel Caſtellumnouum, vel Velonam vel alia Albaniæ loca aggrediantur, & occupent. Quod ſi Venetæ Reipublicæ hac in re parcerent, quæ imperium maris Adriatici ſibi vendicat, propter rationes, quas recenſet Hieronymus Bardus, Peloponneſum inuadere, vel Dardanellos (qui ſunt Seſtus & Abydus) vel alium quempiam magni momenti locum eius imperii adoriri poſſent. Quod equidem diligentiſſime ponderari de-

bet, ideoque in gratiam beneuoli lectoris, qui forſitan ſitus, & munitionum horum locorum perfectam cognitionem non habet, ſpeciatim quid dicam, vt quinam commodiſſime oppugnari, & qua ratione facilime expugnari poſſint intelligatur.

CVII. De Caſtelnouo, & propugnaculo Varbagno, quod à Soranzio fuit euerſum.

CASTELNOVVM in Aſcruuii canali, qui hodie di Catharo dicitur, ſitum eſt, huius ingreſſum anguſtiæ quędam oſtii difficilem reddunt, vbi nō ita pridem à Iacobo Soranzio, Venetæ claſſis imperatore (Proueditorem ipſi vocant) propugnaculum Varbagno, quod Turcæ ædificarant, euerſum fuit. Ad hunc locum expugnandum cuniculis res agenda eſſet: ſed è regione finitima facile hoſtibus ſubſidio veniri poteſt. Ab Hiſpanis quondam occupatū fuit, ſed contra furorem Barbaroſſæ diu illud retinere nequiuerunt: magnam tamen apud Turcas laudem (vt ex ipſorum annalibus patet) ſunt conſecuti.

CVIII. De Velona & promontorio Sanctæ Mariæ.

VELONA quondam Aulon nauale dicta, in Albania ad extremitatem maris Adriatici ſita eſt è regione Apuliæ promontorii S. Mariæ, quod olim Iapygium dicebatur & 60. milliaribus Ita-

Italicis Hydrunto diſtat. Portum triremium capacem omnino non habet, niſi ad tria milliaria proxima. Introitus defenditur paludibus, ſtagnis, & ſalinis. Propugnaculum non eſt adeo bene munitum, ad illud tamen occupandum duo prius caſtella è medio tollenda eſſent, alterum in planitie poſitum oppido fere contiguum, opera Pignatelli Neapolitani exulis conſtructum: alterum in alto ſitum, milliari vnico ab vrbe diſtat, Canina vocatur, à Turcis incolitur, Chriſtianis inde propter ſuſpicionem pulſis.

CIX. De Albania.

Albaniæ reliqua loca, quæ occupanda forent, vel in meditullio ſita ſunt, vel ad mare, quæ tamen portus non habent. Regionis incolæ à maiorum virtute plurimum degenerarunt. Qui licet quondam fortiſſimi contra Turcas extiterint, maxime vero ſub Georgio Caſtriota, ſeu Scanderbeg, idem tamen noſtro tempore præſtare non poſſunt, quod non modo hoſtis domi ipſis imperet, ſed fere nunquam ab ipſorum latere diſcedat, quod tunc temporis aliter ſeſe habebat. Hodie etiam ad exiguum redacti ſunt, & ducem non habent qui fortis, prudens, & rerum Turcicarum ſit peritus, locorum regionis gnarus, & ab incolis pariter atque militibus ametur.

CX. De Dulcigno & Scutaro.

VRBS Dulcigno, quondám Olchinium, ſeu Colchinium vocata, claſſe oppúgnari poteſt. Nam licet portum non habeat, tempore tamen minus tempeſtuoſo milites ád plana littorum nauibus actis exponi poſſunt. Situs ratione fortiſſima eſt, ſed maiori ex parte vi terræ motus concidit. Igitur ſi occupatam nobis reſeruare vellemus, nouís propugnaculis munienda eſſet. Hanc Scodra ſequetur, quæ Scutari hodie dicitur, arte & natūra munitiſſima: tam negligenter vero cuſtoditur à Turcis, vt tempore nocturno ex improuiſo facile quis eam ingredi poſſit.

CXI. De Dyrrachio.

DVRAZZO vel Dyrrachium in planicie ſita, non eſt adeo firma, ſed tamen omnium commodiſſima foret, vnde in hoſtem excurſiones vtiliter fieri poſſent, quod Italiæ ſit propinqua, & in medio Illyrico ſita, ſed periculo tamen valde obnoxia circumſeſſionis hoſtilis.

CXII. De Morea, ſeu Peloponneſo; & de optima cum Turca belligerandi ratione.

GRAVIORIBVS damnis Turcæ afficerentur, ſi Peloponneſum, vel Moream quis armata manu inuaderet, quod ea regio in vmbilico fere Turcici Imperii, quod eſt in Europa, poſita ſit, at-

ſit, atque adeo bellûm in Turciam ipſam transferretur, quem omnium optimum belligerandi modum veterum Duces prǽſtantiſſimi iudicarunt, quo Cyrus, Cæſar, Hannibal, aliiq; cum maximo commodo, & emolumento rerum ſuarum vſi ſunt, quicquid ſane alii recentiores contra dicant. Inde quoque futurum, vt Claſſis Turcica domi detineretur. ne noſtris moleſta eſſet.

CXIII. Theſſalonica capta, quomodo Turcis noceri poſſit.

DENIQVE Theſſalonicę, quę Salonicchi dicitur, occupatio multis ſane nominibus rebus noſtris conduceret, ſiquidem in ea vrbe copiæ exponerentur, quæ facilime inde ad reliqua loca, quæ ad viam Conſtantinopolitanam conſita ſunt, deduci poſſint, & præcluderetur dicta via Græcis, quemadmodum Romani quondam fecerunt, & Alaricus Gothorum rex, qui poſtea cum ſolis triginta millibus armatorum ipſos in poteſtatem redegit Romanos. Huc conduceret, ſi eodem temporis momento Polonus & Tranſyluanus arma caperent, & ſuperato Danubio Bulgariam deuaſtarent, crebrisque excurſionibus Conſtantinopolim vſque penetrarent.

CXIV. Obſeruationes quædam, ad executionem ſuperiorum conſiliorum pertinentes.

Conſilium Aytonis Armenii.
Modus legitimus & verus, quo res magnæ in effectum facile mandari, & inimicorum arcana reſciri poſſunt, ex ſacris literis petitus.
Cur Principes eorum ſæpius conſilia ſequantur, qui minus ſunt prudentes & rerum periti.

VERVM, quo commodius omnia, quæ in hoc libro conſilia de Turcis oppugnandis in medium fuere allata, in effectum ponantur, vnicum & præcipuum hoc principibus noſtris obſeruandum erit, vt clam omnia & ſecreto agant. Huc facit Aytonis Armenii Monachi digna vox, quam tractatui ſuo de viſitatione terræ ſanctæ inſeruit: Vnicum dicit neceſſarium mihi commemorandum eſt, vt videlicet Chriſtiani, quanto poſſunt ſecretius omnia ſua conſilia tractent, ne illa cum animi deliberationibus, hoſtibus innoteſcant. Qua in re cum annis præteritis Chriſtiani peccaſſent, multa mala perpeſſi ſunt. Hoſtes vero plurima pericula euitarunt. Hinc Chriſtiani impediti fuere, quo minus animi ipſorum deſideria feliciter ceſſerint: cuius rei, vt omiſſis Ethnicis exemplis, ſacra tractemus, Iuditham legimus, vbi Holofernem occidere pio & generoſo inſtinctu ſibi propoſuiſſet, quo Bethuliam vrbem ab obſidione liberaret, non modo conſilia ſua nemini communicare voluiſſe, verum etiam ipſiſmet ſacerdotibus in hæc verba reſpondiſſe: Vos nolo vt ſcrutemini actum meum

meum, & vſque dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum Deum noſtrum. Huius viduæ fidem, & deuotionem ſi noſtris temporibus principes ſequerentur, & imitarentur, non opus foret, vt de euentu felici ſuorum conſiliorum dubitarent, vel anxie & curioſe in hoſtium arcana inquirerent. Deus enim, qui nunquam eos deſerit, qui pro eius ſanctiſſimi nominis gloria pugnant, rationes optimas nouit, ſeruis ſuis hoſtium ſecreta manifeſtandi. Cuius rei exemplum in Eliſæo habemus, cui diuinitus omnia ea, quæ Syriæ rex nemini, quam intimis ſuis nota eſſe volebat, fuere detecta.

Inſuper quoque neceſſario requiritur, vt claſſis Chriſtiana certis quibuſdam hominibus inſtructa ſit, qui locorum, in quibus belligerandum eſt, ſint periſiſſimi, ne idem eueniat, quod Melitenſibus equitibus, qui in occupanda Modone ſpe ſua fruſtrati fuerunt, quod neſciuerunt, poſt primum vrbis ingreſſum, pontem ipſis eſſe tranſeundum. Eiuſmodi homines linguas noſſe, iudicio, fide & autoritate valere conuenit, in primis vero vt Reipublicæ Chriſtianæ ſalutis ſint ſtudioſi, quorum nonnulli hodie reperiuntur, quibus executio rerum maximarum tuto concredi poſſit, ſi Principes eorum opera vti vellent.

Papa Iulius II. Conſtantinum Cominianum hac de cauſa conduxerat. Pius V. Olchinio euocarat fratrem Caſparum Brunium, Commendatorem Hieroſolymitanum, cuius opera bello maritimo contra Turcas & aliis rebus maximi momen-

ti vſus eſt. Sed in hoc ſæpius Principes noſtros deceptos vidimus, quod munia eiuſmodi hominibus ineptiſſimis commiſerint, vel ex gratia quadam ea indignis elargiti ſint, vel qui ſumptus minores ad bellum conficiendum poſtularint, vt eo prætextu ſuæ ambitioni, vel auaritiæ ſatisfacerent, ea nacti fuerint. Interim tamen detrimenta accipiunt Principes, & qui ipſorum cauſam promouere nituntur.

CXV. De Dardanellis, & quomodo Turca bello maritimo aggrediendi.
Quo ſpacio Dardanelli à ſe inuicem, & Gallipoli atque Conſtantinopoli diſtent.

IN ſumma veretur Turca, ne claſſis Hiſpanica, Iunio menſe, Cæcia vento ſpirante, ſoluat; ſed poſthabitis Patris ſeu Patraſſo, quam ſuperiori anno vaſtatam deprædata eſt: poſthabita itidem Alexandria, quam tentare, non ita pridem voluiſſe viſa eſt: Africa etiam, quo claſſi iſti facilis patet aditus, aliiſque locis extra vel intra mare Adriaticũ, relictis, quæ nominare in præſenti mihi religio eſt, ne quædam arcana & Hiſtoricis indicta per me detegantur, quæque tentari (quis ſcit?) aliquando poſſent, feliciſſimo euentu, ex improuiſo caſtella Dardanellos, qui ſunt Seſtus & Abydus, aggrediantur. Hæc antemœnium ſiue primorum inſtar murorum primum in Turcæ regiam aditum præbent, ideoque à Mahemete II. poſt Conſtantinopolis

tinopolis expugnationem egregie munita fuere. Cæcia igitur flante, pauciſſimis diebus eo pertingere poteſt, ſecura ab hoſtium claſſe, ſi per ſinum Lanciatum curſum dirigat: Quod ſi forte contingeret, vt noſtræ in Turcicarum nauium quæ in portubus in ſtatione ſunt, cōſpectum venirent, eas tamen pro Turcicis, atque adeo amicis habituræ eſſent. Non igitur prius expeditio hæc ſuſcipienda, quam Claſſem Turcicam portu ſoluiſſe certo conſtet. Non autem hoc dico, Dardanellis captis ipſammet Conſtantinopolim exiguo labore & tempore oppugnari poſſe, vt quidam ſcribere auſi ſunt: ſed tantum, tamque immenſum in ea vrbe pauorem & timorem inde excitatum iri, vt non indifficulter exorto aliquo grauiori tumultu, noſtratibus vltro ingreſſus aperiatur, maxime vero ſi clam prius conſpiratio quædam facta, vel Turca inſigni aliqua clade, vel terra, vel mari affectus fuiſſet.

Seſto in Europa mons imminet, qui eam vbique ſuperat: Abydus vero Aſiæ Dardanellus in planitie ſita eſt: Ambo ꝓpugnacula facilime expugnari poſſent, quod ædificia illa antiquo more ſint conſtructa, in loco arenoſo, ad maris ſcilicet littus, vbi montes ex arena congeri, & cuniculis perfodi poſſunt, vt Turcæ in more habent. Diſtant inuicem plus vno milliari Italico: Gallipoli vero 30. Conſtantinopoli 160. vel circiter.

CXVI. Quomodo Poloni Hungari & Tranſyl-

uani in Turcicas ditiones excurrere poſſint.

De Taiſilis.

ALIÆ quoque viæ patent, per quas Poloni, Hungari & Tranſyluani terreſtribus itineribus, in Turcicas regiones excurrere, & meſſis tempore alicuius momenti loca tentare poſſunt. Maxime vero ſi in ea loca curſum dirigant, de quibus illi nunquam antea ſolliciti fuerant, aut verſus mare directo itinere, quo claſſis noſtra ipſis ſubſidio venire poſſet. Sic apud Zoſimum legimus 500. tantum Taifilos, qui hodie Tranſyluani ſunt, & Walachi ſub Conſtantino Imperatore Conſtantinopolim vſque maximo cum ciuium horrore excurriſſe. Sed viæ de quibus magis ſibi Turcæ timent, ſunt, quæ Sophiam, Adrianopolim, & Philippolim, atque in regiones vicinas ducunt.

CXVII. Quomodo ex Italia pluribus itineribus in Turciam peruenire poſſumus.

VERVM vt Principes Itali de via, qua è ſuis ditionibus in regiones Ottomannicas recta pergere poſſint, ſecuri ſint, profectiones legant Conſtantini Licinii, Conſtantii, Maxentii, Iuliani, Theodoſii, Eugenii, Arbogaſti, Theodorici Gothi, Odoacri Heruli, Alarici Gothi, & Attilæ, quos ſuperius quoque recenſui. Conſiderent etiam quo itinere quondam Mithridates è Ponto, & Scythia, ſeu Circaſſia & Tartaria in Italiam peruenire decreue-

creuerat: Regis Philippi Macedonis conſilium de transfretando Adriatico mari: Romanorum contra Mácedones expeditionem: Veſpani Ducum è Syria in Italiam reditum, ſed & primi Antonii, Mutiani, Boemundi atque aliorum, qui terram ſanctam conquiſiuerunt itinera ex hiſtoriis petent.

CXVIII. Epilogi loco Leonis X. conſultatio de bello Turcæ inferendo ponitur.

EPILOGI loco ex Fr. Guicciardino Leonis X. conſultationẽ de defenſione contra Turcas inſtituenda, adducam. Verebatur enim, ne Selymus Italiæ bellum moueret. Sacris igitur peractis omnibus Chriſtianis Principibus periculum imminens aperuit, eoſque hortatus, vt ſepoſitis inimicitiis priuatis, religionis Chriſtianæ, & propriæ ſalutis defenſionem ſuſciperent, animoſque vireſque coniungerent, ad aggrediendum hoſtem domi ſuę. Bella interim vbique ceſſare iuſſit, inducias inter omnes Principes graui ſub cenſura publicauit: & vt maius pondus hæc res haberet, Cardinales autoritate, & rerum vſu pollentes ad Principes ea de cauſſa ablegauit: Rem totam cum eorum oratoribus, & legatis ſæpius multumque conſultauit: Conſilia virorum militarium exquiſiuit, cum iis qui locorum erant periti, de regionum & prouinciarum conditione, ſitu, incolarum viribus & armis multoties contulit, tandem decreuit, ante omnia vim auri maximam congerendam, tum ex ordinariis

Principum contributionibus, tum etiam vt omnibus Chriſtianis hominibus certum aliquod tributum huius belli nomine imperetur.

Cæſar cum Hungarorum & Polonorum equitatu, iuſto etiam exercitu peditum, & equitum Germanorum recto Danubii curſu in Seruiam delatus, inde per Thraciam Conſtantinopolim petat, Gallus omnibus regni ſui viribus inſtructus, Veneti atque reliqui Italiæ Principes Heluetiorum peditibus adiuti Brunduſio in Albaniam ſoluant, vbi Chriſtiani, qui in Græcia habitant, libentiſſime ipſis ſe coniungent, duriſſimæ Turcicæ Tyrannidis pertæſi, & ad rebellionem promptiſſimi. Hiſpani, Luſitani, Angli naues ſuas in Carthagenæ portu, & aliis vicinis congregent, & coniungant, cumque 200. nauium claſſe Hiſpanis atque aliis militibus inſtructa Gallipolis fretum occupent, & Dardanellos capiant, eo quoque Pontifex tendat, 100. nauium roſtratarum ſeu triremium claſſe ex Anconæ portu educta. Hunc igitur in modum terra marique Turcarum potentia oppugnata, Deo feliciter annuente proſperum eius belli exitum ſperare poſſemus.

CXIX. Concluſio totius operis, in qua de fœdere Chriſtianorum Principum contra Turcam ineundo agitur.

FAXIT Deus, vt omnes Chriſtiani Principes, arcto inter ſeſe fœdere inito, collatiſque æqualiter ſumptibus, omnia ſua conſilia atque deliberationes eo dirigant, vt immaniſſimum hoſtem cum

cum fructu adoriantur & deuincant. Quod difficilimum licet, propter peccata noſtra, & varias calamitates, quibus vrgemur, non tamen impoſſibile futurum ſperamus. Deus vero omnipotens ardenter nobis orandus, & exorandus eſt, vt oculis iuſticiæ in Turcas reſpiciat atque illis non amplius tanquam flagello ad punienda noſtra delicta vtatur: Sed ſaxo quaſi diuinæ ſuæ potentię ſuperbum hunc & inutilem Coloſſum in minutiſſimas quaſuis particulas comminuat, vel ſaltem vt Principes noſtros miſericordiæ oculis intueatur, ipſorumque mentibus veræ pietatis ardorem inſpiret, vt vinculo charitatis deuincti, neglectis propriis vtilitatibus, aliiſque, quę ipſis occurrere & officere poſſint, rationibus poſthabitis, veram & ſolidam nec fictam ſocietatem ineant, ad defendendam gloriam diuinam, & propriam ſalutem, contra omnes hoſtes promouendã, ſibique magnum illum Gottofredum Bullionęum imitandum proponant, non modo, quod ad animi promptitudinem in capiendis conſiliis, verum etiam, ſi neceſſitas ita requirat, proprias ditiones diuendendo, quo contra Turcas bellum continuare poſſint. Quod Bullionæum, alioſque magni nominis Principes maxima ſua cum laude feciſſe nouimus, qui ſancto inito fœdere Hieroſolymæ regnum infidelium barbarorum manibus eripuere, totumq; Orientem ſibi ſubiecere.

FINIS.

ACHILLIS TARDVCCII TVRCA VINCIBILIS IN VNGARIA.

Nunc primum Latinitate donatus

A

IAC. GEVDERO AB HEROLZBERGA.

Illuſtri & Generoſo Baroni

D. RICHARDO A STAREMBERG DN. IN WVDSBERG ET RIEDECK

Domino ſuo, omni obſeruantia colendo

S. D.

DVRANTE *bello Pannonico, Generoſe & inclyte Baro, quod D. Rodolphus II. Romanorum Imperator S. A. pro vindicanda è Turcarum faucibus Hungaria, & tot Chriſtianorum millibus ab immaniſsima crudeliſsimorum Barbarorum Tyrannide liberandis, gerit; varia doctiſsimorũ & rerum bellicarum peritiſsimorum virorũ conſilia, de bello proſpere contra hoſtes gerendo in lucem prodierunt. Quorum nõnulla iam olim emiſſa, & non ita pridem denuo recuſa, ad nos etiam, longo fere interuallo peruenerunt. Inter hæc omnia vero, facile principem locum obtinet Lazari Sorãtii Ottomannus, & Achillis Tarduccii Turca vincibilis: quibus addi poteſt Iohan. Thomas Minadous, qui hiſtoriam poſtremi belli Turcoperſici*

accuratiſſime deſcripſit. Detexerunt hi, quicquid arcani Turcicum imperiũ habuit, plurima ſtratagemata, conſilia, aliaſq; maximi momenti res, quæ noſtros latuerunt hactenus, manifeſtarunt, hoſtisq; ſuperandi facilitatem quaſi digito monſtrarunt, vnde merito ab omnib. quibus patriæ ſalus & incolumitas cordi eſt, cognoſci & legi debebunt: & legerentur procul dubio, niſi ſua in lingua, hoc eſt Italica, authores iſti ſcripſiſſent. Ne quis vero imperitia linguæ à lectione ipſorũ ſe abſtractum queri poſſet, ſimulq; amicorum voluntati mos gereretur, in latinum ſermonem noſtratibus hominib. frequentiorem, à me ſunt traducti: in qua quidem μεταφράσει *plus laboris & difficultatis ſum expertus quàm initio cogitaram, cum quædam perobſcura ſint, quarundã etiam rerum nomina noua & Romanis incognita, quæ latinis verbis commode reddi nequiuerunt. Veniam igitur apud beneuolos lectores & æquos rerum æſtimatores me impetraturum ſpero, ſi ipſorum expectationi & voto meo minus recte vbiuis ſatisfactum erit.*

Tibi vero Generoſiſſime Baro, hanc laborum meorum particulam, Tarduccii ſcilicet Turcam vincibilem, dedicare & nuncupare placuit, vt teſtatum viciſſim facerem animum meum, tibi ſemper ad quæuis paratiſſimũ: ea enim erga me, fere ignotum, beneuolentia & humanitate nu-

per

per vſus es, vt nunquam non apud quoſuis grata recordatione eam prædicare debeam. Huc accedit quod patriæ ſalutem (ad quam tanquam metam vnicam & ſcopum hæc noſtra translatio directa eſt) tibi ſummæ curæ eſſe, eamq́ conſilio & ope pro viribus à te iuuari & procurari certo cognouerim. Tum etiam quod ſciam, te præceptis militaribus quib. Tarduccius paßim eſt refertus mire delectari, vt qui bello hoc Vngaro-Turcico ipſe aliquoties interfueris, tum in literarum quoq́ ac linguarum ſtudiis non mediocriter verſatum eſſe. Scio equidem eruditiora tibi politioraq́ deberi: ſed ſint hæ amoris & obſeruãtiæ meæ primitiæ, quas vt beneuolo animo accipias & offerẽtem mutuo, vt cepiſti, amore complectaris, etiam atq́ etiam rogo. Deus opt. max. Generoſitatem T. Ill. quam diutißime patriæ & familiæ Generoſißimæ ſaluam & incolumem conſeruet. Perſcriptum Herolzbergæ Anno à reparata ſalute 1601.

T. Generoſ.

Obſeruantiſs.

Iacobus Geuder ab Herolzberg.

DEMONSTRATIO, QVOD TVRCÆ IN HVNGARIA VINCI POSSINT exiguo Germanorum auxilio adhibito.

PROPOSITIO ET DIVISIO TOTIVS LIBRI.

CVM demonſtrare conſtituerimus potentiam Turcicam,quæ toti fere terrarum orbi hactenus terrorem incuſſit, in Vngaria vinci poſſe, non dico à tota Chriſtianitate (in qua præter vnionem & concordiam nihil deſideramus) ſed ab ea parte Hungariæ, quæ nondum eius Imperio ceſſit, exiguo Germanorum auxilio adhibito,initio quidem neceſſariũ videtur,modos & media aperire, quibus ad tantam potentiam Turcæ peruenerunt, iis inueſtigatis facilius erit,viam quoq; & rationem inire, qua excindi rurſus atque conuelli poſſit.

PARS PRIMA.

CONSIDEREMVS initio,vtrum prudentia & arte, an ſingulari quadã fortuna Turcarũ imperiũ, primũ enatum &ad culmen tantæ Maieſtatis atq; potentiæ euectum fuerit. Hic inprimis conducet hiſtoriarum cognitio, eam paucis foliis ab initio huius imperii ad noſtra

vſq; tempora, non quidem omnia minutim perſequendo, ſed præcipuas tantum & inſigniores eorum actiones euoluendo, clare & dilucide tradam. Tunc de viribus ipſorum ſubiiciã, quæ præcipue in obedientia rara & perfecta: in theſauris inexhauſtis: & exquiſita atque ſtricta diſciplina militari: atq; ordine alias inconſueto à ſolis Turcis hactenus vſitato, conſiſtunt.

NON FORTVNÆ, SED PRVdentiæ ductu Turcas ad tantam potentiam aſcendiſſe.

QVEMADMODVM nonnulli extiterunt, qui progreſſus, quos Romana quondam fecit Reſpubl. fortunæ ludibrio attribuere auſi ſunt, qui potiore iure prudẽtię ac virtuti debebantur, ſic quoq; non defuerunt qui dixere, multos quidem fortunæ inclinatione in ſupremum dignitatis gradum, modis incognitis antea & extraordinariis collocatos, ſemper tamen ad eandem inclinationem virtutem comitem acceſſiſſe, ſic Alexãdri Magni fortitudo, & magnanimitas, ſic Cæſaris prædicatur celeritas, & ingenii præſtantia. Iidem proſperis Turcarum ſucceſſibus nulla facta mentione virtutis, primam & præcipuam gloriam rerum proſpere geſtarum, ipſi fortunæ adſcribunt. Quod ſi, qui in hac ſunt ſententia, ex veræ Philoſophiæ præceptis didiciſſent, Fortunam non eſſe quandam cœleſtem ſubſtantiam, vt nonnulli fabulantur, ſed ſpontaneum quendam concurſum plurium cauſſarum ad eundem effectum: Non temere tot pręclara facta caſibus fortuitis adtribuiſſent, ſed diligentius inueſtigando

comperiiſſent plurima virtutis adminiculo geſta fuiſſe.

Fortunæ nonnulli adſcribunt, quod Romana Reſpub. nunquam duobus bellis ſimul implicata fuit, ſed vno exorto alterum fuit ſopitum. At hoc ipſum ſoli Romanorũ prudẽtiæ adtribuendum: illi enim videri volebant non ambitione, vel regnorum acquirendorum deſiderio, ſed innocentiæ zelo, ad defendendos iniuria oppreſſos, & iuuandos ſocios, qui ſub ipſorum ꝓtectione & patrocinio viuebant, bella à ſe geri, vnde nõ erat difficile à bellis abſtinere, quæ iuſtas etiam ob cauſſas mota fuerant, maxime vbi hoſtium arma horrebant & prælio certare periculoſum rebantur. Huc accedit, quod Romana Reſpub. poſtquam non mediocriter excreuiſſet, & imperium eius auctũ eſſet, nec exigua apud alias gentes authoritate polleret, vicinos ſibi fœdere & ſocietate deuincirit, eius fœderis prætextu non modo ſeditiones & rebelliones, quæ in vicinia indies oriri ſolebant, compeſcuit, verum etiam ſociorum auxilio in remotiores prouincias arma extulit & imperii terminos anguſtos, latius prolatauit, belloque capta ſibi ſoli vendicauit, quam fraudem nimis tarde ſocii deprehenderunt, cum in immenſum potẽtia Romanorum elata ei obſtare amplius nequiuerũt. Quælibet igitur Prouincia non ſatis potens, vt bello cum Romana Repub. decertaret, quieſcere maluit. Interim dum proximiores expugnabantur, quorum armis Romanos victos vel debilitatos iri, reliqui ſperabant.

Pręter hunc imperii accreſcendi modum Romani

mani alium quoque peculiarem habuerũt, peregrinis ſcilicet, & exteris iure ciuitatis Romanæ donatis, & in ciuium numerum adſcriptis, qui maximis priuilegiis gaudebãt, qua libertate plurimi allecti eo habitatum ſponte accurrebant, præter eos qui bello victi eodem migrare cogebantur. Hinc vrbs mirum in modum ciuibus & militibus aucta: vicinæ vero Prouinciæ incolarũ copia denudatæ fuerunt, factum itaque, vt ſub ipſis Regibus 80000. militum in aciem educere potuerint, è quibus poſtea conſcriptæ fuerunt coloniæ, quæ tanquam firmiſſima propugnacula hoſtium furori ad limites territorii opponebantur. Qui diligentius hæc Romanorum ſtratagemata perpenderit, & obſeruarit, exiguo vel nullo Fortunæ adminiculo opus habebit. Id Fabius ille maximus teſtatur, iubens eum belli Imperatorem, qui Prudentiam ducem ſequitur, parum de fortuna ſollicitũ eſſe. Huc facit & illud quod quilibet ſuæ fortunæ faber eſſe dicitur: Et tritum illud, vbi plus conſilii, ibi fortunę minus. *Liu. li. 12. Saluſt. Ariſt. 1. pol. c. 2. & 2. Ethic. c. 9.*

Turcas igitur non mera fortuna, ſed potius prudentia ad tantam potentiam perueniſſe, & in hoc ipſo Romanos apprime imitatos: & eorum exempla ſecutos eſſe ſtatuemus, idque in perluſtranda ipſorum hiſtoria clare docebimus.

COMPENDIVM HISTORIÆ Turcicæ.

HISTORIAS præcipuas rerũ quæ ab initio ſectę Turcicæ euenerũt, paucis aliquot cartis pſequar, ſecut⁹ autores grauiſſimos, Zonarã, Nicephorum Laonicum Græcos, & Bonfinium qui

Latine ſcripſit,quorum ſcriptis merito fides adhibenda eſt,quod iiſdem illi temporibus vel paulo poſt,quo omnia ea,quæ narrant,geſta ſunt,vixerint. Non improbo tamen Neotericos quoſdam ſcriptores vel aliorum hominum,qui Conſtantinopoli officio Legatorum functi ſunt, relationes fidas,& accuratas,idq; maxime propter militiam & militarem diſciplinam.

Zon. in Coſt. glad. Laoni. l. p. Bonfin. l. 8. Pio. 2. Vng. c. 4. 600. Num à Scithis vel Parthis primam ſuam ducat originem Turcæ,non expedit hic longius perſequi,neque quam vere à Sara Saraceni, vel ab Agar Agareni,vel denique Turci quaſi Teucri appellentur, quod prope Ilii & Troiæ regiones cõmorarint longius perquirere iuuat. Mahometes ſane regnante Heraclio Imperatore (alii volunt ſub Mauritio & Gregorio Papa Anno 597.) natus eſt in Arabia,patre nobili viro Ethnico,matre vero Iſmaelita. Ingenio fuit perſpicaci præditus & crebiori Chriſtianorũ conuerſatione vſus,legem Euangelicam aliqua ex parte didicit, vnde variis legibus ordine digeſtis nouam ſectam introducere ſtatuit,ceſſitque ex animo propoſitum,eius cõ- *Laon. l. 3.* ſilia ſpiritu maligno in primis regnante & agitante. Principio ad perſuadendum vſus eſt eloquentia,qua pollebat,& vita auſtera,tranquilla & ſolis cõtemplationibus dedita, qua homines in admirationem ſui rapere,ſibique auctoritatem conciliare ſtuduit. Multorũ animos, Principum in primis breui tempore ſibi deuinxit, & in tantum eius excreuit audacia atque authoritas,vt à populis iſtis paſſim pro Propheta habitus & cultus fuerit, qui pro ipſius defenſione, & Religionis quã profitebatur aſſertione vitã profundere non dubitabant.

bant.certamina&rixas,quæ religionis cauſſa mouebãtur conniuendo adprobauit,vel ſaltem quo minus excitarentur nõ palam obſtitit, donec vndique motus bellici vehementius exarſerunt,eaque occaſione,quæ oportune ſeſe obtulit, arrepta, armis & vi aperta, quæ perſuaſionibus nequibat efficere conatus eſt. Doctrinæ ipſius caput præcipuum erat, ſecreta diuinæ legis non humanis diſputationibus aſſerẽda, & perſuadenda, ſed vi atque potentia introducenda & defendenda, ab illis, qui ad eiuſmodi munus digni, & idonei habiti fuiſſent, vbi 40 ætatis anno vitam cũ morte commutauit,ſecta,cuius ille author exſtitit paſſim per Aſiæ Prouincias prædicata & exculta, ab eiuſq; ſucceſſoribus iiſdem armis & artibus, quibus ille innixus fuerat,plãtata,& amplificata fuit. Schiſmate quoq; inter ipſius aſſeclas exorto, nulla alia ratione,quam armis lis ea dirimi potuit.Nõ ſolum vero iuſtis exercitibus,ſed ſæpius excurſionibus & latrociniis Aſiam ita deuaſtarunt,vt ipſorum potentia plurimũ inde aucta fuerit,ipſa ſubiugata Perſia, & multis Chriſtianorum Prouinciis,qui acriter ipſis reſiſtebant,Græcis imperatoribus,eorumque militibus antiquum fidei catholicæ cultum adhuc obſeruãtibus: vbi poſtea mollities atque diſcordiæ in Græcia radices egerunt altiores,Turcæ amplificandi imperii occaſionem nacti, præter reliquas Aſiæ prouincias, quas ſibi ſubiecerunt ad littus vſque Conſtantinopolitanũ arma promouerũt,permoti Conſtãtini Gladiatoris prodigalitate,vęcordia atq; inertia qui theſauris exhauſtis pecunia inutiliter cõſumpta, tributa quoque liberis prouinciis impoſuit,pro quorũ ſo- *Zonar.l. 3.ꝭ Vu.s.*

lutione eas immunes reliquit ab alendis præſidiariis, qui Barbaros aditu Romanarum ditionum, vt antea, prohiberent, & locorum anguſtias tuerentur, contentus vectigalibus quæ in horum vicem iiſdem imperauerat. Hunc in modum Aſia Turcæ ſunt potiti, citiuſque in Græciam pedem intuliſſent, niſi Chriſtiani Principes maximis expeditionibus in Aſiā ſuſceptis, ſub auſpiciis Gotfredi Bullionei, furorem Saracenorū retudiſſent, & repreſſiſſent. Sed in occiſorum locum alii, Hydræ inſtar, ſurgebant maiori numero.

..ufin.l. 15.1145. Vel 1151. Igitur Conradus occidentis imperator, & paulopoſt Ludouicus Galliæ Rex, vt Chriſtianis in Aſia militantibus ſubſidio venirent, maximis belli apparatibus vndique factis, ipſi in eam expeditionem profecti, dolo & fraude Emanuelis Imperatoris Conſtantinopolitani circumuenti, breui tempore immenſam militū copiam amiſerunt, vt re infecta reducere exercitum coacti fuerint.

Nolebat enim Emanuel Latinorum (ſic Græci vocant, quotquot Romanæ Eccleſiæ obediunt) Principū potentiam in Aſia augeri, igitur malitioſis conſiliis, & vanis conatibus ipſorum eluſit cōſilia & frumento veneno infecto copiis ſubminiſtrato, vires ipſorum attriuit atque diminuit. A-
1187. nimos igitur reſumpſerunt Turcæ, Salodino duce, quē Sultanum vocabant, homine ſtrenuo fortiſſimoq; qui tam diu bellum cum Hieroſolymę regibus geſſit, donec eam prouinciam tandem in
1200. ſuam poteſtatē redegerit. Tunc nouos in Græcia motus excitauit Balduinus, vt priuatas quaſdā iniurias vindicaret, bello multis annis pertracto,
1285. Cōſtantinopolim Græcis eripuit, q̄ vſq; ad Paleologum

logũ primũ tenuit: iis diſcordiis durãtibus Turcæ ociũ nacti, imperiũ ſuum in Aſia confirmarunt & ſtabiliuerũt Græcis paucis quibuſdã vrbibus primariis relictis, quarũ vires ad reſiſtendũ hoſti pariter, qui Conſtãtinopolim tenebat, & ſimul Barbaris minime ſufficiebãt. Vbi deniq; tota Aſia atque Græcia Latini fuerũt expulſi, facilime Turcæ nemine prohibẽte, totius oriẽtis dominatũ ad ſeſe rapuerũt. Paleologus ea rerum confuſione, & ob ſchiſma religionis cauſa excitatum, perturbatus, primariis ſuis nõ fidebat, quos ꝑpter ſiniſtras quaſdã ſuſpiciones à ſe dimiſerat, eorũ vicẽ in bello exterorũ (quos maximis impenſis conduxerat) opera vtẽs. Tãdẽ maximas copias è fugitiuis Scythis, & plebeia multitudine collegit, eoſque nullis ordinibus diſpoſitos hoſtibus obiicere, & ad manus venire auſus eſt. Horũ imperitia rerum bellicarum non latuit Turcas, ideoque vbi in pugnam imperator deſcendit, Turcæ nunc fugiendo, nũc reſiſtendo hoſtibus tam diu ſeſe oppoſuerũt donec in ſtructas inſidias eos pertraxerunt, vbi maxima accepta clade Imperator ægre Conſtãtinopolim euaſit, omnemque de recuperando Aſiæ dominio ſpem amiſit, Saracenorum ingluuiem, atque auaritiam pecunia ſedauit, eorum (vt dicit Nicephorus) exemplo, qui vt luporum gratiam ineant, venas ſibi proprias incidunt, quo ſuo ſanguine ipſorum voracitati ſatisfaciant. Noua igitur tributa per ditiones ſuas imperauit, atque impoſuit, quibus ſubditorum animos protinus à ſe alienauit, & ad ſeditiones ac rebellionem concitauit.

Niceph. l. 6. 7. & 8.

Niceph. l. 5.

Niceph. l. 7.

Saladino mortuo ciuilib. diſcordiis laborarũt

Turcæ, & imperium ad varios dominos deuolu-
1193 tum, eius robur, atque potentia diuiſa atq; debi-
litata fuit, ſed non extãte hoſte externo qui ipſos
vrgeret arctius, facile vires ſuas recolligerunt, in
primis vero cum regni gubernacula ad Ottomã-
num delata fuiſſent. Ottomãnus, cuius memini,
vir fuit bello ſtrenuiſſimus, & ingenio ſagaci prę-
ditus, cui in primis curæ fuit, non modo diſcor-
dias inter Principes ſerere, & iam ortas conſerua-
re atque fouere: verum etiam ſub amicitiæ ſpe-
cie nunc huic, nunc illi belli ſocium ſeſe adiun-
gere, cunctorum donec vires paulatim attriuerit,
vt breui temporis ſpacio partem præcipuam eo-
rum potentiæ ad ſeſe pertraxerit. Tunc fraudium
relictis ambagibus, vi aperta bellum gerere, &
ſectę ſuę principatum aſſerere omni cura aggreſ-
ſus. Interim Andronicus imperator, regni cauſſa
à nepote, cui & ipſi Andronico nomen erat, bel-
lo laceſſitus, primus Turcas in ſui auxilium euo-
cauit, vt eorum ope nepoti & Genuenſibus qui
Phoceam tenebant, & Boſnenſibus reſiſtere va-
leret, vado poſtea & tranſitu cognito, & Europæ
delitiis perceptis Turcæ in Thraciam excurrere,
& pedem ibi figere cæperunt, tranſmiſſis in Aſi-
am ſpoliis opimis, & præda opulentiſſima, ſocios
1330. Niceph. l. 9. quoque ad fretum ſuperandum inuitarunt. Vbi
Andronicus nepos imperium adeptus eſt, Orca-
ni, qui Ottomanno ſucceſſit, bellum intulit, quo
Niceam, Metropolim Græcarum vrbium quæ
ſunt in Aſia, obſidione liberaret, collectaq; im-
menſa multitudine imperitorum hominum, iiſ-
que tumultuarie & ſine militari diſciplina diſpo-
ſitis, in bellum duxit, vix 2000. veteranorum mi-
litum

litum ſecum trahens. hoſtium conſiliis atq; conatibus intellectis, Orcanes cum 8000. militũ illis occurrit, eoſque non pugnando ſed velitando aggreſſus eſt, modo timorem ſimulauit, modo defeſſos exceſſiuo ſolis æſtu, & armorum pondere defatigatos, tanto impetu adortus eſt, vt exiguis copiis, quæ integræ & ſaluæ erant, eorum aciem ruperit atq; fregerit, tempore matutino ſæpius cum 300. ſaltẽ equitibus Græcorũ caſtra recognouit, ſtragem eorum maximam edidit, pleriſq; fuga euadere conantibus, quod vniuerſum Turcarum exercitum ſibi inſtare putarent. Nicea fame coacta hoſtibus ſeſe dedit, quã paulo poſt Nicomedia ſecuta eſt. Andronicus omnem ſpem imperii Aſiatici protinus amiſit, & quod ipſius theſauri pecunia exhauſti eſſent, conſtituit nullam amplius claſſem in ꝓcinctu habere atq; conſeruare, vt ſumptibus parceret. Vnde Turcæ ſibi iam vndiq; mare patere intelligentes, triremes ædificare, inſulas maximo Chriſtianorum detrimento percurrere atq; deuaſtare cœperũt, cuius rei culpa ſolis Græcis imputanda, quemadmodum ipſorummet ſcriptores cum tædio commemorant. Totius Aſiæ dominium Orcanes cũ acquiſiuiſſet, ſtatum illius confirmare atque ſtabilire decreuit, priuſquam in Europam moueret, quod negotium non parum promouit Cantacuzenus, qui filium Imperatoris Andronici, cuius tutor fuerat, imperio defraudarat, is Orcani amicitiam nuptiis filiæ ſuę quam ei deſponſauit, redemit, quo melius rebus ſuis conſuleret, eoſque in tutum ac tranquillum ſtatum collocaret: adeo Chriſtiana Religio apud Græcos in con-

Laonicus l.1.

temptum venerat, ſola ambitione omnia regnante.

1312. Orcani ſucceſſit Solimanus qui iam antea ab his qui Europam perluſtrarant, eiuſq; amœnitatem omniumque rerum abundantiam ampliſſime prædicarant, inſtigatus & allectus, tum quod tranſitus, quem illi ſolerter depinxerant, facilis eſſet, & periculo careret, in Thraciam excurrit, & in Cherſoneſo vt plurimum ſubſtitit: pactus cum Græcorum Imperatore fœdus mutuum, in ipſius auxilium, contra Bulgaros in bellum profectus eſt, à quibus Turcæ cæſi, atque fugati fuerunt, ſed cum illi, victoriæ proſpero ſucceſſu elati, ſine ordine in campo diſperſi vagarentur, Solimannus id præuidens, maxima & conſueta celeritate, collectis copiis, victores denuo aggreſſus eſt, & in fugam coniecit, victoriæ curſum proſequens Adrinopolim & Philippopolim eodem impetu cepit, quarum vrbium expugnatio firmiſſimum fundamentum rebus Turcicis præbuit eius imperii terminos in Europam vſque prolatandi, quod tamen morte preuentus exequi non potuit, ſed rem inceptam fratri Amurathi
1350. perficiendam reliquit: Is primus ex Aſia ſedem imperii Adrianopolim tranſtulit. In bello fulguris inſtar proceſſit, plus tamen beneuolentia atque comitate quam vi aperta effeciſſe viſus eſt. Namque bello victis Principibus non grauiores impoſuit pacis conditiones quam vt aulam ſuam ſequerentur, & copias ſuas cum reliquo exercitu coniungerent. Hæ conditiones victis ſatis æquæ atque benignæ videbantur, neque obſtinate ſeſe defendebant, imperiti artis & doli, quem Amu-

rathes

rathes machinabatur,qui Principes Græcos Græcorum viribus & militibus ſubiugare,& proſternere moliebatur. Aulam breui tempore Principum multitudine florentiſſimam & illuſtrem reddidit,vt omnibus formidabilis exiſteret.In Aſia crebri tumultus, frequentes ſeditiones fuerunt motæ,quas domuit. Europæis copiis in primis adiutus, cognita rebellione quam filius in Europa excitarat, maxima celeritate illuc rediit, vt rebelles opprimeret. Extrema hic Conſtantinopolitanorum Imperatorum vęcordia atque timiditas apparet, qui tam ſplendidis, rei bene gerendæ,occaſionibus nihil moti,Turcarum amicitiam ſectabantur, eamque caro precio comparabant, quin & proprios filios in aulam Turcicam in Imperatoris obſequium miſerunt.Amurathes 37.prælïis ipſe interfuit, in quibus ſemper victor euaſit,ei ſucceſſit in regno Baiazethes filius aliud 1377.
fulmen bellicum. Hic vbi Bulgaros, occiſo eorum Principe,domuit,alio efficaciſſimo remedio adcreſcendæ potentiæ,vſus eſt, coloniis copioſiſſimis ad limites imperii collocatis, prioribus & antiquis incolis è propriis ſedibus alio habitatum traductis,vndę tantam penes Græcos authoritatem ſibi conciliauit, vt ab ipſius nutu cuncti dependere viderentur,Regno priuare ipſos Conſtantinopolitanos Imperatores, & in eorum locum alios ſubſtituere non eſt veritus. Namque Andronicum collocauit in regnum, quod tributum ſoluere ipſi pollicitus eſſet, & contra hunc ipſum fouit Emanuelem, quod maius hic tributum ſpopondiſſet, inque bello ipſius auſpicia ſequi promiſiſſet. Imperauit igitur Andronico,

vt vna cum filio aulam Turcicam frequentaret. Bellis quibuſdam in Aſia confectis maritimas expeditiones cōtra Græcos ſuſcepit, eūque iuuabāt ſtrenue ipſi Græci Principes, qui in aula Turcica hærebant, quo & reliqui qui Baiazethis imperiū hactenus detrectarant ſub iugum mitterentur, ipſi quoque ſponte, non coacti, parere videbātur: Ab altera parte non ceſſabant Chriſtiani qui in Græcia ſuperſtites erant, Turcarum potentiam aſtu & clandeſtinis machinationibus infringere, cauſſam eorum qui ob ſchiſma à reliquis ſeceſſionem fecerant, nomine potius quam re iuuare, & Chriſtianorum Principum, quos ſibi fidei nomine obligatos credebant, auxiliū implorare. & eorum auſpiciis id tandem recuperare, quæ leuitate ac timiditate amiſerant, omni cura atque ſolertia ſtuduerunt: non latuerunt hæc artificia Baiazethem, qui ea in Conſtantinopolitanis primum caſtigare conſtituerat, niſi Tamerlanus bello i-
1397. *Laon. l. 4.* pſum præueniſſet, victumque in Aſiam deduxiſſet, quo vita functo Græcorū Principes ſine magno labore, & difficultate vicinorum auxiliis adiuti, omnem Turcarum poſteritatem Europa expellere potuiſſent, ſed Amurathes ſucceſſor, compoſitis fraternis diſſidiis, ruinam Conſtantinopolitani imperii aſſidue animo voluit, plurimas
1450. vrbes, propter admiſſum perfidiæ crimen, grauiſ-
1453. ſime puniuit, alias, culpam ſuppliciter deprecantes, immēſis tributis pacem redimere coegit. ſucceſſit in imperio Mahomethes, qui primos belli impetus contra Conſtantinopolitanos direxit, quos reliqui Græci, mutuis diſcordiis flagrantes, ope & ſubſidio turpiter deſtituerunt, & patriam

potius

potius deſerere, vel hoſtium furori exponere, quam tributum,licet grauiſſimum, ſoluere maluerunt, quin & victi iam, hoſtibus ſæuiendi cauſſam atque occaſionem præbuerunt, ob varias innouationes atq; tumultus, quos indies excitarunt, pertæſi tam ſtricta obedientia qua premebantur.

Conſtantinopoli aufugerat præcipua Nobilitas,quam poſtea hinc inde per Græciã diſperſam Mahomethes deleuit. In eius vicem vrbem ille maxima multitudine habitãtium è diuerſiſſimis gentibus collecta repleuit,vt impoſſibile videretur in tanta hominum & nationum diuerſitate mutuam & inanimẽ rebellionem excitari poſſe. Hac vrbe capta, non ideo tamen diſcordiis finis impoſitus eſt,Græcis præcipuis in Peloponneſo ſeu Morea congregatis, quos mutuis armis aliquandiu ſe inuicem conficere Mahemetes ſiuit, vbi deinde occaſio & tempus viſum ei eſt cõmodũ & oportunũ,illos aggreſſus,Græciam vniuerſam cum Lesbo crudeliter & perfide ſibi ſubiecit. Reuerſus Conſtantinopolim fabricãdis propugnaculis ad anguſtias Helleſpõti operam dedit,ne per illos hoſtili claſſi aditus pateret, iam enim tunc animo meditabatur arma,vel Venetis vel Hungaris inferre, quibus paulo poſt, deuaſtata Boſnia,cauſſam belli ampliſſimam ipſe primus dedit.

Hungariæ non minus quã Græciæ porta ſponte illi fuit aperta.Stephanus n. Walachiæ Waiwoda cum ſecunda vice à Sigiſmundo Vngariæ rege defeciſſet, primus auxilium Turcicum in Prouincias,Vngariæ ſubditas,aſciuit, ꝙ Baiaze- *1395. alii 1397.*

thes haud illubēs ei miſit, ne tam optata occaſio
Bonf. lib. 22. è manibus elaberetur, Sigiſmūdus tamen victoria tunc potitus eſt, capta Nicopoli minori. Stephanus vero Baiazethem vehementius in bellū
1396. hoc inſtigauit, præmii loco filiam promittens in matrimoniū collocandam. Anno ſequenti Bulgariæ, quæ Vngariæ parebat vaſtatio ſecuta eſt, qua motus & ipſe Sigiſmundus cum aliis Chriſtianis Principibus expeditionē contra Nicopolim Maiorē ſuſcepit, vbi ad pugnā fuit peruētum res infeliciter ceſſit, Gallorū inprimis culpa, qui ante tempus impetum in hoſtem fecerant, quem cum Turcæ viriliter ſuſtinuiſſent, langueſcente Gallorum feruore, illiſque perterritis, in fugam fuerunt coniecti, vnde & reliqui timidiores facti, ordines deſeruerunt, & hoſtib. egregiam victoriam reliquerunt. Ab armis tunc ad aliquot
Bonf. l. 23. annos ab vtraq; parte ceſſatum fuit, donec Sigiſmundus Romanorum Imperator, & Bohemiæ Rex electus fuerit, nouiſque ac pene innumeris
1415. occupationibus alibi impeditus, ſegnius Vngariæ res curare cœpit, quod perſpiciens Hermoianus Boſniæ Princeps, homo inquietus, & rerum nouarum cupidus à Sigiſmundo defecit,
1416. auxilioque Turcico in Boſniam euocato Hungaros ſingulari ſtratagemate fudit. In Walachia quoq; nouis excitatis tumultibus, exercitus Sigiſmundi Turcarum auxilio victus & cæſus fuit, ſed non inulte tot damna Imperator ab hoſtibus accepit, cum quibus vigeſies proſpere manus conſeruit, & auſpiciis Pipi Florentini belli Ducis Primarii, toties victoriam deportauit.

tuit. Sigiſmundo ſucceſſit Albertus Auſtriacus, 1437.
cui ſeditiones Bohemorum plurimum negocii atque moleſtiæ creauerunt. Eam occaſionem Turca minime negligens, Seruiam inuaſit, Sinderouiam priuſquam Albertus obſeſſis veniret auxilio expugnauit: huius exercitus cum ob nimium æſtus feruorem debilitatus, & variis morbis vexatus eſſet, pars eius maxima miſere periit, præcipui Duces diſſentientes inuicem & ipſe Albertus grauiter ægrotans, copias re infecta, reduxit, paulo poſt mortem Imperator obiit, grauida relicta coniuge, quæ eodem tẽpore, quo in Vngariæ regem Vladislaus fuit electus, filium enixa eſt Ladislaum, qui ab iis 1439.
qui Vladislai electionẽ minime probabant, Rex 1440.
fuit coronatus, vnde ciuiles diſcordiæ exortæ, quæ per integros viginti octo annos Vngariæ Regnum varie & grauiſſime afflixerunt. Vngarię rebus huncin modum cõparatis Amurathes totã ſibi Seruiam ſubiecit, & Albam vſq; Gręcam cum exercitu excurrit, per ſeptem menſes iis in locis commoratus ad 25. millia hominum amiſit, alacrior atque audacior factus Hungarorum ſeditionibus, non ſolum Temeſuariam, ſed ad Drauum vſque & Sauum fluuios, omnia deuaſtando, progreſſus eſt, adeo Vngarorum animi mutuis odiis exacerbati erant, vt maluerint Turcarum armis ſupprimi, quam mutuas & priuatas iniurias patriæ condonare. Exſtitit tandem fortiſſimus Vngariæ defenſor Coruinus ille qui è Tranſyluanis ac Walachis milite cõſcripto biennii ſpatio octies cũ Turcis ꝓſpere

Bonf. lib. 24.

conflixit, pugnaſque commiſit acerrimas, inter quas illa fuit celeberrima, qua quindecim ſolummodo militum millib. ſtipatus cum 80000. hoſtium iuſta acie dimicare auſus eſt, eorumq; partem prę ſtantiſſimam proſtrauit. Tandem vbi regni quietem & pacem Vladislaus cõfirmauit, inſtructiſſimum exercitum, licet ſero anni tempore in hoſtem duxit, & ad montem vſque Hemũ progreſſus, tranſitus ei à Turcis fuit obſtructus accedente locorum difficultate & glacie atque frigore: coactus igitur præda onuſtum exercitum reducere, cuius agmen nouiſſimum à Turcis nonnunquam infeſtatum fuit. Haud minores in annum ſequentem fecit belli apparatus ſed eius conatus fraude Amurathis, qui in Aſiam neceſſario proficiſci cogebatur, interrupti & impediti fuerunt, nam Seruiæ Deſpotæ ſeu Principi, Coruini corrumpendi negocium dedit, promiſſa regni & filiorum reſtitutione, ſi pacis author exiſteret, quæ ſancita quidem, ſed diu rata non fuit habita. Subito enim vbi de Amurathis in Aſiam tranſitu rumor increbuit, & reditum ei à claſſe Italica impeditum certo affirmatum fuit, Vladislaus cum exercitu (qui durante pacis tractatione diminutus & ad 25000. hominum redactus fuerat) inſtante hyeme ad Hemum vſque Thraciæ montem proceſſit, ibique de Amurathis reditu in Europam certior fuit factus, cui cedere inhoneſtum & parum commodum exiſtimabat, in aciem ideoque deſcendere maluit, coactus frigore & rerum ad victum neceſſariarum inopia,

Bonfin. l. 26.

1443.

ſed

ſed loci vbi pugna committebatur incommo- 1444.
ditate factum, vt rex ſuis ſuccurrere cupiens in acie cum multis aliis occubuerit: Græci tamen aliter hæc referunt, ambo nimirum Turcarum cornua, ab Hungaris in fugam coniecta atque profligata fuiſſe, cumque hi fugientibus inſtarent vehementius, & iuſto longius hoſtes proſequerentur, Rex cum caterua ſuorum ſolus derelictus, & Amurathi, qui ſtipatus erat ſuorum præſtantiſſimis, obiectus, moræ impatiens, donec reliqui ex perſecutione redirent, in Amurathem, qui in commodo loco ſubſtituerat, impetum feciſſe, vbi morte ſua ſplendiſſima victoria Hungariam ſpoliauit. Ferunt Amurathem perculſum timore inſtantis prælii aufugere voluiſſe, niſi à ſuis vi quadam retentus fuiſſet: & votum ſolenni imperio ſeſe abdicare, & vitam ſolitariam agere vouiſſe plus victum, quam victorem ſeſe ob cruentum hoc prælium agnoſcens. Tertia denique die caſtra Vngarorum aggredi auſus eſt, veritus ne quædam ibi laterent inſidiæ: & tantus ipſius timor extitit, vt quadriennio proximo Vngariam intactam reliquerit. Quod ſi Coruinus, intellecta morte regis, caſtra repetiiſſet, incertam ſine dubio, & ancipitem victoriam Turcis reddidiſſet, ſed ille regnum repetere maluit, vt præcaueret tumultus, qui exoriri poterant: ſic Amurathes, propter inſignem ſtragem ſuorum, cruenta ſane victoria potitus ſuperior quidem hoſtibus ſuis extitiſſe, ſed victor euaſiſſe dici reuera non poteſt. Coruinus Ladislai tutor & regni gubernator conſtitutus, vt prio-

1448. rem cladem vlciſceretur 22000. militum collegit, pactoque cum Deſpota & Schanderbego, vt ſecum vires coniungerent, ille non modo promiſſis non ſtetit, ſed Albanos quoque ſeu Epirotas perfide impediuit, quo minus officio fungerentur, omnia conſilia atque conatus Chriſtianorum Turcis aperuit, qui cognitis, quibus Coruinus vrgeretur neceſſitatibus, vt Albanorum aduentum præuerterent, crebris excurſionibus & inuaſionibus ad pugnam condeſcendere ipſum coegerunt, antequam auxiliares copiæ aduenirent, per triduum durauit prælium, ſolis noctibus certamen interrumpentibus, tertia denique nocte Coruinus Hungaros in proximas ſyluas ſe recipere & fuga ſaluti conſulere iuſſit, quod de victoria plane deſperaret, ſiquidem ſemper recentes milites Turca, tot præliis defatigatis & fractis Chriſtianis, opponeret, & Hungari vix læſos & vulneratos curare poſſent: perierunt octo millia Hungarorum, occiſis 34. millibus Turcarum. Iterum igitur ſuperior Chriſtianis Amurathes, non autē victor exſtitit. Mahomethes, poſt Cōſtantinopolim occupatam, nō fuit exceptus benignius, nec tractatus mitius, Belgradum diu obſederat, arctiſſime oppugnarat, foſſas materia impleuerat, oppugnationes 24. horis ſine intermiſſione continuarat, muro ipſo ſuperato, plu-

Bonif. lib. 28. rimiſque è Turcarum exercitu vrbem iam ingreſſis, Coruinus è propugnaculo erumpens

1456. tanta vehementia, tantoque furore occurrit, vt pleriſque fere obtruncatis, reliquos in propria vſque tentoria reiecerit, occiſis 20. millibus

bus hominum, impedimentis ablatis. Tam ſtrenuo tamque egregio belli facinore edito, Coruinus morbo correptus vitam cum morte commutauit, decies feliciter explicatis ſignis ſtatarias commiſit pugnari, quatuordecim tumultuarias, bis ſaltem propter militum paucitatem hoſte euaſit inferior, qui tamen ſe viciſſe gloriari nequibat. Hoc igitur defuncto & breui poſt Ladislao mortuo, in regno ſucceſſit Mathias, qui vbi Boſniæ principem, à Mahomete in aulam vocatum, & nefarie, contra datam fidem, quo eius ditione potiretur, excoriatum fuiſſe comperit, potentiſſimo exercitu eam prouinciam inuaſit, partem eius recuperauit: Iaizzam locum fortiſſimum recepit, quem etſi Mahometes denuo arctiſſima obſidione cinxiſſet, eam tamen ſola fama de Mathiæ aduentu percepta, ſoluit, & trepide inde in tutū ſe recepit.

1458. *1463.* *Bonif. lib. 30.*

Anno ſequente Mathias ſubſidium pecuniariū ex Italia accepit, partem Raſciæ occupauit, & maiores ꝓgreſſus facturus videbatur, niſi Principum Chriſtianorū diſcordię interueniſſent, quę plerunq; Turcis conſuetam vincēdi portam aperire ſolent, primū in Tranſyluania & Walachia tumultuatum fuit, inde propter religionis certamina in Bohemia motus fuerunt excitati, quos excepit bellum Polonicum ob regis Bohemici electionem exortum, & tandem bellum illud in Auſtria geſtum, quod ad vltimum vſque vitæ terminum ipſum diſtinuit, in illud tanta vehementia Vngari incubuerūt, vt Turcis non aliter quam defenſiue reſtiterint: ſubſidiū pecuniariū,

lib. 31. *lib. 32.* *1471.* *1473.* *1476.* *lib. 34.*

quod ex Italia ſubminiſtrari ad bellũ Turcicum conſueuerat, Matthiæ fuit denegatũ, ne Vngaris belli neruus cõtra Auſtriacos ſuppeditaretur. Vngari irritati præſidia quæ Dalmatiæ limites defendebant euocarũt, vnde Turci liberũ aditũ nacti in forum Iulii prædabundi excurrerunt, ſæpius iteratis impreſſionibus, prædas fecerunt ampliſſimas: Veneti bellis Italicis preſſi, nulla ratio-
1478. ne cum Vngaris rem componere voluerunt, ſed
lib. 35. pacem cum Turca, quam toties ante reſpuerant
lib. 31. requiſiti, tunc vltro maximo ſuo incommodo &
1466. diſpendio inierunt. Mahometes interim non ne-
lib. 32. gligebat occaſiones tam exoptatas, cum videret Vngaros, (tot cladibus Turcis, terra marique in Europa atque Aſia oppreſſis) terminos imperii
1468. non ſtuduiſſe prolatare, ſed alibi tempus triuiſſe, cõcluſit, in ipſam Vngariam prorumpere, & aditum ſibi in eam parare: maxima celeritate propugnaculum Sabaz ad Sauum fluuium ædificauit. Hoc quanto cum detrimento & præiudicio Hungariæ fiat, vbi Mattias cognouit, ſine mora
1469. cum Bohemis atque Polonis pacem ſanxit, collectiſque copiis non modo Sabaz expugnauit, ſed
1475. totam Bulgariam domuit, vnica Sinderouia excepta, quam arctiſſima obſidione cinctam dereliquit, maiori cum exercitu reuerti, & glaciei adminiculo eam ſuperare cogitans. Sed fama de pulchritudine ac præſtanti forma ſponſæ Beatricis,
lib. 34. quæ ex Italia ei adducebatur, ſparſa, adeo eum perculſit, eiuſque animum, inuictum alias, emolliuit, vt bellicis apparatibus ſepoſitis, ad nuptiales pompas omnes ſuas cogitationes & curas applicarit, ad quas omnes Regni Proceres atque nobiles

biles conuocarat,ſed nihilo ſegnius res ſuas curabat Turca,nec fruſtra elabi tempus paſſus eſt, in Dalmatiam primum irrupit,eamque vacuam nobilitate deuaſtauit, inde ſubito conuerſo curſu, Sinderauiam petiit, & glaciei ope propugnacula quibus illa vallata vndique premebantur,deſtruxit,vrbem graui obſidione liberauit,inde in Trãſyluaniam atque Walachiam delatus,ferro flammaque omnia populatus, maxima collecta præda ad 40000. animarum abduxit, quod grauiſſime Vngaros afflixit, qui non amplius offendendo bellum gerere deliberabant. Interim dum 1474. Bonf.l.35. Mattias Rex in pacis tractatione cum Bohemis ineunda, magnificis conuiuiis, & ludis campeſtribus in ſponſæ deductione habitis, tempus fruſtra tereret, Turca motus ſiccitate atque ariditate temporis, Sauum atque Drauum ſuperat, & in Styriam vſque crudeliſſimas incurſiones tentat, ſed temeritatis tantæ haud indignas ab Hungaris luit pœnas: vniuerſa quoque Dalmatia recuperari potuiſſet, ſi eodem ſtudio atque diligentia in Turcicum, vt in Auſtriacum bellum incubuiſſent. In Tranſyluaniam cum 60000. militum Turcæ deſcenderunt, lib.36. 1480. quorum pars maior induſtria atque fortitudine 1481. Stephani Battorii Waiwodæ periit. Bonf.l.40 Mahomete extincto,omnes Vngarici regni pro- .148. uincias Mattias recuperare potuiſſet (ipſo Baiazethe teſte) quod fratres Turcæ de imperii ſucceſſione inter ſe litigarent, & præcipui Macedoniæ Nobiles ab iis ſeceſſionem feciſſent,ſed ad alia cogitationes & conſilia ſua ille direxit, rebuſque aliis intentus Walachiã Baiazethi in præ-

dam reliquit,alio conuerſis armis & milite qui ad
1466. defenſionē huius Prouinciæ conſcriptus fuerat:
Bonf.l.41. ſæpius de paçe ipſum Mahometes requiſiuit, quā
1490. cum minus ſecuram & tutam fore iudicabat, veritus ne ſub pacis tractatione maiores inſidiæ ſtruerentur, & bellum acrius conflaretur, eam inire recuſauit,reſpōdens Vngariç Regi non eſſe licitum,vel pacē,vel inducias cum Turcis paciſci, ſe rebus ſuis ad limites regni proſpecturum, prout eos animatos vel inſtructos nouerit.

Neque in poſterum Legatos in ſuum conſpectum venire paſſus eſt. Mattia vita functo, modus procedendi contra Turcas totus fuit immutatus, pax precibus fuit exorata, quam toties ille reſpuerat, tantum efficere queunt diſcordiæ atque diffidia. Namque Vladiſlao (poſthabitis
Bonf.l.42 competitoribus Maximiliano Auſtriaco, Alberto
1491. fratre Vladiſlai,& Coruino naturali Mattiæ filio,
1492. quorum quilibet plurimos in regno habebat aſſeclas) in regem electo, miſeræ illæ prouinciæ grauiſſime fuerunt afflictæ, Turca eas biennio integro impune deuaſtauit, nec Croatiæ pepercit, Ladiſlaus pacem à Baiazethe petiit, & aliquandiu eius Legati ſine reſponſo retenti fuerunt, tandem pacem ſeſe initurum negauit, niſi liber ei in Croatiam, & Walachiam tranſitus concedatur. quo intellecto pacem cum vicinis Ladiſlaus ſtabiliuit & conſcripto 60000. mi-
1493. litum exercitu in Bulgariam hoſti obuiam profectus,qui ad obſidendam Albam Græcam tendebat,ſed de regis aduentu certior factus, mutato conſilio Conſtantinopolim repetiit, relictis 30000. equitum ad limites regionis,& miſſis legatis,

gatis,qui cum rege de induciis agerent,quo & tẽpore,& occaſionibus rei gerendę eum fruſtraret, ea tractatione durante Walachiam & Albaniam, tum etiam Tranſyluaniam deuaſtando,maximis tamen damnis à Siculis acceptis,percurrit,poſtea euocatus à Croatis quibuſdã proceribus, Carniã atque Carinthiam inuaſit,& paſſim tanta crudelitate in incolas ſæuiit,vt relictis patriis ſedibus in regiones quæ ad Sauum,& Drauum ſitæ ſunt,habitatũ migrare deliberarint, inde Sauo ſuperato Petrouiam vſque progreſſi ſunt Turcæ,adſciti,vt credebatur, ab Vngaris quibuſdam proceribus, quibus cum rege non adeo recte conueniebat, verum Vladislaus anno ſequente par pari retulit. Namque Bulgariam ad 100. fere milliaria deuaſtauit, prædamque tulit opimam, qua cum exercitus onuſtus eſſet,vlterius progredi periculoſum ratus,pedem retulit,cum Conſtantinopolim vſque facilime penetrare quiuiſſet, vbi iam tumultus atque ſeditiones gliſcebant, propter imperatoris abſentiam,qui in Aſia maximas aliquot clades à Perſis acceperat, rectius igitur vt rebus ſuis conſuleret pacem ab Vladislao petiit, & tandem obtinuit, ortis ſeditionibus nonnullis in Vngariam quæ regem aliquandiu occupatum tenuerunt. Vbi Selimus regnum auſpicatus eſt, Vngarorum vires, inertia & diſcordiis attenuatas, nec tanta ſucceſſuum proſperitate eos in bello, vt quondam procedere comperit. Initio regni Sabaz & Tonninum aggreſſus eſt, totam Croatiam ſibi ſubiicere parans, cum vero Vladiſlaus maximos belli apparatus inſtrueret, pacem Selimus propter clades

1494. Bonfin. l. 44.

Bonf. l. 45.

Sambucus.

1514.

Turcis in Aſia illatas,petiit,eâque obtinuit,quod plebs Vngarica diuturna pace corrupta, contra nobiles arma corripuiſſet,vitio illis vertens,quod poſthabito bono publico vniuerſorum ſui commodi cauſſa bella fouerent: quod manifeſtum erat indicium proximæ ruinæ,quod hoſti quaſi liberum relinquerēt,pacem petere, & quoties vellet obtinere. Poſt Vladislaum regno potitus eſt
1516. Ludouicus decem annorum puer,cuius tutela,& regni gubernatio parum fideliter à tutoribus adminiſtrata fuit,vnde rex negligenter educatus,& inteſtinis diſſidiis regnum laborauit, ſecutus eſt Maieſtatis regiæ contemptus,nonnulli de corona occupanda clandeſtina inire conſilia auſi fuerūt, & militiæ ſtudium protinus fuit neglectum,pace iis regionibus à Selimo conceſſa, ſiquidē in Aſia, quod ageret,abunde haberet.Sed ad regnum vbi peruenit Solimannus, qui gloriæ rerum, à patre in Aſia geſtarū,inuidebat,haud minus lætos belli
1521. ſucceſſus in Europa ſibi pollicitus, Belgradum initio occupare, Vngaroſque otio ſopitos expergefacere,atque excitare conſtituit. Dum illi atque alii Principes Chriſtiani conſiliis habendis,& celebrandis comitiis atque dietis operam dant, Solimannus cum 200000. hominum in Croatiam atque Tranſyluaniam irrumpit & alteris totidem propugnaculum totius Vngariæ expugnat. Inde ruinam tanti regni præmeditans,& neceſſarios ad bellum adparatus faciens,Vngarica nobilitate diſcordiis atque rebellionibus attrita,tandem verſus Albam Græcam,cum 300. millibus militum mouit,eamque 300. machinis oppugnauit. Lu-
1526. douicus etſi exigua apud ſuos authoritate valeret

ad con-

ad conſueta tamen remedia tantorum malorum, & ad externa & peregrina auxilia recurrit. In comitiis regni, ſuis proceribus & militibus locum aſſignauit, quo conuenire deberent ad reſiſtendum hoſtibus, ne Sauum tranſirent, donec reliqua auxilia aduentarent. Ipſe vt tempore conſtituto Toluam attigit, neque Tranſyluaniæ, neque Croatiæ, neque Bohemiæ copias auxiliarias reperit. Et qui comparuerant Nobiles vlterius progredi contra hoſtem recuſant, rege reliquos operiunte, ſua adducentes & allegantes priuilegia, quod non niſi regem comitandi cauſſa in bellum proficiſci tenerentur. Interim certo affirmatur Sauum Solimannum ſuperaſſe, quo intellecto Ludouicus hoſti ad Drauum cum 25000. militum, quos ſecum habebat, occurrere ſtatuit. Vbi ad oppidum Mohaz peruenit, nuntiatur ei Solimannum Drauum quoque ſuperaſſe, & duobus tantum milliaribus ipſius caſtra inde diſtare. Rex attonitus nec retrocedere ſine manifeſto periculo, neque ad manus venire ſine graui temeritatis nota ſibi licere videns: Tandem neſcio quo ſuo facto eorum aſſenſit ſententiæ qui prælium committendum ſuaſerunt, quod totum exercitum promptiſſimum & alacrem ad prælium cerneret, & in hoſtium exercitu vltra 70000. militum non reperiri compertum haberet: Reliqua vero multitudo ad certamen inutilis eſſet. Vngari primum in aciem progreſſi ſunt, ſed Turcæ ante tertiam horam pomeridianam caſtris non ſunt egreſſi, qua mora Vngari pertæſi, & impatientes redditi, primam hoſtium turmam, quæ comparuit citra neceſſitatem adorti ſunt, eaque ſubito in

fugam coniecta, & victoriam & triumphum clamarunt, fugientes diutiſſime inſequendo: ad primum huius pugnæ ſucceſſum Rex quoque cum ſuo comitatu in hoſtem mouit, ad anguſtũ quendam vallis aditum vndiquaque paludibus tinctũ pertractus, maxima tempeſtate machinarum bellicarum, & recentibus hoſtium copiis fuit exceptus, metum atque pauorem auxere ſtrepitus bõbardarum & fumus crebris machinarum ictibus excitatus, vnde Vngaris plus damni, quam à globulis ignitis fuit illatum, eorum acies confuſa, & ad fugam inclinãs retrocedere nequibat propter ſociorum qui ſequebantur multitudinem. Coacti igitur ad latus ſe conuertere, & in paludes proximas ſe præcipitare, vbi miſere perierunt, vel ab hoſte interempti fuerũt, Rege ipſo in fuga extincto, nec vltra horam vnam & mediam clades illa durauit. Solimannus longius hoſtem inſequi noluit veritus ne in inſidias incideret, vnde nonnulli noctis beneficio periculum euaſerunt.

Hoſtis tam inſigni victoria potitus, hinc inde citra vllum impedimentum excurrendi & prædandi liberam commoditatem nactus ad vtramque Danubii ripam, & regionẽ contiguam ſæuiit vt 200000. hominum in Vngaria ea vice deſiderata fuiſſe nonnulli affirment. Nec curæ ipſi fuit propugnacula, & loca munita in ſuam poteſtatem redigere: Sed reuocatus in Aſiã, propter tumultus quoſdam recens ibi natos Vngariam peſſime conſtitutam dereliquit. Ioannes Zapolita Tranſyluaniæ Waiwoda apud pleroſque ſuſpicionem incurrit ſtudio ipſius copias ante prelium domi retentas fuiſſe. Nam ſubito vbi regis mortẽ inau-

inaudiuit,cum exercitu comparuit, & in regem à quibuſdam fuit electus. Eum tamen Ferdinãdus Auſtriacus,qui à potiori parte Nobilitatis, & ob grauiores rationes Rex fuerat creatus, vi cedere coegit,vnde Ioannes implorato Turcarum auxilio patriam Solimanno nefarie prodidit. 1526. 1527.

Vbi lacerum ac pene conuulſum Vngariæ regnum Ferdinandus adeptus eſt, etſi alibi ſatis haberet,quod ageret,ob motas in Bohemia & Germania religionis cauſſa diſcordias,Carolo V.aliis bellis impedito, non deſtitit tamen omnibus ſuis viribus cõtra tam potentem hoſtem illud defendere.Bellum Vngaricum Solimannus diligentius fouebat,quod Iohannes,ſi regno Vngarico poti-retur,tributum illi ſoluere annuum pollicitus eſſet,qui nec propriis viribus & copiis ad expugnationes locorum , & reliqua belli munia iuuanda præſto eſſe detrectabat.Plurimi præ timore vltro deditionem fecerunt, alii cõmiſſa ſibi propugnacula vacua defenſoribus deſeruerunt: ſubito Solimannus nemine id verente Viennam vſque cũ 300. millibus militum excurrit,in qua tamen expeditione florem militiæ ſuæ præcipuam amiſit, 1529. elapſis viginti duobus diebus,iterum fugientis inſtar diſceſſit,cum præſidium Germanorum aduẽtare intellexiſſet. Nec minus turpiter anno ſequenti ex Vngaria cuius limites cum 500000. hominum inſederat, aufugit, vbi primum Caroli V.Imperatoris diſceſſum Auguſta intellexit, & tantum maturauit abitum, vt ne aduentum quidem 150000. militum, quos verſus Aurelianum ſeu Linzium deprædatum emiſerat, expectarit, maiora quoque damna eius exercitui illata

fuiſſent, niſi expreſſo mandato copiis iis Chriſtianorum, quæ circa Viēnam in excubiis erant, iniunctum fuiſſet, ne ante Imperatoris aduētum quicquam tentarent.

Ioannes Rex homagio adſtrictus domui Ottomannicæ Budam defendendam à Solimanno acceperat, additis tamen cuſtodibus, ſine quorū conſenſu nihil quicquam tentare audebat, inde ſentiens fraudem, qua Turca citra ſuorum periculum Vngariam acquirere machinabatur, cum Ferdinando pacem iniit, ea cōditione, vt Regno quam diu viueret frueretur, poſt eius obitū Ferdinando illud cederet, cōceſſa tum filio, ſi quem ſuperſtitem relicturus eſſet, Tranſyluania, & re-
1538. gione vltra Tibiſcum ſita. Moriens Ioannes filio
1540. recens nato, cui Ioannis quoq; nomen inditum erat, tutores reliquit matrem Iſabellam, & fratrē Georgium, qui moti ſingulari quadam ambitione ne adminiſtratione tanti regni priuarentur, pactis conuentis ſatisfacere recuſarunt, & quo commodius Ferdinando reſiſterent, Turcarum implorarūt auxilium, ii primo ſtatim impetu, Inſulam prope Budam ceperunt, haud ſincere noſtro exercitu eam defendente, qui paulo poſt à Solimanno qui maximas adduxerat copias ſtragem atque cladem immēſam accepit, amiſſis impedimentis omnibus, & Peſto oppido hoſti in prędam derelicto. Solimānus puerum illum Io-
1541. annem ad ſe duci, eiuſque matrem in deſtinatam
Hortenſius in bello Trāſil. Tranſyluaniæ & Regionis vltra Teiſſam, ſeu Tibiſcum ſitæ adminiſtrationem proficiſci iuſſit: Budæ vero Turcicum Præſidium impoſuit. Ferdinādus per legatos de pace cum ipſo agere nitebatur

batur, ſed ille ſucceſſu tam proſpero elatus conditiones haſce propoſuit, vt Vngaria excedat, & Auſtriæ nomine tributum ſoluat, ſin minus pacem ſe nunquam initurũ. Nec multum poſt cum alibi Ferdinandũ occupatũ ſciret cum 220000. militum reuerſus Strigonium obſedit, & poſt multas oppugnationes deditione, non citra proditionis ſuſpicionem, eam cepit, inde verſus Albam regalem conuerſus non tam vi, quam ope denſæ nebulæ eam adeptus eſt. Vbi tandem Ferdinandum cum 40000. Poſſoniam veniſſe, & recta contra illum tendere intellexit, cuius aduentum cum expectare nollet, dimiſſis copiis Conſtantinopolim repetiit, Ferdinãdus vlterius cum exercitu profecturus à Bohemis fuit impeditus, qui tranſire Danubium negabant, inclementem cœli temperiem cauſantes, potior tamen cauſſa fuit, quod voti compotes facti fuiſſent, hoſte impedito, ne vltra Danubiũ exercitum promoueret. Pax tandem inter Ferdinandum & Solimannum concluſa, à Georgio Ioannis Regis fratre, homine inquieto, turbata fuit. Ille enim abſolutum Tranſyluaniæ dominium ſibi poſcens, Iſabellam indigne tractabat, quæ cum Turcarum auxilium implorasset, ille ad Ferdinãdum recurrit qui 8000. militum, duce Caſtaldo, in præſidiũ ei miſit, ſed vidua artibus potius quam vi placata, regionis iſtius dominium retinuit, ad quam recuperandam Turca exercitũ miſit copioſiſſimũ & Cippam atq; Temeſuariam occupauit, vtraq; tamen paulo poſt à 70000. Tranſyluanis ei fuit erepta. Moti fuerunt anno ſequenti noui in Germania tumultus, ob quos perexigua in Hungariã

Margin notes: 1543. (beside "multas oppugnationes"); 1551. (beside "rit qui 8000."); 1552. (beside "erepta.")

miſſa fuerunt præſidia, & eadem à ducibus malè fuerunt conducta. Aldano qui Lippam defendebat, male ceſſit Segedmi occupatio, quam cum vrgeret obſtinatius, eius milites qui deprædationi inhiabant, maxima clade à Turcis fuerunt affecti, cumq; Lippam arctius & diligentius quam Temeſuariam tueretur, hæc illi primum erepta fuit, illam ſponte, nondum hoſte conſpecto turpiter deſeruit. Non multum poſt, Solmias propugnaculum in monte eminenti ſitum, Turcarum ceſſit poteſtati. locus hic commodus & opportunus ad Lippā recuperandā fuiſſet, quod exiguo interuallo ad ictū bombardæ inde diſtet: ſecuta eſt clades 6000. militū qui ſub Deufelio & Palauicino militantes, cæſi fugatiq; fuerunt, ꝙ parte excercitus hoſtilis fugata, nimis attenti ad prædā fuiſſent: cum itaq; nullibi quiſquam compareret, qui partes Ferdinādi defenderet, & hoſti ſe opponeret, Turcæ Solnock, vnde præſidiarii aufugerant, occuparunt, & Agriā tentarunt fruſtra, inde depulſi ditionē omnem ferro flāmaq; deuaſtarunt. Tot cladibus acceptis Tranſyluani de Ferdinādi patrocinio atq; defenſione à vi hoſtili deſperarunt, Turca quoſdam qui contrariæ factioni erant addicti, fouebat. Idem faciebat Rex Polonię, Solimannus preces Iſabellæ libenter admittebat, quæ ſe deceptam querebatur, quod promiſſa non fuiſſent ſeruata, ſubditi tot malis, quæ tam ab amico quā hoſtili exercitu ꝑpeſſi fuerant, maxime fuerūt irritati. Itaq; vt primus Coſtaldus ex prouincia diſceſſit, infans Io-
1553. annes in eā fuit reſtitutus, Turcarū in primis auxilio, à quorū deuotione, cum tota ea ditio, vna cum

cum Moldauia & Walachia depēderet, maiores progreſſus contra Vngariā ſuſcipere ſtatuerunt, quorū nonnulli lætos habuerunt exitus, ſiquidē Sigetum atq; Iulam Regni totius claues præcipuas, occuparunt: illam vi cum maxima ſuorum ſtrage, hāc per proditionem vt ſuſpicamur, quod Dux pręcipuus qui illā defendebat, Battoriis, qui à Ioannis partibus ſtabāt cognatione iunctus eſſet. Ex hac Battoreorum familia plurimi Duces præſtātiſſimi belloq; ſtrenuiſſimi, & magnanimi heroes exſtiterunt, primā gentis ſuæ originem è regia familia trahentes, in regni diſſenſionib. plerumq; iis aſtiterunt, qui nobiliū defenderūt partes in hoc bello Auſtriacorū auſpicia ſecuti ſunt. Sed neſcio qua ratione ſceleratorum quorundā opera poſt Ferdinandi mortē ab eodem alieniores fuerunt facti, culpa imputatur gubernatori qui Zatmariæ præfuit ꝙ ob rebellionē Tranſyluania exulans, huius loci cura ipſi à Ferdinando cōmiſſa fuiſſet, id Tranſyluani in ſui contēptum factum interpretabantur: ipſe vero Zathmariæ præfectus quaſdam propter iuriſdictionē Somlii, quæ ad Stephanum Battorium ſpectabat, rixas excitauit: ius quoque Battarei ſuper Zathmariam prætendebant, vnde primum differentia nata, qua aucta poſtea cū Ioanne defuncto, Stephanus in Tranſyluaniæ principatum ſucceſſit, & breui poſt Poloniæ regnum adeptus eſt: Nec ſub eius fratre Chriſtophoro extincta, ad tertiū tamen hæredem Chriſtophori ſcilicet filium Sigiſmūdum non tranſiit, quin præteritarum iniuriarum obliuione ſancita, odium illud in arctiſſimam amicitiam & neceſſitudinem fuit

1566. Sambucus. *1564.*

conuerſum. Sigiſmundo nõ amplius Waiwoda vel gubernatore,ſed vero Domino Trãſyluaniæ, Moldauiæ,& Walachiæ, tum etiã Principe imperii exiſtente, ſub cuius imperio hæ prouinciæ ad debitam obedientiam redactæ, vnde prius in hoc regnum Turcis patebat aditus, Vngaria firma ſpe fruitur, tandem aliquando iugum Turcicum protinus excutiendi, accedẽte ad ipſius virtutes fauſto nominis omine,ſiquidem ſub priori Sigiſmundo primum Tyrannidem experta Turcicam, à qua huius alterius ope breui totã ſe, reſtituta priſtina libertate, liberam iri confidit. Ad hanc hiſtoriæ Turcicæ Epitomen collectam ex quam plurimis authoribus, addi potuiſſent, quę in bello,quod adhuc viget,contigerunt: ea enim compendii inſtar ſunt,pleraſq; actionum Turcicarum hactenus vſitatarum, ſi perfidiam in pace temere rumpenda, & iuris gentium violationem in ſacroſancta Legatorũ perſona pꝑetrata, tum, etiam locorum expugnationes & pugnæ cõmittendæ rationẽ ſpectes, ſed cum de plurimis ſucceſſibus nondum vere iudicare liceat ad aliã hiſtoriam particularem ea reſeruabimus, ſufficiet nobis res geſtas vbi opus erit, breuiter indicare quam de iis iudicium ferre. Ex hac narratione facile videre eſt, Turcas non caſu quodã,vel fortunæ ductu ad tantam potentiã perueniſſe, ſed artibus atq; potentia, inuictis quoque viribus ea potitos eſſe: cum autem ob breuitatẽ, qua in recenſenda hiſtoria vſi ſumus, peculiares quidam modi, & procedendi rationes à Turcis obſeruatę, iudicari nequiuerunt, de iis ſingularia capita inſtituemus, & de aſtutia & artibus Ottomannicis

nicis, de eorundem fraudibus, tum etiam de viribus, quæ in obedientia, theſauris, & militia conſiſtunt, ſubiiciemus.

DE FALLACIIS ET ARTIBVS Ottomannicis.

NEMO vnquam ſublimem atque eminentem quãdam dignitatem ſolis viribus, nulla adhibita fraude, adeptus eſt, plurimi ſola fraude ac violentia ad eas peruenerunt, vt annotat ille, qui *lib. 2. c. 13.* Secretarium ſcripſit. Romani ſub prętextu ſocietatis & amicitiæ cum vicinis pactæ, potentiam ſuam auxerunt, adiuti ſociorum auxiliis, quibus poſthabitis ſibi ſolis parta bello attribuebant, ſocios poſtea ipſos cum fraude cognita, rebellionẽ molirentur, aggreſſi, eos domuerũt. Xenophon verum Principem ſub Cyri perſona deſcribens, dicit, illum Armeniam atq; Mediam non armis, ſed fraude acquiſiuiſſe, innuẽs eum ſine dolo ad tantam potentiam & dignitatem non fuiſſe peruenturum. Duo autem notãtur fallaciarum genera: Primũ intelligitur, pro omni effectu actionis cuiuſpiam incognitæ, & inexpectatæ, vel ſaltem quæ iudicatur inepta & inutilis, vt tale quippiam in eiuſmodi perſona, tempore & loco producat. Deinde fallaciam dicimus, omnem actionem & effectum inexpectatum, non propter aliam cauſſam, quã quod impoſſibilis haberetur in tali perſona, loco & tẽpore interueniente iure amicitiæ, vel fidei datæ. In primo genere præſupponimus certum quoddam ingenii acumen ac promptitudinem, & recte Ars vel aſtutia vocari poteſt, quæ in plurimis cum ipſa prudentia conuenit, vnde laudem quandam meretur. Alterum

genus fallaciarum malignitatē adiunctam habet & hominum commercio aduerſatur, quo leges violantur, iura cōmunia & naturalia euettuntur, proprie fraus, dolus, periurium, proditio nominari debet: illudue comitatur vituperium. Vt igitur cognoſcamus, quid laudis, quid vituperii habeat Domus Ottomānica, vtrumq; genus fallaciarū, artes videlicet ipſius, atq; fraudes examinabimus. Ars & aſtutia Ottomannicorum dici poteſt, ſingularis illa ſolertia atq; diligentia, qua in omnes occaſiones intenti vigilarunt, nec vllā è manibus ſibi elabi paſſi ſunt commoditatē, quę rebus ipſorum conducere poterat, vicinorū diſcordias non ſolum fouendo, ſed etiam procurādo, vt debilitatos facilius vincere poſſint. Aſtutię ipſorum adtribuēdum, quod omnibus qui ipſorū opem implorarunt auxiliū præſto tulerint, partem igitur alacriorem & potentiorē auxilio debiliores oppreſſerunt, debiliores multo facilius ſuperarunt, ipſi ſæpius auxilia obtulerūt ſub prętextu innocentiæ, vt oppreſſos iniuria vindicarent. Vladislao electo regi Vngariæ auxiliū per Legatos obtulerunt contra Albertum Auſtriacū: verum ille morte fuit præuentus. Coruino filio naturali Mattiæ ꝓmiſit auxilium ſponte 40000. militum cum quibus Regnū paternum Vladislao II. eriperet, prætendens Baiazethes ſe iure id facere, ob parentis in ſe meritum, qui durāte diſſenſione cum fratrib. maxima illi damna inferre potuiſſet ei tamen peperciſſet. Sic Laurentio illi qui ab Vngaris deſciuerat maxima ꝓmiſit auxilia, pro quibus vnicū ſaltē propugnaculū in Dalmatia ſibi popoſcit, cuius ope aliunde impreſſionē facere poſſet: ille tamen vtrāq; reſpuit: Vltro

Bonf. l. 24. 1439. lib. 40. 1491. lib. 46. 1514.

igitur Turcæ, vbi nõ fuerunt vocati, ſeſe inſinuarunt: vbi vocati, ſemel fuerunt admiſſi, non facile rurſus potuerunt expelli: Imitati herinaceum illũ de quo fabulæ tradunt, illum ſemel pluuioſo cœlo à ſerpente in anguſtum antrum admiſſum, ibi cõmode ſuos aculeos explicaſſe, & ſerpentẽ offendiſſe, ſerpenti conquerenti reſpondiſſe ſi manere nolit, abire liceat. Aſtutia Turcæ dicenda, quod ſentiens plus ſibi ad acquirendam victoriã ſtrictam atq; ſeueram diſciplinã militum, quam arma conferre, celeritate in bellis vti conſueuit, breui tempore iiſdem finẽ impoſuit, maximoq; cum exercitu atq; apparatu eadem geſſit, Romanorum hac in parte exemplum imitatus. Vbi igitur expeditionem quandã cum numeroſiſſimis copiis ſuſcipit, eamq; feliciter ad finem perducit, copias reducit ſubito, antequã noſtrates qui tardiores ſunt in apparatibus faciendis pedem moueant, vnde & tẽpus & pecunia fruſtra inſumitur. Neque vnquam ad pugnam deſcendit, niſi de victoria vel propter immenſam ſuorum multitudinem, vel ob alias cõmoditates, quæ ipſi potius, quam hoſti ſeruiunt certo confirmatus ſit, neque turpe etiam ducit hoſti cedere, modo id ſuo cum commodo fiat. Aſtutia & non caſus fortuitus fuit, quod excurſiones crebras & immenſas (ad quas magis idoneũ ſe ſuoſq; q̃ ad ſtatarias pugnas cognouit) ſæpius tẽtauit, iiſq; plurimas ꝓuincias deuaſtauit, & in eũ ſtatũ reduxit, vt quę p deſperationẽ ei⁹ imperio nõ ceſſiſſet vel tributũ ſoluere parata eſſet nullo negocio ab ipſo ſupari & vi opprimi potuerit. Huc accedit, ꝙ eiuſmodi excurſionib. milites ſemp laborib. bellicis

exercitati,& præda opima locupletati fuerint. Aſtutia Turcica dicenda, quod vbi ad manus venire aliquando coacti fuerunt,ſuis incommoditatibus aliunde proſpexerunt,non audacter in hoſtẽ impetum faciendo, ſed eundem excipiendo, nũc timorem, nunc fugam fingendo, noſtras copias armorum grauitate defatigatas,& eorum ordine turbato tamdiu ludificarunt, & circumegerunt, donec manifeſto cõſpexerũt ſuum commodum, vnde victoriis potiti ſunt celeberrimis, in Aſia quidem cõtra ambos Paleologos, in Vngaria vero ad Varnam& Mohaz,&forſitan,ſi quis id credere velit,ad Agriam. Aſtutia quoque fuit, vnde, vt Græci referunt,plurimum Turcarum res promotæ fuerunt, quod bello capta mancipia hinc inde in varias prouincias dimiſerunt, &incolas atque habitatores diuerſarum regionum inuicẽ commutarunt,atque eos ſaltem,quos maxime idoneos ob ætatem & ingenium iudicabant, in ſecta Mahometana inſtitui curarunt. Hinc Turcarum copiæ vehementer auctæ, colonias, Romanorum more,ad imperii limites ducere potuerunt, qui regiones vacuas habitatoribus incolerent.

Hæ artes iunctæ inſtitutioni militari, de qua inferius,& ſtratagematibus, quas annotamus,origo fortunę atque incrementi rerum Ottomannicarum dici poſſunt,quæ conſiſtunt in induſtria & prudentia,in quibus Turcã non barbarum,ſed vere Græcum eſſe,abunde apparet.Fraudes atque doli malitioſum genus fallaciarum domui Ottomannicæ turpiſſimam inuſſerunt maculam,eiuſque gloriam haud mediocriter obſcurarunt. Sed quid

quid mirũ,ex media barbarie orti Turcæ, ad Europæ humanitatem atque ciuilitatem progreſſi, Græciam ſibi domicilium ac ſedem firmam elegerunt,vbi fides ipſa vna cum religione,non modo penes priuatos,ſed etiam apud ipſos Principes atque adeo imperatores, extincta & abolita fuerat. Neque promiſſorum, neque iuramenti vlla habebatur ratio, quod ad nauſeam vſque in Hiſtoricis Græcis legimus,& vitium illud multoties in ipſis paleologis deprehendimus : ſi ex Græcis *Niceph.* autoribus ruptæ ab Ottomannis fidei exempla *lib.5.* compilare vellemus, integra nobis conſcribenda forent eius rei volumina. Sed cum iam à multis annis, fides, ſeu perfidia potius, Turcica in Vngariæ regno notiſſima ſit, ſufficit mihi relictis vetuſtioribus exemplis annotare quid contigerit *1524.* præſidiariis qui Budæ,Volpii,Soclesiæ, Strigonii *1543.* *1552.* Albæ regalis Iulæ,& Agriæ deditionem fecerunt, *1565.* vbi fidem habentes pactis iuratis,Turcis ſeſe crediderunt, qui vt eorum bonis potirentur iuncta *1506.* perfidia cum auaritia miſere eos occiderunt. Neque Princeps excuſari poteſt, quod ſe inuito & nolente eiuſmodi facinora à militibus perpetrẽtur,tum quod nunquam dignas propter eiuſmodi enormitates,ipſis pœnas inflixerit, tum etiam quod ſuo exemplo, omni crudelitatis genere, ad ſimilia perpetranda, eos inſtigarit. Mahometes *Bonf.l.3e.* ſub prætextu colloquii de ſeriis & maximis mo- *1463.* menti rebus habendi, Stephanum Boſniæ & Ra- *1542.* ſciæ Regẽ ad ſeſe euocarat,quem, vbi comparuit, perfide ſecum retinuit,& viuum crudeliter excoriari iuſſit,occupatis quas poſſederat ditionibus. Idem plane & eodẽ modo contigit Mailato Trã-

ſyluaniæ Waiwodæ, ſed neque Legati, qui apud omnes gentes ſancti & inuiolabiles habentur,
1542. ſecure apud Turcas verſari potuerunt: Laſcus à Ferdinando pacis tractandæ cauſſa ad Solimannum miſſus, in carcerem fuit detruſus, inde dimiſſus in itinere ex oblato veneno extinctus eſt. Initio eius, quod adhuc durat, belli, Legatus Cæſa-
1593. reus Grocouicius ad mortem vſq; in carcere fuit detentus, quod poſt Bicciam, contra pacis conditiones, captam, Cæſarem nō impediuiſſet, quo minus arma in vindictam rupti fœderis ſumeret, & autor exſtitiſſet, vt conſueta tributa, dona & munera Turcis mitterentur, ne vlterius procederent. Eo proceſſit Barbarorum arrogantia noſtris diſcordiis confirmata, vt continuos de nobis triūphos agere cogitent. Et videtur ſane perfidiam Domus Ottomannicæ augeri indies, vbicunque ſpes lucri vel imperii accreſcendi, occaſio interuenit. Quin ſingularis ſtratagematis loco, perfidia vtuntur, vt vicinis metum atque formidinem incutiant, quaſi ipſorum amicitia non indigeāt, fre-
Bonfin. l. 23. ti ſuis armis. Eodem recidit Mahometis dictum ex Euripide allatum, quo etiam Iulius Cæſar vſus eſt; ſcilicet ſolius Regni cauſſa ius violandum eſ-
lib. 13. ſe, cogitabat enim Europęis, rupta pace ſanctè iurata atque inita, bellum inferre. Eadem fuit Baiazethis ſententia, cum Sigiſmundi legati ipſum hortarentur, vt Bulgaria abſtineret, quæ nullo iure ad ipſum ſpectaret, Legatos in domum quandam duxit, quæ vndiq; armis ſtrata & ornata erat, eiſque reſpondit, ius ſuum ſupra Bulgariā ad muros vſque ſeſe extēdere: innuens rationes potiores, quibus inniteretur, in armis conſiſtere. Non

igitur

igitur abſque ratione Mattias cognita Turcarum perfidia, Mahometis III. Legatos admittere voluit, quod ſub ſpecie pacis grauius bellũ eum machinari cognoſceret. Et hæc hactenus de fallaciis atq; fraudibus Ottomannicorũ dicta ſufficiant.

DE VIRIBVS TVRcarum.

CVM non ſolum aſtutia & fraude, ſed viribus etiam adhibitis, & violẽtia, vt fieri ſolet, Domus Ottomannica ad tantam potentiam peruenerit, conſiderandum in quibus rebus robur eius præcipuum conſiſtat, nimirum in authoritate, ſiue obedientia, theſauris & militia.

DE AVTHORITATE SEV obedientia.

TANTA erga Imperatores Turcas exſtitit ſubditorum obedientia, vt maior vix mente cõcipi, par autem introduci non poſſit, niſi eadem adhibeantur media quæ efficaciſſima hæc Religio & Secta experta eſt. Primum, quod occurrit, medium, ardentiſſimus Zelus Religionis eſt, cuius ſuprema iuriſdictio, cum Regia atq; adeo abſoluta authoritate, penes imperatores conſiſtit, à primo Mahomete ad ſucceſſores tranſlata, eius ſtimulis adeo irretiti tenẽtur ſubditorũ animi, vt vere beatũ ducant, qui in Regis obſequio vitam profundit, id qui facere recuſat vel confirmari ſeſe præbet, grauiſſima pœna & caſtigatione, vt qui & Deum & Prophetam grauiter offenderit, dignus cenſetur. Secundum medium

in eo conſiſtit, quod omnis imperandi poteſtas ab vno ſolo dependet,nec magis ſingularis vel abſoluta aut exactior poteſtas in quouis imperio cernitur , quam ipſi Turcarum Imperatores habent, eam duobus modis acquiſiuerunt, tum quod nunquam habuerunt imperii æmulos vel ſocios occiſis omnibus cognatis qui ius aliquod ſuper illud prætendere poſſunt, ars barbara & execranda,quæ tamen ad reprimendas diſcordias plurimum valet.Deinde quod nullum genus dominii ſubditis permiſerunt,integrumque reliquerunt,vnde rebelliones exoriri poſſent, idque hac ratione: cum Ottomannus principatum atque imperium ſubditorum ſine competitore acquiſiuiſſet,morem introduxit,vt omnia immobilia Imperatori cederent,& ex reliqua præda decimæ ipſi penderentur. Hinc prouinciarum atque vrbium dominium conſecutus, iiſque gubernatoribus,quos pro libitu mutare poterat,regundas conceſſis, duobus modis id commodis ipſius cōduxit, quod nimirum fortitudinem militum recompenſare potuerit,conceſſis iiſdem prouinciarum adminiſtrationibus, vnde fauor ei & beneuolentia parata erat, & alios ſpe remunerationis ad virtutem excitauit. Deinde omnem rebellionis cauſſam atque occaſionem, ablato dominio, ſuſtulit, filios ſpe parentum amplas hæreditates acquirendi priuauit,ne anſam haberent vitam otioſam agere,ſed potius excitarentur ad paternas virtutes imitandas ob quas digni haberentur, qui in officiis quoque illis ſuccederēt:oppida,domos, campos & rura bello capta inter milites ſpectatæ fortitudinis diſtribuit,ea tamen lege,ne vel teſtamento,

mento,vel quouis alio modo alienare ea poſſent; Imperatori integrum relinquebatur,eadem cum vellet repetere,ſolo vſufructu ſubditis conceſſo, quo tanquã beneficiarii fruebantur: Eadem fere ratione, quemadmodum apud nos vaſalli feuda à Dominis feudatariis accipiunt,quæ tamen paulo ampliori cum iuriſdictione largiuntur. Pro ratione igitur prædiorum Ottomannus vaſallis vnũ vel plures equos & ſeruos in bellum ducẽdos obſtrinxit:reditus habẽt ex decimis, quas ruſtici ſoluunt,ex mulctis & muneribus,quæ ipſis obferũtur. Huc accedit coloniarum vſus,quæ ad ſubigẽdas prouincias & domandos ſubditos plurimum proſunt. Si enim ex vno loco oẽs incolæ priores alio habitatũ ducãtur,vnde in patriã redeũdi, priſtinã libertatẽ recuperandi ſpes eis aufertur,& in horũ locũ nouis inquilinis regio eadem locupletetur, quib. tota ꝓuincia dicto modo diſtribuat̃, nulla ſeditionũ vel rebellionũ cauſſæ ſupererũt, tota regione cũ nouis habitatorib. fere immutata. Tum etiã conſuetudo Aulæ & modus procedendi,in illis principiis obſeruatus,verã obedientiã peperit: Aula namq; refertiſſima erat illuſtribus viris,qui è regio ſanguine deſcenderant,ibidẽ nõ alebãtur vt officiis,& prouinciarũ adminiſtrationibus præficerentur,ſed potius vt ornamento eſſent aulæ familiæque imperatoriæ, tum etiã,ne rebus nouis ſtuderent,ſi abeſſent longius. Non enim moris eſt quenquã ad ſublimes dignitates ꝓmouere,niſi qui cubiculo Imperatoris præfuiſſet, ii ab infantia in aula nutriuntur,vt aliũ dominum, fautorẽ vel patrem nõ agnoſcant, q̃ ipſum Principem. Hinc fit,vt oẽs Baſſæ,Beglerbegi, Agæ, &

reliqui officiarii atque milites aulici, Imperatori ſint mancipia, qua ſeruitute & nomine cum nunquam liberentur etſi ſupremos dignitatis gradus conſcendāt, factum vt breui tempore, omnes incolæ, & vniuerſa regio in ſeruitutem imperatori ceſſerit, quæ ſeruitus non modo in vitam mancipiorũ, ſed in omnia etiam bona ipſorum, diuitias, & liberos ſeſe extendit. Non igitur oſtētationis & humilitatis cauſſa Baſſæ, & reliqui officiarii inferiores mancipia ſeſe nuncupant: Sed quod reuera iuriſdictionem abſolutam Imperator in eorũ bona & vitas habeat. Hęc cōditio eſt ſubditorũ Turcici imperatoris, inprimis vero eorũ qui arma tractant, quorũ vita & opes à mera & nuda voluntate Principis dependēt, neq; vlla, vel ſpeciali libertate vel priuilegio eius imperiũ coercetur, liberũ ei eſt abſq; conſenſu & conſilio ſubditorum de ipſorum vita & bonis pro libitu diſponere, neque ei quiſquam contradicere audet.

DE REDITIBVS ET THESAVris Regiis.

NImis foret curioſum ac difficile, inquirere & perſcrutari qui & quanti ſint Turcici Imperatoris reditus, ſufficit nobis oſtendere Turcicos theſauros inexhauſtos eſſe, & nulla ratione noſtris opibus vinci poſſe, alia igitur media inueniēda vt ipſum ſuperemus. Ducatus aũt Turcicus, quē cũ Vngarico & Zecchino Veneto conuenire pretio fingimus, 54. Aſpros valet. Vnde nonnulli redit⁹ Turcici imperatoris hũc in modũ ſupputāt. Ex Zeccha ſeu monetaria officina ſingulis annis percipit 100. millia ducatorum, vbi nouus Princeps

ceps inauguratur, noui cuduntur aſpri, quorum 10. faciunt 12. veteres, inde 800. millia ducatorum ærario regio accedunt, primum hãc conſuetudinem Mahometes II. voluit ſingulis decenniis obſeruari, quod tamen poſtea fuit immutatum: Metalli fodinę conferunt 100. millia ducatorum; tributa, vectigalia & portoria 1700. millia: ſalmæ 500. millia: ſub Baiazethe luſtrata fuerũt 1112000. Chriſtianorum, qui omnes tributa ſoluerunt: ſub Selimo 1333000, non connumeratis iis qui in Aſiæ Prouinciis, nuper deuictis, habitant & 6000. domibus Chriſtianis, quæ homagii loco vnũ tantum falconem donant: Lege Mahometana cautum eſt, ne à Turcis vllum exigatur tributum, in cuius vicem honorarium tantum ſoluunt, 25. aſprorum pro capite, Chriſtiani 30. contribuunt, præter extraordinarias impoſitiones, 30. 40. vel 50. aſprorum, quibus onerantur ſinguli vbi claſſis inſtruitur, eius tamen pecuniæ pars non exigua ſolutis omnibus ſumptibus Imperatori remanet: Cairi Regnum 15000. equos, & auri millionem Conſtantinopolim ſingulis annis mittit: officiorum quæ vocant reditus Imperator ipſe percipit, ii in ſingulos annos 500. millia ducatorum efficiunt: ſi quis ſine hærede moritur, bona quæ reliquit, vel ſi quæ alia exſtãt, cuius dominus ignoratur ad Principem deuoluuntur: vnde 600. millia ducatorum annuatim colligit: Decimæ prædarum, quæ terra marique rapiuntur imperatori penduntur, quemadmodum & reliquæ ex frugum & pecudum reditibus collectæ, quæ cũ mulctis in ſtipendia militum conferuntur: Neq; quiſquam ex officialibus reperitur licet annuũ ſtipendiũ percipiat, qui homagii nomine ſingulis annis

Imperatori munus quoddam nõ offerat. Ex hiſce reditibus omnibus ferunt nonnulli tempore Solimanni militum ſtipendiis & aliis impenſis ſolutis, 5. milliones ſingulis annis in ęrarium imperatoris fuiſſe reconditos, præter tributa, quæ Chriſtianæ prouinciæ conferunt, vt pacem ſibi redimant. Nec eſt, vt quiſquam putet Turcam continuis bellis theſauros ſuos exhaurire. Nihil enim in bella inſumit, ſed lucratur inſuper modis extraordinariis, ſiquidem exercitui certa ſunt pacis belliue tempore aſſignata ſtipendia, quæ vbi contra hoſtem milites educuntur, non augẽtur, tribus autem modis potiſſimum in bello lucrum facit: Primũ, omnia oppida & pagi obligati ſunt in caſtra imperatoris farinæ & hordei quantitatem, quocunque iubẽtur, deportare, ſub Selimo in Europa numerata fuerũt 70. millia pagorum mediocriũ, præter eos qui in Aſia & prouinciis ab illo acquiſitis reperiuntur. Secundo decimas, vt dixi, ex raptu & præda habet. Tertio loco ſunt munera. More enim receptum eſt, vt omnes Baſſæ, Beglerbegi, Sãgiacchi, & alii officiales. Imperatori, vbi ad exercitum peruenit, ſeſe ſiſtant, & munere quodam ipſum honorent, id cum fiat in publico & in conſpectu omnium, ambitioſe inuicem certare ſolent, quis ſplẽdidius & præſtantius donum Imperatori offerat. Non igitur expendit, ſed colligit pecuniam belligerando, ſecus euenit noſtris Principibus, qui raro ditiores, ſed plerumq; exhauſtis ærariis pauperiores ex bello redeũt. Quod ſi verũ eſſet, ꝙ dici ſolet, Belli neruum in pecunia cõſiſtere, plane inuincibilis nobis Turca habẽdus eſſet. de qua re paulo inferius.

Mi-

MILITIA TVRcica.

CVM Lex ipſa Mahometana, armorum patrocinio primum exorta, & in poſterum conſeruata ſit, poſthabito omni auxilio quod à Philoſophiæ & Theologiæ ſtudiis promanare poſſet, eius aſſeclæ ſolam militiam, tanquam verum & vnicũ ſcopum omnium ſuarum actionum propoſitam habuerunt, & tanto ſtudio ei incubuerũt, vt efficaciſſimum belligerandi modum inuenerint, qui tanto maioris faciendus, quod eo, tam diuturno tempore, imperium conſeruarunt, idque violentiſſimum alias latiſſime ampliarunt, contra ipſam naturam violenti, quod nunquam diuturnum eſſe ſolet. Igitur de militia Turcica aliquid dicendum, quam diuidimus commode in Portam ſeu aulam, in Timoriatos & eas copias quas ad imperatoris mandatum ſubditæ prouinciæ in bellum mittere coguntur.

PORTA SEV AVLA TVRCICA & eius ſtipendiarii.

CVM officia & munera aulica cum ipſis Monarcharum & Imperiorum incrementis indies mutentur, nemini mirũ videbitur ſi ſcriptores, in recenſendis rebus Turcicis, nominibus & militum numero atque militiæ conſtitutione, varient. Nos in harum rerũ deſcriptione præter antiquiores fidorum quorundam hominum relationes ſequemur, qui ſtatum harũ rerum cuiuſmodi ſub Solimanno fuit, deſcripſerũt, cum ſub

hoc imperatore imperium Turcicũ maxime floruiſſe credendum ſit. Etſi nõnulli Portæ ſeu Aulæ conſtitutionem Ottomanno tribuant, Amurathes tamen ad perfectionem & ſplendorem eam pduxit, eamq; illuſtrium virorum copia ac præſentia ornauit. Porta autẽ dicta fuit, quaſi apertum quoddam Aſylum, omnibus iis patens, qui benignæ ꝓtectioni huius imperii ſe ſubiecerint. Dicunt nonnulli ſub Baiazethe 18000. ſtipẽdiarios enutritos in aula fuiſſe. Eorum numerum ſub Selimo & Solimanno ad 35000. excreuiſſe, qua in re duo obſeruãda occurrunt: primũ ꝙ inter ſtipendiarios non recenſentur niſi præcipui & domini ipſi, ſeruis eorũ quos ad belli vſum alere coguntur, nõ numeratis: ſecundo ꝙ in hoc numero non milites ſolum comprehẽduntur, ſed alii quoq; officiarii, Muftius ſc. qui prim⁹ & præcipuus eſt Legis interpres, Cadileſcieri qui ſunt ſupremi iudices, Caſſnatarbaſſi qui ſupremi Theſaurarii officio fungitur, Emitlem⁹, qui belli inſignia diſtribuit, Eunuchus præcipuus, qui præeſt Reginæ cubiculo, primi Viſieri, Eunuchi qui in Seraglio ſeruiunt, oſtiarius, coquus, hortulanus, quib. alii collegæ & miniſtri parent: Tũ qui armamentarii reparandi & inſtaurandi cũrã habent. His omiſſis, & ſtipẽdiariorũ in alium locum reiectis ad alios trãſeamus. Sciendum initio aulicam militiã & officiarios cunctos hac ratione in Turcicam ſeruitutem deuenire & mancipiorum numero adſcribi: cum Turcicus Imperator abſolutam imperãdi poteſtatẽ, & ſupremã iuriſdictionem in ſuos ſubditos obtineat, neque eius imperium vllam limitationẽ vel exceptionẽ patiatur, præter decimas redituum & ſpoliorum

decimas quoq; è liberis Chriſtianorũ exigit. Res miſerabilis & deplorãda, q̃ miniſtrorũ ꝗ ad tributũ hoc exigendũ cõſtituti ſunt, crudelitate magis miſera& calamitoſior reddit̃. Hi elapſo quinquẽnio oẽs ꝓuincias ꝑagãtur ſibiq; oẽs Chriſtianorũ filios, ꝗ 10. vel 14. ætatis annũ attigerũt, adduci in cõſpectũ cogũt, ex iis ſemp quintũ ſegregãt, qui maxime ipſis arridet. Robur inprimis & corporis cõſtitutionẽ cõſiderãt, facta collectione, quæ aſcendit ad 10. vel 12000. puerorũ, Conſtantinopolim eos deducunt, vbi cum iis, ꝗ ex præda Imperatori cedunt & ære comparãtur, in duas claſſes ſeu cohortes diuiduntur: in priori aſſeruãtur ii, qui liberaliori ſunt vultu & facie decentiori, in altera vero ꝗ rudiores & agreſtiores videntur. Hi qui rudiores, per Natoliæ oppida diſtribuũt̃, & ruſticis operib. ruri ſc. arãdo & pecudũ gregib. cuſtodiẽdis, materiæ atq; lignis ad ædificia portãdis aliisq; eiuſmodi laborib. applicãt̃ vt corporis vires roborent & confirmẽt, quo magis idonei ad militiã euadãt. Nonnulli ad remos alligãtur, non vt nauiculariã diſcãt, ſed vt aſſiduis moleſtiis callũ obducant, vbi 18. ætatis annũ attigerunt (quo tp̃e nullo pretio Imꝑatorẽ cõſtiterunt) & in Turcica lingua & morib. ſatis ſunt edocti, ꝗ mari ſeruiunt, Galliopolim vocant̃ vbi triremib. impoſiti curæ ac diſciplinę ſeniorũ Ianizarorum cõmittuntur, vt ab iis inſtituantur arte militari donec reliquorum Ianizarorum matriculæ inſerantur. Qui in Natolia fuerũt enutriti in Setagliũ Conſtantinopolitanũ vel alia pertrahuntur vbi militarem addiſcunt artem, inprimis v. arcũ tendere bombardas explodere, & reliqua belli exercitia

tractare diſcunt. Ex hac claſſe ſuppletur numerus cuſtodum aulæ regiæ, quorum numerus conſtat 12000. Ianizaris ſelectiſſimis, ſumptibus Imperatoris inſtitutis: Hinc alium patrem vel fautorẽ præter Imperatorem non agnoſcunt, in aula nihil aliud præter eius maieſtatem, liberalitatẽ & laudes decãtari audiunt, vnde affectus & reuerentia erga imperatorem adeo in ipſorum mentibus obfirmatur, vt tanquam ab ipſo creati, fideliſſimi & obedientiſſimi exiſtant. Hi cum eandẽ habeant originem & eadem diſciplina & arte inſtituti & imbuti ſint, neruũ robuſtiſſimum Turcicæ militiæ efficiunt, imitantes eam quæ toties cõmendatur Macedonum phalangẽ, vel Romanorũ legionẽ, licet hi leuiter tantum ſint armati. Eorum Aga vel Dux præcipuum munus aulicæ militiæ gerit. Hi ſunt quibus cura atq; cuſtodia præcipua totius aulæ & palatii regii cõmiſſa atq; concredita eſt, qui ipſum Principem & eius theſauros tuentur atq; defendunt: vbi regni cauſſa lis atque diſſenſio oritur, illi eam decidendi poteſtatem habent, plerumque enim in regno ſuccedit, quem illi tanquam palatii Rectores eligũt. Eorum beneuolẽtiam imperatores ſæpius multis priuilegiis & immunitatibus ſibi compararũt, quib. inſolentiores redditi, ipſis ſæpe imperatorib. metũ atq; timorem incuſſerunt; matrimonia non contrahunt, ob nullum atrocius delictum, ne ipſum quidem homicidiũ, grauiori pœna, quá capitis diminutione, nomine ipſorũ è matricula deleto, vel relegatione in præſidia longinqua, vbi grauius ab hoſte periculũ imminet affici queunt: ꝓpugnacula Ianizari tuẽtur. Aſapii vero duplici nu-

numero vrbis portas cuſtodiũt, vt immunes ſint à Ianizarorum inſolentiis. E Ianizaris eliguntur 200. ſatellites q̃ ſemper latus Imperatoris circũſtipant, ex iiſdem 300. alii ad portas aulę excubãt quorum dux Capirbaſſi dicitur, q̃ officium inter præcipua refertur, q̃ aditus inde ad Sangiachatum pateat. Mille Ianizari canes venaticos curãt. His omnibus Aga imperat, ſunt tamẽ inferiores quoq; duces Iacabaſſi, ſeu Centurio, Oddobaſſi, Decurio ſeu vicarius, Alfier iudex, & ſcribæ. Oddobaſſi ſeu Decurio ſubditis ſuis militibus hoſpitio & victu, in expeditione vero equis ac tentoriis, proſpicere tenetur. Nemini tamen equo incedere permittitur, præter centurioni, vicario, & iudici, ſtipendia ipſis numerantur ſingulis mẽſibus. Aga ex timaris ſeu feudis percipit 6000. ducatos annuos, à theſaurariis vero plus 1000. aſperis ſingulis diebus, vicarius eius habet 3000. ducatos ex timaris & 200. aſperos: centurio 60. aſperos: 40. Decurio: Ianizzari priuati quinq; habent, ob benemerita tamen octo interdum ipſis numerantur; vbi egregia fortitudinis edunt ſpecimina ad gradus altiores, vel ſatellitũ vel oſtiariorum, vel aliorũ promouentur, quorum quilibet 20. aſperos in dies ſingulos accipit, quidã etiam Sangiacchi creãtur. Præter ſtipendia illis largitur ſingulis annis arcus, 2. induſia, & panni tantum, vnde ad conficiendam veſtem eis ſufficiat. Hi ſunt qui ex claſſe poſteriori robuſtorum & agreſtium puerorum, deſumuntur. Quod attinet ad alterã claſſem puerorum, q̃ nobiliori & acutiori ingenio præditi eſſe videntur illi p̃ Seraglia, quę ſunt Conſtantinopoli, Peræ, & Adrianopoli

diſtribuuntur: eorum 500. Conſtantinopoli aluntur ſub Eunuchi diſciplina,iiq; è tota cohorte ſegregantur,vt in lege & lingua Turcica, atq; aliis honeſtis armorũ, & rei equeſtris exercitiis inſtituantur. Ex his ſex ad cubiculũ regiũ deſtinati ſunt, eius curam atq; cuſtodiã bini ſingulis dieb.per vices gerunt: vbi hoc munere ad tẽpus functi ſunt,alii ipſis ſubrogantur: Priores vero q̃ 18. annos nati in Spohorũ numerũ aſſciſcuntur, &ad grauiora munera promouentur,prout ætas atq; induſtria ipſorũ meretur, nimirum Agæ vel Baſſæ creãtur. Spachi (Spachioglani ſeu iuuenes equeſtres ab aliis dicti) initio pauci fuerũt numero,ad 200.fere,pleriq; Principũ erant filii, vnde ferunt in Peloponneſi expugnatione nobiliũ filios in Seragliis fuiſſe cõſeruatos, & Imperatoris Trapezuntis filios eodẽ collocatos fuiſſe, vt diſcerent, & ſeſe exercitarent: in hac turma verſabãtur quoq; initio imperii,ii Principes, qui aulã ſequi neceſſario cogebãtur:vbi vero paulatim illuſtres Græciæ familiæ extinctæ & abolitæ fuerũt numer⁹ vero equitũ iſtorũ ad 3000. excreuit fieri nõ potuit vt eodẽ rigore electio hæc fieret. Nobiliũ igitur familiarũ defectũ ſuppleuit honeſta &liberalis educatio,& pulchra atq; liberalis faciei & corporis conſtitutio.Horũ Spachorũ quilibet quinq; ſeruos equites in bellũ ducere,& in eundẽ vſum ſemp alere cogitur, ii inſeparata turma ad lat⁹ dominos ſuos ſequũtur,ſed ob ſplẽdidũ veſtitũ quo induuntur nõ minus ſunt conſpicui,q̃ ipſi Domini qui ſericis & Attalicis veſtimẽtis induti & generoſis equis inſtructi, ſplẽdidiſſime incedunt. Eorũ arma pręcipua ſunt machæra

Laoni. li. 59.

chera,claua &lancea. Poſt Perſicũ bellũ ferreis quoq; thoracib. affabre factis armari cœperunt: Ipſorũ Aga ex Timaris &ſtipendio habet 500.aſperos in ſingulos dies,Spachorũ vero qlibet 25. vſq; 40.aſperos accipit. His vbi maturiorẽ ætatẽ attigerunt in matrimoniũ collocant̃ puellæ q̃ ab infantia tanq̃ mancipia fuerũt enutritæ in Seraglio priuato,vbi ſemper 300.alunt̃. Slichtari aliud genus equitum numero&pōpa Spachis ſimiles, viliora habent ſtipẽdia, & tres vel ad ſummũ quatuor ſeruos alere tenẽt̃ ex Seraglio puerorũ Conſtantinopolitano ſegregantur,cui⁹ defectũ alterũ ꝙ eſt Perę ſupplet.Agã habent &reliquos belli miniſtros:in acie &expeditionib.ſiniſtrum cornu Imperatoris defendunt:Spachi vero dextrũ: Ex iis 500. diurnas atq; nocturnas excubias armati ad regis cubiculũ agunt, à quibuſdã eodẽ cum Spachis nomine,cōprehenduntur cum exigua inter illos ſit differentia. Duæ adhuc equitũ ſunt cohortes numero & pōpa priorib. inferiores,quib.tamen armis & robore bellico non cedunt.Vtraq; peculiarẽ habet Agã. Altera 1000. equitib.ſelectiſſimis cōſtat, ex ignobiliorib. hominib.collecta,quorũ tamẽ virtus & fortia facta nota ſunt. His multi ſeſe adiungũt Ianizari, tum imperatoris,Baſſarũ &aliorũ magnatum ſerui ac mãcipia.Illi n.honori ſibi ducũt, ſi quẽ è ſuis militantẽ habeãt inter eos, q ob virtutẽ imperatori chari ſunt. Altera cohors 1000.equitum eſt è Turcis natis collecta atque conſcripta, qui ſoli in aulam recipiuntur,nec admittũtur, niſi exercitatiſſimi,quiq; multis heroicis facinoribus fortitudinem ſuam teſtatam fecerunt, in iis inpri-

mis requiritur dexteritas& agilitas in equitando, in vibranda lancea & ſtringenda machæra: Vt videatur cohors hæc ad oſtentationem dexteritatis collecta eſſe, ordines æque atque priores in acie obſeruant, iiſque non ſunt inferiores, viliora tamen ſtipendia habent nec vltra 2. ſeruos alunt.

Deſcripſi totam aulicam militiam quæ conſtat 12000. peditum & 40000. equitum, militibus ſcilicet ſelectiſſimis. Inter proficiſcendum Ianizari quaſi corona cingunt imperatorē, à latere eū circumſtipant Spachi atq Slichtari: hos ſequuntur duo reliqui equitum ordines: ſerui à latere, remotiori tamen loco, ſuos comitantur dominos. Poſt Ianizaros proximo loco incedit Emitlemūs coram quo imperatorium vexillum albo & viridi colore inſignitum, portatur, illum excipiunt ſex Sāgiachi, quorum quilibet lanceā, (cuius cuſpis aureo globulo, & parte caudæ equinæ, armata) geſtat. Eodem ordine acies inſtruuntur, & caſtra metantur, in quorum medio aula & prætorium conſtituitur, quod reliquus exercitus tanquam agger circumuallat, quin & Ianizari ſæpius ſua tentoria palis in terram defixis muniuerunt, quemadmodum ad Varnam contigit, vel machinarum catenis inuicem deuinctarum atque ligatarum vallo ſeſe muniunt, vt ad Agriam vidimus. Præter eas, quas modo numeraui copias nonnulli alii reperiuntur, quos vel genus familiæ, vel officii ratio in bellū trahit: Iudices nimirum, Theſaurarii, & conſiliarii. Hi longos mancipiorum ſeries ſecum ducunt, quidam eorum tria, alii quatuor vel quinque millia ſeruorum poſſident, qui ſolis veſtibus, armis, & dominorum inſigniis interno-

ternoſcuntur. Sed notandũm hic, cum omnia officia iis conferantur, qui Chriſtianis parentibus nati ſunt, non ignominiæ verti, ſi captiui ſerui fidẽ eiurent, quin etiam vbi fortes ſeſe in bello præbent, Domini libentius eis filias matrimonio quã ipſis Turcis elocant. His præter victum & veſtitum Domini certum quoddam ſtipendium numerant, ne furentur. Quin ne ipſi quidem Domini propriis ſumptibus eos nutriunt, ſed cum teneantur pro 5. aſpris equitem in bellum ſingulis diebus ſiſtere, tot ſolent alere mancipia: iis qui copiã ſeruorum maiorem habent, præter ſtipendia ex timarorum reditibus proſpectum eſt. Si quis ea, quæ dixi, diligentius examinet, inter ſtipẽdiarios Turcas, reperiet ad minimũ duas tertias ẽ Chriſtianis conſtare, qui fidem eiurarunt, non ſolum propter aulicorum, verum etiam eorum copiam qui Timaris fruuntur. & Beglerbegorum atque Sangiachorum ſeruos, quorum maximam multitudinem alere ſolent, iis maxime fident, quod ſub ipſorum ſtipendiis & auſpiciis tanquam propria quædam cohors militent.

Tres quondam ſolebant eſſe conſiliarii intimi, qui ad imperatorem omnia negocia deferebant, & reſponſa lata exequebantur. Sed Beglerbegorum iudices ſupremi (quos Cadileſchierer vocãt) in concilium intimum admittebãtur, in quo Muftius præſidet, cui nemo contradicere audet. Numerum Baſſarum auxit Solimãnus, quarto, prioribus tribus, Barbaroſſa ſcilicet, addito, quem etiam Baſſæ titulo condecorauit, eadem etiam poteſtate & titulo Beglerbegis conceſſo, quo noſtro tempore etiam Sangiachos gaudere cernimus.

Vnde in Europa tot Baſſæ numerantur, qui quõdam Sangiachi tantum vocabantur, vt eſt Bulgariæ, Boſniæ, Temeſuariæ & Budæ, nec non etiam hodie Iauarini Baſſa. Gallipolis Sangiachatus, qui mari dominatur in Baſſæ officium ſub Barbaroſſa fuit conuerſus. Volunt nonnulli etiam Beglerbegorum numerum in Europa auctum eſſe vt prius in Aſia contigit, ſed numero creſcente, decreuit dignitatis autoritas. Fuit tamen differẽtia quædam inter Baſſas obſeruata, vt qui in aula viuerent Viſieri ſeu conſiliarii, & inter illos maximus Viſierus ſeu præſes vocaretur. Ad hanc dignitatẽ, quemadmodum etiam ad reliquas ſupremas nulli admittũtur, niſi q cubiculo regio quõdam præfuerunt. Barbaroſſa ſolus fauore Solimanni, qui ipſi plurimum fidit, ad hunc honorem aſcendit. Supremus Viſierus 25000. ducatorum habet in reditum; Reliqui non minus 16000. Ad ſeruos autem nutriendos, & ſuſtentandam familiam haud minorem ſummam ex timaris percipiunt. Tum etiam auaritia impulſi, munera à quibuſuis libẽtiſſime accipiunt, vnde maximos theſauros breui tempore cumulant, nemo enim ſine muneribus vllam ſibi gratiam vel fauorem apud officiarios promittere poteſt, qui dedecore ſe & ignominia affectos exiſtimant, quaſi ipſorum imminuatur autoritas, niſi dona ipſis crebra offerãtur, quæ in ſignum recognitionis accipiunt. Huius rei vſum optime didicerũt Chriſtianorũ Principum Legati, qui aditum in aulam & fauorem ſibi ære & muneribus comparare ſolent. Hæ ſunt aulæ Turcicæ vires, quæ cõtra hoſtem educi poſſunt 60. fere hominũ millia, præter ſeruos, miniſtros

ſtros & mancipia quorũ numerus ad 20000. aſcẽderet. Neque hic comprehendo innumeram copiam eorum, qui carros, & rhædas ducunt, nec qui magnatum camelos & mulos, qui impedimẽta geſtant, comitantur. Ferunt nonnulli ante Selimum 40000. Camelorum à Turcicis Imperatoribus fuiſſe nutrita. Selimum vero eorum numerum auxiſſe: in Cairi expugnationem, cum deſertum eſſet tranſeundum, 130000. Camelorum fuiſſe conducta, quorum tamen pars non exigua tempore belli coempta, vel à mercatoribus commodato ſumpta fuerat. Facile etiam crediderim rumorem vulgo ſparſum, quod tum in reliquos apparatus belli, tum ad comparandos camelos Turcicus Imperator auri millionem erogarit, nõ omnino vanum exſtitiſſe, cum conſtet ex longinquiſſimis regionibus victum in caſtra comportandum eſſe.

Ex hoc apparatu conſtat, quantum ad bellum neceſſaria ſit ipſius Imperatoris præſentia, cũ tot millia hominum domi maneant, vbi ipſe foras in bellum non proficiſcitur. Eo vero præſente, militia non modo confirmatur eius reputatione, ſed viribus quoque innumeris augetur.

DE FEVDATARIIS QVI ex Timaris ſeu reditibus viuunt.

EX Nobilium puerorum cohorte, qui Conſtantinopoli educantur, præcipua Nobilitas Aulæ eligitur. Alii adſciſcuntur ex Seraglio, ꝙ eſt Peræ Adrianopoli & alibi, iiq; vbi 18. ætatis annũ

attigerunt, Spachorum militiæ adſcribũtur,certi illis reditus ex timaris ſeu terræ prouentibus aſſignantur. Diſtributi in varias prouincias, demortuorum loca vacantia occupant, Sangiachorũ imperio ſubiecti quibus ſemper parent. Diuiſum eſt vniuerſum Turcicum imperium in duas partes principaliores Europam ſcilicet & Aſiam: His quondam duo gubernatores ſupremi cum ſummo imperio præfuerunt. Sed cum Selimus plurimas Aſiæ prouincias imperio ſuo addidiſſet, ratus tot ampliſſimas procul inuicem remotas prouincias non commode ab vno ſolo regi poſſe, plures gubernatores conſtituit, qui nullius alterius præter ſolius imperatoris imperium recognoſcerent, ſubditas haberent regiones, quas regendas Sangiachis concederent. Ipſi vero gubernatores præcipui Beglerbegi ſeu Domini Dominorum vocabantur. Europæ Beglerbegus, qui etiam Græciæ ſeu Romaniæ vocatur, præcipuus eſt & primus. Vnde imperatore abſente ipſe exercitui imperat, eiuſque imperio ſine exceptione omnes, etiam imperatoris filii, ſi qui ſint in caſtris, obſequi tenẽtur. Caſtra eius ad dextrum latus Prætorium collocantur, & in acie dextrũ latus Imperatoris claudit. Imperat 40. Sangiachis vel circiter (niſi forſitan eorum numerus hodie auctus ſit) ſub quorũ imperio 60000. Spachorum continentur, quos Timariatos vocant, quod ex Timaris & prædiorũ ruſticorũ reditibus victũ habeant. Non enim accipiunt aliud ſtipendiũ, in quorũ vicẽ certi ipſis aſſignati ſunt pagi & campi, quorum cultores decimas illis ex omnibus prouentibus reddere cogũtur. iidẽ 25. aſpros per capita ſoluũt, quæ pecunia

ad

ad Imperatorẽ redit,tũ ẽt Angarias ſeruiũt,& alẽdis pecudibus,fructibus ſubminiſtrandis,atq; aliis modis premuntur.Mulcta quoque ad Timariatos peruenit,& ipſi ruſticorũ iudices ſunt,& de cauſſis cognoſcunt.inde nata eſt illa extrema neceſſitas,qua miſeri illi premuntur, vt vix tantũ eis relinquatur,vnde vitam miſere tolerare poſſint.Sẽper enim duplex ſtipendiũ ad minimum exigunt. Beglerbegus ex Timaris 16000. ducatos annuos habet in reditum,ille tamen plus 40000.percipit. Sangiachi qui hoſti ſunt proximiores,vel ad limites imperii morãtur,plures Spachos ſub ſe habẽt, & ampliores etiã reditus à 5.in 12. millia ducatorum poſſident.Spachi initio quidem vltra 60.ducatos annuos non percipiunt, ſed pro ipſorũ meritis ſtipendium eis augetur vſque ad 300.ducatos:pro 100. ducatis equitem lancea & machæra armatum,atque duobus ſeruis ſtipatum, in bellũ mittere tenentur. Multi 100. alii 50.mancipia alunt, prout amplam habent mercedem: Beglerbegus vltra mille ſeruos tenet, ſi cui Spachorum propter merita luculentius ſtipendium præter 300. ducatos aſſignandum eſſet, ad altius officiũ promoueretur,puta Subaſſi,quorum 40.in Europa reperiuntur,iique 400.vſque 1000.ducatos percipiunt, plurium cohortum duces ſunt,& vel vrbem quãdam regunt,vel propugnacula defendunt,exiſtimo eoſdem eſſe,quos in finibus proximis Beghas noſtri vocãt. Hinc iudicare licet,quã probe ſtipendia apud Turcas diſtribuantur,neq; quicquam fruſtra collocetur,ſed qui plus præmii habet,plures milites in militiam ducere cogitur. Pacis tempore domi hi manent, & ſuis Timaris fruuntur in excurſionibus vel in bello quocunq;

mittuntur, ad primum ducis mandatum proficiſci coguntur.

Solo Europæ Beglerbego, qui Sophiæ reſidet, Conſtantinopoli morari, & Viſierorum concilio intereſſe licet. Reliqui ſine licentia prouincias ſuas egredi non audent. Stipendia poſſunt diſtribuere ad 60. vſq; Aſperos, pro libitu, quibus ſuis cognatis & familiaribus in primis proſpiciunt.

Cum Aſiam vnus tantum gubernaret Beglerbegus, maiores quidem vires habuit, quam Europæus, ſed autoritate illi fuit inferior, quæ tamen poſtea magis imminuta fuit, cum officium illud diuiſum & pluribus conceſſum eſſet. Natoliæ Beglerbegus 14000. ducatos habet ex Timaris, ei parent 12. Sangiachi, quorum ſtipendium eſt 4. vel 6000. Ducat. & 10000. Spachi: abſente Græciæ Beglerbego ipſe imperat militibus, & ad ſiniſtrum latus imperatoris incedit. Caramaniæ Beglerbegus 10000. duc. 7. Sangiachos & 5000. Spachos habet.

Beglerbegus Amaſiæ habet 8000. Ducatorum. 4. Sangiachos & 4000. Spachorum.

Armeniæ minoris Beglerbegus 10000. Ducatorum habet, 7. Sangiachos, 7000. Spachorum. Meſopotamię Beglerbeg⁹ in Perſię cõfiniis 30000 Ducatorũ habet. 12. Sãgiachos 10000. Spachorũ.

Beglerbegus Damaſci, Syriæ & Indiæ habet 24000. duc. 12. Sangiachos. 20000. Spachorũ.

Cairi Beglerbegus habet 30000. ducatorũ. 16. Sangiachos & 16000. Spachorũ. Omnes iſti Beglerbegi, Sangiachi & alii ſeruos alunt, vt dixi, pro vt ratio ſtipendiorum patitur. Cum igitur vltra 130000. Timariatorum in exercitu non compareant,

reant,hi tamen vltra 300000. milites, qui in aciē educi poſſunt,ob ſeruorum copiam, efficiunt,nō annumeratis iis, qui carros,vehicula & iumenta conducunt,vel qui mercaturæ exercendæ, & lucri faciundi cauſſa caſtra ſequuntur, de quorum immenſa multitudine ex prioribus copiis iudicium facere licet.

DE IIS COPIIS QVAS SVBDITA prouincia ad mandatum Imperatoris in bellum mittere coguntur.

VBI primum Turcæ in Europam tranſierūt, præda allecti excurſionibus in primis fuerunt dediti, neque vlli labori vel periculo pepercerunt, lucrum modo facerent, cui in primis inhiabant, adeo vt cum iam pedem fixiſſent, in ea regione,& colonia quædā in Thracia ſubſtituiſſet, ægre à ducibus cōtinere potuerint, quin more ſuo prędatum excurrerent.Decreto igitur promulgato,vt abſtinerent ab eiuſmodi deprædationibus,illi cupidiores redditi ſunt vtputa qui iā aſſuefacti eſſent ex raptu vitā quærere,vbi vero aliud ꝓpoſitum fuit edictum,vt qui excurrere prædatū vellet,in cōſtituto loco & præfixo tēpore armatū ſeſe ſiſteret,ſæpius 200.ſæpiꝰ 300. millia hominū in eum euentū conuenerunt:ex tanta multitudine duces ꝑcipui eos ſecernebāt ad futuram expeditionē q̃ ipſis videbāt maxime apti & idonei& armis quoq; optime inſtructi eſsēt.Reliqui domū repetere iubebantur, quilibet autem ſtudebat talem ſeſe præbere,vt dignus haberetur ad excurſionem, vnde mos ille primum inter ruſticos inualuit, tum etiam in vrbes atque oppida

irrepſit vbi ad 30000.homines deſignati fuerũt, quibus nõ modo permiſſum erat in bellum proficiſci,ſed cogebantur quoque inuiti, ad mandatum imperatoris,in conſtituto loco,equo, armis lancea &machæra inſtructi comparere. Conſuetudo illa adeo ſucceſſu temporis fuit inueterata, vt iam officii ratione teneantur ſubditi eam obſeruare. Qui hunc in modum frequentant militiam Acanzi vocantur ſeu voluntarii milites, ex natis Turcis ſelecti, qui ſolummodo quibuſdam gaudent priuilegiis,nec aliud ſtipendium recipiunt. Ruſtici victum ipſis ſuppeditant, in tranſitu præcedunt exercitum luſtratum &deprædatum loca vbi peruagãtur. Ex horum numero fuerunt 15.illa Turcarum millia,quę in ſecunda Solimãni expeditione Viennenſi, Linzium vſq; excurrerunt. Sed in Europa numerus eorum acquiſitione nouarum prouinciarũ creuit. In Aſia quoque ingens eorum multitudo eſt. Selimus deuicta Paphlagonia & Armenia minore,in vtraque 30000. Acanziorum creauit,hi,etſi magis idonei ad excurſiones quam ad pugnas exiſtunt,eorum tamen plurimi armis & equo optime inſtructi in bello comparent, & fortiſſimos ſeſe præbent, vt haud raro, ex Sangiachorum recommẽdatione,Beglerbegi ipſis Timaris proſpiciant. Comitantur hos plerumque qui Martoloſſi dicuntur, & Walachi,atq; Tartari, vel alii, qui callum obduxerunt latrociniis, maxime vero in eorum regionũ confiniis,in quibus deprædandi & excurrendi commoditas eſt, vbi lubenter ad partem prædæ admittuntur, quod locorum & viarũ ſint gnari & experti.

Hinc

Hinc inde per prouincias multi reperiuntur milites veterani & emeriti,vel quib.ob alias cauſas immunitas à bellis conceſſa eſt. Aſſignantur illis prędia&pagi in recens captis regionibus,pro quo beneficio equorum illi,vel peditum certum numerum in bellum mittere tenētur, tranſmittunt eá prædia ad ſucceſſores quoque, à Turcis Maſellini vocantur.

In Europa 6000.eiuſmodi equitum, peditum vero maxima cópia reperitur. Exigua tamen eorum opera in pugnis exiſtit, licet prouinciarum inſpectores ſedulo eo laborent,ne homines inutiles in bellum mittantur.

Aſappi pedites ſunt Turcæ, quorum ingens multitudo,ſtipendia licet viliſſima accipiant:eorum in Europa 40000.inueniuntur, haſta, arcu & machæra pugnant, verũ cum neq; aſſueti ſint ad militiam, neque exercitati præſtat illis vti ád expugnationes locorũ,ad comportandam materiam,& cuniculos agendos, quã vt in aciem producantur, in hunc tamẽ vſum maxima copia foſſorum conduci ſolet, præter eos qui certa habent ab imperatore ſtipendia,&quos pagi in militiá mittere cóguntur. Aſapiorum quoque magnum numerum Imperatór hinc inde per vrbes Natoliæ inprimis, in præſidiis habet, vt bellicis aſſueſcant laboribus,quo eorum ópera in re maritima vti poſſit. Sæpius quoque contigit,vt ære conducti fuerint milites noſtro more,cum præſidiarios euocare è confiniis hoſti oppoſitis & alio transferre, nõ videbatur omnino tutum. Solimannus in Aſiam proficiſcens hac ratione vſus eſt.Eandem ſi hoc tempore Turca obſeruare ve-

lit,dubium non eſt,quin præter eas, quas modo recenſui,innumeras alias copias adunire & colligere poſſit. Adparet igitur nō fruſtra ſæpius ſparſum fuiſſe rumorem,de Turcici Imperatoris expeditione cum 400.vel plurib. hominum millibus ſuſcepta. Plus admirationis habet ordo quo tempore breuiſſimo colliguntur, vbi primum nuncii cũ mandatis ad eos perueniunt & tempus profectionem admittit ſeſe parati ſiſtunt, ſtupēda eſt tranquillitas,vnio, & obedientia, quæ in immenſis illis caſtris obſeruatur, vbi ſtrepitũ & clamorem excitare ob quamuis etiam cauſſam prohibitum eſt,quo tumultus euitentur.

Finem hic primæ parti opuſculi mei imponã, in qua videre eſt, quibus mediis Domus Ottomannica ad tantum imperium peruenerit. Recenſui deinde breuem hiſtoriam rerum à Turcis geſtarũ,tum artes & vires eorundem, & inſerui nonnulla de adminiſtratione imperii, quæ non parũ facient ad noſtrũ ꝓpoſitũ. In ſecunda parte oſtendã,qua ratione potētia hæc in Vngaria adhibito mediocri Germanorũ auxilio vinci poſſit.

PARS SECVNDA.

C*Vm in parte priori declaratum fuerit, quibus artibus,fraudibus & viribus Domus Ottomānica ad tantum Imperii culmen peruenerit, ſupereſt vt videamus, quomodo Hungarorum potentia adhibito Germanorũ auxilio vinci & ſuperari poſſit. Vires igitur vtriuſq; nationis examinabimus, & cum hoſtiũ potentia eaſdem conferemus, vnde quæ partis vtriuſque commoditates ſint, quibus alteram ſuperat,vel incommoditates, quibus cedit, tum quo-*

modo

modo ad victoriam conſequendam in bello procedendum fiet, innoteſcet.

DE VIRIBVS GERmaniæ.

QVÆ ſint vires Germaniæ atque Hungariæ, ex rebus ante hac ab vtraq; natione geſtis, conſtat. Germani quondam plurimis Romanorum legionib. fortiſſime reſtiterunt: ſola Saxonia per 30. annos continuos cum Carolo Magno pro libertate patriæ certauit. Non ita pridem in ciuilib. diſcordiis paucæ ciuitates, Imperiiq; ordines, ad 100. millia hominũ optime inſtructorũ in bellum eduxerunt, inde quid reliquę ꝓuincię poſſint, ex incolarũ fortiſſimorũ multitudine, ex regionis opulentia, ꝓpter varia mercimonia, quæ ibi exercentur, & metallorũ quæ effodiuntur copiam, ex fertilitate, & rerum ad vitã humanã neceſſariarũ abundantia, coniicere licet, quęlibet ciuitas libera ſi 1000. milites, ꝙ exigui momenti res foret, contra Turcas in bellũ mitteret, immenſus copiarum numerus exiſteret: conſtat ſane vnã earum, reliquorũ ſociorũ auxilio deſtitutã Imperatori ſeſe opponere auſam fuiſſe: Superuacuum puto ex ſingularum prouinciarum & vrbium hiſtoriis & annalib. rationes deducere, quib. Germania ſola centũ vel pluriũ millium hominũ exercitũ ꝑ annũ ſuſtentare valeat, vt interim neq; artificia neq; mercimonia, neq; agricultura detrimentum patiatur, ſiquidem ab Imperio, iis nimirũ vrbib. & ꝓuinciis, quę Imperatorem Romanum tanquã Dominum ſupremũ agnoſcunt

(è quibus patrimonium Domus Auſtriacę excipimus) ſolummodo 30. hominum millia, tam equitum quam peditum, in quatuor annos poſcimus: totidem à prouinciis Auſtriæ Archiducatui & Bohemiæ regno ſubiectis petimus, additis neceſſariis impedimentis bellicis, tormẽtis, machinis, & iis quæ ad victum hominum, atque pecudum requiruntur. Nec rem petimus impoſſibilẽ, vel quæ nulla ratione fieri poſſit, ſed ne difficilẽ quidem, in annos tantum quatuor hunc apparatum requirimus, vt diſcant viciniores quanta cum facilitate rabies & furor hoſtis tam immanis cohiberi & retardari poſſit, quem iam ad portas fere Germaniæ perueniſſe Iauarino Agriaq; capta, in Germaniam ipſam paulatim tendere, eoque omnia eiús cõſilia directa eſſe cernimus.

DE POTENTIA HVNgariæ.

IDEM ſane de Hungaria ſtatuendum. Nam etſi pars eius maxima & fere præcipua à Turcis poſſideatur, quæ tamẽ Chriſtianis adhuc paret, tam egregie culta & habitata eſt, vt ſi vires ſerio coniungere vellet, patriam vniuerſam è tam graui iugo in libertatem vindicare, eiuſq; poſſeſſionẽ hoſti ancipitẽ reddere valeret. Sub Hungaria vero omnes eas prouincias intelligo, quæ verſus
1394. Walachiam, Tranſyluaniam & Croatiam tendunt & huic regno ſubiectæ fuerunt, cum primũ
1440. Turcæ arma illi intulerunt. Sola Tranſyluania,
1450. *Hortenſ.* propriis viribus in vnum coactis, Turcarum impetum
1551. ſæpius repreſſit, maximaq; eis intulit damna: In primis vero ſub Coruino, Stephano Battóreo, & non ita pridem ſub Andrea Battoreo

reo, qui Ferdinandi Imperatoris nomine eã gubernauit, egregia fortitudinis & potentiæ ſpecimina edidit: Hic 50000. militũ tũc collegit, vt ingreſſu ꝓhiberet Turcas, & cum 70000. militum Lippã obſedit. Quid vero nuperrime Sigiſmũdꝰ Princeps contra hunc Tyrannum non eſt molitus? Nonne Sinam Baſſam fortiſſime ex Walachia eiecit? eiq; gloriam rerum proſperrime in oriente & occidente geſtarum, & tanto temporis ſpacio acquiſitum eripuit, maximamq; eius laudibus maculã inuſſit, vt animi dolore & indignatione tandem mortuus dicatur. Nec vnquã Turca vnguibus ſuis Tranſyluaniam arreptam retinere potuit, licet aſtu & inſidiis ſæpius id tentarit. Tantum abeſt vt hoc tempore illud efficere queat, cum tam fortes heroes ipſi reſiſtãt, qui non modo omni fide & diligentia eam tuentur, ſed imperii quoque limites diutiſſime prolatant. Nec Walachia ſuo defuit officio, cũ ſtrenuos nacta eſt Duces & Principes, qualis Dracolã fuit, cuiꝰ ſtrenuitatẽ & alacritatẽ hoſtes ſæpius experti ſunt. Nec raro Turcicarũ copiarum hæc regio ſepultura exſtitit. Hungaria ſuperior cis & vltra Tibiſcum ſita, tanta incolarum multitudine eſt referta, vt iuſtus inde exercitus conſcribi poſſet, ſi vero zelo patriæ ſuccurrere velit. Croatia inter omnes Regni prouincias in peſſimo ſtatu verſatur, nec niſi pauciſſimos, ſed optimos tamen, milites in bellum mittere poteſt. Sed quid tam exacte minutiſſima hæc examinare iuuat, cum ex omnibus hiſce regionibus tantum 40000. hominum in bellũ per quatuor annos cõtinuos mitti poſcamꝰ, ꝙ fieri poteſt cõmodiſſime & facilime.

1595.

Huncin modũ facta computatione ad Vngariæ fines 100.millia hominum, tam equitũ,quã peditum conuenient, qui in tres partes,vt paulo poſt dicemus,diſtribuendi ſunt. Videndum igitur quomodo cum tanto militum numero 3.4. vel 5. centena Turcarum millia ſuperare valeamus,initio vtriuſq; partis potentiã,&cõmoditates belli tũ incõmoditates quoq; cõparabimus.

COMPARATIO TVRCICÆ ET Chriſtianæ militiæ.

IN hoc examine quatuor cõſideranda veniunt q militiã diuerſam & variã reddere ſolent:vnde cõmoditates& incõmoditates exercitui accedunt:Dux nimirũ belli generalis,milites,arma& deniq; cõmeatꝰ.Hinc tandẽ oritur ratio ꝓcedẽdi contra hoſtẽ, de qua vltimo loco dicendũ eſt.

DVX BELLI GENERALIS.

NON hic eſt locus diſſerendi de belli duce, quibus ille qualitatib.& virtutibus dotatus eſſe debeat,de qua re integrũ volumen conſcribendum foret:Nec quantum momenti perſona ducis vniuerſo exercitui afferat.Nã ſapientes iudicarunt ſatius eſſe ceruos militare ſub leonis, q̃ leones ſub cerui auſpiciis.Ipſa docet experientia multa maxima pericula, & difficultates Ducum prudentia auerſas & ſuperatas fuiſſe,vbi copiarũ robur vanũ exſtitiſſet: Plurimi exercitus ex abiectiſſimis hominib. collecti maxima ediderunt belli facinora,ſtrenui Ducis virtute allecti,&cõducti. Nec vnquã legimus Ducem puſillanimũ &abiectũ ex optima cõſtituta militia fortiorem &prudentiorẽ euaſiſſe.His igitur rebus in aliam

occa-

occaſionẽ remiſſis, vnicũ mihi, ꝙ ad hoc bellũ plurimũ cõducet tractandũ reſeruo, auctoritatẽ ſc. Ducis, q̃ in Turcico exercitu plus, q̃ vſquã alibi viget. Namq; Turcicus Imperator, abſolutus eſt dominus, cuius ex arbitrio pẽdet quodlibet pro libitu diſponere & imperare, nec alios in conſiliũ adhibere, vel aliorum rogare conſenſum etiam in reb. grauiſſimis tenetur. Non igitur mirum ſi Imperatores bellici tãta inſtructi authoritate res ꝑclariſſimas gerant. Parem ac prorſus eandẽ poteſtatẽ Turca ducibus ſuis, quos exercitui præficit largiri ſolet, nihil ſuæ authoritati reſeruans, q̃ de bello gerendo, vel pace ſancienda delibera-tiones. Titus Liuius in pulcherrima illa Alexandri Magni cum Ducibus Romanis cõparatione idem plane confirmat, quod nunquam Romani Duces plenã de bello gerendo poteſtatẽ habuerint, ſæpius à Tribunis plebis delectus, antequã Roma diſcederẽt impediti fuerint, quod poſt tẽpus ad bella iuerint: quod ante tẽpus comitiorũ cauſſa reuocati fuerint, in ipſo conatu rerum circumegerit ſe annus: quod collegę nunc temeritas, nunc prauitas impedimento, aut damno fuerit: quod male geſtis reb. alterius ſucceſſum ſit: ꝙ tyronẽ aut mala diſciplina inſtitutũ exercitũ acceperint: ſed reges nõ liberi ſolũ impedimẽtis omnib. ſed domini rerũ tẽporũq; trahãt conſiliis cũcta, nõ ſequãt̃. In eãdẽ ſentẽtiã ſuaſit Fab. Maxim⁹ Senatui Romano, vt Annibali ducẽ quendã ſtrenuiſſimũ opponãt, eiq; liberã imperãdi, & decernẽdi poteſtatẽ tribuãt, nec tẽporis vel belli gerẽdi modũ ei præſcribãt. Duo hæc teſtimonia ex acuratiſſimo authore deprompta nos admo-

Lib. 9.

Lib. 14.

nent, quid ducibus noſtris, quos contra Turcas emittimus, in primis deſit, libera ſcilicet agendi & imperandi authoritas, qua cum pollebat Alexander, tanquam Princeps abſolutus, quiduis imperabat pro libitu: ſecus poterant Romani Duces, qui Reipub. parebant, hos tamen eadem pollere authoritate Fabius volebat. Tritum eſt Politicorum axioma, Rerumpub. deliberationes, & executiones tardius procedere, quam Principum, quod in illis plurimorum conſenſus & iudicia requirantur, quæ ſæpius propter varia conſulētium ingenia, varia ſunt & diuerſa. Germania atque Hungaria mixtū quoddā imperiū habēt. Princeps enim reliquorum ordinum cōſenſum in cōmitiis requirere & impetrare tenetur, ſine quo in bellum proficiſci non poteſt. Etſi in omnibus aliis rebus ad Rempub. & ad libertatem, contra tyrannos vindicandam, ſpectantibus hic procedendi modus approbari poteſt: In reb. vero bellū concernentibus damnoſiſſimus & periculoſiſſimus eſt, in primis vero vbi cum aduerſario potenti, qui libere imperat, & expeditiones celerrime proſequitur, bellum gerendum eſt. Eiuſmodi militandi rationem reuera Turcæ obſeruant, quos arma arripuiſſe, & excurſionem ad felicem euentum produxiſſe, ac reduxiſſe copias vidimus, citius quā noſtri, comitiis atque conuentibus immorati, vires colligere, & militem conſcribere potuerint. Huic malo remediū commodius, illo Fabii Maximi, applicari non poteſt, vt nimirum Dux belli eligatur, qui ſupremam imperandi authoritatem atque poteſtatem habeat, iſque de rebus omnibus inſtruatur perfectiſſime, vnde conſilium in

in fortuitis caſibus capere poſſit, ne teneatur aliunde illud petere, cum belli fortuna & vices, ex Scipionis ſentẽtia, non ſemper admittant conſilium maturum capeſſere, vel ex longinquo illud accerſere, ſed ſubito ſæpius ineunda ſit ratio agẽdi, & ex ipſis euentibus & ſucceſſu rerum petenda. Is qui conſcripſit Secretarium, dicit Reſpubl. quaſdam, vbi ſuos in bellum Duces emittunt, & quid ipſorum ſit officii eos admonuerunt probe illos inſtruxiſſe ſibi videri, cum vltimo loco ſeuere ipſis imperant, ne vlla ratione manus cum hoſte conſerãt, niſi prius ſenatum ea de re ſententia rogarint: ſæpius enim euenire vt hoſtis procul ab vrbe diſſitus pugnandi occaſionem præbeat cõmodiſſimam, & tam ſubito, vt ſtrenuus Dux vix illam animaduertere poſſit, quæ etiam minima interiecta mora elabatur. Hoc incommodum ex falſa quadam imitatione prudentiæ Fabianæ in prolatando bello oriri, idem author ſcribit, cuius ſpecie eas Reſpub. deceptas aſſerit. Namque Fabius legitimo exercitu, quem Annibali opponeret inſtructus Martis aleam nunquam fugit, ſed ex prioribus cladibus cautior factus commoditates pugnandi diligẽtius explorare & experiri voluit, quæ ſi ipſi ſeruiebant, aggredientem Hannibalem nunquam reformidauit, nec Hannibal omiſiſſet illum in propriis munitionibus aggredi, niſi caſtra ipſius optime munita, & ſatis virium, quibus ſe ſuoſque tueretur, eum habere nouiſſet. Neque Fabius potuiſſet euitare pugnandi neceſſitatem, niſi caſtra ab Hannibale ad aliquot milliaria remota collocaſſet, quod Philippo contigit, quem Romani armis aggreſſi fuerant in locis

lib. 3. c. 10.

difficillimis & anguſtis,hos cum ille, ſæpius mutatis belli ſedibus,ex prouincia in prouinciam fugeret, regionem vniuerſam de qua controuerſia erat hoſti deprædandam & deuaſtandã reliquit, vnde cognouit plena Romanos victoria frui, niſi eam,iacta fortunæ alea,denuo ipſis eriperet. Fieri itaque non poteſt, vt contra imminentes hoſtes regio defendatur, & ſalua atque incolumis conſeruetur,niſi aliquando manus conſerantur,
1448. hoſte in primis illud requirente, quod Hungaria in ſuo Coruino experta eſt. Errant igitur ſummopere,qui prohibent duces quibus regionis defenſionem committunt,ne niſi iuſſi expreſſo decreto,cum hoſte dimicent. Quin potius iiſdem imperandum foret,vt pugnent oblata occaſione cõ-
Veget.lib. 3.c.26. moda,quæ plus ſæpius in bello,quam vires ad victoriam facere ſolet. Eiuſdem fuit ſentẽtiæ Marchio ille Sauornanus interdicta pugnandi copia duci authoritatem tribui dicens, vt vincatur, ſed vt ipſe hoſtem vincat eidem adimi & auferri. Qui igitur in Hungariam mittendus eſt belli imperator,abſoluta pollere debet authoritate,ſine exceptione imperandi, quæ commoda, quæque neceſſaria ipſi videbuntur. Neque ad præſcriptum tempus conducendus,neque ſingulis annis nouꝰ ſubſtituendus, ſed bellum tam diu vni alicui cõmittendum,donec tandem ad finem perducatur. Hoc etiam Fabii fuit conſilium, & Romani ſæpiſſime id ſecuti ſunt in bellis longinquis,prorogato Ducibus imperio, ſub proconſulum nomine, quod ad hanc potius, quam ad aliam expeditionem hos quam alios magis idoneos iudicarẽt, quod rerum omniũ perfectam haberent cogni-
tionem

tionem & notitiam. Neque ob vnum vel alterum infortunium ab officio dimoueri debent, ſed cõfirmandi potius, cum clades acceptæ prudentiores eos, & magis cautos reddere ſoleant. Tum etiam ne in eorum locũ alios minus expertes ſubſtituamus, qui noſtro etiam periculo & damno tandem ſapere, & belligerandi rationes, quibus hoſtes vtuntur, diſcere cogantur, cum hæ cuiuis obuię & notę eſſe minime ſoleant.

Verum enimuero, ſi libera agendi poteſtas vni cuidam ſummo Duci tribuatur, maiori ſolertia atque induſtria munus ſuum obibit: ſiquidem omnis gloria rerum præclare geſtarum, tum etiam vituperium & infamia ad ipſum ſolum, reditura ſit. Nec prætendere poſſit à remotiori conſilio ſe impeditum fuiſſe, in quod nullum ei fuiſſet imperium, cuiuſmodi habet in priuatum conſiliũ, ꝙ ſemper illũ comitari debet. Quod cum in rebus arduis conſuluiſſent, præſtantiſſimi Duces, res præclaras magna ſua cum laude geſſerunt: contra multi magno ſuo cum damno & vituperio illud aſpernati ſunt. Nec parum in bello Imperatori cõfert, ſi peritorũ probe nouit conſiliis vti, quod in tractatu de conſiliario bellico breui me demõſtraturum ſpero.

MILITES.

SVNT qui neruum belli pecuniam ſtatuunt, ſuamque ſententiam (vt dicit Secretarius) ex Saluſtio probare conantur, cuius tamen mentem illi probe non aſſequuntur. Vult enim Saluſtius non modo pecuniæ defectum, ſed munitio-

num & victus inopiam, tum etiam alias occaſiones ſæpius pugnas accelerare, vt inuiti manus cõſerere cogamur. Nam ſi, vt volũt illi, pecunia neruus belli exiſteret, Darius qui auri & argenti grãde pondus poſſidebat, nunquam ab Alexandro victus fuiſſet: Nec Romani Græcos atque Antiochum bello ſuperaſſent. Sapienter Solon Crœſo, cum illi omnes ſuos theſauros, tanquam potẽtiæ ſuæ fundamentum commonſtraſſet, reſpondiſſe fertur: cum inquiens, bella ferro conficiantur, facile aurum tibi adimere poterit, qui ferro melius inſtructus te aggrediatur. Non ſemper auro præclari milites conduci poſſunt, facilius ſtrenui milites aurum & opes acquirunt. Quod in hoc ipſo argumento de Turcarum potentia infringenda dextre probabimus, eam nimirum theſauris atq; opibus inuictam quidem manere, ſed ob copiarũ atque militum defectum optime vinci poſſe, licet plurimi hanc noſtram ſententiam, tanquam abſurdam, paradoxi loco habituri ſint: ob eandem tamen cauſſam pecuniam inter ea præcipue, quæ ad militiam requiruntur, non poſcimus, ſed copias & milites, quod hi verus belli neruus exiſtant. Primum conſideremus copiarum quantitatem, tunc qualitatem, quæ in vſu equitum atque peditum conſiſtit: tertio denique vtrum hoſtium, an vero noſtri milites, in diuturniori bello, deteriores vel meliores fieri ſoleant. Quod ad multitudinem attinet, non eſt dubium, quin Turcicus exercitus Chriſtianorum copias longe ſuperet: Sed videndum num hæc vera ſit belli prærogatiua, an ſaltem talis eſſe vulgo credatur. Sane perdifficile eſt, & fere impoſſibile, vt dicit Ariſtote- 7. polit. 4.

les,

les, vrbem populoſiſſimam, & innumera habitãtium multitudine refertam in officio continere, & probe ac dextre eã regere, quod eiuſmodi hominum multitudo non ſit capax ordinis. Vegetius in eandem ſententiam dicit, non æque facile eſſe cum numeroſiſſimo exercitu, quam cum mediocri ex ſtrenuis militibus collecto, victoriam conſequi. Vnde Romani in bella, quæ haud periculoſa videbantur 10000. peditum, & 2000. equitum ſub prætore mittere ſolebant: in ea quæ plus videbantur habere periculi bis totidem ſub conſule mittebant. Quæ videbantur difficillima & atrociſſima, ambo conſules adminiſtrabant, quorum exercitus 40000. peditum, & 8000. equitum conſtabat, eiuſmodi militum numero gentes plurimas, & maxima hominum multitudine inſtructas vicerunt. Xerxes, Darius, Mithridates, atque alii reges, plús damni ab immenſa multitudine ſuorum, q̃ à fortitudine hoſtium acceperunt. Nimia multitudo tarde incedit in expeditionibus, facile vel à fronte, vel à tergo oppugnari & carpi poteſt, maxime vero in anguſtiis viarum vel fluuiorum: quæ ad victum atque munitiones pertinent tantæ hominum multitudini difficulter procurari poſſunt: in præliis plerumque pars aciei tam immenſæ fugit, priuſquam ad manus veniatur, ſolo conſpectu hoſtium fortiter ingruentium & reſiſtentium perterrita: vbi ſemel in fugam coniectus eſt miles, nunquam fere recolligi, & in pugnam reduci poteſt, fugam tandem ſequitur ſtrages & clades cruentiſſima, quod multis ſane exemplis probari poteſt. Plus igitur Turcico Imperatori obeſt, *lib. 1. c. 1.*

quam prodeſt, tanta hominum multitudo, ea in bello cum carere non poſſit, maiores incommoditates experiri cogitur. Cum enim milites Turcæ armis non bene inſtructi, & ob id etiam ad oppugnationes atque reliqua belli munia, quoties noſtris copiis probe armatis, & equis ponderoſis obiici debent, inepti ſint, nunquam velitationes vel pugnas ineunt, niſi hominum multitudine ſe longe ſuperiores exiſtere ſciant. Sequuntur aliæ quoque incommoditates, quibus hoſtes vrgentur: cum enim milites eorum leuiter ſint armati, & ad excurſiones quam ſtatarias pugnas magis idonei, maiorem in equitatum, quam peditatum curam collocant: ſed vbi oppugnationes aggrediundæ ſunt, vel aggeres demoliundi, aut foſſæ ſuperandæ, vel præcipitia occupanda, in quibus equorum nullus vſus eſt, peditum opera vtuntur exercitatiſſimorum, quorum qui maxime præſtant ſunt Ianizzari, quibus plurimum fident, quod eorum virtute ac fortitudine plurimas victorias conſecuti ſint. Fatentur tamen imperfectam ſuam eſſe militiam, propter tantum equitum numerum, qui ad exercitia pedeſtria inutiles eſſe ſolent. Fugatis enim equitibus, quod ſupereſt refugium ad pedites, pertenue eſt, & exiguum propter eorum paucitatem, quibus non comprehenduntur Aſappi, quod fere inermes ſint, & ad pugnas protinus inutiles: in peditatu enim grauitas potius & præſtantia armorum, & robur ac vires corporis, propter vehementem impetum, quam agilitas atque dexteritas requiritur,

ritur, hac Turcæ præſtantiores, quam illa exiſtunt, vnde eorum exercitus, vt dixi, plus in excurſionibus, & velitationibus ſeu tumultuariis pugnis, quam in alio belli vſu valet.

Sed vtrum Chriſtianorum vel Turcarum milites longo belli vſu deteriores fiant vel meliores, videndum: de Turcis prius dicam, quorum authoritas atque reputatio quondam conſtitit in exacta obedientia; exercitiis militaribus: parſimonia in victu, & veſtibus: patientia in expeditionibus & laboribus; nec mortis tangebantur metu, ſi quidem fato, quod euitari nullo modo poſſit, omnia ſibi obuenire credebant. Qualis *lib. 3. c. 1.* vero nunc ſit, ex Secretario conſtat, quod omnis res, quæ ſub cœlo continetur vitæ ſuæ finem ac terminum habeat certum & præfixum, cum ſit ſubiecta infinitis alterationibus, ob quas bonitas, quę illam ſolet conſeruare ſucceſſu temporis corrumpitur, niſi quid extrinſecus interueniat, quod ad priorem temperiem eandem reducat. Communis medicorum eſt opinio; quotidie in corpore humano aggregari aliquid, quod quandoque indigeat purgatione, quod ſi hæc medicina & cura nimium differatur, tandem corruptio inde naſcatur: Hoc vt verum eſt in reliquis corporibus, in corpore ſane myſtico Rerumpubl. facilime euenire ſolet, vbi non ſolum accidentia naturalia operantur, ſed variæ conſulentium opiniones, propter priuata lucra, plurimum ad id conferunt. Reſpublic. igitur atque regna præfixo quodam tempore, renouatione quadam opus habent, cuius auxilio ad eam, qua

prius florebant complexionem atque perfectionem reducantur. Inde concludimus imperium, *lib.1.c.19.* mortuo Principe ſtrenuiſſimo, ad abiectum quendam & timidum translatũ, facile ab eo conſeruari, modo ipſius gubernatio non duret longiſſime, idq; inprimis propter auctoritatem prioris, & optimam imperandi formam & ordinem ob quem tam cito cuncta corrumpi nõ poſſunt. Quod ſi huic timido alius ſuccedat Princeps, ſtrenuus & fortis, regnum is facile ad priſtinum nitorem reducere, & defectus emendare poteſt: Sed ſi timidum & abiectum alius excipiat, qui nihilo ſit melior, ſequetur ſine dubio certiſſima regni vniuerſi ruina atq; interitus, quemadmodũ contra vbi duo Principes ſtrenui imperium adipiſcuntur, non mirum ſi terminos eius longe lateq; prolatent: exemplum habemus in Regno Romano, vbi Romulus bellator ſucceſſorem nactus eſt Numam pacificum, qui pace atque quiete vſus ad legum promulgationem: hunc ſecutus eſt Tullius animo feroci præditus, qui vſum armorum reuocauit: Ancus vero eius ſucceſſor ad pacem non minus, quam ad bellum aptus, cum ad illam potius inclinare videretur, eaque de cauſſa in contemptum apud ſuos perueniſſet, hæc arripuit: atque hiſce vicibus ad tãtum imperii culmen Romana aſcendit Reſpublica. Contrarium Iudæorum regnum expertum eſt, in quo Dauidi prudentiſſimo, & bello fortiſſimo regi, Salomon filius ſucceſſit, qui in pace regnũ non propria virtute, ſed patris potius auctoritate & dignitate, quæ adhuc in animis ſubditorum atq; exterorum vigebat, conſeruauit, quod Roboamo

boamo,qui hunc ſecutus nō pari euentu ſucceſſit, ſiquidē paterno auo virtute atq; auctoritate longe inferior eſſet. Hæc remedia inprimis adhibenda ſunt, in iis regnis, quæ non ratione vel legibus reguntur, ſed à nutu & voluntate Principis & violentia quadam dependent, ad quorum conſeruationem ſuprema quædam virtus, nec interrupta, ſed continua requiritur. Sane Ottomannicum imperium præ aliis violentum eſt, quod ab arbitrio vnius ſummi regis dependet. Nec vlla libertatis ſpecie gaudet, eoque magis expoſitum eſt mutationibus, quod ſtatuta imperii non obligent ſubditos ad quietam & tranquillam vitam agendam, ſed cogant quaſi, vt armis atque rapinis ſtudeāt: quas cum extra territorium exercere non poſſint, domi inuicem cum regni interitu eas tractare coguntur, inde fit vt nunquam intermiſſio à bellis concedatur, ſed vno finito aliud incipiendum ſit, ne milites otio torpeſcant.

Qui diligenter Turcarum hiſtorias, ab initio eius imperii ad noſtra vſq; tempora euoluet, reperiet feliciſſimos ſemper in bello exſtitiſſe, maximoſque feciſſe progreſſus eos Imperatores, qui manu ſtrenui, & animo forti atque inuicto præditi fuerunt, qui legis & ſectæ, quam profitentur ſtudio in bellis ſeſe exercuerunt, ne otio virtus ipſorum tabeſceret. Indefeſſa fortitudo, & vis animi inuicta apparet in iis Imperatoribus, qui ab 1300.
Ottomanno regnarunt, ad Mahemetem vſque 1481.
Secundum, qui Conſtantinopolis atq; Trapezuntis imperium cum plus ducentis vrbib. Chriſtianis adſe rapuit. Ipſimet bella caſtraue ſeque-

S

bantur, ſæueriſſima diſciplina militum inſolentiam atq; luxum cohibebant, turpe vt duceretur militib. etiã qui maiora obibãt munia, auro vel ſerico veſtiri, vel in caſtris alio lecto, niſi tapeto, humi ſtrato, vti. In iuſtitia adminiſtranda ſæueriſſime ꝓhibebant, ne iniquis extorſionib. ſubditi premerentur, ſæpius in publico cõparebant, & priuatorum querelas audiebãt, quas ſequebantur pœnæ, atq; caſtigationes grauiſſimæ. Hinc regnandi ordo à Baiazethe I I. intermiſſus, quod vitæ priuatæ deditus eſſet, corruptelas in regnum plurimas induxit, quæ temporis ſucceſſu auctæ fuiſſent, niſi mature Selimus filius illud occupaſſet. Reuocauit ille maiorum & prædeceſſorum ſuorum conſuetudinem in audiendis ſubditorum querelis, & iuris adminiſtrationem reformauit, ipſe bellis præfuit, militiam atque aulam ad priſtinam auſteritatem reduxit, & continuis bellis exercuit: vnde non modo in Europa limites imperii ſui latiſſime extendit, ſed in Aſia quoque Cairi regnum, & Armeniam minorem occupauit. Ac plurimas regiones Perſis eripuit, ex quarum conquiſitione exercitus ipſius eoſdem tulit fructus, quos Romani ex ſuperata Aſia perceperunt, cum milites victores luxum & mollitiem exterorum, ſplendorem ſupellectilis, inſtrumenta ludicra & muſica in conuiuiis, & ciborum exquiſitas delitias, in ciuitatem induxerunt, ad quæ cum ambitio ſenatorum accederet, ruina exſtiterunt, tam probe inſtitutæ Reipublic. Sic ruinæ imperii Turcici princi-

T. Liu. li. 39.

pium

pium ex Perſicis ſpoliis natum, quibus aula tapetibus, auro & rebus precioſis opulentior reddita fuit, cumque primum tanquam trophæa illata fuiſſent, poſtea in vſum quotidianum ceſſerunt,& pompæ pernitioſiſſimæ inſtar habitæ fuerunt:ad conſeruationem eius magnificentiæ, cum multum pecuniæ opus eſſet, extorſiones atque angariæ ſubditis impoſitæ, natæ ſunt, & officia auro venalia eſſe cœperunt. Quod ſi Selimo alter Baiazethes ſucceſſiſſet, dubio procul Turcica militia funditus euerſa fuiſſet, verum Solimannus bellicoſus & ſtrenuus imperator,qui cōtinuis bellis maximo cum Chriſtianorum damno milites in Vngaria imprimis exercuit, diſciplinam priorem reſtaurauit, ſucceſſorem habuit Selimum II. qui in ea paſſim fuit exiſtimatione, vt neminem haberet, quem iure timeret,geſſit quædam bella, ſed maritima pleraque, ipſe vero domi permanſit,ſub hoc imperatore militia aulica otium atque opes nacta, deliciis indulgere potuit, quibus adeo abuſa eſt, vt per oſtentationem aulici & officiarii certarent inuicem, quis ſplendidiora & pretioſiora munera Imperatori offerret, maiorem aleret mancipiorum numerū, magnificentius auro,ſerico &gemmis ornatus atq; veſtitus incederet,vnde preciū pecuniæ auctū,&ad ſummū auaritię gradū omnia fuerūt redacta nec amplius munera atq; officia inter bene meritos diſtribuebantur, ſed iis qui plus æris obtuliſſent, conferebantur. Qui dignitate erant inferiores modum potius cumulandi pecunias, quam gloriæ, ex rebus bene & fortiter geſtis, adipiſcendæ

1520.

1556.

quærebant, vt illius ope ad munera altiora aſcenderent, omnis miſeria redundabat in miſeros agricolas, qui angariis opprimebantur, & in extremam redacti neceſſitatem, agriculturam deſerebant, fugaque ſibi conſulere cogebantur: inde regionum vaſtitas inducta, decimæ non fuerunt ſolutæ, & ſtipendia feudatariorum ſeu Timariatorum ceſſauerunt. Nec ſumptus ſubminiſtrati fuerunt, ad aulam & militiam ſuſtentandam, vnde præter loca maritima & limites imperii, reliqua ditio fere vniuerſa deſerta quaſi, videbatur. Ex his quæ in medium fuerunt allata, cõcludimus Turcam in hiſce bellis, in quibus, vna cum prouinciis bello captis, ſubditos ad bellum idoneos nullos ſibi ſubiicit deteriorẽ potius, quam meliorem ſtatũ imperii ſui reddere, idq; magis, quo diutius protrahũtur, & ſæpius iterantur eiuſmodi bella, & factiones inter milites, copiarum numerum minuunt, quarum defectus, niſi ordinem militiæ immutare velit, nuſquam alibi, quam ex Seragliis ſuppleri poteſt: in quibus tantus eſt puerorum numerus, vt ſi ter vel quater inſigni clade exercitus afficeretur, defectus occiſorum ſuppleri poſſit, ſed vlterius non ſufficient, etſi extraordinaria puerorum collectio, vel exactio fieret, qui tam ſubito excreſcere, & ad bellum ſi continuetur aſſuefieri nequeunt, interim prouinciæ incolis priuantur, præter ruſticos, quorum nulla habetur ratio, qui ſingulis annis in expeditionibus moriuntur, Aſappi ſcilicet, foſſores, & qui commeatum in caſtra conferunt, bis ſingulis annis extrema illis calamitas à prætereuntibus militi-

militibus infertur, quos hoſpitio excipere, & ſtipe iuuare tenentur, præter reliquas inſolentias, quæ ipſis inferuntur.

Coactus igitur & inuitus Turca breuiora quidẽ bella, ſed immẽſo cum apparatu gerit, & ſemel in Aſia pace inita, quo ruſtici, qui ibi ſunt, poſt tot, tantaſq; miſerias perpeſſas quieſcere, & ſeſe recolligere poſſint, bellum in Europam tranſfert, ne otio torpeſcant, & corrumpantur milites. Hinc igitur adparet error quorundam, qui bellum continuando deteriorem Chriſtianorum ſtatum fore exiſtimant, quod non copias ſed pecuniam belli neruum ſtatuant, quod equidem nunquam mihi perſuadere potui, tum propter rationes ſuperius allegatas, tum quod ipſa experientia fuerim edoctus, Turcas non diuturna ſed vaſtuoſa bella gerere, ꝙ ſi potius è re ſua fore cognouiſſent, bellum protrahere quam finire, dubio procul conſuluiſſent rebus ſuis, prout ipſis viſum fuiſſet commodiſſime. Nec dubitandum quin ſæpius hac de re in concilio tot imperatorum fortiſſimorum, totque Ducum ſtrenuiſſimorum inſtituta fuerit conſultatio: Namque imperio quam longiſſime dilatato incommoditas illa aucta eſt, ſiquidem milites ab extremis limitibus ad alteram imperii extremitatem, per media quaſi deſerta deduci nequeunt, niſi cum proprio detrimento, & ruſticorum euerſione, quod firmum eſt argumentum inſtantis ruinæ, quæ minatur monarchiam hanc ad tantam amplitudinem, & vaſtitatem propagatam, vt partes extremæ à ſuo centro debita auxilia, atque ſubſidia difficulter acci-

pere poſſint,verum nimis diu in hac materia immorati ſumus,quæ tamẽ conſideratu digniſſima eſt,vnde fundamentũ præcipuũ noſtrę quæſtionis,quam decidendam ſumpſimus,dependet.

Ad deſertionem & deſolationem prouinciarum,quæ ex nimia ruſticorum, & ſubditorũ extorſione,& miſeria prouenit, aliud acceſſit ſub
1571. Selimo II.incommodum non minus graue, quã præcedens. Claſſe enim Turcica poſt expugnatam Cypri inſulam profligata atque deſtructa, & maximo rerum maritimarum apparatu amiſſo adeo imperator animum à belli maritimi ſtudio ſubduxit, vt à nauigatione,& mare protinus abſtinere ſecum ſtatuerit, ſecus ac fecerunt maiores ipſius, qui incrementi & authoritatis ſpem non minimam in re maritima poſuerant, cum Græci vt ſumptibus parcerent, eius imperium ſpreuiſſent,&neglexiſſent.Remedium huic malo afferri quiuiſſet, ſi quis Solimannus regnum adeptus eſſet: ſed Amurathes III. ſucceſſit,qui mollis ipſe aulam delitiis & ocio perditã habuit, nec Turcicam militiam eneruatam, atque corruptam è fundamentis reſtaurare & ad priorem ordinem reuocare, nec pacem cum vicinis conſeruare nouit, qui Solimanni fortitudine perterriti, ab armis hactenus quieti abſtinuerant, Imperator delitiis Seraglii vel aulæ vacabat, res quæ imperii ſtatum concernebant, conſiliariis tractandas relinquebat, neque proprias nec hoſtium vires atque potentiam explorare, & perſcrutari curabat. Sinani Baſſæ conſiliis qui primi Viſieri officio fungebatur, irretitus, bellum quod nunc in Vngaria durat, in eius fauorem

ſuſcepit, vt inquiete ipſius voluntati atque naturæ obſecundaret, cuius tamẽ fructus nimis amaros, præuentus morte, guſtare non potuit. In imperio ipſi Mahometes III. omnium cum applauſu, & lætitia ſucceſſit, quòd ad bellum magis patre Amurathe, inclinare, idque à iuuentute fouiſſe, videretur. Attamen mulierum illecebris corruptus, non ſolum mature in bellum non eſt profectus, vt tot malis, hoc in bello indictis, ſuccurreret, & remedium afferret, verum etiam duces militiæ præcipuos vita temere priuauit, cladium cauſas non corrupto exercitui, ſed ipſis ducibus imputans. Primum Ferathum Baſſam virum bello præſtantiſſimum, ad Sinani querelas & accuſationes laqueo ſuffocauit, Sinanus ipſe non abſque ſuſpicione veneni periit, quod à Tranſyluaniæ Duce anno proxime elapſo cæſus fugatuſque fuiſſet. In tanto Ducum præſtantium defectu claſſis curam eiuſmodi homini commiſit, qui rei maritimæ ſtudium nec didicit vnquam neque tractauit. Ipſe vero cum Cigala in Vngaria cõparuit, forſitan quod exercitus, niſi ipſius ſub auſpiciis, in bellum proficiſci nollet, Agriam exigua ſua cum laude cepit, quod neq; ſitu, neque manu eſſet munita, & præſidiariorũ culpa in eius occupatione haud leuis interueniſſet, exercitũ Chriſtianorum culpa noſtrorum fugauit, cum prius milites ipſius, turpi fuga, multoties ſalutem quæſiuiſſent, quorum numerus infinitus periit, quod ſi fortuna æque ac virtus, bellicumque robur eos deſtituiſſet, hoc anno fundamentum ſuæ libertatis Hungaria primum ac firmum ieciſſet.

1595.

1596.

Magno ſane conſtabit labore Turcicum Imperatorem vt rurſus confirmet tot cladibus fractum ſuorum militum animum, vnde ab exiguis noſtris copiis ſæpius immenſa ipſius multitudo cæſa atque deleta fuit. Hinc cauſſæ patent, ob quas prouinciæ quædam integræ eius iugum excuſſerunt, Walachia ſcilicet atque Tranſyluania, è quibus militiæ Turcicæ plurimæ quondam commoditates proueniebant, quod ſcilicet à potentia, & viribus earum prouinciarum, nihil eis periculi metuendum eſſet, quas ſemper antea horruerāt, atque formidarant: apparent quoque occaſiones, cur tam inuite militiæ nomina dent ſubditi, qui ſponte quondam ſua, & vltro in bellum procurrebant. Notæ ſunt æmulationes atque diſcordiæ, quæ inter præcipuos duces vigent, inter Sinanum quidem & Ferathum nō ita pridem. Hodie inter Hibraimum, (cui Sultanæ fauent, quod paci ſtudeat & bellum deteſtetur,) atque Cigalā, qui officio primi Viſieri, quod virtute militari cōmeritus fuerat, priuatus ad alios regni limites relegatus fuit. Ciaffer Baſſa ſuffocatus periit. Quod ſi hæc tyrannis in reliquorum aulicorum notitiā perueniret, non mirum foret, ſi communis quædam rebellio ſequeretur, cum cuilibet extremum periculum vitæque diſcrimen iure timendum ſit, quod ad libitum mulieris, etſi nihil grauius ſit cōmeritus, incurrere poſſit. Et hæc de Turcico exercitu dicta ſufficiant.

Noſtrum exercitum quod attinet, iure dicimus, continuo belli vſu longe meliorem eum exiſtere. Namque ciuiles diſcordiæ authoritate atq; prudentia Imperatoris Rodolphi ſublatæ, & bel-

lorum

lorum occaſiones extinctæ fuerunt, ille quidem diu pręmeditans, atque ſecum animo bellum voluens, ad id pacis tempore ſeſe inſtruxit, interim Germanorum animos pacauit, remotis diſſenſionibus, quibus irretiti non conſiderabant periculum, quod ab inſtante hoſte potentiſſimo imminebat, hinc factum, vt maiora auxilia, quam vnquam antea Germani contra Turcam miſerint: iidem edocti, quanta facilitate ſuis viribus Turcicam potentiam infringere poſſint, relicto priſtino belligerandi modo, non ſolum quæ adhuc poſſident defendunt, ſed hoſti quoque offenſiuum inferre bellum, atque eius propugnacula, & vrbes tentare, obſidere & expugnare audent: imperator noſter Ancum Romanorum regem imitatus, non minus ad bellum, quam ad pacem, aptum ſeſe declarans, ſubito bellum acceptauit, cũ Turcarum perfidia, occupata Biccia Croatiæ propugnaculo, & violatis legatis, pax rupta fuit.

Quantum valeat Hungarorum virtus, contra Turcas, ex eo patet, quod ipſi ſoli per 200. fere annos fortiſſime hoſti reſtiterunt, vt nunquam vel minimam partem huius Regni ſub iugum mittere potuiſſet, niſi ciuiles diſcordię aditum præbuiſſent, & fere ianuam in id aperuiſſent. Notæ ſunt clades, quas à noſtris accepit, tum etiam victoriæ, ob quas plurimi ſane Duces, qui in Hungaria cõtrà Turcas militarunt, triumphos adhuc hodie agunt. Idem probant tot factiones, quæ adhuc vigent. Cum enim plurimi duriſſimum eius iugum amplius perferre nequeant, animo confirmato, ſeceſſionem fecerunt, qui nunc difficillima quæque tentant, & maxima cum laude ad finem per-

ducunt, in primis vero cum è ſua natione nacti ſint Principem Chriſtianum & bello ſtrenuum, qui memoriam Stephani & Matthiæ regis renouat.

Quæ ſint Germani militis laudes, bellica virtute partæ, non opus eſt, ex hiſtoriarum ſerie longius repetere. Natura videtur Germanos complexione, & corporis diſpoſitione armorum & belli oneri perferendo aptos procreaſſe, nec aliud ipſis deeſt præter exercitium, quo ob diturnam pacem caruerunt, eoque deſtituti timidiores in proximis expeditionibus exſtiterunt: ſiquidem nemo ea fortitudine natura dotatus eſt, vt primo hoſtium impetu (niſi ira ſit commotus) animum nō dimittat, verum vbi aliquoties ad manus cum eo fuit deuentum & pugnandi modum didicit, abiecto omni timore, ipſe prompte in aciem deſcendit. Eius rei exemplum in Italis vidimus, qui
1480. ad Hydruntem licet bello aſſueti, ne aſpectū qui-
Bonf. l. 36. dem hoſtium ferre potuerunt; perciti noui hoſtis fama & timore, tum quod nouam pugnandi formam prius non fuerant experti, adeo fuerūt perterriti, vt non dubitarint ex Vngaria copias quaſdam extrahere & euocare, qui Turcis reſiſtere ſcirent. Saue vſus atque neceſſitas plurimum ad inſtruendos milites in bellica diſciplina conducunt, vidimus in his ipſis regionibus veteres Germanorum legiones fortiſſime ſeſe in bello gérere, & exiguo ſane militum numero, non modo hoſtem non fugere, vel detrectare prælium, ſed ipſum quoque ad pugnam quærere, prouocare atque inſectari. Bohemorum equitatus male apud quoſdam audit, quorum rationes ego non intel-

ligo.

ligo. Namque in Aſia Cairi delitiæ, & aeris temperies, homines molles & effœminatos producere ſolet. Exſtiterunt tamen plurimi eius regionis incolæ, qui Mamuluchorum exercitui ſeſe iunxerunt, & diuturno belli exercitio tam ſtrenui euaſerunt, vt cum ipſis Ianizaris congredi, & manus conſerere auſi fuerint. Rex Matthias in Morauiam quondam delegauerat equitum quaſdam turmas, vt hyeme atque æſtate ibidem militarent, quæ propter faciei nigredinem atræ legiones fuerũt vocatæ, harum virtus adeo claruit, vt ſi quãdo vna earum in exercitu numeroſo militabat, omnibus formidabilis exiſteret, & reliquis copiis authoritatem conferebat. Quid obſtat, quin hoc idem noſtro tempore eodem euẽtu tentetur, & in effectu ponatur? Concludimus ergo militiam noſtram diuturnitate belli meliorem factam eſſe: apud Turcas vero contrarium eueniſſe, ſiquidem ram ſubito copias in occiſorũ locũ ꝓpter prouinciarum defectiones reſtaurare nequeant, tum quod in prœliis plerumque fortiſſimi quique cadunt, quorum in hoc bello ad minimum 100. millia occubuerunt, illi in primis, qui in hiſce Regionibus magis erãt verſati, & cogniti. Quod ad reliquã fæcẽ exercitus, collectã ex viliſſimis quibuſuis, attinet, occiſorũ numerus cõmemorari nõ poteſt. Turca quidẽ in tã vaſtuoſo impio facile immẽſam multitudinẽ hominũ ſcribere põt, ſed pauci in ea milites ſtrenui reperiẽtur, niſi iuſtis præſidiis ꝓpugnacula limitanea denudare & priuare velit. Obiiciunt quidam ẽt à noſtris tyrones & nouitios in militum numerum referri, q̃ nunquã antea hoſtis conſpectũ viderũt, fateor id

Bonf. libr. 43.

quidem, ſed Turcarum diuerſam eſſe rationem dico, ſiquidem noſter exercitus hominibus conſtat liberis, qui etſi cuncti in rebus bellicis nō ſint exercitati, ingenia tamen ad militiam applicant, & vſum tractandorum armorum, gladii in primis & bombardæ norunt. Contra Turcarum exercitus præter Timariatos & milites qui priuilegiis gaudent, conſtat hominibus abiectiſſimis, & viliſſimis mancipiis, quæ nulla ſpecie libertatis fruuntur, reliquorum militum inſolentiis expoſita. Ruſtici in primis, quibus ne arma quidem relinquuntur, quos Iudæorum fæci abiectiſſimæ, qui inter Chriſtianos viuunt, vere comparare lubet. Huc accedit, quod in regionibus ſeptentrionalibus, homines naſcuntur ſanguine completi: vnde etiam cordatiores exiſtunt, pericula ſpernunt, nec vulneribus terrentur, vt Phyſici dicunt, facilius quoque aeris intemperiem perferunt. Hæc de militibus, nunc de armis.

DE ARMIS.

ARMA quod attinet; duo primum in conſiderationem veniunt: Quantitas ſc. & Qualitas. Ea aũt in omni exercitu armorũ quãtitas habenda eſt, vt nō ſemel inde milites armari poſſint, ſed cum ob varios caſus ea pereant, vel vſu conſumantur, vel abiiciantur in fuga, alia ſemp aſſeruãda ſunt, q̃ militib. in perditorum locum tradantur. Nec eadẽ ad cunctos belli vſus conducunt: ſæpius vbi ſtratagemate hoſtis vincendus eſt, expedit paribus vel ſimilibus armis militem induere, vt hoſtem decipiamus. Qualitas armorum in vſu, & ꝓrogatiua conſiſtit. Alia enim offenſiua ſunt, alia defen-

defenſiua,illis aggeres diruimus,quibus tormenta bellica, & omne genus machinarum comprehendimus, & hoſtem cominus & eminus petimus. Cominus vt eſt haſta, lancea, gladii & ſimilia.Eminus vero,vt arcus,bombardæ,& omne gen⁹ miſſile.Defenſiua arma ſunt,clypeus,ſcutũ, ferrei thoraces,loricæ, & quicquid denique tutũ corpus ab ictu hoſtili conſeruat,quib. dubio procul noſtri Turcas longe ſuperant. Armorum prærogatiua non omnibus nota eſt,ſiquidem è ſubtili hominis ingenio proficiſcitur,cum nimirum diligenter perpendimus,quæ arma hoc loco, hoc tempore, & in hiſce actionibus vtiliter adhibenda ſint,quod qui non obſeruarit diligẽtius, contrarium forte ſuo conatu euentum experietur. De hac materia inferius; vbi de aciebus ordinandis explicandum erit,fuſius dicemus.

DE COMMEATV.

INTER reliquas difficultates, quibus nonnulli moti,domi hoſtem expectandum ſtatuerunt, præcipua fuit, commeatus & rerum ad victum pertinentium defectus atque penuria, ſiquidem enim offenſiuum bellum ſit gerendum, longius in hoſticum,per deſertas ſcilicet prouincias,proficiſcendum,& commeatus, qui tãto exercitui ſufficiet, maximo cum labore & ſumptu portandus foret, cum milites noſtri qui bonis cibis, & vini potu aſſueti,eiuſmodi nutrimento ſani & incolumes conſeruandi ſint, Germani in primis maxima copia indigent, tum pedites propter tot meretrices,lixas & calones,inutile genus hominum, *Iouius.*

qui ipſorum ſequuntur caſtra: tum equites, qui propter armorum grauitatem,& ne equos perdãt ſæpius quieſcere ſolent: Minori apparatu Hungari vtuntur, minimo vero Turcæ, atque Tartari, equos vt plurimum ſolo ſtramine & fœno alunt. Milites deſtituti pane, carne & vino ſæpius pulmento vel oryza contenti viuunt, laute ſe vixiſſe putant ſi fruſtum panis biſcocti nanciſcuntur, vel carne ſalſa, obdurata in puluerem redacta,&aqua calida macerata, veſcuntur. Tam auſterum vitæ genus quondam apud Turcas in vſu fuiſſe potius credo, quam vt hodie eo vtantur. Qui in hac opinione ſunt, ſententiam ſuam Vladiſlai exemplo

1443. Bonfin. l. 26. confirmant, quod defectu commeatus potiſſimũ cum ad Hemũ vſque proceſſiſſet, copias reduxiſſe credatur, eandem victus penuriam cauſſam extitiſſe, quod ad Varnam pugna cum maxima incommoditate fuerit commiſſa: Tum etiam quod in Croatia nihil laude dignum effici queat, ob caritatem annonæ potius, quam propter militum paucitatem & defectum. Vt ad hanc obiectionem reſpondeam, equidem ſatis mirari non poſſum, ſapientes quoſdam viros hiſce difficultatibus irretitos, conſuluiſſe, tam inſignem errorem, vt hoſtem ſcilicet domi expectemus, in regione florentiſſima & fertiliſſima, vbi commodiſſime ſeſe poſſit ſuſtinere, ne cogatur longius adferre commeatum. Non igitur ſterilitas, ſed difficultas commeatum deducendi, & quæ inde ſecutæ ſunt confuſiones, noſtros perterruerunt, quod nullum huic malo remedium adhibere ſciuerint: Quod ſi recte fertilitatem regionis,& cõmoditatem tot fluminum nauigabilium, tantam

copiam

copiam armentorum,& vehiculorum perpendiſſent,certe vlterius penetraſſent,quod in hunc vſque diem noſtra in primis culpa, & incolarũ diſcordiis interuenientibus, nondum tentare auſi ſumus. Vladiſlaum quod attinet,nunquam ille ſibi perſuaſit fore vt Turca pugnã fugiat, vel quod trãſitum ipſum impedire poſſet. Minus vero credere potuit, vt ex Aſia tam cito Amurath[illegible] contra inſtructiſſimum Chriſtianorum exercitum reuertatur in Europam,vt ipſum præuerteret antequam in Thraciam prouinciam fertiliſſimam perueniret: quod ſi tale infortunium ſuſpicatus fuiſſet,facilime rebus ſuis aliter conſulere quiuiſſet. Croatiæ defectibus, quo minus conſulatur &proſpiciatur,noſtra potius confuſione tũ quod ordines Regni à bello abhorreant,quam ex ignorantia vel impoſſibilitate quadam euenit:cum videamus hoſtes Conſtantinopoli vſque,iumentorum dorſis, ſuos adferre commeatus, & ob eam cauſſam immenſum impedimentorum numerũ & aceruum ſecum in bellum extrahere. Primum ſciendum Chriſtianum exercitum ad trium prouinciarum limites emittendum: 20000. in Croatiam. 30000. ad Tranſyluaniæ,& Walachiæ cõfinia. 50000. ad Danubii ripas ſubſiſtẽt:Neceſſitate tamen vrgente bina caſtra coniungi poſſunt. Suppono alteram quoque neceſſariam belli rationem, quod nunquam locus hoſtilis, proficiſcẽti exercitui, à tergo relinquẽdus eſt,in primis vero ꝓpe flumina,ne qui commeatum adportẽt, impediantur,qui non modo ab hoſtiũ inſidiis defendẽdi ſunt,verum etiam ab incolarũ latrociniis & ſemper turma quædã equitũ emittẽda, ad loca *Laonic. lib.7.*

ſuſpecta perluſtranda, & detegendas inſidias, ne metu prædonum impediatur commeatus comportatio, opera quoq; danda, vt pro ratione periculorum, & diſtantiam locorum, vnde merces afferunt mercatores honeſtum lucrum percipiant, quo in poſterum ad mercimonia diligentius exercenda inſtigentur, deligendi ſunt certi quidam officiarii qui mercibus pretia iuſta imponãt, certus eſt locus deſignandus, quò mercatores ſecure, tanquam in Emporio, conueniant, & quæ attulerunt venalia exponant, vel aliis mercatoribus diuendant, à quibus poſtea vehiculis & carris tuto in caſtra deferantur, proficiſcente enim exercitu non ſemper ad ea loca, vbi ſubſtitit, perueniri iuſto tempore poteſt, & mora interueniente, merces quæ durare non poſſunt, corrumpuntur & fruſtra pereunt. Quod ſi ordines iſti ſtricte obſeruentur, non eſt dubium quin rerum omnium abundantia in exercitu ſit futura, propter tot fluuios nauigabiles, qui per regiones fertiliſſimas, & copioſiſſimas dilabuntur.

Cum vero ea loca vbi plus imminet periculi, mercatores adire non ſoleant, neceſſarium foret in Croatia inprimis, vt eius prouinciæ ordines, qui militibus ſtipendia ſoluunt, Granaria quædã publica in locis ſecuris conſtituant, vnde auenã atque panem militibus ſtipendii loco numerent. Quin & pro ſingulis militum vexillis vehiculum vel iumentum quoddam ſolo pane bis cocto, vel frumento onuſtum circumuehi poteſt, nec tamen eo ſine permiſſu belli duce vtendum, ſed ad ſubitas expeditiones conſeruandum, ne quæ mora iniiciatur, vel occaſio amittatur, donec de victu

victu ſibi milites proſpiciant. Vbi vero per dies aliquot in loco certo quieſcendum eſt, iumenta atque vehicula tuto ad conſtituta illa emporia prouinciæ, vel mercatorum mitti poſſunt, vt quilibet pro ſuo vexillo quæ neceſſaria ſunt comparet. Quin & ſentina illa hominum inutiliſſimorum mulierum puto, atque colonum ab exercitu abigatur atque depellatur paucis exceptis, qui ægrotos curent, & linteamina lauent, quod peditibus Germanis inprimis vſu venit, qui laceratis veſtibus fere nudi reuertuntur è bello; vel pereunt veſtibus deſtituti.

Poſtquam Tranſyluania atq; Walachia, quæ vera Turcarum fuerunt granaria ab ipſis defecerũt, maximis inde neceſſitatibus vrgeri ceperũt, ſiquidem cõmeatum ex Aſia nauibus Conſtantinopolim quidem, inde iumentis in Vngariam tranſportare coguntur. In Europa parum frumẽti, ex prouinciis, quas poſſident, etſi fertiliſſimis, nanciſci poſſunt, quod exigui ſuperſint pagi, & ipſi quidem incolis vacui. Tum etiam quod per tranſitus militum, qui toties iterãtur, omnis vere commeatus abſumatur, & regio depopulationibus quaſi deſerta reddatur. Si quis itaque commeatus comportandi rationem, qua Turca vtitur, deinde qui ſumptus requirantur ad alenda tot mancipia, qui eos conducunt, tum quantum frumenti abſumat exercitus antequam ſedem belli attingat, recte perpendet, ſane reperiet fieri non poſſe, vt per tres vel quatuor ſeptimanas in vno loco Turca immoretur quod pabulationes quibus equitatus vix ſuſtẽtari poteſt, multo minus iumentis, quæ vehicula trahunt, alendis ſuf-

Lib. 7. ficient, quorum numerum maiorem eſſe Laconicus dicit, quam hominum qui militiæ inſeruiunt. Ad Agriam proxime nonnulli opinati ſunt, prelium differendum eſſe, quod hoſtis pabulationum & commeatus defectu breui inde diſceſſurus ſit, cuius penuria plus damni in his regionibus percipit, quam arma hoſtilia ei inferre poſſint.

QVOMODO IN BELLO PROcedendum & bellum ſit gerendum.

QVÆ hactenus à nobis dicta fuerunt, ad intelligẽda reliqua in medium in primis fuerunt allata, ſiquidem principalis huius materiæ ſcopus in iis verſatur. Vt igitur probe intelligantur omnia, hæc præcipua capita obſeruãda ſunt: Bellum ſcilicet offenſiuum in poſterum gerendum, tum quo ordine hoſtilis regio ſit aggrediunda; poſtea qua ratione acie cum hoſte ſit decertandum, & quod bellum pluribus annis protrahendum, & hyeme quoque gerendum, denique quomodo bello capta ſint cõſeruãda: Quod ſi in tam breui compendio hæc omnia pro rei dignitate diſcuti, & examinari nequeunt, ii ſaltem quorum plurimum intereſt, ea diligentiſſime conſiderare, & ad calculum ſingula reuocare debent.

BELLVM OFFENSIVVM GErendum eſſe.

QVÆ commoda, quæue incõmoda bella offenſiua vel defenſiua ſequantur, primũ genera-

neraliter, tum particulariter cõſideremus. Ad prius ꝙ attinet plurib. ſane exemplis cõprobatũ eſt, Bellum cõmodius Guicciardino teſte hoſti inferri,& in hoſticum deriuari quam domi illud excipere. Eius rei exẽpla multa apud Romanos ſcriptores legimus,qui earum partes plerumque potiores exſtitiſſe prædicant, qui primi arma arripuerunt, vt habet Liuius in conſultatione de bello Samnitis mouendo, vel in Macedoniam transferendo. In oratione Scipionis de Africa debellanda. In conſilio Hãnibalis Antiocho dato, de bello Italiæ inferendo, quæ loca omnia ſententiis exquiſitis ſunt referta, inter quas hæ fere ſunt præcipuæ:præcaueri deſtructionẽ propriæ ditionis: hoſtem impediri, quo minus pro libitu ſuorum ope atque præſidio vti poſſit, ſubditorũ facultatib. hoſtilis exercitus deuaſtatione euerſis:Hoſtẽ timidiorem reddi,cum qui aggrediũtur ſemp ſint ferociores:milites cordatiores ad pugnam reddi, ꝙ procul à ditione propria &patria abſint:occaſionẽ ſuppeditari multorum animos explorandi,qui erga principem male poterant eſſe affecti:victoria lucrata regionem hoſtilem poſſe occupari, priuſquam hoſtis exercitum reſtauret. His rationibus aliæ opponuntur contrariæ,quasidem Liuius recenſet,deſcribens incommoda, quæ Alexander M. habiturus fuiſſet, ſi in Italiam deſcendiſſet: vt Fabius in ſenatu contra Scipionẽ probat,& Paulus contra Hannibalem,qui idem hoc tandẽ fatetur.Quod domi quiſque maiores copias colligere, quam extra ditionem ducere poſſit: clade accepta

lib.10. *Tit. Liui lib.1.* *lib.21.28.* *lib.24.* *lib.9.* *lib.18.* *lib.12.*

patere, quo ſe in tutum recipiant milites, à nece ſuperſtites: exercitum reſtaurari facilius poſſe: ſitus locorum & viarum cognitos eſſe, quos in noſtrum vſum conuertere poſſumus, res neceſſarias domi ſuppeditare, quibus in peregrina regione ſit carendum.

lib.2.c.12. In hac materia Secretarius in hunc modum diſtinguit, ſi, inquit, potentia eius qui oppugnatur, inferior ſit hoſtili, defenſiuum bellũ gerere debet, cum auxiliis externis deſtituatur, ſecus faciendum ſi vires eius tantæ ſint, vt acie cum hoſte concurrere, nec de victoria deſperare auſit. Duo inſuper hic conſideranda: Num regio natura ſitus, vel arte ſit munita, num pateat vndique. Deinde vtrum exercitus noſter è propriis ſubditis conſtet, quos conuocare poſſumus pro libitu, an vero conductitios milites habeamus, iique conſenſu plurium conſcribantur. Quod ſi regio munita ſit, & militia ex ſubditis conſtet, hoſtis propter dictas cauſſas domi expectari debet: Sin vero aperta ſit regio, & milites ab alterius arbitrio dependeant, non expedit, vt defenſiuum bellum geramus, ſed melius erit hoſtem præuenire, maxime vero ſi ille ſit vicinus & potens, cuius imperium ſubditi abſolute recognoſcãt, quos ille pro libitu conuocare, & hinc inde emittere poſſit, qualis reuera Turca eſt. Eius rei Hungari exemplum præbent, quos nunquam hoſtis ſubegiſſet, *lib.34.* niſi diſcordiis ciuilib. irretiti (vt dicit Bonfinius) defenſiuum bellum gerere conſtituiſſent, ꝙ reuera nihil aliud erat q̃ bellum gerere, non vt illis conduceb[illegible] ſed potius vt hoſti cõmodum videbatur: Maximis ſumptib. ingens ſæpius exercitus fuit

fuit collectus, iſq; ſine vllo fructu iterum dimiſſus, ꝙ hoſtis rebus ſuis proſperé geſtis, diſceſſiſſet vel anni tẽpus non pateretur amiſſa recuperare. Accedit & alia haud leuioris momenti cauſſa, quod cum nos eo tantum animo bellum ſuſcipimus, vt nos defendamus: probe illud ſuccedere non poſſit: Cum econtra vbi hoſtem offendere velimus, poſſit. Turca mouendo nobis bellum offenſiuum, omnes ibi impendit regni neruos, illis expugnans vrbes & arces, hiſce oppugnans & debellans noſtros exercitus: Id quod non poteſt, cum ad defenſionem ſui tantum intentus eſſe velit. Prærogatiua defenſorum conſiſtit in altitudine propugnaculorum, tectorum, & iuſto laterum ordine extenſorum, qua ſic ſtante pauci multorum aſſultus ſuſtinere & reprimere poſſunt: Ea iacente vincuntur. Iam quis merito ſperare poteſt, quatuor, ſex aut decem hominum millibus diu hoſtem impedire? qui in obſidione loci alicuius 100. aut 200. millibus, his agendo curriculos, illis effodiendo terram, foſſaſque replendo, iſtis munimenta & aggeres educendo, ſtrenue occupetur, & totidem aliis in hoſtem eductis, confligat: quia breui temporis interuallo ſuperior euadat, ac munitiſſimum etiam propugnaculum euertat? & quodcunque præſidium eneruet inque nihilum redigat abſque vlla militari arte, & ingenii ſolertia: Niſi illud ſingulari naturæ beneficio inſigniter munitum ſit. Præterea rationes noſtræ effectum non ſortiuntur, cum ad ſuccurrẽdum obſeſſo alicui à Turcis caſtro certum præfinimus tempus: metientes illud non ex potentia hoſtili

in hoc belli genere:ſed vel ex propugnaculorum magnitudine,quoad nos:vel ex commoditate ſitus: vel ex præſidii virtute, quã alias fortaſſis reſiſtẽdo viriliter conſpicuam fecit: non indagantes veriores euentuum cauſſas. Vnde poſtea fit, vt ſuccurſus iſti ſemper tardius aduenient: Cui ſæpe accedit præſidiariorum perfidia, aut animi abiectio,ſicut huius rei teſtis eſt omnis Vngariæ palmus.In eo autem belli genere,quo nos hoſtẽ aggredimur & impugnamus, eque ſuis latebris in planitiem ad arma conſerenda prouocamus, multo ſecius euenit. Non enim poteſt in præliis campeſtribus,ſicut in obſidionibus,vſurpare palas &ligones:ſed tantum lanceas,haſtas,&bombardas: Et hæc cauſſa eſt, quod raro ad prælium apertum adduci poteſt, ſatis perſpectum habens, quantum hoc ſuis rebus, vel proſit vel obſit.

QVO ORDINE REGIO HOSTILIS ſit aggrediunda & debellanda.

QVæritvr quis locus primum,quis poſtea ſit oppugnandus.Diuiſimus exercitum noſtrum in tres partes,tum vt hoſtium vires diſtrahantur,tum propter commeatus rationem, tum etiam vt præcaueantur confuſiones. Cum parte præcipua, 50.ſcilicet millibus tum peditum,tum equitum hoſti ad Danubii ripas occurremus: altera pars 14. nimirum peditum, & 6. equitum millia in Croatiam mittenda, quæ cum ſterilis ſit,& montuoſa regio minores copias,& plures

res

res pedites, quam equites capere poteſt. Reſtant 30000. hominum è quibus Tranſyluano maior numerus equitum Germanorum 6000. ſcilicet, & 4000. peditum mitti poterunt, ſub ipſo quoque 10000. equitum, & totidem pedites Hungari militent: Siculi præſtantiſſimi forent, ſi haſtis præpilatis vterentur. Exercitu hunc in modum diſtributo, duæ Regulæ ducibus ſunt obſeruandæ: Quod nullus à tergo locus hoſtilis ſit relinquendus: Altera, vt tempus & labor in loco, qui alicuius ſit momenti, occupando, inſumatur, & in eo honor & ſumptus, qui impenduntur, conſiderentur. Priori regula periculum auertitur, ne exercitus intercludatur, & ſecuritati eorum, qui commeatum comportant, conſulitur. Alterius obſeruatio faciet, vt cum recentibus copiis loca munita & principaliora facilius occupemus, quæ minora alia ſequentur, quorum occupatio forſitan eadem opera & labore quo priora fuerunt expugnata, conſtitiſſet. Hoc conſilium Aſdrubal capta Plazentia ſecutus eſt: Marcello, cum Agrigentum occupaſſet, 60. aliæ vrbes & oppida ſeſe dediderunt. Antiochus vniuerſa Theſſalia potitus eſt, cum Pheras in ſuam poteſtatem redegiſſet. Idem innuit Marcellus, Fabium Collegam reprehendēs, quod Caſilinum exiguum caſtrum obſediſſet: quod ne tentare quidem debuiſſet, eo tamen ſemel obſeſſo, propter honorem deſeri non poterat, etſi propter difficultates inde emolumenti parum & fere nihil Romanis accedebat.

Tit. Liu. lib. 17.

lib. 16. 26.

lib. 14.

Hoc igitur in primis tribus noſtris exercitib. obſeruandum, vt nunquam hoſtilem locum à

tergo inexpugnatum relinquant, ea maxime quę ad fluuios ſita ſunt. Tum vt ſemper aggrediantur loca principaliora, & præclariora: inde præter alia ſequetur vt hoſtis ſi auxilio obſeſſis venire velit, nobis magna ſua cum incommoditate, ſeſe accōmodare cogatur. Nec à tergo aciem noſtram aggredi & confundere poſſit, quo vnico modo noſtros prælio ſuperare antea conſueuerat. Vt ad ſingularia veniam, puto exercitum noſtrum maiorem, ad Budam occupandam initio applicandū eſſe, poſthabita Solnock, Agria & Hatwana, quod vrbes iſtæ hoſti potius impedimēto, quam emolumento ſint futuræ, & ex iis commeatus, qui per Danubium defertur, impediri nequeat. Buda vero ob has rationes capienda, quod nimirum vna ſit ex vrbibus regni primariis, hoſtes eam optime munitam æſtimēt, Regni ſit Metropolis, & quod eſt præcipuum in meditullio fere ſita, vnde verſus Solnock & Agriam commodiſſime præſidium mitti poteſt; nobis vero neceſſaria & peroportuna propter Albæ regalis obſidionem, qua ſimul etiam Iauarinum intercluditur & obſidetur. Si Solnock, Agriam vel Hatwanam obſidere velis, Danubii commoditate deſtitueris; in Iauarino occupando eædem difficultates, & forſitan maiores occurrent, minores tamen vtilitates inde ad nos redundent, & parum honori noſtro conducet ſi defenſionibus aſſiduo, & amiſſis recuperādis innitimur. Fateor Iauarinum grauis inſtar ſtimuli eſſe, qui fortiter nos pungit, propter vicinitatem multorum locorum, qui magni ſunt momenti, & quod hoſtis inde magno ſuo cum fructu bellum gerere poſſit. Nobis tamen omnium

rerum

rerum commoditas inſeruit, foſſorum in primis, qui maxima copia in ea regione reperiuntur. Vna Budæ obſidioni difficultas obſtat, quod exercitus diuidendus & interuallo maximorum fluuiorum ſeparandus erit: Eodem enim tempore Peſtam (quæ ad alteram ripam poſita eſt) cingere & premere conuenit. Itaque ſub menſis Iunii initium coram hac vrbe comparerem, cum hoſtis copias ſuas nondum coniunctas habet, ponte ſuper fluuium conſtruerem, & melius cuſtodirem, quam in priori obſidione Anno 1541. & nuper ad Iauarinum factum, vbi pontis expugnationem deditio vrbium ſecuta eſt. *1594.* His primordiis ita conſtitutis, ambo loca ſimul aggrederer, Budæ fingerem arctius inſtare, ſed re ipſa vehementius vrgerem Peſtam, quod facilior captu ſit, tum quod copiæ quæ Peſtam obſident facilius reliquis, ſi hoſtis auxilium Budenſibus ferre conetur, ſe cõiungere poſſint. Quod ſi res ex voto cedat, nec aliud periculũ ſupereſſe videatur, copiæ iſtæ Segedinum obſidebunt, quod locus ille commodiſſimus ſit, non ſolum ad deturbandum hoſtem ex Hungaria ſuperiori, verum etiam ad tranſitum in Tranſyluaniam confirmandum, cuius Princeps occupato Chinadino, quæ parum à Lippa diſtat, ponte Tybiſcum iunget, eoque firmo præſidio munito, conſilia & auxilia noſtra quouis tempore excipere poterit, ob hanc vnicam cauſſam, niſi adeſſent aliæ quoque, Budæ expugnatio non eſt omittenda, nec ſuaderem Tranſyluano, vt Temeſwariam oppugnaret, niſi obſeſſa vel expugnata Buda, ne molẽ exercitus Tur-

cici contra ſe irritet,&conuertat,cui noſter exercitus ꝓpter longitudinē itineris in tempore auxilio venire nequeat. Quin prius tranſitus confirmandus, & cauendum ne à tergo quid periculi immineat,priuſquam tanti momenti res ſuſcipiatur. In Croatia duo ſunt præcipua itinera, alterum ad Sauum,ad Drauum alterum tendit. Illud confirmandum Petrinæ propugnaculi auxilio, & fluuius occupandus. Quod ſi ab ea parte Biccia cum locis finitimis occupari poſſet, confinia illa contra Boſmam tuta exiſterent, & exercitus ibidem ſubſiſteret: Inde alterum iter, quod ad Drauum ducit tentandum, quod Bobaccia exiguo interuallo ab eo diſtet, & propugnacula iis in locis, quædam conſtruenda, quo ſeſe exercitus recipiat, ſi maioribus viribus Turca ingrueret,hac ratione plurimum damni hoſtibus inferri poteſt, tum propter vicinitatem Sigethi, cuius illi maximam curam gerunt, tum propter commeatus defectum, atque impedimentum, ſi verſus Budam excurrere velint. Itaque exercitus hic ſi in iſtis regionibus ſolummodo quietus ſubſiſtat, reliquis duobus plurimum conducet donec vel reuera Temeſwariæ obſidio ſuſcipiatur, vel ſaltem fingatur, vt hoſtium conſilia, atque copiæ diſtrahantur, quo Buda, vel Alba regalis maiori cum ſecuritate obſideri poſſit. Hæc de præſenti materia dicta ſufficiant, in reliquis idem ordo, & eædem regulæ in tribus illis exercitibus obſeruentur.

DE PVGNIS ET prælüs.

ARtes quibus dux belli in primis excellere debet in ordinandis aciebus, & pugnis cõmittendis conſiſtunt: in his ſi probe verſatus, & inſtructus eſt, reliqui errores, qui ipſius culpa cõmittuntur, facile corrigi, & perferri poſſunt: Qui contra artibus hiſce deſtituitur, etſi reliquã militarem diſciplinam optime ſciat, nunquam tamen ad proſperum finem bellum arduum deducet. Namque pugna proſpere commiſſa defectus priores omnes delet, & obliterat, victoria vero amiſſa reliquas actiones quæ prædeceſſerunt inutiles & vanas reddit, quantum porro gloriæ & honoris victoria habet, tantum ignominiæ & periculi clades adferunt, ſiquidem in rebus bellicis fortuna vt plurimum dominatur, in pugnis eius imperium in primis adparet; vbi decretum Ducis, non recte, intellectum, vel perceptum, vbi ordo præſcriptus non recte obſeruatus, vbi temeritas, aut vana quædam vox, à minimo milite edita, victoriam hoſti parat, quem victum credebamus, vbi denique ex improuiſo innumeri caſus eueniunt, quos dux belli conſilio ſuo præuertere, vel aſſequi nunquam potuit. Ideoque ſuperius, vbi de militibus dixi, tandem in hunc ſenſum concluſi, Turcam commodius vinci non poſſe, quam crebris pugnis, in quibus tamen magnam ille prærogatiuam habet, ideoque relictis communibus illis ſtratagematibus ad ea reuertar, quibus vt plurimum victoriam nobis hoſtes eripuerunt, ante omnia de acierum ordine dicendum foret, quo-

Secretarius de Arte militari lib. 2.

modo tam numeroſo exercitui reſiſti poſſet, ſed cum ea materia pluribus capitibus conſtet ad finem huius libelli eam reſeruaui. Perpendi ſæpius mecum, & examinaui pugnas celebriores, in quibus Chriſtiani à Turcis victi, eas præcipue quæ in Vngaria commiſſæ fuerunt, vbi (poſthabitis cauſſis, ob quas ad manus ventum fuit,) quatuor præcipuos errores & cauſſas cladis noſtræ me reperiſſe puto, qui neceſſario in poſterum præcauendi & corrigendi ſunt. Error inſignis videtur ſi exiguæ copiæ prælio cum immenſa hoſtium multitudine confligant: ſi nimio pugnæ feruore & cupiditate hoſtem aggrediamur, ſi milites ordines deſerant, vel prædas agant, hoſte nondum penitus deuicto, vel lucrata victoria: ſi nimis diu hoſtem fugientem inſequantur. Hos errores, & quæ adhibenda ſint remedia, vbi pro dignitate materiæ probe deduxero, ſpero me ſatis euidenter demonſtraſſe, Turcam in Vngaria optime vinci poſſe.

PRIMVS ERROR.

ETsi victoriæ non hominum multitudine, ſed militum ſtrenuorum fortitudine apprehendantur, innumera vt exempla teſtantur eorum qui cum impari plane hoſtium numero manus feliciter conſeruerunt, inter quæ clariſſima omnium Luculli eſt victoria, qui aperto Marte cum 6000. equitum, & 15000. peditum Tigranem immenſa hominum manu ſtipatum profligauit. Qui cum Romanorum caſtra è longinquo luſtraſſet, per iocum dixit: ad Legationem

tot hominibus non opus eſſe, ad exercitum maiores copias requiri. Attamen Turcæ non adeo ſunt ſtupidi & inſulſi, cuiuſmodi à nonnullis finguntur, ſiquidem ab infantia ad labores & bellica exercitia aſſueſiunt: Neque in noſtro exercitu ea diſciplina militaris cernitur, quę quondam floruit, vnde pauci ſæpius heroica plane facinora, & quaſi miracula contra numeroſiſſimos hoſtes ediderunt. Quemadmodum igitur belli dux merito ignorantiæ vel timiditatis accuſaretur, ſi ad Turcam vincendum 300. vel 400. hominum millia conſcribere vellet, quo æqualem hoſtili exercitum haberet, non conſideratis aliis prærogatiuis: Sic ſtultæ temeritatis notam merito quidam incurret, ſi cum 15. vel 20000. militum victoriam ſibi promitteret. Nam etſi eius rei exempla in regibus & ducibus quibuſdam habeamus, ii tamen non ſtudio, ſed vi & extrema neceſſitate coacti ad manus peruenerunt. Vladiſlaus putans Amurathem plane Europa excluſum eſſe cum 25000. in expeditionem profectus eſt, (etſi Dracola ipſum præmonuiſſet, ne cum tanta paucitate vlterius procederet, ſiquidem Turca ad venationes maiores copias ſecum traheret.) Hoſte igitur ſubito comparente, tuto ei cedere, & pedem referre non licuit, nec ſubſiſtere etiam poterat, quod commeatus inopia exercitus laboraret, fortunam tentare coactus fuit. *1444. Bonfin. l. 26.*

Paulo poſt Ioannes Coruinus, vt ignominiam illam antiquaret cum 22000. pugnam inuitus cum eodem Imperatore iniit, priuſ- *1448. Ibidem.*

quam reliqua aduentarent auxilia. Neque Ludouicus ſtudio contra Turcarum aciem, quæ 300000. hominum conſtabat cum 25000. in
1526. prælium deſcendit, ſed cum hoſtem ad Drauum tranſitu prohibere cogitaret, & ſerius adueniſſet, recedere perículoſius duxit, quam pugnare. Nec ſubſiſtere poterat commode, donec reliqua auxilia aduentarent. Huc tamen non debet referri
1396. Bonfin. l. 26. ri Sigiſmundi clades, qui cum 60000. militum cæſus fuit, non equidem propter exercitus debilitatem, ſed propter alios errores, de quibus poſtea dicemus. Ad Agriam nuper exercitus noſter 50. fere millibus militum conſtitit, cæſus tamen, non quidem copiarum defectu, vel hoſtium fortitudine, ſed propter alias quaſdam confuſiones, vel quod exemplo Ludouici in inſidias fuerint deducti, vel quod nimis præcipitanter, vt Sigiſmundus in prælium procurrerint, vnde poſtea conſternati milites, vano terrore perterriti fuerunt.

Sufficient igitur 50000. militum ad pugnam cum Turcis ineundam, maxime ſi eius vires, vt ſupra dixi diſtractæ, nec in vnum locum collectæ ſint, præter rationes ſuperius allegatas exemplum me mouet Romanorum, qui contra copioſiſſimos hoſtium exercitus maiores copias non duxerunt. Accedit ad rationem experientia quoque, quæ non ex ſucceſſu examinanda, in quibus fortuna partem quoque ſibi vendicat, & aliæ occaſiones, præter pugnantium fortitudinem, interueniunt, ſed ex hoſtium confeſſione propria deſumenda. Cum Vladiſ-
1443. lao ſane, qui in prima ſua expeditione 50000. homi-

hominum in aciem duxit, manus conſerere auſus non eſt, quin ne ad pugnam cogeretur, tranſitus difficiliores Thraciæ obſtruxit. Multo minus Vladislaum II. cuius exercitus 60000. conſtabat in acie expectare voluit, ſed vt tuto copias reducere, & domum reuerti poſſet, ſpecie legationis & induciarum eum decepit, & variis excurſionibus ipſum diſtraxit. Solimannus omnium Imperatorum Turcicorum fortiſſimus bis in Auſtriam cum 300. & 500. millibus militum Germanorum innixus diſcordiis, deſcendit, verum vbi ſaltem exercitum à noſtris conſcribi intellexit, qui tamen nondum in ipſius conſpectum venerat, turpiter inde diſceſſit, eiuſque diſceſſus fugæ haud fuit abſimilis. Idem Strigonium atque Albam Regalem cum 220000. militum expugnauit. Sed cum Ferdinandum cum 40000. hominum Paſſoniam aduenisſe, & recta contra ipſum tendere inaudiuit, ſubito reduxit exercitum, copiaſque dimiſit. Infinita eiuſmodi exempla in medium adduci poſſunt. Agria quoque eius rei teſtis eſt, ibi quæ geſta ſint, recenti adhuc memoria tenemus, ſane perinuitus, nec abſque timore hoſtis in aciem deſcendit, cogitans noſtrorum ſaltem animos tentare, vel confuſiones inter eos excitare, quæ ipſius commodo ſeruirent. vbi vero noſtros ſuperare paludes & arctius illi inſtare vidit, neglecto armorum præſidio fuga ſalutem quæſiuit.

1493. Bonfin. l. 42.

1529. 1530.

1543.

Rationes denique ex multitudine hominum deſumo, cui neq; victu & cõmeatu pſpici, nec ea

certo ordine regi, & in freno contineri poteſt. Deinde vere mihi perſuadeo, copias noſtras, armis inſtructas, eo ordine in aciem collocari poſſe, ne ab hoſte inermi circumdari poſſint. Tandem quod hoſtium vires diſiunctę ſint, ad plures imperii limites defendẽdas. Quod ſi omne ſuum robur omnemque potentiam vnitam haberet, noſtri quoque contra non ſecus cunctas ſuas copias recolligere, vel conatus eius eludere poterunt, donec reliqui exercitus in aliis prouinciis, iuſtis præſidiis priuatis, alias expeditiones perficiant. In diſceſſu vero extremum eius agmen aggrediendum & infeſtandum foret.

SECVNDVS ERROR.

SECVNDVS error è nimia militum audacia, & pugnandi deſiderio prouenit, & ſi militaris audacia in pugnis probatur, imo duces quoque militum animos ad eam excitare debeant, ſemper tamen ex Pauli Æmilii conſilio, penes belli ducem conſiſtere debet, locum, tempus, & formam pugnæ deſignare, quæ ducis munia ſi milites ſibi ſumant, officii rationem excedunt, ſiquidem verus militiæ ordo inuertitur, & confuſiones introducuntur quas ordinarii ſequuntur effectus, cuiuſmodi Vngaria ſæpius maximo ſuo malo experta eſt. Clades ad Nicopolim Vngarorum & Gallorum contentione contigit. Hi enim ne gloria priuarẽtur, quod primi hoſtem aggreſſi eſſent, ante tempus impetũ in Turcas fecerunt: Illius ad Varnam, cauſſa exſtitit nimia quarundam legionum temeritas, quæ hoſtem in planitie circumcurſitantem conſpexerant, cum-

que

que aggreſſi,contra ordinem præſcriptum, inſectando,in loca incommoda fuerunt delati, quæ cauſſa ruinę totius exercitus fuit: Ad Mohaz Vngari differre potius, quod commode poterant, quam inire prælium debuerant, donec aduentu auxiliorum,exercitus ipſorum confirmatus fuiſſet. Illi vero primas hoſtium turmas quæ è longinquo comparuerunt cum impetu adorti eos fugarunt,& tam diu inſecuti ſunt, donec in inſidias inciderunt. Etſi clades ad Agriam noſtro exercitui, non propterea quod paludes milites ſuperarint,ſed ob alias quaſdam confuſiones, quibus ordines fuerunt turbati, illata fuerit, negari tamen non poteſt,ſummo cum periculo pugnæ initium fuiſſe factum, ſiquidē hoſtis dum noſtri alibi paludes ſuperant, in alio loco, vbi minime cogitarant,adoriti pro libitu aciem Chriſtianam potuiſſet: Niſi ruinæ cauſſas, prædandi deſiderio potius quam pugnandi ſtudio adtribuere velimus, ſiquidem auaritia equites ſeducti in funes & tentoria hoſtium fuerūt delati,vbi miſere perierunt. Paulus Æmilius non ſolum nimiam militum in pugnis; ſed in verbis quoq; temeritatē caſtigabat:cum nō datum ſit cuilibet Duci, conſtantiam & lenitatem Fabii Maximi imitari, qua erga Minutium vſus eſt.

TERTIVS ERROR.

TERTIVS error deprædationibus committitur. In militia Romana cautum erat, ne miles prædas ageret, priuſquam certum à Ducibus ſignum ederetur. Nec difficile erat ſub ordinibus copias continere. Cæſar in clade Pompeii *Tit. Liu. lib.5.* *bel. ciuil. lib.3.*

Pharſalica ſubito reſtituit ordines, vt profligaret Pompeianos quoſdã, qui collem proximum occuparant. Vtiliſſima hæc & neceſſaria eſt diſciplina omnibus qui lucratam victoriam in dubium reuocari nolunt, vt ſæpius euenit: ſiquidem milites ſpoliis atque exuuiis colligendis adeo diſperguntur, vt in aciem reduci nequeant, quodcunque ſane periculum immineat, ſæpius eo ſtratagemate milites fuerunt decepti, quibus hoſtes, ſimulata fuga, ſpem prædæ opimæ iniecerunt, caſtra omni genere ſpoliorum referta, eis diripienda conceſſerunt, inter fugiendum res pretioſas proiecerunt, vel carros atque vehicula ſubducere, ne hoſti in manus venirent, ſimularunt, vt eorum aciem hac ratione dirimerent, cuiuſmodi ſtratagemata Frontinus plura recenſet. Multi duces vt errorem hunc euitarent, commoditates eiuſmodi ſuis præripuerunt, plurimi propugnacula magni momenti, iam victa fere, capere noluerunt, quod hoſtibus præſidium licet exiguum aduentare ſcirent, verentes ne dum milites in colligenda præda occupati eſſent, hoſtes eos adoriſentur imparatos. Turcæ eius rei obſeruantiſſimi ſunt, nec vrbes, nec caſtra diripere ſolent, niſi omni ſuſpicione imminentis periculi vacui ſint, & liberi, ne amittant certam victoriam ſpe prædæ exiguæ, quæ vt dicebat Ambioriges, victoribus tandem, ſero licet cedit. Ad Varnam Turca per triduum à direptionibus caſtrorum abſtinuit, poſt pugnam ad Agriam commiſſam, ſequẽti die integro omnia impedimenta ſalua viſa ſunt, & intacta: ſane qui hac

Tit. Liu. l.2.c.7.

lib.1.c.26.

lib.2.c.5.

[Gui]cciar. 14.

Cæſar bel. Gal. lib.5.

hac ratione in bello procedunt, non timide ſed prudentiſſime agunt, ſecus quam fecerunt quidam è noſtris centurionibus, à quibus vix hoſtis diſceſſerat, non vi in fugam coniectus, ſed ſponte ſe ſubducens, nam etſi hoſtis non vt noſtros deciperet, ſed præ timore aufugit, illi tamen ſuos ipſimet ordines turbarunt, & hoſti cauſſam præbuerunt inſidias ſtruendi, & in aciem redeundi. Antiqua huius rei exempla minus nota ſunt, ſed noſtra recentiora omnibus patere debent: in *1552.* Vngaria Aladana, & paulo poſt Deutelius, maxima ſuorum ſtrage, inſignes amiſerunt victorias iam partas, quod nimis auide prædæ inhiarent milites, ob eandem cauſſam Cliſſa propu- *1596.* gnaculum fortiſſimum nuper amiſſum fuit: Ex cuius conſeruatione fructus ſperabamus ampliſſimos. Non igitur milites in loca ducēdi ſunt vbi ſe ſubducere, vel ordines deſerere poſſint: quod ſi aliquando euitari nequeat, Foxii iſtius Gallici *Guicciar. lib. 10.* ducis regula tenenda, quam obſeruauit cum ex arce Brelciana vrbi iam captæ ab hoſtibus præſidio accelerarer, imperans vt proximi quique omnes eos trucident, qui in ædes ciuium priuſquam hoſtis penitus deuictus, atque fugatus eſſet ſeſe ingererent. Quin & Turcarum more officiarii quidam poſt acies ſubſtituendi, qui ſine diſcrimine primos occident, qui ordines egrediuntur vel deſerunt, de qua re inferius, vbi de ordinatione aciei dicendum.

QVARTVS ERROR.

QVARTVS error hoſtē inſequēdo cōmittit. Conſtat equidē non eandē eſſe pugnandi

rationē, ſed eam mutari pro varietate nationum quarum aliæ ſtatariis aliæ velitaribus pugnis magis ſunt aſſuetæ. Stataria pugna omnium ſecuriſſima & optima eſt, ſæpius tamen ſuperata ab his, qui velitaribus vtuntur, non aliam ob cauſſam, quam quod crebriori impetu hoſtium ſæpius iterato ſoliditas & robur copiarum infirmatur, & inſtabilis redditur.

Milites vero ad ſtatariam pugnam armati, ob grauitatem armorum minus apti ſunt ad velitationes, in quibus diu ſubſiſtere nequeunt, ſed cedere tandem coguntur. Omnibus hoc ſolet initio contingere donec aſſueſcant. Cæſaris legiones in Hiſpania, atq; Africa idem ſunt expertæ, ſæpius ordinibus hoſtium inſtabilitate perruptis, vnde Cæſar, tanquam tyrones & nouitios in hoc certaminis genere milites, pugilum more, exercere & inſtituere coactus fuit. Non meliori conditione vſi ſunt veteres Italorum cohortes, Turcis ad Hydruntem oppoſitæ, ſiquidem ſtatariis pugnis ipſis nocere nequiuerunt, nec contra velitationes reſiſtere, nec prohibere excurſiones potuerunt, quin ad præcauenda maiora damna & pericula, copiæ quędam ex ipſa Hungaria euocatæ fuerunt, quæ leuiter armatæ hoſtium pugnādi rationem iam didicerant: ſane leuiter armati, ſi à tergo eos, qui graui armatura ſunt induti, aggredi poſſunt, circumuolutionibus eos fatigant, ordines turbant, & facile vincunt. Leuis enim armaturæ propria eſt agilitas, & crebra agitatio atque mobilitas. Nunc fugit, nunc redit in aciem, nunc hoſtem à tergo vel quocunq; lubet aggreditur, quod vbi in ſtataria pugna vſu venit,

bel. ciuil. lib. 1. & 5.

1480. Bonf. lib. 36.

venit, iam rupta cenſetur. Hanc prærogatiuam Turcæ optime didicerunt, eaq; vti melius, quam noſtri ſuos ſeruare ordines, norunt, ſæpius enim fugiendo, quam pugnando victores exſtiterunt: Neque caſu vel fortuito, ſed ſtudio & ex legibus ſuæ militiæ hac ratione in pugnam deſcendunt, ſiquidem impetu contra noſtram aciem nihil efficere poſſunt. Michaelem Palęologũ velitationibus diu detinuit, & defatigauit, tandem fugam ſimulans in inſidias eum deduxit, & inſigni clade affecit: Andronicum per integrum diem nũc fugiendo, nunc iterum propellendo diſtinuit, defatigatum omnibus copiis aggreſſus, eum profligauit: Ad Varnam, Coruini, diuturnis velitationibus, inſignis illa ſtrages ſecuta eſt: Ludouicus defatigatus, (quod per integrum diem equo vectus eſſet) victus fuit ab hoſte, quem fugere credebat, cum ſine ordine victoriam incertã proſequeretur. Nuperrime ad Agriam cum hoſtis tergum vertiſſet, nimis audacter eum noſtri inſecuti ſunt, vnde victoria ſplendidiſſima illis è manibus elapſa eſt. Non ſemper hoſtis fugit, cum tergum vertit, qua de re inferius de ordinatione plura dicentur.

Nic. l. 5.

lib. 9.

BELLVM PLVRIBVS ANNIS continuandum.

FRvctvs eius qui vicit in vſu victoriæ conſiſtit, qua qui vti neſcit, maiorem incurrit infamiam, quam ſi nunquam viciſſet. Maius enim dedecus eſt defraudari rebus, quæ in noſtra poteſtate conſiſtunt, quam quæ à fortuna dependẽt: Ideoque potiſſimum id agendum, vt hoſtem in-

ſequamur,& opprimere,atque internecione delere pergamus,donec in pauore & timore adhuc hæret, ne tempus ipſi concedamus ad animū reſumendum,& vires recolligendas, grauiter fuit Hannibal reprehenſus, quod poſt pugnam ad Cannes feliciter commiſſam, victoria vti neſciuiſſet. Hūgaria noſtra defenſiuum ſemper bellū geſſit, quaſi hoſtis cum quo ei res eſt plane eſſet inuincibilis,quo in errore non fruſtra nos hærere nonnulli putant. Verum ſi fundamentum potentiæ Turcicæ perpēdimus,quod in Seraglis conſiſtit, quæ ſolummodo bello diuturno & continuo euacuari poſſunt, vere apparebit grauiter à noſtris peccatum fuiſſe,quod bellum diutius non protraxerint, & poſt inſignes clades illud quoque cōtinuarint. Matthias rex dicere ſolitus eſt,Turcam vinci non poſſe,niſi ipſi tempus præcidatur,& occaſio,vires recolligendi,quæ in ipſis victoriis debilitantur:ipſe tamen Matthias, vel impeditus aliis bellis, vel Vngarorum culpa. nuptiis quoq; interuenientibus,Sinderouiæ obſidionem neglexit, cum ſola reſtaret ad liberādā Bulgariam,quæ cauſſa fuit,quod tota ea prouincia Turcæ imperio poſtea ceſſit.Quid commodi ceſſit Chriſtiano orbi ex illa celeberrima victoria in mari Anno 1571.parta claſſe Selimi II. cęſa atq; fugata, cum victores curſum victoriæ ſecuti non fuerint,quo eius fructū perciperent. Quod niſi ſingulari Dei prouidētia hoſtis animum à re maritima deſpondiſſet iam dudum experti eſſemus,quam exiguam quietem tanta expeditione acquiſiuiſſemus.Nunquam forte continget, vt Chriſtianiſmus eiuſmodi claſſem contra Turcā

Bonf. lib. 31.

1475. Bonf. lib. 34.

niſi

niſi extrema coacta neceſſitate, inſtruat. Quodſi nunc pacem ineamus curſum victorię ſane deſerimus, quam adhuc à noſtris partibus ſtare iure affirmo, non obſtante Agrienſi clade: ſiquidē hoſtis non modo in aliis prælijs, ſed hoc ipſo anno longe maiorem militum numerū quam noſter exercitus amiſit. Tum quod ipſius potentia adeo attenuata, vt amplius fere reſiſtere nequeat niſi tempus ei concedatur vires reſtaurandi. Faxit Deus, vt exoptatam hanc commoditatem, tyranni huius opprimēdi, recte perpendamus, nec rurſus eam in vanum elabi patiamur, & certo cum Matthia rege nobis perſuadeamus, Turcicā pacem ad grauius bellum præparationem fore. Pax eſt dicit Polybius, res dulciſſima, & bellum omni ratione vitandum, ſed extrema quęuis non ſunt tentanda, vt ad pacem perueniamus. ſiquidem Reip. æquitas, incolumitas & libertas cuiuis paci præferuntur. Nec Pindari ſententiā probo, qui ciues ſuos hortabatur vt tētarent omnia quo pacem & tranquillitatē recuperarent. Pax ſane, idem ſubiicit, res eſt pulcherrima ſi iuſta ſit & honeſta, quo nihil quicquā pretioſius inueniri poteſt: Deniq; nihil quicquam vel iniuſte, vel turpiter committendum, vt pace fruamur. *l. 5. Hiſt.*

BELLVM ETIAM TEMPORE hyberno gerendum.

SI bellum cōmodiſſime plurib. annis cōtinuari poteſt, vt ſupra ꝓbaui, ſequet̃ ex iiſdē rationib. etiā hyberno tēpore cum vtilitate & fructu illud geri poſſe. Idē Appius Romanis ſuaſit cum Veios obſideret, ꝗ hyeme interueniēte, labores *T. Liu. lib. 5.*

& ſumptus iam impenſi inutiliter cedant, & nunquam expeditioni finis imponatur, ſed bellũ continuando hoſti occaſionem præripi, ſpiritus & animum reſumendi, atque vires reſtaurandi, eumque defatigari. Quod ita ſe habere in bello Turcico experimur, ad quod tarde noſter exercitus ſeſe parat, potiorem anni partem in apparatibus faciendis conſumit, vix duo vel tres menſes militando tranſiguntur, interim ſtipendia pro quinque menſibus perſoluuntur. Pleraque igitur pecunia in profectionibus & apparatibus impenditur, ſecus fieret ſi per integrum annum bellũ duraret, & ſtipendia pro 12. menſibus ſoluerentur, etſi nouem ſolummodo miles in caſtris verſaretur: Ea ſæpius aeris eſt temperies, vt miles in campis per totum fere hyemẽ morari poſſit. Glacies nonnunquam expeditiones faciliores reddunt, ſereno cœlo educi poſſunt milites, qui aeri Vngarico magis ſunt aſſueti, ſi ſtipendia longius durẽt, milites dilationem ſolutionis, atque diminutionem minus grauiter ferent: ſiquidem nullum fere commodum ex ſtipendiis percipere poſſunt, quod militia cito diſſoluatur. Sed grauia incommoda in itineribus, & multum detrimenti in ſolutione ſtipendiorum patiuntur, quorum loco & arma & aliæ merces eis dantur, vnde maximum lucrum ad duces redit, qui ob id ſingulis annis nouam militiam inſtruunt. Adde quod in Vngaria ſemel tantum exercitus luſtratur, è quo primo ſtatim menſe, quarta fere militum pars fuga dilabitur, vel morbis perit, quorũ ſtipendia duces ſibi reſeruant, cum prouinciarum maximo damno, quod exiguo cum fructu bellum geri poſſit propter

pter militum paucitatem. Diligenter hæc conſiderari,& ſæuere reformari debent. Huc accedit, quod ſingulis annis miles per eaſdem prouincias bis proficiſci ſoleat,vnde plurimum damni miſeris ruſticis infertur,& onera illa grauiora ſint,quã ipſa tributa quæ pendẽt. Non ſolum autem noſtris proderit bellum hyberno tempore cõtinuare propter cauſſas modo dictas, ſed inprimis hoſtibus illud impedimẽto erit,ſiquidem Turcæ(vt Rex Matthias dicere ſolitus erat)aqua & pauciſſimo cibo contenti, hyemis iniurias & vim frigoris non æque perferre poſſunt,vt Hungari,qui vino & victu lautiori recreantur. Tum quod milites Aſiatici temperatiori aeri ſunt aſſueti: Vſus camelorum qui impedimenta geſtant in hyeme vanus eſt,& inutilis,quod ſuper glaciem incedere nequeant.Incommoditates augent viæ lutoſę, & herbarum inopia, vnde tot equi & reliqua animalia ſuſtententur,in æſtate ex campis nutriri poſſunt,vnde fit,vt raro copias antequam herbæ excreuerunt, educat, hyeme nunquam quicquam tentauit,præter excurſiones,quibus ſingulis diebus in alia loca perrumpere poteſt, vt habeant milites vnde viuant.Cum igitur præter ordinaria præſidia nullus hoſtium exercitus in Vngaria hyberno tempore ſubſiſtat,non opus erit vniuerſas noſtras copias, ſed earum partem præcipuam peditatum ſcilicet omnem noua militum luſtratione habita,ibidem retinere,reliquis q; dimittuntur tẽpus certum,quo denuo in caſtris cõparere debeant aſſignetur: cum propter tempeſtates educi milites nequeunt,in hyberna debent collocari in vicina oppida,vnde facile coire & cõgregari poſſint.

Bonif. l. 3.

Nec Germanis atque Vngaris difficilius erit in Vngaria hybernare quam Romanis in Italia. Vtraq; enim prouincia aeris temperie, incolarum habitu, qui altera dicitur natura, & corporis complexioni reſpondet. Nam Germani poros & meatus magis conſtipatos habent, vt frigus tam facile ad partes corporis interiores penetrare, vel calor naturalis exhalare nequeat. Vnde propter ſanguinis abundantiam corpulenti euadūt, nec vulneribus terrentur. Nec in Germanis quicquam deſidero præter bellica exercitia, quæ vſu & ex-
1443. perientia addiſcuntur. Prima Vladiſlai expeditio in hyemem vſque durauit, fremebant milites & indignabantur, quod non eſſent aſſueti contra vim frigoris & glaciei, & hoſtem ſimul ſeſe de-
1444. fendere. Rex tamen difficultates nihil moratus, copias non reduxiſſet, niſi penuria commeatus exercitus laboraſſet. In ſecunda expeditione non hyemis ſæuitia, ſed annonæ inopia, pugnæ cauſſa
1475. exſtitit. Matthias in hyeme Zenderouiam obſeſſam reliquit; in caſtra cum maiori exercitu rediturus, ſi Danubius glacie congelatus oppugnandi occaſionem præbuiſſet. Idem in Morauia equitū conductitiorum ordinem inſtituit, qui in hyeme
Bonf. libr. 43. excubabant in caſtris, vnde in æſtate ſtrenuiſſime ſeſe contra hoſtem gerebant. Exercitium dubio procul fortiores producit milites, quam ipſa natura, qui & calorem exceſſiuum, & frigus aſperrimum, & omnem militarem auſteritatem perferre poſſunt.

QVOMODO NOS GERERE DEbeamus in cladibus.

QVod ad cladem attinet duo conſiderāda veniunt, quomodo ſcilicet noſtros in ordinem reducere, vel poſt cladem acceptam nos gerere debeamus. Prius ad caput de aciebus ordinādis reiiciam. De poſteriori hic dicendum. Profligato & cæſo exercitu duo obuenire ſolent: Vel enim omnes milites in fugam ſe coniiciūt, idq; tam præcipitanter, vt duces malum præuidere, & remedium afferre nequeant, vel ſaltem pars eorum fugit eorumque fugam pars altera excipit, vnde duces commoditatem nacti, rebus ſuis proſpicere & conſulere poſſunt, de hoc itidem fuſius in capite de ordinandis aciebus dicendum. Quod ſi eodem momento vniuerſus exercitus fugam arripit: neque conſilium, neq; artes, neque vires vſquam reperiuntur, quæ fugientes retrahere, vel remorari poſſint, vt dicit Secretarius. Sic Cn. Fuluius in ſenatu ſe excuſat, quod non ſua culpa exercitus ex acie fugiens, fuerit profligatus, ſe enim recte officio ſuo functum, probe omnia preuidiſſe, & ordinaſſe, nec ſuorum animos, nec hoſtium in poteſtate habuiſſe, ſed vi aperta, armis & acie victum, cumque fugerent oēs ſe quoq; turba ablatum fuiſſe, vt Varro Cannenſi pugna, vt multi alii Imperatores, ſe ſolum reſtantem in acie nihil prodeſſe Reip. potuiſſe. Nec fortitudo ſed temeritas dicenda, ſi negligantur & ſpernantur ea, quæ iure timeri debent. Vitupetio, quam laude dignior eſt Vladiſlaus, qui ad Varnā occubuit. Nihil emolumenti ſed maxima ruina in Hungariam ex morte Ludouici redundauit. Quod ſi ſua culpa victoriā amiſſam, & cladē exercitui illatam dux belli cognoſcit, non animum tamen deſpon-

De arte mil. lib. 4.
Tit. Liu. l. 16.

deſte, ſed caute extra periculum ſe ſubducere, & vt ſuos in tutum collocet omnes inire rationes, ſe denique meliori Reip. fortunæ pręſeruare debet, Varronis exemplo, qui fuga ex Cannenſi clade elapſus à ſenatu fuit laudatus, eique gratiæ fuerũt actæ, quod de Reip. ſtatu non deſperaſſet, vt collega eius. ſed vt habeant duces vnde in tantis infortuniis ſeſe conſolentur, legant errores nõn ab vno duce, ſed ab ipſo ſenatu Romano, capta à Galliis vrbe, admiſſos de quib⁹ Liuius in hæc verba prorumpit: Tanta, inquit, fortunæ in obcæcandis animis hominum eſt potentia, cum ſibi non patitur reſiſti: vnde Secretarius ſubiicit; Neminem fruſtra deſperare debere, cum neſciamus qua via nos operiatur fortuna, quæ plerumque per vias inflexas & incognitas incedit, ſemper meliora ſperanda in bello inprimis, vbi vis atque poteſtas eius maxime adparet, ſiquidem multi exercitus vna ſola voce, vel falſa quadam ſpecie in fugam fuerunt coniecti: multi cum victi eſſent denuo victores exſtiterunt.

lib. 5. *lib. 2. c. 29.*

Turpiſſimum igitur duci poſt res male geſtas, quod ſupereſt, per deſperationem negligere: cum milites in latam fugam verſi ſunt, opera danda, vt eos in tutum extra periculum collocet, eos certiores reddat, quo fugam capeſſere, & quib. viis incedere debeant, vt hoſtis, ſi copias ſuas diuidere cogatur ab inſequẽdo ceſſet, quod ſi ante fugã ſignificare non licuit in ipſa fuga id faciendum, miſſis nuntiis ad tranſitus præcipuos vbi neceſſario tranſeundum eſt copiis fugientibus. Tutiſſime in caſtra fuga inſtituitur, quæ in eum euẽtum ante

Tit. Liu. lib. 2. *Veget. lib. 3. c. 25.*

ante pugnam muniri, & præſidio firmari ſolent. Reditus enim in caſtra fugæ ſpeciem non habet, nec victos nos eſſe arguit, poſſunt etiam omnes illi modi, & ſtratagemata adhiberi, quæ Vegetius docet, vt victoriam à noſtris partibus ſtetiſſe hoſtibus perſuadeamus. Inprimis vero in iis pugnis, vbi par eſt occiſorum numerus & conditio, ſæpius victi fuerunt habiti, qui primi caſtra deſeruerũt, in quibus ſi diutius immorati fuiſſent, hoſtes in eam, qua ipſi premebantur, neceſſitatem coniecisſent. Pompeius & Scipio non iniuria reprehẽduntur, quod cum eorum milites in caſtra recurrerent ipſi procul aufugerunt, cum denuo Martis aleam tẽtare quiuiſſent. Ad Varnam Amurathes adeo cruento prælio fuit attonitus, vt tanquam victus retrocedere cogitarit, niſi ei nuntiatũ fuiſſet caſtra Chriſtianorum deſerta, & derelicta eſſe. Anceps victoria ad Agriam fuiſſet, ſi Princeps in caſtra reuerſus ibi ſubſtitiſſet, ſed cum ibidem paucos quoſdam milites, eoſque inermes offendiſſet, reliqui magis remotiora loca peterent, ipſe quoque Caſſouiam abiit, vt copias ibi colligeret, quo etiam Dieffenbachii & Tranſyluani exercitus per viam quæ Tokaium ducit conuenire debebãt, ne tota Regio hoſtium excurſionibus expoſita eſſet.

Liu.L.4.7 10.

Appia.L.2.

Sane qua occaſione tãta inter noſtros fuga excitata fuerit, nondum in hunc vſque diem certo intelligere vel percipere potui, nec cauſſa tãti terroris & metus reddi poteſt ſufficiens: niſi in ſimili caſu quondam ab Hungaris ignominioſa ſumpta reſolutio, qui cum ex variis & diuerſis partibus contra ſe à Turcis impreſſiones & excurſiones

fieri viderent, eo ſolo ita ſtatim conſternati fuere, & vileſcere eorum cæpit animus (quod dignum obſeruatione Bonfinius notat) vt ſtatuerint ſe cum Turca bellum amplius niſi defenſiuũ gerere nolle, obliti omnino, per hanc minimam cladem, tantarum & tanrilluſtrium victoriarum, quas olim contra Turcas Rex ipſorum Marthias Coruinus obtinuerat. Quapropter ſi rationes euidentiores excutere volumus, eos reperiemus omnes in contrario. Nam Turca nunquam commodius vinci potuit, quam hoc ipſo bello, amiſſa inſigni prouinciæ parte, & militibus innumeris hoc quadrienniio occiſis. Quod attinet ad Agriæ occupationem, quæ multis defectibus quo ad ſitum, & munitiones laborauit: Tũm ad pugnam in qua noſtri propter confuſiones, non vi atque robore hoſtili, fugati fuerunt, intelligimus exiguum inde honorem ad Turcam rediiſſe, quod ipſemet cum omnibus ſuis viribus & potentia noſtros oppugnauit, & milites multo plures ex ipſiˀ, quam ex noſtro exercitu fuerunt deſiderati. Propter hos ſucceſſus tam proſperos Hungaria animum deſpondere, & pacis rationes inire non debet, quam Matthias toties ei denegauit, dicens Hungariæ regem iure pacem cum Ethnicis ſancire non poſſe: cognouit tandem Hũgaria grauem errorem ſub initio regni Vladiſlai commiſſum, pace cum Turcis inita, & iureiurando confirmata, ſiquidem ab eo tempore & honor & authoritas, & imperium inclinare cæpit, cum ea perpetraſſet, quæ ipſorum regum ſententia atque decreto prohibita erant. Ne iugum excutere poterit, quin omnem pacis tractationem, & commer-

lib. 34.

Bonf. l. 31. 1444.

mercium cum Turcis intermittat. Quod ſi Matthias præter Turcam nullum alium habuiſſet inimicum propriis armis & potentia eum ex Thracia expuliſſet: ſat enim habebat virium, & magnanimitate Chriſtiana præditus erat, nec latebat ipſum hoſtium potentia, quam bello continuo ſolum vinci & infringi poſſe ſciebat, quo intermiſſo, tempus & occaſio conceditur vires reparandi, vt Herculi contigit quoties Anteum tangere terram permiſit, quæ fabula poetica commodiſſime ad noſtrum propoſitum allegari & reuocari poteſt.

QVOMODO BELLO CAPTA retineri & defendi debeant.

DIxi de pugnis & prœliis, tum quomodo amiſſa recuperanda ſint, ſupereſt, vt videamus, quomodo eadem retinenda. Qui de bello gerendo conſultant hoc in primis ſpectant, qua ratione prouincias acquirere, & acquiſitas retinere queant, ne detrimentum accipiant, ſed ditiores & potentiores euadant. Hoc conſilium Romani ſecuti ſunt in Coloniis emittendis, & præda colligenda. Cum enim bellum in locis diſſitis & remotis gerendum erat, ærarium vnde militibus ſtipendia ſoluebantur, ſubito fuiſſet exhauſtum niſi prædæ pars maxima militibus erepta, & in fiſcum relata fuiſſet: propter ſtipendia vero, quæ tunc militibus fuerunt decreta, contenti illi fuerunt recognitione quadam pro libitu Imperatorum diſtributa, qui benemeritis etiam præmia dabant ex reliqua

præda, quæ mercatoribus qui caſtra ſequebātur, vendebatur, quod ſupererat in ærariū publicum referebatur, ea ambitione, vt certarint inuicē quis vi pecuniæ inſigniori & maiori ærarium locupletius reddidiſſet. Coloniarū vſu prouincias ſuas ditiores & ſecuriores reddebāt. Victis enim hoſtibus partem territorii pœnæ loco auferebant, idque diſtribuebant inter eas familias, quæ Roma eo migrarant, tanto numero vt hoſtium excurſionibus reſiſtere poſſent. Extra Italiā integræ legiones ductæ fuerunt, hac ratione vrbs ſuperflua ciuium parte fuit liberata, & Romanis hoſtium reditus ceſſerunt, tum etiam limites ſine ſumptu ab hoſtium incurſionibus & deprædationibus defendebātur donec iuſtus belli adparatus fieret.

Vtrumque Turcæ imitati ſunt, vt ſuperius dixi, cur idem apud nos fieri nequiret? Præda iure ad Principem pertinet, milites ſuo contenti eſſe debent ſtipendio, quod ſi ex præda inſuper decimæ eis concedantur nullo modo conqueri poſſunt. Coloniæ non modo propter fructum qui inde redit, ſed propter ipſam neceſſitatem in vſum reuocari deberēt, ſi diuina fauente clemētia regnum Hungariæ Turcis denuo eriperetur, & libertati ſuæ reſtitueretur. Expulſis enim hoſtibus ditio incolis vacua foret, vnde intermiſſa agricultura, ſalua ſubſiſtere nequiret, nec exteri milites ibi ſuſtentari poſſent: Plus igitur damni quam cōmodi ad recuperatorem, qui maximis ſumptibus eam acquiſiuit, redundaret. Coloniæ igitur in loca quædam regni præcipua deducendæ eſſent. Quod ſi Vngari ſatis agri ad excolendum

dum habentes, non cuperent, aut non poſſent, relinquere patriam, alio ſe recipiendi cauſſa, ne dum nimis amplis&arduis occupati eſſent expeditionibus tota regio inculta & deſolata remaneret. Germania populoſiſſima colonos ſuppeditare deberet, qui loca quædam maioris momẽti occuparent, extendens ſe ita coloniarum miſſione in partes exteras: id quod maximo ſuo cum honore faceret: ſiquidem earum gentium vices obiret, quæ magna ſua cum laude colonias quondam in Germaniam duxerunt. Qua in re nulla alia prouincia Germaniæ præferri poteſt ob incolarum multitudinem, & artificum copiam. Cum vero ii qui agros colũt, vt ſuis atq; aliis victum ſuppeditent, militiæ vacare nequeant: Artifices ad eam aſſuefaciendi, tum etiam præſidiarii nonnulli conducẽdi ſunt, qui confinia tueantur. Et quo promptius habitatores confluant, vrbes vel prouinciæ quæ eos mittunt, pecuniæ, frumenti, pecudum, & aliarum rerum neceſſariarum, eis ſubſidium & auxilium præſtabunt, debiti partem ſinguli quotannis reſtituent, donec totum mutuum perſoluatur, vel alia ineatur ratio, vt quadrageſima vel quinquageſima familia è ruſticis & artificibus, ex vnaquaque ciuitate vel prouincia deſcribatur, reliqui qui domi permanent mutuo vel dono quodam eos iuuent. Noui porro coloni decimas redituum ad præſidiariorum, & militum ſuſtentationem perſoluent.

Quod ſi hac ratione bellum offenſiuum per annos quatuor cum 100000. militum geratur, & nullæ pugnandi occaſiones omittantur, omniſq;

mora, & armorum intermiſſio caueatur, & præcidatur, dubio procul hoſtibus ſuperiores euaſemus, nec ſingulis annis nouæ pręparationes ad oppugnationes fieri debebunt, & acquiſita optime retinere ac tueri, confinia denique coloniarum præſidio multa cum laude & vtilitate defendi poterunt.

PARS TERTIA.

QVA *ratione commodiſſime bellum contra Turcas in Vngaria cum 50. millibus militũ gerẽ & earũ potẽtia infringi, atq; euerti poſſit, libris ſuperioribus a nobis demonſtratum fuit: Supereſt vt videamus, quo ordine & ratione pugna cum hoſte ſit ineunda, de quibus diligentiſſima, & exactiſſima, antequam committatur, deliberatio & conſultatio inſtituenda, & habenda eſt. Relictis igitur præceptis generalibus, de vtilitate, neceſſitate, atque varietate præliorum, materiam totam in quatuor capita præcipua diſtribuam: in quibus de quantitate & qualitate armatorum: de quantitate & qualitate acierū & turmarum: de copiarum diſtributione ratione ſitus: & tandem quomodo in acie contra hoſtem procedendum ſit, dicam.*

DE QVANTITATE ET QVAlitate armatorum.

CONSTAT militum numerus, quẽ ad hoc bellum requirimus 50. hominum millia, videndũ quibus armis inſtructi eſſe debeant. Etsi vero (vt Ariſtoteles dicit) quondã
4. polit. 13 acierum robur, & vis in equitatu poſita fuerit, quod peditum vſus nondum eſſet cognitus, qui niſi ſeuera diſciplina in officio contineantur

tineantur, parum cõmodi ad bellum adferunt: nihilominus tamen in Græcia ſub Philippo & Alexandro, phalanx Macedonica, & in Italia legiones militiam pedeſtrem tam celebrem reddiderunt, vt plus ponderis ſæpius, quam equeſtris habuerit. legio Romana 6000. peditum, ſolis 300. equitib. conſtabat, eundẽ morẽ Carthaginenſes obſeruarunt, vnde grauiora damna Romanis, q̃ quæuis alia natio populoſiſſima, intulerũt. Ante noſtram ætatẽ diſciplina militaris ꝓpter crebras Barbarorum excurſiones in Italiã, grauiter fuit labefactata, ꝙ maiori ex parte equitatu cõſtaret, cuius vſus cõtra hoſtẽ minus cõmod⁹ exiſtebat. Nec error fuit agnitus, donec Heluetiorũ quædã turmæ, noſtros, magno ſuo cum damno, prudentiores reddiderunt, experti namq; peditum aciem recte ordinatã, ab equitatu difficillime ſuperari poſſe, quin contrariũ ſæpius euenire, vt ad Carminolã contigit, cũ victi iam equites ab Heluetiorum turma in terrã deſcendere ordinib. recte diſpoſitis, inire pedeſtre prælium coacti, ſuperiores tandẽ hoſte exſtiterũt. Peditatus igitur non poteſt ſuperari, niſi ab alio peditatu melius inſtructo & ordinato. Romani equites extremo vrgente periculo, ſępius ab equis deſcenderũt, & victorias illuſtres pedeſtri certamine cõtra equites & pedites cõſecuti ſunt, cumq; in prelio quodam equites ſoli audaciſſime & ptinaciſſime inuicẽ pugnarẽt Romani, equis relictis hoſtẽ pedeſtrem pugnam capeſſere coegerũt, potiores peditum quam equitum partes eſſe innuentes. Idẽ Cæſar alio quodam exemplo confirmat. huius rei hæc videtur cauſſa reddi poſſe, quod ꝗ pedes

T. Liu lib. 11. *Guicciar. lib. 5.* *Secret. lib. 2. c. 18.* *Bel. ciu. l. 6.*

pugnat, firmius ſubſiſtere, vel hoſti inſtare, vel cedere pro libitu poſſit: ſecus vero qui eques certat, calcaribus & freno efficere, nec ſuo modo, equum, qui modo parum, modo nimium velociter, vel tarde incedit, regere queat. Huc accedit, quod equi nonnunquam ſint refractarii, vel calcetroſi: Tum vt ſtrenuus interdum eques equū habeat ſtrigoſum & male habitum, contra timidiores milites nanciſcātur equos generoſos, quorum vtrorumque opera vana exiſtit. Deniq; facilius pedes equum vel equitem ferire poteſt, quam vt ab equite vulneretur, quod hic pro libitu ictum tendere, & ſtringere nequeat. Quoties equitatus vltro leuiſſimas ob cauſſas in fugam ſe coniecit? In pugna contra Pyrrhum & Hannibalem, equos elephantorum odor fugauit. Idem Crœſus Camelorum opera & Hetruſci cum carris ſtrepitum excitantibus effecerunt: Selimus tormentorū maniariorum ſonitu Perſas & Soldanum in fugam coniecit. Sed notādum quemlibet peditatum cuiuis equitatui non recte opponi, ſed aptiſſimum eum exiſtere, qui graui armatura munitus ſit, vt in loco aperto primum equitum impetum ſuſtinere poſſit, vbi equites ſolum peditatum ſuperant, leuiter armati, vt ſunt tormentarii, cum armis deſtituantur, quibus ingruentes equites repellant, etſi quoſdam interficiant, tamen ſemper in pugna ſtataria inferiores exiſtent, niſi lancearii ipſis adiungantur. Etſi igitur communi omnium iudicio, tum experientia & rationibus validis edocti, peditatus primas in bello partes obtineat, tamē in hac mea diſpoſitione 25. peditum millia ſolummodo retineo

T. Liu. li. 10. 12. Secret. de arte milit. l. 4.

tum

tum quod illi tardius in expeditionib.incedant, nec prouinciæ ab hoſtium incurſionibus, qui equites plerique pugnant, defendi poſſint; tum etiam quod Germani equites, qui ferreis thoracibus induuntur, atq; ordines in acie ſtricte obſeruant, & ab hoſtibus vehementer formidantur, non minori loco quam pedites habendi ſint, inprimis vero Turcarum equitibus oppoſiti, qui leui armatura vtuntur. Quod ſi igitur acie in loco aperto, cum hoſte (qui anguſtias propter multitudinem equitum fugiet) decertandum foret, hunc in modum 50. illa militum millia armis inſtruenda eſſe concludo, primum 10000. Lancea-riorum peditum, tum 7500. Moſcetarios, totidemque tormentarios requiro. Quibus addo 7. millia equitum Germanorum, 12000. Lancea-riorum, & 6. millia tormentariorum equitum.

DE QVANTITATE ET QVALItate agminum & turmarum.

HOc caput quaſdam continet difficultates, quæ neceſſario explicandæ ſunt. Primum igitur, num magis conducat omnes copias in acie coniunctim explicare, vel plura agmina ſeparatim educere. Deinde num ea aciei conſtitutio magis probanda ſit, in qua vno agmine, & eadẽ ſerie milites in ordine collocantur, vel vbi plures turmæ ſeparatæ, & diſtãtes inuicem ponuntur. Tertio num vno eodemque genere armorum in vnaquaque phalange vtendum, an vero arma inuicem permiſcenda ſint. Tandem quam magna acies eſſe debeat, dicendum.

PLVRES ACIES EX DIVERSIS agminibus conſtituendas.

NONNVLLI putant hoſtem vno agmine, in quo omnes militiæ vires ſint cõiunctæ, excipiendum eſſe, tum vt maiori fortitudine ei reſiſtatur, tum ne copiis diuiſis debiliores ſingulæ exercitus partes reddantur, vnde facilius vinci poſſint, tum vt cõmodius laborantib. vel fugatis cum integris copiis auxilio veniatur: Quod poſt cladem milites ea animi fortitudine & virtute q̃ ante amiſſos ſocios, nunquam in acie perſiſtent. Tum quod ſæpius milites tanto furore aduerſarios adgrediãtur, vt eorũ quoq; ordines rumpãt, qui ſuccurrere & auxilio venire priorib. iam victis, deſignati erant. Non igitur plures acies ordinandas, ſed in vnum agmen omnem vim militarem conferendã exiſtimant, quo cum omnib. viribus belli alea & fortuna tentetur, nec cũ parte quadã, exercitus totus in diſcrimẽ adducatur. Hac ratione phalangem Macedonicã conſtitutam dicunt, qua Philippus & Alexander tot victorias illuſtriſſimas acquiſiuerunt. Sed phalangi Liuius Legionẽ Romanam longe p̃ponit. Vtraq; firmiter ordines ſeruabat, phalanx tamen (in qua lanceati pugnabãt) immobilis erat, & vno eodemq; armorũ & hominũ genere conſtabat. Legio Romana magis erat diſtincta, & ex plurib. partibus erat cõpoſita, facilius diuidebatur, & cõmodius primũ in locũ redibat, & in vnũ corpus coibat. Alibi dicit Romanos conformem Macedonicæ phalangi quondã aciẽ habuiſſe, eã tamen poſtea immutatã & emendatã fuiſſe. Probatur

lib. 9. lib. 8.

batur igitur aciei in plura agmina, & diſtincta armorũ genera diſtributio, à Romanis quondã obſeruata. licet ea noſtrę militię diſciplina ſit, vt cohors fugiens ab altera, quæ laborãtib. auxilio venire cogitat, cõmode excipi, & a fuga retrahi nequeat, ſiquidē mercenariis plerumq; & nouitiis atq; tyronibus exercitus conſtent, qui ordines debite obſeruare ignorant: ſed quo confuſiones & turbæ euitentur à latere auxiliũ eſt ferēdum, vnde fieri nequit, vt eadē frõte acies inſtituatur ſed in multa agmina diſtribuenda eſt, tanto interuallo inuicē diſpoſita, vt ſubſidiarii facilē aditum & ingreſſum habeant. Huc tamē accedent reliquæ conditiones magis neceſſariæ, q̃ in coniungendis, diſiungendis, ac tranſportandis hinc inde citra confuſionē militib. ipſo prælio durãte neceſſario obſeruanda ſunt, qua re plus q̃. quauis alia, Cęſar adiutus multis clariſſimis victoriis potitus eſt: Sæpius enim contigit, vt copiæ in vno agmine ſint ſuperfluæ, quæ in alio deſiderantur. Nec ea ratione moueor, quod virtus vnita & cõiuncta ſolidior & præſtantior exiſtere ſoleat, quod axioma Phyſicorum in rebus naturalibus, propter communicationem partium cum toto verum eſſe agnoſco, ſed in actionibus voluntariis minus neceſſarium illud comperio. Quid in acie, vbi centum claſſes ſunt, ii milites, qui in vltima ſerie conſiſtunt, magis ad primas iuuandas cõferre poſſunt, quam q in medio, vel in vigeſima ſerie pugnant? Non nego tamē milites animacius in hoſtes ituros, ſi nõ modo pugnę ſocius ꝓpe ſe cõſpiciãt, ſed alios quoq; a tergo in ſui pręſidium, qui vulneratos vel defatigatos, aut alia

neceſſitate preſſos, è periculo liberent, & eorum vices obeant, præſto eſſe ſciant: facilius quoque perſiſtent ſi alios eandem conditionem & fortunam ſubire videant: quod firmiſſimum eſt fundamentum, quo pleræque acies, & earum ordines nituntur. Non igitur ad confirmandos militum animos, plures ſuperflui militum ordines in phalange ſunt conſtituendi, ſed ii ſufficiunt, qui ad auxilia ſibi inuicem ferenda valeant: ob eaſque difficultates cohortes longiores non ſunt producendæ: vbi iis, qui in prima ſerie pugnant difficilius ſuccurritur, quam ſi in turmas acies diſtincta eſſet.

Sępius Romani & ad Nouaram Heluetii tam inuicto animo in acie ſteterũt, vt ſe in fruſta potius ſecari paſſi fuerint, quam latum vnguem de loco receſſerint. Id apud nos quoque contingere poſſet. Sed eiuſmodi tamen aciem ſic conglobatam non multum roboris atque virtutis habere exiſtimarem, ſiquidem ea quæ neceſſario requiritur, cõditione deſtituatur, quod ſcilicet milites re ita poſtulãte ſeparari & manipuli pro neceſſitate hinc inde diſtribui nequeant. Adde quod in acie hac ratione ordinata prima eius frons plerumq; locum ſtationemque amittit recedendo & conſtringendo (maxime vero haſtati, quemadmodum contigit Antiocho) adeo ſe inuoluũt, & confundunt, vt neque dextre commodeque dimicare, neque vltimi acceſſum ad iuuãdos primos habere poſſint. Hinc aut cæſi, aut à turba retroacti totum agmen perturbant, ſuoque loco dimouent, etiam qui hactenus firmiter ſubſtiterant.

Legio-

Legiones Romanæ in tres acies non admodũ magnas diſtribuebãtur: quarum vna victa, interuallum quoddam commoditaſque ſecundæ relinquebatur, qua debellatos in ordinem ſuum excipiebat, vel magno impetu in fractæ aciei locum ſuccedebat, & penetrabat. Hanc tertia denique & vltima ſequebatur, vnde hoſtes non aliter victoriam reportare, & aduerſarios vincere poterant, quam ſi tertia vice feliciter dimicando ſuperaſſent, immo neque phalanx neque vlla alia militia ſufficiens ad reſiſtendum erat. Varii caſus & accidentia in pugnis exiſtunt, quibus non modo viribus ſuperiores, ſed qui iam manibus victoriam tenent, ſuperantur, vnde temeritatis ſignũ, vno impetu rem totam periclitari, vnique conflictui totum negocium committere, qui ſi ex ſententia non ſuccedat, nullum niſi in fuga ſubſidium & ſpes ſalutis repoſita eſt. In committendis igitur & ineundis prælijs parata ſemper auxilia, atque ſubſidia requiruntur, cum in noſtra militia mercenaria, vbi milites non ex profeſſione, ſed neceſſitate coacti, pugnant, ea diſciplina, qua Romani quondam, & hodie Turcæ præſtant, receſſus ſcilicet & acceſſus turmarum citra periculum & confuſionem reuocari in vſum nequeat, in cuius locum plura agmina ordinanda ſunt, exiguo interuallo inuicem diſtincta, vnde ſubſidiũ laborantes vel à fronte, vel à latere prompte excipere, & qui iiſdem pugnant armis ſuis ſuccurrere, & ſuppetias ferre queant. *Liu. lib. 8.*

LONGITVDO ET LATItudo aciei.

QVOD ad longitudinem primę frontis aciei,

& latitudinem laterum attinet, quidam exiſtimãt aciem quadratam plurimum excellere, in qua ſcilicet totidem milites in lateribus collocẽtur, quot in prima fronte conſiſtunt: Alii quadraturã hanc ratione ſoli metiuntur, & conſiderant, vt pediti ſcilicet ſpaçium trium pedum attribuant, & ſeries ſeptem peditum interuallo inuicem diſtent, vnde ſpacium terræ, duplex maius à latere, quam a fronte cuilibet militi aſſignant. Hæc aciei forma ob quadraturam æquilaterum elegãtior, & quod maiorem pugnantium numerum & copiam referat, çommodior priori videtur; iuxta illã 1000. milites in 31. ſeriem diſtribuuntur, quarum quælibet 30. & vnum militem contineat; iuxta hanc 49. milites à fronte & 20. à latere ponuntur: hæc acierum ratio longe eſt, dubio procul, præſtantior, non tamen adeo frequens, vt certa regula de ea tradi poſſit, conſideratis circumſtantiis, numero ſcilicet militum & hoſtium, temporis & loci, quæ omnia variantur. Secus fecit Tartalius qui poſthabitis, & neglectis variis militiæ accidentibus, quæ ſubito euenire poſſunt, contemplationibus Mathematicis ſaltem inſiſtit, cum potius ſit aciei magnitudinem, ſecundum numerum militum, & diuerſitatem armorum, tum oppoſitam hoſtium multitudinem conſiderare & inſtituere. Quoties igitur dux, cuius milites, exigui quidem numero, armis bene ſunt inſtructi, cum numeroſa hoſtium ſed inermi manu congredi debet, milites in claſſes latiores & breuiores diſponat, ſiquidem inermes aciem armatorum, licet nonnihil remotiores inuicem ſint, penetrare nequeant. Et cum in acie 1000. virum: 49. à fronte, 20. à latere

[illegible]ponantur, eadem ratione 3000. diſponenda [illegible]t, quæ in claſſes 37. diuiſa, 18. militem quælibet continebit. Quod ſi 20. claſſes lanceatorum hoſtibus reſiſtere valent, reliquæ ſuperfluæ erũt, & in alia loca commode transferri poterunt. Romani apprime gnari, quid armorum præſtantia, quid exacta diſciplina militaris ad victoriam conferat, multis conſtrictis agminibus (pro ratione eius temporis) pugnabant, eorumque beneficio numeroſiſſimos exercitus fuderunt, nec ordinẽ mutarunt, etſi hoſtis eadem qua illi aciei diſpoſitione contra illos procederet. Liuius Romanorum & Latinorum rebellium aciem deſcribens [illegible] agmina 15. ordinum vtroſque habuiſſe dicit. *lib. 8.* Frontinus Legiones Pompeii in campis Pharſalicis in 3. quoque acies, quarum ſingulæ denos ordines haberent in latitudinem diſtribuit, in qua pugna non vi, ſed arte Pompeius à Cæſare victus [illegible] lateribus aciei equitatu denudatis. Antioch⁹ *lib. 2. c. 3.* in Aſia cum Romanis manus conſerturus, Hannibalem, cui artes Romanæ optime cognitæ & *Liu. libr. 27.* perſpectæ erant, conſultorem habuit, cuius ſuaſu [illegible] haſtatorum millia in vnam phalangẽ collocata, & in 32. ordines diſtributa fuerunt, hæc quidẽ [illegible]ctatio non improbanda fuit, licet illa phalãx [illegible] leuioris armaturæ militibus & curribus [illegible] ingruentib. rupta fuerit (cui malo obuiari quiuiſſet ſi ea militum copia nõ in vno agmine pugnaſſet, ſed in plura diſtributa fuiſſet) improbatur tamen nimia phalangis longitudo, quod [illegible] extrema cornua proſpicere & contemplari nequiuerint. Cæſar hoc errore lapſus, in maximum diſcrimen ſe incidiſſe oſtendit, ſiquidem vnus toti exercitui, denegata proſpicien-

di in omnes angulos facultate, imperare nequiuerit. Accidit tamen hic error Cæſari nō propter nimiam aciei longitudinem, ſed quod pugnæ locus inæqualis, collibus vallibuſque interruptus eſſet. Acies igitur non eſt longius extendenda, quam à duce qui medium occupat locum, omnes eius anguli & latera oculis contemplari, & perluſtrari poſſint, niſi ſitus loci ad pugnam deſtinati impedimento ſiet. Nec curanda hoſtium ingruentium multitudo, qua noſtros à latere circumdare poſſit, ſiquidem huic malo parata ſunt remedia, de quibus infra latius dicendum erit.

Ad magnitudinem ſeu vaſtitatem acierū quod attinet, non Romanorum quidem ordo imitandus, ſed conſuetudo longiſſimo tempore obſeruata à ducibus præſtantiſſimis, qui copias per interualla diſponere ſoliti ſunt, retinenda videtur. Igitur contra Turcarum aciem inermem & vaſtuoſam multo longiora, quam latiora agmina conſtituenda cenſemus. à fronte plures, à latere pauciores pugnent. Nec quadratura vel ſoli, vel armatorum conſideretur. In Belgio vbi exercitus raro 15. vel 20. millia hominum excedunt, agmina 500. lanceatis, vel equitibus conſtant, totidemq; in Hungaria contra Turcarū aciem 6. vel 8000. perſonis refertam ſufficient, maxime cum non Romano more, vna acie, ſed diſtinctis per interualla agminibus pugnam ineamus, quæ omnia re ita poſtulante in pugnam educi poſſunt. Verum quæ noſtra ſit intentio, ex iis quæ de varietate armorum dicturi ſumus, magis apparebit.

ARMO-

ARMORVM IN ACIE DISTRIBV-tio quo ad ſitum.

QVÆRITVR quæ arma in mediam acię̃,quæ in cornua,& alas ſint reiicienda, qua in re ꝓ loci & ſitus ratione & commoditate diuerſa ſtratagemata adhibentur, & pars principalis exercitus varie diſtribuitur. Peditatus militiæ neruus pręcipuus ſępius in cornua:equitatus vero in mediam aciem ponitur, eaque diſtributio, tum in fronte, tum in lateribus variari & immutari ſolet: Vna tamen penes omnes certa conſtat regula; grauioris armaturæ militem, in quo vis & robur præcipuum ad oppugnandum hoſtem cõſiſtit,in mediam aciem diſponendum,quod ibidẽ hoſtibus plus quam alibi nocere poſſit,quod munitus ſit à latere, vbi pedites plus quam alibi ab equitatu ſibi timent.

Denique quod firmius ſubſiſtere,& minus facile moueri & diſturbari,fortiuſque propter coniunctionem, reſiſtere valeat, ſi forte leuioris armaturæ milites à latere eius abſcedant. Hi enim vt ſeſe offert occaſio,vel in hoſtem prorumpunt vltro,vel eius impetum ſuſtinent,& propter agilitatem corporis,volatiles dicuntur. Pro armaturæ igitur vel grauitate vel leuitate & mobilitate aciei ſitus conſiderandus, & partes grauiores ſemper propius ad mediam aciem collocandæ:tum ita ſunt copiæ & turmæ diſtribuendæ,vt quælibet ſuas vices in pugnando obeat. Pedites in mediam aciem, equites in cornua & latera ponantur, pro ſitus tamen ratione, & propter machinas ſæpius pedeſtres quædam copiæ in lateribus diſtribuẽ-

dæ ſunt: peditatus extremæ partes muniri debẽt lancеariis,& qui miſſilia eiaculantur,ſagitariis nimirum,Bombardariis,atque Moſquertariis:cõtra TurcasLancearii commodiſſimein pugnam producuntur,quod eorum latera bene munita à frõte nihil eis periculi imminere videatur. Idem ordo in equitatu ſeruãdus, equites Germani, & qui thoracibus ferreis induuntur cum grauioribus armis vtantur, & facilius ſubſiſtere poſſint, proxime peditibus adiungentur, vltra hos Lancearii ſubſiſtent,prioribus leuiores & mobiliores: Apti tamen ad hoſtes aggrediendos,& eorũ impetum ſuſcipiendum.Extremum agmen pyrabolarii atque ſagittarii defendent, qui neque ad propellẽdos aduerſarios, neque ad excipiendam vim hoſtilem armis muniti,& inſtructi ſunt, eorũ opera in excurrendo , & hoſtem à latere atque eminus impediendo, & profligando conſiſtit,plus terroris quam roboris habent:Ideoque Tartaris vtiliſſime obiiciuntur, & opponuntur. Hinc apparet Hungarorũ,qui lanceis vtuntur, error haud vulgaris in pugna ad Agriam commiſſus, vbi contra omnium prudentum conſilium atque iudicium medium in acie locum ſibi popoſcerunt, & ſuſtinere voluerunt: quo non ſolum in rationes,modo adductas, grauiter impegerunt, ſed à priſtino
1530.
P. Iouius
lib. 30.
ſuo valore protinus deſciuerunt. Carolus Quintus contra Solimannum bellum geſturus copias in Auſtria eadem formain aciem diſpoſuit, quas contra tam potentem hoſtem vti decreuerat,tormentis maioribus, tanquam firmo quodam aggere,militiã circumdedit,& communiuit,verum Hungari indignum rati, eiuſmodi munimẽti genere

nere

nere ſe defendi, machinarum ſepto includi recuſarunt, copiaſq; ſuas in duas alas extenderunt, & explicarunt. Neque in hac noſtra diſtributione iure conqueri poſſunt, quod maioribus periculis ſint oppoſiti, quod ab vtroque latere equites pyrabolarii eos defendant, licet charitas erga patriã eis præcipuum belli onus imponat, tum quod periculum hoc, cum iiſdem, quibus hoſtes armis vtuntur, citra grauem Hungariæ ignominiam detrectare & ſubterfugere vix poſſint.

QVOMODO AMPLIVS contra hoſtem proceden-dum.

HIc quid ordo probe obſeruatus, conducat, & in bello valeat, ex ipſo vſu apparet; vbi primum ſingulorum armorum excellentia: Deinde num præſtet in hoſtem impetum facere, vel eiuſdem excipere: tum quibus armis pugnæ initium fiat: Quomodo victoria ſit proſequẽda: Quo ordine in clade exercitus in tutum deducendus ſit, & laborantibus auxilium ferendum: Quomodo latera munienda: tandem quem locum in acie ipſi duces capeſſere debeant, & quod ipſorum ſit officium conſiderandum venit.

DE ARMORVM VSV & excellentia.

HÆc cognitio adeo neceſſaria eſt, vt ea neglecta omnis armorum vſus inanis & vanus ſit futurus. Inter omnia armorum genera præſtãtiſſimæ ſunt haſtæ illæ prælongæ, quas Macedones ſariſſas appellaſſe creditur, Et merito in

PLVRES ACIES EX DIVERSIS agminibus conſtituendas.

NONNVLLI putant hoſtem vno agmine, in quo omnes militiæ vires ſint cõiunctæ, excipiendum eſſe, tum vt maiori fortitudine ei reſiſtatur, tum ne copiis diuiſis debiliores ſingulæ exercitus partes reddantur, vnde facilius vinci poſſint, tum vt cõmodius laborantib. vel fugatis cum integris copiis auxilio veniatur: Quod poſt cladem milites ea animi fortitudine & virtute, q̃ ante amiſſos ſocios, nunquam in acie perſiſtent: Tum quod ſæpius milites tanto furore aduerſarios adgrediãtur, vt eorũ quoq; ordines rumpãt, qui ſuccurrere & auxilio venire priorib. iam victis, deſignati erant. Non igitur plures acies ordinandas, ſed in vnum agmen omnem vim militarem conferendã exiſtimant, quo cum omnib. viribus belli alea & fortuna tentetur, nec cũ parte quadã, exercitus totus in diſcrimẽ adducatur. Hac ratione phalangem Macedonicã conſtitutam dicunt, qua Philippus & Alexander tot victorias illuſtriſſimas acquiſiuerunt. Sed phalangi Liuius Legionẽ Romanam longe ꝑponit. Vtraq; firmiter ordines ſeruabat, phalanx tamen (in qua lanceati pugnabãt) immobilis erat, & vno eodemq; armorũ & hominũ genere conſtabat. Legio Romana magis erat diſtincta, & ex plurib. partibus erat cõpoſita, facilius diuidebatur, & cõmodius primũ in locũ redibat, & in vnũ corpus coibat. Alibi dicit Romanos conformem Macedonicæ phalangi quondã aciẽ habuiſſe, eã tamen poſtea immutatã & emendatã fuiſſe. Probatur

lib. 9. *lib. 8.*

batur igitur aciei in plura agmina, & diſtincta armorũ genera diſtributio, à Romanis quondã obſeruata: licet ea noſtrę militię diſciplina ſit, vt cohors fugiens ab altera, quæ laborãtib. auxilio venire cogitat, cõmode excipi, & à fuga retrahi nequeat, ſiquidẽ mercenariis plerũq. & nouitiis atq. tyronibus exercitus conſtent, qui ordines dextre obſeruare ignorant: ſed quo confuſiones & turbæ euitentur à latere auxiliũ eſt ferẽdum, vnde fieri nequit, vt eadẽ frõte acies inſtituatur ſed in multa agmina diſtribuenda eſt, tanto interuallo inuicẽ diſpoſita, vt ſubſidiarii facilẽ aditum & ingreſſum habeant. Huc tamẽ accedent reliquæ conditiones magis neceſſariæ, q̃ in coniungendis, diſiungendis, ac tranſportandis hinc inde citra confuſionẽ militib. ipſo prælio durãte neceſſario obſeruanda ſunt, qua re plus q̃ quauis alia, Cęſar adiutus multis clariſſimis victoriis potitus eſt: Sæpius enim contigit, vt copiæ in vno agmine ſint ſuperfluæ, quæ in alio deſiderantur. Nec ea ratione moueor, quod virtus vnita & cõiuncta ſolidior & præſtantior exiſtere ſoleat, quod axioma Phyſicorum in rebus naturalibus, propter communicationem partium cum toto verum eſſe agnoſco, ſed in actionibus voluntariis minus neceſſarium illud comperio. Quid in acie, vbi centum claſſes ſunt, ii milites, qui in vltima ſerie conſiſtunt, magis ad primas iuuandas cõferre poſſunt, quam q in medio, vel in vigeſima ſerie pugnant? Non nego tamẽ milites audacius in hoſtes ituros, ſi nõ modo pugnę ſocios ꝓpe ſe cõſpiciãt, ſed alios quoq. à tergo in ſui p̄ſidium, qui vulneratos vel defatigatos, aut alia

neçeſſitate preſſos, è periculo liberent, & eorum vices obeant, præſto eſſe ſciant: facilius quoque perſiſtent ſi alios eandem conditionem & fortunam ſubire videant: quod firmiſſimum eſt fundamentum, quo pleræque acies, & earum ordines nituntur. Non igitur ad confirmandos militum animos, plures ſuperflui militum ordines in phalange ſunt conſtituendi, ſed ii ſufficiunt, qui ad auxilia ſibi inuicem ferenda valeant: ob eaſq; difficultates cohortes longiores non ſunt producendæ: vbi iis, qui in prima ſerie pugnant difficilius ſuccurritur, quam ſi in turmas acies diſtincta eſſet.

Sępius Romani & ad Nouaram Heluetii tam inuicto animo in acie ſteterũt, vt ſe in fruſta potius ſecari paſſi fuerint, quam latum vnguem de loco receſſerint. Id apud nos quoque contingere poſſet. Sed eiuſmodi tamen aciem ſic conglobatam non multum roboris atque virtutis habere exiſtimarem, ſiquidem ea quæ neceſſario requiritur, cõditione deſtituatur, quod ſcilicet milites re ita poſtulãte ſeparari & manipuli pro neceſſitate hinc inde diſtribui nequeant. Addo quod in acie hac ratione ordinata prima eius frõs plerumq; locum ſtationemque amittit recedendo & conſtringendo (maxime vero haſtati, quẽadmodum contigit Antiocho) adeo ſe inuoluũt, & confundunt, vt neque dextre commodeque dimicare, neque vltimi acceſſum ad iuuãdos primos habere poſſint. Hinc aut cæſi, aut à turba retroacti totum agmen perturbant, ſuoque loco dimouent, etiam qui hactenus firmiter ſubſtituerant.

Legio-

Legiones Romanæ in tres acies non admodū magnas diſtribuebātur: quarum vna victa, interuallum quoddam commoditaſque ſecundæ relinquebatur, qua debellatos in ordinem ſuum excipiebat, vel magno impetu in fractæ aciei locum ſuccedebat, & penetrabat. Hanc tertia denique & vltima ſequebatur, vnde hoſtes non aliter victoriam reportare, & aduerſarios vincere poterant, quam ſi tertia vice feliciter dimicando ſuperaſſent, immo neque phalanx neque vlla alia militia ſufficiens ad reſiſtendum erat. Varii caſus & accidentia in pugnis exiſtunt, quibus non modo viribus ſuperiores, ſed qui iam manibus victoriam tenent, ſuperantur, vnde temeritatis ſignū, vno impetu rem totam periclitari, vnique conflictui totum negocium committere, qui ſi ex ſententia non ſuccedat, nullum niſi in fuga ſubſidium & ſpes ſalutis repoſita eſt. In committendis igitur & ineundis prælijs parata ſemper auxilia, atque ſubſidia requiruntur, cum in noſtra militia mercenaria, vbi milites non ex profeſſione, ſed neceſſitate coacti, pugnant, ea diſciplina, qua Romani quondam, & hodie Turcæ præſtant, receſſus ſcilicet & acceſſus turmarum citra periculum & confuſionem reuocari in vſum nequeat, in cuius locum plura agmina ordinanda ſunt, exiguo interuallo inuicem diſtincta, vnde ſubſidiū laborantes vel à fronte, vel à latere prompte excipere, & qui iiſdem pugnant armis ſuis ſuccurrere, & ſuppetias ferre queant. *Liu. lib. 8.*

LONGITVDO ET LATItudo aciei.

QVod ad longitudinem primæ frontis aciei,

& latitudinem laterum attinet, quidam exiſtimāt aciem quadratam plurimum excellere, in qua ſcilicet totidem milites in lateribus collocētur, quot in prima fronte conſiſtunt: Alii quadraturā hac ratione ſoli metiuntur, & conſiderant, vt pediti ſcilicet ſpaçium trium pedum attribuant, & ſeries ſeptem peditum interuallo inuicem diſtent, vnde ſpacium terræ, duplex maius à latere, quam à fronte cuilibet militi aſſignant. Hæc aciei forma ob quadraturam æquilaterum elegātior, & quod maiorem pugnantium numerum & copiam referat, commodior priori videtur; iuxta illā 1000. milites in 31. ſeriem diſtribuuntur, quarum quælibet 30. & vnum militem contineat; iuxta hanc 49. milites à fronte & 20. à latere ponuntur: hæc acierum ratio longe eſt, dubio procul, præſtantior, non tamen adeo frequens, vt certa regula de ea tradi poſſit, conſideratis circumſtantiis, numero ſcilicet militum & hoſtium, temporis & loci, quæ omnia variantur. Secus fecit Tartalius, qui poſthabitis, & neglectis variis militiæ accidentibus, quæ ſubito euenire poſſunt, contemplationibus Mathematicis ſaltem inſiſtit, cum potius in aciei magnitudinem, ſecundum numerum militum, & diuerſitatem armorum, tum oppoſitam hoſtium multitudinem conſiderare & inſtituere. Quoties igitur dux, cuius milites, exigui quidem numero, armis bene ſunt inſtructi, cum numeroſa hoſtium ſed inermi manu congredi debet, milites in claſſes latiores & breuiores diſponat, ſiquidem inermes aciem armatorum, licet nonnihil remotiores inuicem ſint, penetrare nequeant. Et cum in acie 1000. virum: 49. à fronte, 20. à latere

tere ponantur, eadem ratione 3000. diſponenda erunt, quæ in claſſes 37. diuiſa, 18. militem quælibet continebit. Quod ſi 20. claſſes lanceatorum hoſtibus reſiſtere valent, reliquæ ſuperfluæ erũt, & in alia loca commode transferri poterunt. Romani apprime gnari, quid armorum præſtantia, quid exacta diſciplina militaris ad victoriam conferret, multis conſtrictis agminibus (pro ratione eius temporis) pugnabant, eorumque beneficio numeroſiſſimos exercitus fuderunt, nec ordinẽ mutarunt, etſi hoſtis eadem qua illi aciei diſpoſitione contra illos procederet. Liuius Romanorum & Latinorum rebellium aciem deſcribens *lib. 8.* vna agmina 15. ordinum vtroſque habuiſſe dicit. Frontinus Legiones Pompeii in campis Pharſalicis 3. quoque acies, quarum ſingulæ denos ordines haberent in latitudinem diſtribuit, in qua *lib. 2. c. 3.* pugna non vi, ſed arte Pompeius à Cæſare victus fuit, lateribus aciei equitatu denudatis. Antioch⁹ in Aſia cum Romanis manus conſerturus, Hannibalem, cui artes Romanæ optime cognitæ & *Liu. libr. 27.* perſpectæ erant, conſultorem habuit, cuius ſuaſu 16. haſtatorum millia in vnam phalangẽ collocata, & in 32. ordines diſtributa fuerunt, hæc quidẽ coarctatio non improbanda fuit, licet illa phalãx fugatis leuioris armaturæ militibus & curribus falcatis ingruentib. rupta fuerit (cui malo obuiatum quiuiſſet ſi ea militum copia nõ in vno agmine pugnaſſet, ſed in plura diſtributa fuiſſet) improbatur tamen nimia phalangis longitudo, quod medii extrema cornua proſpicere & contemplari nequiuerint. Cæſar hoc errore lapſus, in maximum diſcrimen ſe incidiſſe oſtendit, ſiquidem vnus toti exercitui, denegata proſpicien-

di in omnes angulos facultate, imperare nequiuerit. Accidit tamen hic error Cæſari nõ propter nimiam aciei longitudinem, ſed quod pugnæ locus inæqualis, collibus vallibuſque interruptus eſſet. Acies igitur non eſt longius extendenda, quam à duce qui medium occupat locum, omnes eius anguli & latera oculis contemplari, & perluſtrari poſſint, niſi ſitus loci ad pugnam deſtinati impedimento ſiet. Nec curanda hoſtium ingruẽtium multitudo, qua noſtros à latere circumdare poſſit, ſiquidem huic malo parata ſunt remedia, de quibus infra latius dicendum erit.

Ad magnitudinem ſeu vaſtitatem acierũ quod attinet, non Romanorum quidem ordo imitandus, ſed conſuetudo longiſſimo tempore obſeruata à ducibus præſtantiſſimis, qui copias per interualla diſponere ſoliti ſunt, retinenda videtur. Igitur contra Turcarum aciem inermem & vaſtuoſam multo longiora, quam latiora agmina conſtituenda cenſemus. à fronte plures, à latere pauciores pugnent. Nec quadratura vel ſoli, vel armatorum conſideretur. In Belgio vbi exercitus raro 15. vel 20. millia hominum excedunt, agmina 500. lanceatis, vel equitibus conſtant, tuendemq; in Hungaria contra Turcarũ aciem 6. vel 8000. perſonis refertam ſufficient, maxime cum non Romano more, vna acie, ſed diſtinctis per interualla agminibus pugnam ineamus, quæ omnia re ita poſtulante in pugnam educi poſſunt. Verum quæ noſtra ſit intentio, ex iis quæ de varietate armorum dicturi ſumus, magis apparebit.

ARMO-

ARMORVM IN ACIE DISTRIBVtio quo ad ſitum.

QVÆRITVR quæ arma in mediam aciē, quæ in cornua, & alas ſint reiicienda, qua in re ꝓ loci & ſitus ratione & commoditate diuerſa ſtrategemata adhibentur, & pars principalis exercitus varie diſtribuitur. Peditatus militiæ neruus pręcipuus ſępius in cornua: equitatus vero in mediam aciem ponitur, eaque diſtributio, tum in fronte, tum in lateribus variari & immutari ſolet: Vna tamen penes omnes certa conſtat regula, grauioris armaturæ militem, in quo vis & robur præcipuum ad oppugnandum hoſtem cōſiſtit, in mediam aciem diſponendum, quod ibidē hoſtibus plus quam alibi nocere poſſit, quod munitus ſit à latere, vbi pedites plus quam alibi ab equitatu ſibi timent.

Denique quod firmius ſubſiſtere, & minus facile moueri & diſturbari, fortiuſque propter coniunctionem, reſiſtere valeat, ſi forte leuioris armaturæ milites à latere eius abſcedant. Hi enim vt ſeſe offert occaſio, vel in hoſtem prorumpunt vltro, vel eius impetum ſuſtinent, & propter agilitatem corporis, volatiles dicuntur. Pro armaturæ igitur vel grauitate vel leuitate & mobilitate aciei ſitus conſiderandus, & partes grauiores ſemper propius ad mediam aciem collocandæ: tum ita ſunt copiæ & turmæ diſtribuendæ, vt quælibet ſuas vices in pugnando obeat. Pedites in mediam aciem, equites in cornua & latera ponantur, pro ſitus tamen ratione, & propter machinas ſæpius pedeſtres quædam copiæ in lateribus diſtribuē-

dæ ſunt: peditatus extremæ partes muniri debēt lancеariis,& qui miſſilia eiaculantur,ſagitariis nimirum,Bombardariis,atque Moſquettariis:cōtra TurcasLancearii commodiſſime in pugnam producuntur,quod eorum latera bene munita à frōte nihil eis periculi imminere videatur. Idem ordo in equitatu ſeruādus, equites Germani, & qui thoracibus ferreis induuntur cum grauioribus armis vtantur, & facilius ſubſiſtere poſſint, proxime peditibus adiungentur, vltra hos Lancearii ſubſiſtent,prioribus leuiores & mobiliores: Apti tamen ad hoſtes aggrediendos,& eorū impetum ſuſcipiendum.Extremum agmen pyrabolarii atque ſagittarii defendent, qui neque ad propellēdos aduerſarios, neque ad excipiendam vim hoſtilem armis muniti,& inſtructi ſunt, eorū opera in excurrendo , & hoſtem à latere atque eminus impediendo, & profligando conſiſtit,plus terroris quam roboris habent:Ideoque Tartaris vtiliſſime obiiciuntur, & opponuntur. Hinc apparet Hungarorū,qui lanceis vtuntur, error haud vulgaris in pugna ad Agriam commiſſus, vbi contra omnium prudentum conſilium atque iudicium medium in acie locum ſibi popoſcerunt, & ſuſtinere voluerunt: quo non ſolum in rationes,modo adductas, grauiter impegerunt, ſed à priſtino
1530. *P. Iouius lib.30.* ſuo valore protinus deſciuerunt. Carolus Quintus contra Solimannum bellum geſturus copias in Auſtria eadem forma in aciem diſpoſuit, quas contra tam potentem hoſtem vti decreuerat,tormentis maioribus, tanquam firmo quodam aggere,militiā circumdedit,& communiuit,verum Hungari indignum rati, eiuſmodi munimētis genere

nere ſe defendi, machinarum ſepto includi recuſarunt, copiaſq; ſuas in duas alas extenderunt, & explicarunt.. Neque in hac noſtra diſtributione iure conqueri poſſunt, quod maioribus periculis ſint oppoſiti, quod ab vtroque latere equites pyrabolarii eos defendant, licet charitas erga patriã eis præcipuum belli onus imponat, tum quod periculum hoc, cum iiſdem, quibus hoſtes armis vtuntur, citra grauem Hungariæ ignominiam detrectare & ſubterfugere vix poſſint.

QVOMODO AMPLIVS contra hoſtem procedendum.

HIc quid ordo probe obſeruatus, conducat, & in bello valeat, ex ipſo vſu apparet; vbi primum ſingulorum armorum excellentia: Deinde num præſtet in hoſtem impetum facere, vel eiuſdem excipere: tum quibus armis pugnæ initium fiat: Quomodo victoria ſit proſequẽda: Quo ordine in clade exercitus in tutum deducendus ſit, & laborantibus auxilium ferendum: Quomodo latera munienda: tandem quem locum in acie ipſi duces capeſſere debeant, & quod ipſorum ſit officium conſiderandum venit.

DE ARMORVM VSV & excellentia.

HÆc cognitio adeo neceſſaria eſt, vt ea neglecta omnis armorum vſus inanis & vanus ſit futurus. Inter omnia armorum genera præſtãtiſſimæ ſunt haſtæ illæ prælongæ, quas Macedones ſariſſas appellaſſe creditur, Et merito in

illis aciei neruus in ſtatariis pugnis conſiſtere cẽ-ſetur,ſiquidem milites qui iis pugnant,peditibus & equitibus pariter reſiſtere valent, cum in adoriundo ira conglobantur, vt prima militum ſeries, quinque cuſpidum ordinibus defendatur. Econtra ſi in eos impetus fiat, nõ modo quinque priores ordines ſuccurrunt,ſed plures alii: pleráque tamẽ ſex proximę ſeries,quæ prioribus quinque iungũtur,eodem tempore reſiſtere poſſunt. Vnde neceſſario in quouis haſtatorum agmine vndecim ſeries & ordines requiruntur.

Cum hunc in modum coarctantur,& reſtringuntur milites, pro indicio habetur audaciæ ac feruoris in reſiſtendo & oppugnando vehementioris:contra ordinum relaxatio & dilatatio, terrorem,conſternationem,& fugæ meditationem indicat, non ſolum in lanceariis,ſed in omnibus aliis copiis. In primis vero ſi in locis interruptis, aut ſaxis vel foſſis impeditis prælium contingat. Nocte, propter longitudinem, haſtæ difficillime explicari,& tractari poſſunt, vnde facilius quoq; Liu.l.34. diſturbantur.Perſeus optatam quandam pugnandi occaſionem elabi paſſus eſt, quod in ſitu inæquali exercitus ſubſiſteret, vbi phalangem haſtatorum extendere nequibat, quæ,vt dicit Liuius, propter minimas quaſuis ſitus incommoditates inutilis redditur. Et paulo poſt ſubiungit: Cladis ſuperioris cauſſam manifeſtiorem nullam aliam exſtitiſſe,quam quod eodem momento pluribus in locis pugnæ initium factum eſſet,vnde phalanx perturbari & proſterni cæperit,cuius robur inuictum & intolerabile alias maneat, cum ſtricte obſeruantur ordines,& dẽſæ ſtringuntur lanceæ.

Quod

Quod ſi partes eius ſingulas aggrediaris, vel à latere aut à tergo periculum quoddam naſcatur, facile turbatur & profligatur: Romani non aperta fronte phalangem adoriebantur, ſed iteratis vicibus impetus in eam faciebant vbi minus videbatur valida, tum latera ſæpius & vehementiori vi oppetebant, quod illibi facilius labefactari & ordines diuelli poſſent. Sin phalangem à frōte adorti fuiſſent & militem militi oppoſuiſſent, ipſi haſtarum ſpiculis ſeſe intruſiſſent, & inuoluiſſent, nec impetū aciei tam bene inſtructæ ſuſtinuiſſent. Liuius dicit Romanos, quo minus in vrbem quandam per diſiectam muri partem penetrarint, à lanceatis qui ad foramen muri fortiter & immoti conſtiterant, impeditos fuiſſe, cum hos tueretur ab vtroq; latere pars muri ſuperſtes & in anguſtiis certamen fieret, vbi ordines ex impetu ingredientium turbari nequeunt. Hinc vſum haſtatorum conſpicimus; qui pari & graui motu tum ab vtroq; latere probe muniti incedere debent, cauendum etiam ne frons aciei latior ſit, quam vt æqualiter milites contra diuerſos hoſtium impetus procedere valeant, ſed ita conſtituatur, vt Dux, qui in medio conſiſtit in illa longitudine ad omnes caſus ſuis adeſſe, & in omnibus locis conſilio & auxilio laborantes iuuare, eoſq; ſapienter & cum iudicio regere poſſit. Præſtat igitur numeroſum exercitum in plura agmina, interiectis interuallis diſtinguere, vt hoſti inſecutio cum maioribus copiis difficilior, cum minoribus periculoſior exiſtat, ſiquidem ab vtroq; latere Moſcetariorum, & tormentariorum cuneis ſeſe immiſcent, & im-

lib. 22.

plicant,à quibus eminus plura damna accipient, quam ab haſtatis, qui horum terga ab incurſionibus equitum defendunt. Equites autem à phalange ſemper abhorrent, niſi circumdare, & à tergo, vt ordines turbent, eam aggredi poſſint. Adde, quod nullũ tam præſtans armaturę genus reperiatur, quibus in phalangem penetrari & inuadi queat, dummodo firma illa & ſtabilis ſubſiſtat, nec crebriori motu occaſionem præbeat, vt à latere turbetur. Hac in parte in exẽplis ſuperius allegatis, erratum fuit: Ad Rauẽnam & Carminolam idem contigit.

Guicc. lib. 10.

Concludo igitur ex vtilitate haſtatorum neceſſario quandã exercitus, qui in Hungariã mittitur, partem hoc armorum genere inſtruendã eſſe; etſi omnes ferreos thoraces non habeant, inſeri tamen inter armatorum ordines commode poterunt: Tranſyluanus eorum opera inprimis indiget, cum peditatu Germano destituatur, in cuius locum Siculos ſibi ſubditos haſtis inſtruat ad 18. vel 10. millia, cũ robuſto corpore, & ingenio non inepto præditi ſint, qui ſi haſtis pugnare aſſueſcant, & arte in hoſtem ducantur, facile vim Turcicam reprimere, & eludere poterunt. Mediæ longitudinis haſtæ & arma, ſecures ſc. Gæſa & Spari, tunc multiplicem vſum in militia habent, cum ſariſſæ minus commodæ exiſtunt: vbi tormentarii ad velitationes emittuntur, nonnulli qui his armis inſtructi ſunt, eis adduntur, vt illis pugnantib. hi excubias agant & ſuppetias ferant: Quin & haſtati quidam ex horum numero expreſſe & ſtudio tormentariis adiunguntur, vt latera eorum tueantur: Tum ſigna

atq;

atque vexilla plerumque hi comitantur & circumſtipant, in eum videlicet finem, vt cum primę ſariſſarum ſtationes perruptę ſunt, cum armis breuioribus, & agilioribus commode vlterius penetrari poſſit: ad nocturnas impreſſiones, vt & in locis inæqualibus, interruptiſque, in oppugnationibus difficilioribus, tum etiam ad præcauenda & auertenda damna atque pericula, quæ ab ictibus machinarum metuuntur, plurimum vtilitatis conferunt, haſtas longiores atque ſariſſas commoditate ſuperant. Qui his armis pugnant milites, coniuncti atque permixti cum equitatu, poſtquam impetus factus eſt, vel in loco pugna cõmittitur, vbi equi minus dextre regi queunt, non leue momentum ad victoriam contulerunt: huius ſtratagematis primi authores atq; inuentores exſtiterunt Romani, qui à tergo equorum dorſis ſemper ferebant, iuuenes dexteritate & agilitate præſtantes, in hoc militię genere apprime exercitatos: Cęſar hac ratione acie inſtructa cum 1000. ſuorũ 7000. Pompeianorum equitum in lato campo fudit. Ariouiſto 6. millia Germanorum equitum erant, totidemque numero pedites velociſſimi ac fortiſſimi: quos ex omni copia ſinguli ſingulos ſuę ſalutis cauſa delegerant, cum his in præliis verſabantur: ad hos equites ſeſe recipiebant: hi ſi quid erat durius, concurrebant: ſi quo longius erat prodeundum, aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, vt iubis equorum ſubleuati, curſum adæquarent, horum opera, plurima facinora Ariouiſtus edidit. Sueui in aſpero quodã prælio, relictis equis,

Guicc. lib. 28.

Liu. l. 16.

Val. Max l. 2. c. 1.

Bel. ciu. lib. 3.

Bel. Gall. 1. Liu. lib. 32.

pedites pugnam inierunt, Romanis ſuperiores exſtiterunt. Simile quippiam in Macedonia iiſdē contigit, vbi equitibus permixti pugnarunt pedites, qui hoſtium equis vngulas præſciderunt.
1443. Bonf. lib. 36. In Hungaria Vladislaus proſpero ſucceſſu cōtra Turcas hoc certaminis genere vſus eſt, verum id caſu potius, quam certo conſilio factum, ſiquidem equitatus hoſtilis in loco incommodo ſub-
Bel. Gal. 1. lib. 7. ſtiterat. Legimus quoque equitibus pedites ſagittarios permixtos in aciem eductos fuiſſe: Licet igitur noſtris quoq; ſtratagemata eiuſmodi ad iuuandum & confirmandum equitatum inuenire & excogitare, tum præter haſtatorum, & tormentariorum copias, certos quoque milites e toto exercitu deligere & conſcribere, qui vna cum equis incedere, & ſine timore, cum illis verſari, vel hoſtibus ſaltem, vbi loci iniquitas equorum vſum & impetum vehementiorem prohibet, reſiſtere ſciant.

Duobus ſupradictorum armorum generibus Turcę deſtituuntur: Aſappii haſtas quidē geſtāt, ſed ſariſſis breuiores, & exiguis cuſpidib. munitas, quibus punctim ſolummodo feriunt, vnde nec haſtis noſtris, nec cum ſecuribus comparari, nec iiſdem reſiſtere valent: Gladii noſtri communes, ſtricti & longi, cum in ea pugnantium turba ad cæſim feriendum vibrari nequeant, & parum etiam contra acinaces latiores valeāt, optime ad punctim lædendum aduerſarium vſurpantur, iis remotiorem hoſtem, qui breuiori gladio pugnat facilius & tutius ferire, vulnuſque periculoſius ac mortale infligere licet: Quæ omnia ſi probe obſeruentur, licet exigui momenti videantur,

ma-

magnum tamen pondus in militia habent. Turcicę atq; Vngaricæ haſtę, vbi cum impetu in hoſtem procurrere licet, vtiliſſimæ quidē ſed propter longitudinem, & quod pleræque ſint concauæ fragiles ſunt atque infirmæ. In locis parum impeditis & interruptis, vbi vehemēti curſu impetum eques facere nequit, plane inutiles exiſtunt. Arma quibus eminus hoſtem oppugnamus, omneq; genus miſſile, nocte & in tenebris plane nullum vſum habet, quod meta propoſita quo ictum dirigimus, perſpici nequeat. Paulus Æmilius difficilem quendam tranſitum, vbi legio propter anguſtiā loci inutilis videbatur, occupaturus, nocte id aggreſſus eſt, quod hoſtem miſſilibus potius, quam Romanos inſtructum & in eo armorum genere probe exercitatum ſciret, in tenebris autem iactus & ictus incertus eſt, & nuſquam certo dirigi poteſt. Sed alio quoque defectu hoc armaturæ genus laborat, quod pedites in planitie & ſpatioſo campo haſtatorum ſubſidio, & auxilio deſtituti, ne leuiſſimo quidē equitatui reſiſtere valeant, carēt enim, quod ingruentium equitum inſultibus opponant, vnde facillime diſturbantur. Optimum ad hos fundēdos remedium exſtat, vt quam vehementiſſime vrgeantur, & in eorū ordines prorumpatur, q̄ nō modo alias cōtra tormentarios, ſed Moſcetarios etiam in Belgio Hiſpani obſeruare ſolent. Prima enim vice tormētis illis exploſis, cum gladiis manus admouentur, illi in hoſtes ſtrictis ordinibus properant, eorum ordines inuadunt, & ſi fieri poteſt, diuellere atque perrumpere tentant: Eius generis ſunt arcus, bombardæ, tormenta maiora *Liu.l.34.*

quæ Moſcettæ vocantur, & æneæ machinæ ſeu catapultæ. Poſtquam bombardæ & tormēta inuenta ſunt, arcuum vſus deſiit, & parū apud nos amplius curantur: In bello Hungarico Tartari vt plurimum illis vtuntur, leuiter enim armati, & ipſorum equi, velociſſimi licet, propter debilitatem tamen ad faciendum impetum minus idonei, ſolummodo ad deuaſtandam regionem, impediendos commeatus, & ſimulandam circumuentionem apti ſunt, vnde noſtros aliter oppugnare cum nequeant, hoc genus miſſile vſurpāt, quod plus terroris quam periculi adfert, qui illi minus ſunt aſſueti, optime equites bombardarii illis obiiciuntur.

Sclopetorum autem tria genera ſunt, pro diuerſa magnitudine diſtincta, quędā minora ſunt Italis piſtolæ, alia media, iiſdem archebuſi, denique maiora quædam, vulgo Moſquettæ dicta, quorum hæc omnium maxima ſunt, quæ manu tractari & explodi poſſunt. Horum armorum magna eſt differentia, non inter ſe modo, ſed etiam ratione vſus, in quem adhibentur, alio enim modo ad venationem & inimicitiam priuatam, alio ad bellum inſtruuntur, & præparantur. Ad primum, ſumendus eſt puluis nitratus, qui bonus ſit & iuſta proportione probe infectus, paratuſque: ad ſecundum, qui munitionum intermedius dicitur: Horum impletio, primis eiaculationibus exceptis, aut non proportionata eſt, eiecto ſæpius fruſtra puluere, aut non ſatis glande ſua conferta & coarctata. Vnde ſummo ſtudio cauendum eſt, ne primæ globorum emiſſiones ſint fruſtraneę, aiunt enim

Mo-

Moſquettum in velitatione conficere ſpatium 200. paſſuum, ſicut & Sclopetum, quod inimicitiæ cauſa geſtatur: & Sclopetum militis, quantum bombarda ſeu piſtola inimicitiæ, 80. nempe paſſuum quorum quilibet 5. pedes in dimenſione habet. Bombarda v. militis omnino nullius eſt momenti, niſi adurat & conſumat, ſuumque conficiat ictum, proinde non niſi velut ad hoſtile pectus admotam, explodendam volunt. Hinc notētur ſequentes obſeruationes: Manuariis tormentis ſeu ſclopis equites qui ferreis thoracibus armantur, plerumque vti ſolent, iuramento hi adſtringendi ſunt, ne citius explodant, quam in hoſtē recta ictum direxerint, & de eo vulnerando dubitare nequeant: Lanceæ igitur impetus prius expectandus, quo facto, vel hoſte quam proxime imminente feriendus eſt; Hoc armorum genus ad reſiſtendum & impetū excipiendum, fortiterque ſtationem tuendam, quam ad aliam in acie impreſſionem faciendam accommodatius eſt, vnde ordines eorum arctę & confertim conſiſtere debent. Apparet etiam quam imperite & negligenter officio ſuo fungātur, qui cum primæ ſtationes exploſerunt, non expectant quo ordo eos quoque tangat, vel in aerem, vel in ſocios, vel procul ab hoſte explodunt, quæ negligentia & imperitia ſæueriſſime inhibenda, & caſtiganda eſt: Gallici quoque thoraces, quam Germanici præſtantiores ſunt, & facilius ictum ſcloporum longiorū eludunt: Quin & magnum inter vtroſque equites thoracatos diſcrimen adparet. Gallus vnico tantum ſeruo ſtipatus, in militiam proficiſcitur, Germanus

contra non duobus equis, pro ſe & ſeruo, ſæpius ne octo, ne decem quidem contẽtus ingens ſeruorum famulitium poſt ſe trahit. Ea res abuſum habet manifeſtiſſimum & periculoſiſſimum, ob plures cauſſas. Prima eſt, quod habita luſtratione, quæ ab initio tantum, & ſub finem expeditionis fieri cõſueuit, multi ex ſeruis illis deſiderãtur, ſiue ꝙ demiſſi ſint, ſiue ꝙ ficta nomina geſſerint, & ſuppoſititii fuerint: Secunda eſt: quod in tanto numero multi inueniuntur equi ſtrigoſi, & ad bellũ inutiliſſimi. Tertia eſt: quod turmæ ex viliſſimis hominibus, ſeruis & ſtabulariis, qui ad bellum ineptiſſimi ſunt, complẽtur: vnde mirum nemini videri debet, ſi eos euentus expeditiones noſtræ minime nanciſcantur, quos ſperamus ex eiuſmodi apparatu, qui cum in nobilibus & ſtrenuis viris conſiſteret, eorumq; virtus, vel pars ſaltem eorum, præſtantiæ armorum correſponderet, quamuis velitum etiam immenſam multitudinem, vt Turcica plerumque eſt, excipere, & reprimere valeret. Cum enim comminus manus conferendæ ſunt, harpæ quocunque feriunt corpus ferro munitum offendũt, enſes vero inermia Turcarum pectora, eaque remotiora vbique penetrant, perforantque, qui tamen in tanta cinguli, quo lateri aptãtur, anguſtia à multis difficulter admodum euaginari poſſunt, eo meliori conditione Gallorum thoracati, propter veruta q̃ geſtant, exiſtunt. Bombardę longiores, quas archebugi Itali vocant, leuiſſima arma ſunt, quib. equites, atq; pedites vtuntur, pedites eum in acie locum tenere ſolent, vbi plus dexteritatis & agilitatis requirit̃, in cãpo aperto equitatui, &

haſta-

haſtatis peditib. reſiſtere nequeunt, niſi alio munimẽto tuti reddãtur, vnde haſtati plerumq; eis addũtur, vel ad horũ latera collocant̃. idq; duab. fere rationib. ſiquidẽ quinq; vel ſeptẽ primi ordines, quot nimirũ haſta tegere & defendere poteſt, haſtatis nõ indigẽt, cum firmiter contra oppoſitas hoſtiũ turmas conſiſtant nec magis q̃ illa moueantur, licet inter dimicandum quidam immutari, & alii in ſociorum locum ſuccedere ſoleant: hi proprie latus agminis vocantur, alii brachia dicuntur, quod manuum & brachiorum inſtar à cohorte dependeant, & nunc hic, nunc illic hoſtem lædant, in defeſſorum locum recentiores, & qui viribus integri ſunt, ſuccedunt. Bombardariorum igitur particulares quædam cohortes haberi ſolent, iiſque haſtati quidam adduntur, vulgo copiæ perditæ dicuntur, quod ſæpius maximis periculis obiiciantur, & capiendis foſſis, rupibus, vineis, vel aliis eiuſmodi locis, vnde hoſti plus damni inferri poſſit, adhibeantur.

Equites ſclopetarii veterum ſagittariorum vicem ſuſtinent: hi eminus hoſtes lædunt, vnde extra reliquam aciem collocandi ſunt, neque in vno loco, nec firmiter ſubſiſtunt, nec impetum facere, nec ſuſtinere, ſuis laborantibus difficulter ſubſidio accurrere poſſunt, quin eoſdem quoque lędant, ſiquidem ictus bombardæ, ab equite in primis factus, incertus eſt & fallax: quod igitur potiſſimum hoc armorum genus habet, in primò pugnæ initio conſpicitur, & plurimũ valet. Cum vero in eos ab hoſte impetus fiat recedere, & periculo ſe ſubducere poſſunt, illorum officium p̃cipuum & fere primum eſt, vt latus hoſtile oppugnent, ſuorum vero latera defendant: nec certis

ordinibus in acie diſtinguuntur, cum errabundi & volatiles ſint, nec aſſueti ad vim atque impetũ hoſtilem ſuſtinendum, ſed vt haſtati turmatim & cateruatim incedunt: commodiſſime Tartaris opponuntur quos propius, quam hi ſagittis ſuis, attingere poſſunt, maxime ſi bombardæ ſint aliquanto maiores, cuiuſmodi Itali & Wallones geſtant, Germanorũ vero manuatia torměta Gallica (piſtolę nominantur) minus apta videtur. Moſquettum propter grauitatem minus dextre & agiliter tractari poteſt, longe omnium remotiſſime ferit, vnde locus illis, qui hoc armorum genere pugnant remotior ab impetu aduerſariorũ conceditur, plerumque peditum cohortibus inſeruntur, & eorum tergo annectuntur. Hi bombardarios, qui ab haſtatorum dependent laterib. defendunt & forficem efficiunt. Quidam Moſquettariorũ, vt & ſclopetariorũ ordines hinc inde oberrare, & prout commodũ eis videtur, vel à tergo vel à fronte hoſti nocere ſolent. Ianizaris bombardarii non recte opponũtur, ſed Moſcetarii perfectiores ſunt, quod remotius feriant.

Tormenta & machinæ in campo ſpatioſo ſubito impediũtur ab incurſionib. quo minus pręter primum ictum ſæpius in hoſtem explodãtur, plus terroris quam damni atq; periculi inferunt, vt in clade Ludouici animaduerſum fuit, noſtris timore & fumo potius, quam glandibus perterritis. Huc věti commoditas, recte obſeruata, plurimum conducit. Non ſolum autem propter machinarũ defectus & imperfectiones ictus ſæpius fruſtrantur, verum ēt propter diſtantiam ſcopi & metæ, ad quam diriguntur, cum enim non ſemp

æqua-

æquales ſint planities, nec eædem hominum naturæ, facilime, vel nimis alte vltra capita eorum quos ferire debebant, glandes eiacularunt, vel nimis remiſſe, antequam metam attingant ad terrã deprimuntur, iterumque magno interpoſito ſpacio reſultant.

Cum primi ictus perfecti ſunt, leuiter armati & velites emittuntur, vt reiiciant eos, qui machinas occupare tentant, vnde harum vſus plane ceſſat, ſiquidem amici cum hoſtibus permixti internoſci & diſtingui nequeũt, niſi forte in loco eminenti, vel munito vndique poſitæ ſint, vel aquarum aut locorum interruptorum adminiculo ab hoſtium incurſionibus defendantur: ad Rauennam Galli hoc medio victoria potiti ſunt. Solent etiã aggeribus muniri, eiſque peditum cohortes validæ adduntur, in mediam aciem plerumque collocãtur peditatui vicinæ: à latere autẽ locus eminens & natura munitus pro eis deligendus eſt, vel is propugnaculis & peditum cohortibus muniendus, vt contra equitatum hoſtilem tutæ conſiſtant. Hic ordo in noſtra acie in primis cõſpicit̃. *Guicci. lib. 10.*

VTRVM PRIMVM AGGREDI hoſtem, vel eius impetum ſuſtinere præſtet.

DVo quondam Romanorum Conſules pugnã inituri perículoſiſſimã diuerſa plane certaminis ratione in debellãdo & aggrediũdo hoſte vſi ſunt, alter militibus ſuis edixit, vt ipſi ſuſtinerẽt hoſtis impetũ, quo primo aggreſſu fortiter reiecto & eluſo, futurũ ſperabat, vt paulatim ab ardore *Secret. l. 3. c. 45. 4. et. 63.*

& furore vehementiori iidem remitterent, animumque ſenſim deſponderent, faciliuſque in fugam agerentur.

Quod conſilium ex ſententia ei ceſſit, victoriaque potitus eſt. Alter vero quanta fieri poſſet vehementia atque audacia maiori ſuos in obiectã hoſtium aciem impreſſionem facere iuſſit. Sed hoſte inferior hic exſtitit, victuſque ac cæſus fuit, nec mirum: ſiquidem celeriter & feſtinanter incedentes tam probe ordines ſeruare, pedem in conſtituto loco firmare, greſſumque ſiſtere, & mutua conferre auxilia nequeunt, quam ii ſoli, qui intra ſtationes ſuas permanent. Huic accedit, quod commoditates, quibus hoſte exiſtunt ſuperiores, negligunt & deſerunt, aduerſarios in locis oportunis, & qui ipſorum commoditatibus ſeruiunt, in quibus haud ſuperari & vinci poſſint, offendunt. Denique ſe ſuoſque temere machinarum ac tormentorum ictibus obiiciunt, & manifeſto diſcrimini exponunt. Nec ea feſtinatio alium fructum habet, quam vt vanam fortitudinis & audaciæ oſtentationem ferat, quo pacto mouebuntur milites, quos Duces ſtrenui iam antea certiores reddidere moram longiorem non ex timore proficiſci, ſed maturo conſilio hoſtem ea ratione vincere conſtitutum eſſe. ſane milites de hoſtium pugnandi & belligerandi modo diligenter edocendi & inſtituẽdi ſunt, ne ſi quid forte noui interueniat cõfuſio in acie oriatur, cuiuſ- *Liu. l. 28.* modi ſunt clamores, vlulatus & ſaltus, aliaque id generis vaniſſima, quæ vt Mallius dicebat ipſis hoſtibus plurimum detrimenti afferunt cum primo impetu fortiter repelluntur. Volſios in aciem *Front. l. 2. c. 1.* curren-

currentes Romani pede firmo exceperunt anhelantes, eoſq; fugarunt. Hoc vti ſtratagemate in campis Pharſalicis Pompeius cõſtituerat,ſed ſtudio ſuos in hoſtem Cæſar properare,& in medio curſu,ad recipiendum anhelitũ, ſubſiſtere iuſſit. Animaduertendum igitur vbi hoſtiũ robur præcipuum in primo impetu conſiſtere nouimus,cõmodiſſime adorientem excipiamus, non ſine ſpe victoriæ,vt plura exempla teſtãtur: Quin & cum Turcis manus conſerturi haud parum momenti hic reſiſtendi modus ad victoriam habiturus eſt, ſed contrariam rationem noſtri obſeruãt,plus fiduciæ in potentia,quam in arte collocantes,vnde tot inſignes in Hũgaria ſtrages,Chriſtianis illatæ, numerantur. Ad Nicopolim contentio inter ordines de adoriundo hoſte mota,cladis non minima cauſſa fuit. Ad Varnam in locis incommodis exercitus contra ducumImperiũ hoſtes aggreſſus eſt. Ad Mohatz,nulla neceſſitate vrgente,milites impetum in hoſtem fecerunt,eundẽ in loca Turcis quam Chriſtianis oportuniora, ſtructaſq; inſidias,inſecuti ſunt.

Bell.ciuil. l.3. Front. l.6. *1393.* *1444.* *1526.*

Num quid horum ad Agriam proxime elapſo anno commiſſum fuerit, hiſtoria ſuo loco, ſuoq; tempore aperiet. Certa nobis & indubitata conſtaret victoria ſi eadem induſtria in hoſtis naturam,fraudes,& aſtutiam vt ille in noſtros ſolet actiones,inquireremus,optime nouit impatientiã noſtram,ideoque pugnandi occaſionem præbet, nec tamen copias promouet, ſed vbi pugnæ deſiderio noſtros æſtuare cognouit, in prælium deſcendit,certa victoriæ ſpe nixus vt exempla ſuperius adducta declarant.

1596.

Pugnandi igitur ratio & methodus immutanda cogenduſque hoſtis vt in locis, quæ commodiora nobis videntur ipſe nos adoriatur, quod facile obtineri poteſt, vrbium vel propugnaculorum præcipuorum obſidionibus, vel vbi propius ad ipſum accedimus, nec vnquam è conſpectu ipſius diſcedimus, donec preſſus penuria vel manus conſerere, vel copias reducere cogatur, vel arrepta alia quapiam peroportuna pugnandi occaſione, quæ nõnunquam ſeſe obferre ſolet. Neq; velitationes maiores ineundæ, in quibus laborãtibus aſſidua mittantur præſidia: ſiquidem Turcæ hoc certaminis genere longe noſtros ſuperat. Quin potius iũctis virib. iiſq; in ſua agmina recte diſtributis, hoſtẽ agrediemur, vnde aciei forma immutata, alius victoriæ & p̃lii ſucceſſus ſequer̃.

QVOMODO PRAELIVM ſit ineundum.

PVGNÆ initium leuioris armaturæ milites faciunt, qui eminus hoſtem petunt, vbi tormẽta ſunt exploſa, ſclopetariorum turmæ emittuntur, vt hoſtium machinas diſturbent, ne damnũ nobis inferant. Idem cum hoſtes facere conãtur, leuia certamina & velitationes oriuntur: Eodemque tempore ex alis equites arcularii ſeu tormentarii prorumpunt, quo latera & cornua hoſtium infeſtent: ſæpius hi recedunt & à tergo impetum facere tentant, vt hoſtium ordines turbẽt. Quod ſi his auxilium feratur, vel obiiciantur inæqualis armaturæ milites quibus reſiſtere diffidant, paulatim recedere, & priorem pugnæ locum capere conuenit. Sic alliciuntur hoſtes, vt inſiſtant retrocedentibus, donec vndiquaq; pugnæ initium

fiat,

fiat, ſiquidem hoſtibus ſemper recentes copiæ auxiliares aduolant, augeturque pugnantium numerus, quos noſtra acies excipit, quæ tamen non ſemper integra pugnat, ſed pars eius ſæpius certamen init. Multi hoc ſtratagemate vſi ſunt, Scipio neruum exercitus in vno cornu collocarat, quo in pugnam educto, alterum debilius quietum tenuit. Exercitus hoſtilis parte fugata, ambo cornua ad reliquos deuincendos coniunxit.

Alia vice robur militiæ in duo cornua diſtribuit, infirmiorem exercitus partem in mediá acié coniecit, eamque validiſſimis hoſtium copiis oppoſuit, illis quieſcentibus, cornua ſua contra tergum aciei hoſtilis, vbi debilior erat eduxit, eaque parte fugata, reliquos facile ſuperauit. Alii duces aliis hoſtem vincendi modis vſi ſunt. *Front. l. 2. c. 3.*

Hoc in primis obſeruandum, vt dum agmina & turmæ promouētur, eadem diſtantia inuicem milites incedant: ne ſi nimium in hoſtem properent vel in denſitatem inter equitandum contrahantur, & alter alterū præcedere contendat, confuſio in ordinibus oriatur, vnde non leuia damna inferri ſolent: priori modo, terminos à ducib. prę-ſcriptos milites trāſeūt, nec ab officiariis amplius regi, nec p̄ſidia laborantib. ferri, nec errores cognoſci, ac priuſquam in immēſum creſcāt, corrigi queūt. Interequitādo poſtea ordo eorū, q ad ſubſidia ferēda cōſtituti erāt turbat̃ & latera noſtrorum & vicinorū agminū denudantur, certiſque interuallis aperiuntur, vt hoſtiū incurſioni pateāt denique occaſio datur vt eodem in loco plurima agmina aggrediundo impingant, quod vt ſemper

periculoſiſſimum,ita maxime vitandum,vbi cum immenſo hoſtium exercitu congrediundum,qui quoad fieri poteſt,late diſtractis copiis oppugnari debet.Hunc errorem Aladanus in Seghedinēſi clade commiſit, facto impetu cum duobus equitum turmis, in immenſum quoddam Turcarum agmen,quo cæſo,fugientes Chriſtiani inſecuti ſunt,tunc ad prædas conuerſi occiſos ſpoliare,& exuere cæperunt.ſic palantes & nullo ordine diſperſos duæ Turcarum alæ, quæ integræ permanſerant,aggreſſi, eximia ſtrage eos affecerunt.

Hortenſ. 1552.

Hæc duces ipſi noſcere debent,ſiquidem belli Imperator non vbiuis locorum ſubſiſtere, & ſigillatim quoſuis inſtruere poteſt. Ex horum imperitia & culpa,confuſiones,clades,& fugæ militum oriuntur, quæ Imperatoribus plerumq; adtribui ſolent,cum fugarum principia vt plurimū lateāt.Præter reliquos errores in Agrienſi pugna à ducibus admiſſos, hi à viris belli peritis notantur;quod exercitus noſter cum ſuperatis paludibus hoſtem aggredi vellet,dextrum cornu, non recta in oppoſitum hoſtium cornu ſiniſtrum impetum fecerit, ſed verſus dextrum ſeſe conuerterit.Contra vero ſiniſtrum Chriſtianorum cornu in Turcarum cornu ſiniſtrum mouerit,atque adeo in medio itinere obuiam ſibi facti inuicem, crucis figuram incedendo effecerint,ordineſque interequitando turbarint. Biduo antequam hoc contigit,in alta quadam ripa Turcæ fluuii vadum quærebant,nec retrocedere poterant propter ſociorum multitudinem, qui eos premebant à tergo,ne procederent vlterius,Hungari quidam eis

impe-

impedimento erant, qui tranſitum tuebantur. Poſt hos Germani quidã equites excubias agebant, qui non modo in vanum manuaria ſua tormenta in hoſtem exploſerunt, ſed multos etiam ex Haduccis vulnerarũt, atque adeo triplici culpa lapſi, maiora damna amicis quam hoſtibus intulerunt, quod ſi alibi hoſtes fluuii tranſitum, quem ſedulo inueſtigabant, reperiiſſent, actum ſine dubio de omnibus iis copiis fuiſſet. Priori tamen caſu, facultate vtẽdi oblata occaſione, poſteriori vero peritia & ſcientia deſtituti fuerunt.

HOSTI FVGIENTI QVOMODO inſiſtendum.

HOSTI fugienti aureum pontem ſtruendũ nonnulli iudicarunt, quorum opinioni repugnare videtur vulgo in bellis recepta regula, victoria vtendum eſſe, nec hoſti tempus ad animum reſumendum vireſque recolligendas concedendum. Hæc duo vt concilientur inuicẽ, fugæ diſtinctio facienda: Vel enim hoſtis integras adhuc & incorruptas copias, armis probe inſtructas ſub ſignis reducit, & in tutum collocare tentat, vel aperta fuga deſertis ordinibus, & ſignis relictis, armiſq; abiectis tergum vertit: qui priores intercludere viamque illis præripere vellet, neceſſitatem pugnãdi, & ſeſe defendendi imponeret, ſiquidem armati id facere poſſint. Non igitur impediendi ſed euadendi commoditas libera eis relinquenda, quin potius tanta vehemẽtia iidem vrgẽdi ſunt, vt in fugam ſolutam auertantur, quo impetrato ſecure ipſis via præcludi poteſt, vt maiori ſtrage afficiantur. Hanc opinio- *Guicci. lib. 2.*

lib.3.c.21. nem Vegetius & Scipio probant, iter ſc. fugientibus hoſtib. non obſtruẽdum, per ꝙ fugere deſtinarant, ſi enim apertum illud & liberũ conſpiciant, fugę deſideriũ omnes inuadit: ſemel in fugam coniecti ordines rumpunt faciliuſq; delentur: via autẽ impedita, cum euadere nequeāt, deſperatio animũ addit pauidis, timorq; ſæpius arma miniſtrat vbi nulla ſpes ſalutis ſupereſt. Qui igitur hoſtem fugientẽ inſequi cogitat, primũ videat neceſſe eſt, vtrũ tota acies an pars eius cæſa & fuſa ſit: poſteriori caſu pars fugiens tã diu propellenda donec diſperſa vndiq; ſuos recolligere, & in ordinẽ reducere nequeat: poſtea ab inſequendo retrahendi ſunt milites, vt reparatis ordinib. vel à tergo vel à latere aggrediãtur eos, qui adhuc manus conferre & reſiſtere audẽt. Sępius enim contigit, vt exercitus pars victa ſit, cui tamẽ ab alia parte victoria integra mãſit. Hannibal ad *Liuius lib.11.* Cannas Romanum equitatum fuſum, & fugatum non eſt inſecutus ſed eundem impune elabi paſſus. Recta vero in latus agminis hoſtilis inuectus, tam inſigni victoria potitus eſt. Si ad Varnam Coruinus hoc præcepto vſus eſſet penes ipſum certiſſima victoria ſtetiſſet. Quin & Ludouicus ſuperior euaſiſſet, niſi Turcarum agmẽ fugiens liberius, tãquam in manifeſta victoria inſectatus eſſet, cum ducenta hoſtiũ millia ſupereſſent, qui nondum in aciem deſcenderant. Ad Agriam temere nonnulli duces, vt primum hoſtes tergum vertere conſpexerunt, ordines turbarunt, & immemores officii prædas agere milites permiſerunt, ſed hoc poſteriori caſu, non ſolum pars quædam, ſed vniuerſus exercitus hoſtilis

lis in fugam coniectus videbatur. Nec tamen ea militib. in perſequendo hoſte licentia permittẽda, vt ordines plane diſſoluant, velites & leuiter armati ad inſequendum hoſtem emittendi, grauioris armaturæ milites, paulatim obſeruatis ordinibus eos inſequi debent, quo prioribus tutus receſſus pateat. Nec tamen leuiores iſti, nimis late explicandi, vel longius inuicem diſpargendi ſunt, niſi arma hoſtes abiecisse, & ordines deſeruiſſe conſtet. Tunc etiam fugientibus via ſolo equitatu obſtruẽda, & late copiæ deducendæ, vt maior ſtrages edatur. ſic euitentur errores, quos vitare Vegetius iubet, exiſtimans hoſtibus euadendi occaſionem dari, dum recens victoria ſuperbos & incautos victores reddit. Siquidem in inſequendo maior audacia quam ſollicitudo & cura viget, ſed quod remiſſa illa ſecuritas plena eſt immenſi periculi: qui nihil plane timent inconſulte diſperſis ſuis ſequuntur: quod qui faciunt, quam ipſi acceperant, aduerſario dare victoriam volunt.

T. Liu. lib. 6.

P. Iou. lib. 29.

Guicc. lib. 13.

lib. 3. c. 25.

cap. 22.

cap. 26.

Hæc militaria præcepta, vt & alia probe Turcæ obſeruare & re exequi norunt, contenti enim ſecura victoria, nec ſpolia & prædas, nec qua clade hoſtis afficiatur curant, fugientes non inſequuntur temere, cuius rei Varna, Mohaz & Agria teſtimonium perhibent. Fugam hoſtium & deſertionem caſtrorum, ſequitur deſtructio & deuaſtatio regionis, & locorum expugnatio, dum præ formidine cuncta trepidant, & faciliores quæuis expeditiones, difficillimæ licet, exiſtunt: propter authoritatem qua victor pollet, qua in re vſus victoriæ conſiſtit.

QVOMODO IN TVTVM REducantur milites, & laborantibus auxilium feratur.

ACiei perfectio in eo conſpicitur, cum primis turmis ſecũdæ iuſto tempore ſubſidio veniunt, & hos tertiæ deinde, in hũc vſum reſeruatæ, excipiunt. In materia fugarum duo reperio notatu digniſſima: primum quod maior plerumque conflictus, grauiuſque certamen inter paruos vel mediocres exercitus committi ſolet, quã vbi immenſa copiarum multitudo congreditur, cui maior plerumque ſtrages in fuga, quam in prælio infertur: cũ enim manus conferendę ſunt non fugiendo, ſed in hoſtem properando, alii quidem animo confirmato incedunt, alii vero perterriti, confuſionẽ excitant facileque ſine certamine reiiciuntur, & in fugam conuertuntur: huius mali cauſſa eſt, quod in tanta multitudine plurimi reperiuntur abiectiſſimæ ſortis homines, qui nullo imperio ſub ordinibus contineri poſſunt. Expectatio quoque primi impetus, qui ſemper vehementiſſimus eſſe, & omnium animos ſuſpenſos tenere ſolet, confuſionem cauſſare, & ordines perturbare poteſt.

Alterum eſt, quod licet in priori militum ſerie, nonnulli vacillent, & ad fugam inclinent, pedemque referre cogitent, fuga tamen plerumq; in poſteriori claſſe oritur, quibus firmiter perſiſtentibus, priores reſiſtere inuiti etiam cogũtur. Hinc concludo præcipuum belli ducis officium in eo poſitum eſſe, vt militum animos initio pugnæ probe confirmet, quo fortiter hoſti reſiſtãt,

vel

vel ſaltem audaciam firmiter in hoſtem properando ſimulent, quod in ingenti exercitu maximum pōdus ad victoriam habet: vbi primus impetus feliciter ceſſit, poſteriores animum recolligunt, adeoque roborant, vt prioribus cedentibus illi horum loca ſupplere non dubitent, maxime vbi ad fortitudinem à Ducibus & officiariis fuerint adhortati, qui ſemper hac in parte ſtrenue ſuo officio, turmas obequitando, & hoſtium pugnandi modum declarando, fungi debent, ne milites nouitate aliqua forte perturbētur. Non modo autem in primam ſeriem optimi & præſtantiſſimi quiuis militum & officiariorū collocandi, ſed in vltimam quoque claſſem pars eorum reſeruanda, quo illi fortiter pugnādo reliquis exemplo ſuo pręeant, hi vero timidioribus ſpem fugæ adimant. In Romana acie, vt quiſque videbatur fortior, eo magis in nouiſſimum agmē reſeruabatur, primipilis exceptis, qui erāt omnium ſtrenuiſſimi. Vbi duces nec minis nec exhortationibus ſuos in hoſtem animare poſſunt, ſubſidiarios aduocare, & eorum aduentum pugnātibus certiorem facere debent, quo citra confuſionem recedant, & recentibus pugnandi locum concedant, ne victi fugam meditari, ſed ad recipiendum anhelitum cedere videantur: Hoc ſi duces à ſuis impetrare poſſunt, non minori laude digni cenſendi, quam ſi plena victoria potiti eſſent: Hęc enim in fortunæ ludibrio conſiſtit, ad quam militum audacia, & ſtrenuitas accedit: In ducum vero virtute ſola poſitum eſt, prudentia præcauere periculum, & cladē euitare atq; auertere. Cum igitur hunc in modum è certamine

milites deducti ſunt, vulneratos curare, & defeſſos recreare, tum ad repetendũ prælium; & auxiliũ iis q̃ prius ſuccurrerant, vel à frõte vel à latere ferendũ ſuperſtites adhortari, & confirmare debent. Hoc vtiliſſime plurimis ceſſiſſe exemplum
Front.l.2. c.3. Xantippi, & Sertorii demonſtrat. Subſidiariorũ dux diligenter inquiret, quæ in ea parte aciei, cui ille ſubſtitutus eſt, gerantur, de ſucceſſu prælii cũ militibus, vt præſenti ſint animo, communicare, reluctantes rationibus veris, vel veriſimilibus refutare, & paulatim contra hoſtem eos incitare, hilari fronte tempus prælii exoptatum, vt virtutis ſuę ac fortitudinis ſpecimina edere poſſint, annunciare, eoſq; officii admonere: tunc firmiter coarctatis ordinibus cum graui & audaci inceſſu, qui magnanimitatis ſpeciem præ ſe fert, proxime ad latus eorum qui recedunt, copias promouere debet, priuſquam in plenam auertantur fugam, quæ vtriſque terrorem maximum ſolet incutere, & fugientes animum protinus deſpondent, ordines deſerunt, nec facile ducum
Liu. l.17. imperio amplius parent. Marcellus ab Hannibale cæſus & fugatus fuit, quod lente ſubſidio veniret laborantibus: quibus in fugam coniectis cum reliquo exercitu vim hoſtilem ſolus ſuſtinere nequiuit. Nec ea tamen lege ſubſidiarii adſtringendi, vt neutris præter ſibi commiſſis auxilium ferant: Quin vbi neceſſitas requirit, ex conſilio Imperatoris belli, vel aliorum ſummorum ducum, pro aciei ſucceſſu alio tranſferri poſſunt ſubſidia. Tum infinita alia ſtratagemata in variandis & immutandis aciebus ipſo prælio durante, nunc equitibus peditum

loca

loca capeſſentibus, nunc peditibus equitum vicem ſupplentibus, atque alia eiuſmodi adhiberi poſſunt, quæ etſi exigui momenti eſſe videantur, maximum tamen pondus ſæpius ad clariſſimas victorias deportandas contulerunt.

QVOMODO ACIEI TERGVM & latera munienda.

CVI à prima aciei fronte numeroſiſſimus exercitus oppoſitus eſt, in maximo verſatur periculo, ne à tergo quoque circumueniatur. Nam vbi ante oculos hoſtis verſatur difficulter ad tergum vel latera reſpicimus, tum ſtrepitus variique clamores quibuſuis etiam fortiſſimis terrorem incutere ſolent, quilibet enim propriã ſalutem perpendit, eamque in fortitudine alterius poſitam exiſtimat. Tum diuerſæ voces nunc huc, nunc illuc milites in diuerſum rapiunt, animos ſuſpenſos tenent, ordines perturbant, & fortiores etiam timidos reddunt. Cum igitur acies non ſemper longius produci queat, ne nimium extenuetur & debilitetur in medio varia huic inconuenienti remedia à Ducibus excogitata fuerunt. Quidam aggeres ad latera aciei ad frontem vſque erexerunt, eoſque machinis impoſitis muniuerunt. Sylla & Cæſar ſæpius hoc munimenti genere vſi ſunt. Ad Agriam ſimile quippiam decretum, ſed re minus executum fuit. Alii copiis diuiſis ad vtrumque latus ſubſidiarios in excubias poſuerunt: quidam cornua & alas in lateribus diſ- *Front.l.2. c.3. Bell.Gall. lib.2.*

plicarunt, & plures copias, quam in media acie erant, illuc collocarunt, vt neceſſitate ſic vrgente extendere eas & latius explicare poſſent. Quidam ob paucitatem militum pugnæ locum idoneum elegerunt, cuius oportunitate (vel quod præruptus eſſet, vel ſyluis, montibus, fluuiis aut paludibus conſitus ac munitus) vnum è duobus laterib. à vi hoſtili defenderetur, quod in pugna Pharſalica, & contra Antiochum, alioſq; plurimos feliciter ceſſit. Qua in re ſciendum machinis quibus hodie vtimur, minus commode hoſtem impediri, eiq; noceri poſſe, & primariã cauſſam cladis ad Rauennam acceptæ, inde demanaſſe. Sylla præter aggeres palos quoque terræ infigi curabat, quibus curuum falcatorum vſum hoſti adimebat, relictis in acie interuallis è quibus equites & leuioris armaturæ pedites durante prę-lio prorumperent, eoque ſtratagemate exiguum licet exercitum haberet, immenſum Archelai equitatum vicit. Artificia hæc curuum falcatorũ & lignorum terræ infixorum commode noſtro tempore adhiberi, & merito noua excogitari debent, ſiquidem cum eiuſmodi hoſte bellum nobis gerendum, cuius potentia vires noſtras longe ſuperat. Quoties Hungaricas pugnas cum Turcis commiſſas altius perpendo, & mecum conſidero ſæpius mirari ſoleo, artes tam parum illibi valuiſſe: vnicum robur & vim in præliis adhibitã fuiſſe, quaſi brutorum inſtar ſolis viribus, nec rationibus etiam certandum nobis eſſet. Huniadem ac Stephanum Battorium ſolos reperio agminum latera carris muniuiſſe. Ludouico idem fuit conſilium datum, & ad Agriam quoq; eius men-

Guicc.lib. 10.

Laon.lib. 9.

mentio facta, ſed in effectu non fuit poſitum. Quin plurimi in Hungaria ludibrio harũ rerum artifices & ſtructores habituri eſſent, licet nihil quicquam ad eorum rationes refutandas proferre in medium poſſent. Vtinam Germani artium militarium maiori cura tangerentur, quo tempori & militibus in expugnationibus parceretur: Fateor non magni momenti rem eſſe palos infigere, aggereſque ducere, ſed cum videamus harum rerum vſum, vbi iuſto tempore & locis idoneis adhibitus fuit, proſpere vtentibus ceſſiſſe, à nobis tanquam ineptæ & viles minime ſperni debent. Contra equitatum hoſtilẽ permulta ſunt artificia, defenſiua & offenſiua, à veteribus vſurpata, noſtro vero tẽpore reuocata & aucta: Tum etiam quomodo in planitie pedites contra equitatum ſubſiſtere & ſe defendere valeãt, noua excogitata ſunt ſtratagemata: ſed vileſcunt, niſi ex improuiſo arripiantur hoſte nihil tale cogitante, præuiſa enim minus nocent, & facile eluduntur.

QVOD SIT OFFICIVM DVCVM, & quem locum capeſſere in prælùs debeant.

PROPRIVM omnium belli ducum officium eſt: ſalutaria capere conſilia: Armorum tractatio ad milites proprie ſpectat. Scipio ad duellũ prouocatus, non militem ſed ducem ſe à matre genitum dicebat: Hinc ex veterum Spartanorum iudicio, maior gloria ducibus qui arte, quam qui vi hoſtem ſuperarunt, deferenda: priori ratione parta victoria, gallum, poſteriori vero bouem ſacrificabant. Cõſtat equidem multas victorias lu-

cratas fuiſſe,quod duces ipſi præſentes,& partici-pes fuerint periculorum, eum tamen vincendi modum minime probandum iudico. Illis enim fortuna fauet, vt ſalui & incolumes diſcrimen euaſerint, cuius ope ſi deſtituti fuiſſent, maximo ſuo cum damno inſignem ignominiam incurriſſent,quemadmodum Vladiſlao & Ludouico cõtigiſſe nouimus. Plus igitur ducem prudentia, quam manu certare,milites in ordinibus ſeruandis,in itineribus faciendis,in armis tractandis exercere, imaginariis pugnis ad omnia belli munia fortiter & intrepide ſubeunda, ad impreſſiones, ad ſuſtinendum hoſtilem impetum, ad receſſiones,ad militaria imperia excipienda & exequenda aſſuefacere,conducit.Hinc enim promptiores & cordatiores euadunt milites, ſiquidem vt Vegetius dicit, quilibet audacius illud faciẽdum aggreditur, quod cum didicit, ſe effecturum putat. Virtuti enim cum vis coniungitur, propter vinculum mutuum,cautior illa,hæc validior in militia exiſtit. Primum belli Imperatoris in prælio committendo officium eſt, vt priuſquam impetus fiat in hoſtem,hilari & iucunda facie apud copias pleraſque compareat,breui ſed graui ac ponderoſa oratione officii eos admoneat, honorem & gloriam propriam eis in mentem reuocet, patriam denique ac religionem pro qua pugnant eis recommendet,adhortetur eoſdem vt ducibus & officiariis debitam præſtent obedientiam,ſibique certam & indubitatam promittant victoriã, ob iuſtam belli cauſam, quam defendunt: quod fortitudine & armis longe ſuperent hoſtium exerci-

lib. 1. c. 1.

ercitum, qui ex viliſſima, & inermi multitudine, inuite & coacte in bellum protracta, conſtet: qui nunquam ſuperiores nobis exſtitiſſent, niſi confuſio noſtrorum victoriam eis creaſſet. Nũc malis illis omnibus abunde proſpectum & prouiſum eſſe, modo obtemperent recte monentibus: nunquam eos non victuros, dummodo victoriam, tãquam vnicum omnium actionum ſcopum, ſibi certo proponant, & vel vincere vel mori ſecum ſtatuant. Hæc vel ſimilia duces inferiores, ſuis militibus continuo inculcare, & repetere debent.

Tum Imperator repetit locum ſuum peculiarem, in media acie, quo ſecurior, & vndiquaque proſpicere poſſit, ei deſtinatum: ſtipatus conſiliariis & nobilibus rerum peritis, qui omnes ſucceſſus probe intelligant, & diiudicent, recteque renunciare ſciant, cum ab Imperatore ad recognoſcendum emiſſi fuerint. Nec Imperator ſolum ſuos habeat delegatos, per quos ſingulis momentis ſtatum pugnæ cognoſcet, ſed reliqui duces inferiores cornuum ſcilicet & alarum, tum vicarii & caſtrorum præfectus quid geratur, ei ſignificent, vel ipſi referant, centuriones atque tribuni ad duces ſuos recurrunt, quo confuſiones vitentur. Imperator tamen vbi neceſſitas requirit ipſe auxilio accurrere laborantibus, & præſens omnia ſpeculari ac cognoſcere poteſt. Conducet ei in loco paululum eminentiori ſubſiſtere, vt commodius ſingula oculis intueri, & rebus dubiis conſilium & auxilium ferre poſſit.

Præter Imperatorẽ nemo ducum authoritatẽ habẽt quicquã in imperio militari,&caſtrenſi decernendi. De pugnis idoneo tempore,& loco cõmittendis Imperator cum ſuis conſiliariis deliberet. Decreta concilii oẽs ſtricte obſeruẽt,& tranſgreſſores vel inobediẽtes ſæuerissime punientur. Quod vniuſcuiuſuis ſit officiũ ſcripto cõprehenſum ſingulis tradatur, vt diſcordiarũ confuſiones & rixarum cauſſæ præcidantur, cunctis eiuſmodi muneraimponantur, quæ ſunt cuiuſuis officii, ne imperia confundantur, & diligenter in concilio perpendatur, quid cuiuſque ducis iuriſdictio requirat, ne inter officiarios æmulationes oriantur. Vbi igitur pugna cum hoſte decertare decretum fuerit, caſtrorum præfectus & Teſſerarius ad cõciliũ referunt aciei formam,& ordinationẽ, quo mature deliberetur, num præſcripto modo inſtituenda, an quippiam in ea immutari placeat, de hac vbi conſtat, ducibus, Tribunis, Cẽturionibus ac reliquis officiariis, quẽ locum capere, & tueri debeant, indicandũ: quibuſdã cornua regẽda cõmittũtur, viris ſcilicet, q authoritate pollẽt, principibus,& prouinciarum rectoribus: Alii peditatui,& medio agmini præficiuntur, cuius curam Teſſerarius plerumq; gerit: turmæ ꝓprios habẽt Chiliarchas ac tribunos, qui eis imperant. Hi oẽs quã diligẽtiſſime, antequã ad manus venitur edocẽdi & inſtruẽdi ſunt, quomodo in certamine, in ſubſidio ferẽdo, in clade deniq; ac victoria ſeſe gerere debeant. Legato Imperatoris & caſtrorũ præfecto certus locus nõ eſt deſignatus, ſed libere hinc inde vagantur, vt periclitantibus vndique ſuccurrant, & decretorũ executionẽ procurent.

Nec

Nec armamẽtarii tribunus certo loco affixus eſt. Quæ enim ipſius curæ cõmiſſæ ſunt machinæ & tormẽta nõ vno in loco hærẽt,ſed varie hinc inde ꝓſitus ratione diſpoſita ſunt,quibus ſemel exploſis,diligenter in oẽs occaſiones attendendũ,num promotis copiis denuo hoſti machinis noceri & detrimentũ afferri queat: Nunquam enim commoditates probe fungẽdi officio deerũt, q ſolerter iis inuigilet. Cornuum & agminum ductores locum intermediũ tenent militibus vndiquaque circũſtipati, ſed vrgẽte neceſſitate ipſi accurrere, vbi periculũ eorũ præſentiã requirit, vicario cuipiam iuriſdictione delegata, in his auctoritas potius,vt decreta & mandata recte perficiantur,quã exacta rei bellicæ ſcientia requiritur: Tribunos & centuriones,quibus rerum ac conſiliorũ executio commiſſa eſt,inprimis decet prudẽtia,qui niſi officio ſuo recte fungantur, nihil proderit imperatori cuncta ſuo ordine recte diſpoſuiſſe,& ſalutaria de rebus agendis cõſilia cepiſſe: Fieri enim non poteſt, vt vbiuis locorum ſemper ille p̃ſens adſit ad frenandam audaciorũ temeritatẽ,confirmandos remiſſiores ac timidiores,inſtruẽdos imperitos,vbi copioſus eſt exercit⁹ difficili⁹ ſane hoc fieri põt: Vnde Imperatori merito adſcribũtur errata bellica,poſthabitis ducibus,quorũ tamẽ culpa, vt plurimum euenire ſolent, ſiquidem penes ipſius ſtat arbitrium eiuſmodi duces ac tribunos militibus præficere qui apti & idonei ſint ad munus tã graue ferendum,ſecus ſtatuendum cum Imperator belli hac poteſtate deſtituitur, vt fieri ſolet in copiis auxiliaribus,cum penes exteros Principes, qui mittunt auxilium,officiorum diſtributio cõ-

ſiſtit. Eæ enim copiæ non alios, quam proprioſ duces recipiunt. Hoc caſu merito parcendum Imperatori, & clades authoribus ſuis, ducibus ſcilicet copiarum, imputandæ ſunt. De ſucceſſu belli anno præterito geſti, Hiſtoricorum erit veritaté ſcribere, & ad poſteros trâſmittere. In certamine centurio, vel Tribunus mediũ inter primipilos, locũ obtinet, ei reliqui officiarii adſtât, ipſe omnes occaſiones perſpicit, & à tergo ac latere cõmode imperare poteſt, eius imperiũ vicarius à tergo excipit, & ad reliquos transfert, à latere, & in nouiſſima ſerie periti quidam, & authoritate præditi duces ſubſiſtunt, militibus quibuſdã ſtrenuis comitati, eum ſcilicet in finẽ in primis illuc poſiti, vt quoſuis trucidẽt ſine reſpectu, qui propter aliam, quã hoſtis occidẽdi cauſam ordines deſerũt. Pœna quoq; ſęueriſſima ducibus proponẽda, in quorũ agmine prima confuſionis cauſſa datur, prius tamen in exercitu publicandũ, hoc non fieri, vt de fortitudine militum ſtrenuorum dubitemus, ſed verendum, ne inter eoſdem nonnulli abiecto, & timido animo præditi lateât, quibus potius curæ ſit fugæ & latrocinii, quam pugnæ certamen inire. Cauendum igitur ne horum culpa ruina optimorũ militum, & totius exercitus proueniat, & eorum exemplo alii quoque ſeducantur. Quin (ſi ita videtur commodum) ſinguli quoque milites adhortandi, & inſtigandi ſunt, vt ſocios quos fugam meditari vident, occidant, eiuſque rei certa occiſoribus præmia, ac ſi quempiam ex hoſtib. interfeciſſent, proponenda ſunt. Nouiſſimo agmini turmę quædam equitum adiungẽdæ, quorũ curæ ſit hinc inde perpetuo vagari, & excurrere,

vt

vt equites recte in ordine cõtineantur, trãſgredientes vero ſine vllo reſpectũ continuo occidẽtur, quilibet enim firmiter ſubſiſtere debet, quouſque primipili, centurio, & reliqui officiarii, qui maximis periculis ſunt expoſiti, perſeuerandum in acie ſtatuunt. Quod ſi hoc ſupplicium homines abiectiſſimos & timidiſſimos in officio continere nequeat, cogitent illi periculum ab inſtante hoſte ſe nunquam euaſuros, quod nunquam incurrent ſi cum reliquis audacter in prælio perdurent, nec eandem cum cæteris fortunã ſubire dubitẽt. Subſidiariorum Dux dum vacat à certamine, & ipſius opera pugnantes non indigent, aciei ſtatum diligenter eminus perluſtret, ſuos de proſpero ſucceſſu certiores reddat, errores & damna mitiget, & extenuet, in reliquis ſuo officio probe fungatur.

Hæc præcepta, aliaque magis generalia, vbi recte in bello Hungarico obſeruentur, non dubitandum, quin euẽtu magis proſpero pugnas cum hoſte commiſſuri ſimus. Bonum enim ordinem ipſa fortuna ſemper comitari ſolet. Quo dextre obſeruato haud erit difficile Turcam vincere qui hactenus cunctis inuincibilis viſus eſt.

FINIS.

Anonymi cuiuſdam

DISSERTATIO, DE STATV IMPERII TVRCICI, CVIVSMODI SVB AMVRATHE III. fuit: deque eius euertendi modo.

Quam

EX ITALICO IN LATInum nunc primum tranſtulit

IAC. GEVDER ab Heroltzberga.

NOBI-

NOBILISSIMO VIRO, D. IACOBO GEVDERO, CVNRADVS RITTERSHVSIVS S. D.

IN magna apud omnes expectatione eſt nouum opus tuum Antiturcicum, Geudere Nobiliſſ. quam in animis hominum concitaſti edito pronuper LAZARI SORANZI *Ottomano, qui abs te in Lat. ſermonem conuerſus iam omnium manus perambulat ſumma tua cum gloria, nec ſine ingenti fructu (ſic enim augurari libet) qui ex tuo iſto labore ad Remp. redundabit. Cum enim Turca iterũ in Germania pedem poſuerit (atq; vtinam ne firmius quam olim, cum Viennam ſpe iam deuoraſſet) conſiliis profecto opus eſt ad reſiſtendum, quæ ex huiuſmodi libris depromuntur, & niſi adſint domi, parum ſint arma foris profutura. Mihi quidem ſaliuam mouit vel titulus operis tui, quem Collega coniunctiſſimus. Scip. Gentilis, amicus vtriuſq; noſtrum, ſuperioribus diebus oſtendit, vna cum Carmine Epico eruditiſſ. Bernh. Prætorii, Syndici veſtri ſpectatiſſimi. Debebam forſitan ego quoq; nonnihil encomia-*

ſtici Carminis ad te mittere: Et ſane cuperẽ non quo ſoli faces accenderem, aut cum Collega clariſſ. certarem (cuius ab æmulatione quem nõ deterreat incredibilis illa venuſtas ac ſanitas verſuum, quos non ita pridem tam in tuam laudem quam alterius Prætorii, illius inquam Norici Archimedis, immortalitati meritiſſimo veſtro conſecrauit?) Sed vt grato animo reſponderem tuæ erga me beneuolentiæ, quã à patre tuo Ampliſſimo Senatore & Scholarcha, Nobiliſſimoq; viro, velut hæreditario iure acceptam prolixe mihi non ſemel declaraſti: Simul, vt extaret teſtimonium meæ erga tuam eximiam & ad ſumma natam factamque virtutis indolem obſeruantiæ. Accedebat eodem communis amici exhortatio, cuius ego voluntati ſoleo tantum tribuere, vt nihil fere denegem. Oſtenſo n. ille mihi, vt aiebam, frontiſpicio tui operis cum Prætorii carmine, quid tu, inquit, Collega Rittershuſi? annõ & ipſe tuis aliquot verſib. Geuderũ mactabis? Cui ego, Noſti, inquã, me iam totũ fere aliarũ Muſarũ, ac pene deſertorem factum illarũ elegantiorũ, quæ aſſiduos & aliarũ rerum vacuos ſui cultores poſtulant. Ita tunc ab illo diſceſſi. Reliquit tamen ea vox aculeũ quendã in animo meo, quo excitatus, cogitaui ad te pro encomiaſtico aliquo ablegare Paraphraſes trium Pſal-

Pſalmorum, quas paulo poſt illum ſermonẽ per haſce ferias noſtras vterq; conſcripſimus, dum ille pro ſuo aliquot annorum more laudatiſſimo mihiq; optatiſſ. ac iucundiſſimo ſtrenã ſacrã mihi parans, Pſalmũ inquã LXXIX. Muſam meã diu iam languentẽ ac iacentem ad ſimile ſtudiũ exſuſcitauit. Liceat mihi hæc quoq; Antiturcica vocare, quamuis alterius generis. Quæ n. priſcus ille Dei populus à ſuis quondam hoſtib. perpeſſus, quæq; de illis conqueſtus & Deum aduerſus illos precatus eſt, eadẽ & noſtris tẽporib. accõmodatiſſima eſſe nemo negauerit, dum & Noui fœderis Eccleſia ſeu Chriſtiana Reſpublica à ſuis hoſtib. implacabili bello infeſtatur. Quod vtinã hi ſoli ſint Turcæ Mahometicolæ, ac nõ ſæpe etiam alii, eandẽ nobiſcũ fidem, eundẽ Chriſtum, eadem ſacra profeſſi & colentes! Annon Chriſtianos quoq; multos qua publice qua priuatim experimur Turcas, aut etiã Turcis ſæuiores? Quod iam olim in ſuis paſſim ſcriptis magnus ille ſui ſeculi Phœnix Eraſmus deplorauit, & eſt ſane res, quæ nullis lacrymis ſat deplorari poſſit. Dum igitur alii de externis præſidiis bellorumq; apparatu hoſtib. opponendo, & conſiliis ac modo reſiſtendi in omnes partes diſputant (quod & faciendum omnino eſt, & præ cæteris laudabiliter facere cognouimus Italos, quorum ſcripta deinceps tuo, Geudere Nobiliſſ.

beneficio Latine legemus) nos quoq; qui in campo non poſſumus domi aciem inſtruentes, quib. datur armis, nempe ſpiritualibus pugnemus in Turcas, adiuti liberorum & coniugum ceterorumq; domeſticorum veluti ſubſidiariis copiis. Sic n. & B. Ambroſius ſe aduerſus Gothos Italiam vaſtantes lacrymis precibuſque munitum pugnaſſe in epiſtola quãdam teſtatur. Eſtq; hoc veriſsime etiam ab Ethnico ſcriptore pronũtiatum: ἔα πόλεμον, ἔα μάχην χωρὶς θεοῦ: *hoc eſt,*

Abſq; Deo bellumq; ſinas, pugnamq; relinquas.

Reuera autem abſq; Deo bellum gerit, quiſquis tantum curribus, viris & equis, id eſt carnalib. præſidiis fretus, nõ autem in nomine Domini rem aggreditur. Sed iam prolixior eſſe incipit epiſtola. Tu velim à me æquo animo geminam hanc ſtrenam accipias (partim inquã meã partim alienam (quanquam & ſua amicus ille pro ſingulari ſua bonitate minime nobis aliena eſſe vult) & de vtraq; ſtatues quod tibi optimũ factu videbitur, ſiue noſtra hæc Antiturcica tuo illi maiorũ vigiliarum operi adiicienda putaueris, ſiue minus. Illud quidem vnice te rogo vt voluntatem tibi gratificandi meam, & hoc ſtudium declarandæ meæ obſeruantiæ accepta habeas, mihiq; fauere pergas. Ita tibi

Præteritiq; egreſſum anni, ingreſſumq; recentis
Conditor annorum proſperitate beet.

Tutaque compoſito pacis det tempora bello
Depulſaque fluat copia larga fame.
Quæq; luis veteri ſerpebant ſemina in anno,
Aere vitali longe Hygieia fuget.
Barbarus in primis, qui finibus imminet, hoſtis,
Cogatur fœda vertere terga fuga.

Vale. Altorfii menſe Ianuario Anni M.D CI.

PSALMI LXXIX. QVI EST PRECATIO CONTRA TVRCAS, ET OMNES Eccleſiæ Dei hoſtes, *Paraphraſis.*

AD CONR. RITTERSHVSIVM, IC.

IMPIA in Iſacidum terras gens venit, & hoſtes
Inuaſere, DEVS, crudo tua iura duello:
Atq; tuum diris inceſtauere furentes
Templum impune modis, ſacraria conſcia vultus
Illa tui, flammisq; vrbem ferroque dicatam
Deleuere tibi. lapidum iacet altus aceruus
Magna Sion, ſepelitq; ſuas miſeranda ruinas.
Proh dolor, occiſorum hominum tua ſigna ſequentum,
Corpora vicinos circum abiecere per agros,
Vulturibus prædam atq; lupis, vallumq; ſub ipſum
Inſontem, ceu flumen aqua, fudere cruorem.
Nec quiſquam fuit, iniecto qui puluere ſaltem
Spargeret, aut lacrymis ornaret inanibus oſſa.
Finitimi illudunt igitur, riſuq; petulco
Inceſſunt miſeros, & dicta procacia dicunt.
Quem finem, Pater alme, malis dabis? & tua quando
Victa remolleſcet pietas? ſemperne vigebit
Ira tua, vt calidis ardens fornacibus ignis?

Quin age, & in gentes illas vim verte furoris,
Verte iræ fera tela tuæ, quas neſcius error
Et cœli ſecurus agit: regna ignibus illa
Vre, tuum nemo implorans vbi numen adorat.
Qui generis florem Iſacii extinxere, domoſq;
Euertere ſolo, & luſtris liquere ferarum
Nec tibi iam libeat, quibus heu flagrauimus ante,
Flagitia obiectare, Pater mitiſſime, nobis.
Verum ades, auxiliumq; tuæ bonitatis, & alas
Sancte cita: adflicti, deſolatiq; ruinis,
Ad te, noſtra ſalus genibus prorepimus ægri.
Adfer opem, ſeruaq; pios, delictaq; noſtra
Nube tege, atq; ignoſce volens per nomina ſancta,
Per decus, atq; tui radios oratus honoris.
Barbarus inſultet noſtris ne cladibus hoſtis,
Impia ne ſoboles vltra pugnacis Amorri.
Dicat, vbi illorum DEVS eſt? quibus imperat aſtris
Armipotens? quæ regna tenet: quas territat vrbes?
Nunc igitur, nunc ſurge, precor, teq; eſſe prophanis
In populis oſtende DEVM, ſparſiq; tuorum
Sanguinis immites ex hoſtibus exige pœnas.
Abramidæ ſpectent læti, genteſq; tremiſcant.
Vltorisq; DEI flammas, numenq; ſeuerum.
O pater, ô generis rector fortiſſime noſtri
Aſpice quos gemitus quam tætro è carceris antro
Fundat inops Iudæ, tua quondam gaudia, proles:
Aſpice, & à iugulo gladios depelle piorum,
Quos ferus addixit morti furor. omnibus illos
Suppliciis macta, cunctiſq; acerrimus vltor
Finitimos concide notis, quorum impia lingua
In nomen tot dira tuum conuicia fudit.
Tunc nos qui cladi captæq; ſuperſumus vrbi,
Attamen & grex & plebs tua, tunc tibi grates
Soluemus, laudeſq; tuas ſuper aſtra feremus:
Dum rutilo ſol axe diem dum candida noctem
Luna vehet, liquidoq; micabunt ſidera mundo.

Scip. Gentilis IC. Altorfii Kal.
Ian. Ann. M.D C I. fac.

PSALMI LXXIV.

QVI EIVSDEM CVM PRÆCEDENTI ARGVMENTI EST, *Paraphraſis.*

AD IAC. GEVDERVM.

QVo nos vſq; Deus, tua pignora, quæſo, repelles,
Inque gregem proprium quis erit tibi terminus iræ,
Quiſue modus, ſolitum tua carpere paſcua læta?
Eſto memor cœtus, magno quem tute redemptum
Ipſe tibi quondam felici ſorte paraſti.
Illa tibi tua cura arx ſit Sionia ſedes,
Qua gratum fuit ante animo, Rex magne, morari.
Proſtratos hoſtes pedibus tere magna loquutos,
Atque afflige ſolo, tua qui ſacraria diris
Vaſtauere modis, atq; omnia conſpurcarunt,
Indictoq; tibi bello tua templa profanant
Barbarico barritu, inibi ſua ſigna locantes,
Cernui adorantes manuum figmenta ſuarum.
Nonne micans cernis ferrum alte? nonne ſecurim?
Qualiter in ſiluis lignator robora ſternit,
Ingeminans ictus, vaſto crepitantia lapſu:
Haud aliter Templiq; fores tabulataq; pulchra
Vermiculati operis rumpunt, lacerantq;, ruuntq;.
Vibrantes quodcunq; ſecat, finditue, trahitue:
Sacratiſq; tibi miſcent incendia tectis,
Quæ (dolor!) in cineres redigunt, abolentq; fauillæ:
Atq; tuo quondam (ah) dio loca numine plena
Spurcitie complent, agitantes talia mente,
Seq; inſtigantes per mutua: Protinus, eia,
Huc ruite, o ſocii prædas agite: omnia longe
Vaſta date: Iſacidum feſtis imponite finem:
Nec locus in terris ſuperet, quo ſacra ferantur.
Hæc hoſtes. At nos inſignia deſita priſca.
Omnia deſtituere, nec vltra mentibus vllam.

Addunt ſpem miſeris: Vates oracula fundit
Amplius, heu, nullus: Doctorum muta quierunt
Ora, nec in populos dictata ſalubria ſpargunt.
Quo tandem vſq; hoſtes tua ſancta laceſſere probris
Numinaq; cœlumq;, Deus, patieris inultus?
Quæ te, Sancte, manus ſubducere cauſſa coegit
Tam longum à nobis, dextram auxilioq; remouit?
Ante ſinu hic velut aſſueti requieſcere, blanda
Ceu gremio infantem genetrix fouet atq; tuetur.
At tu, ò Rex ſeclis antiquior omnibus, omne
Vſquam eſt quicquid opis, præſtas, qua qua patet orbis.
Te faciente, æquor vallatum conſtitit vndis:
Tu virtute tua frangis capita alta Draconum,
Atque natare iubes exanguia monſtra per æquor:
Tu cete exanimas immania, deinde voranda
Das deſerticolis, ſaxoſa habitantibus antra,
Vulturibus cum aquilis, quibus vngues roſtraq; adunca.
Tu terræ ex venis fontes educis amœnos,
Paulatimq; iubes in flumina creſcere riuos.
Tu facis arentes vt contra ſæpius alueos
Flumina deſtituant, nudoſq; in litore piſces.
Tu lucem tenebraſq; facis, noctemq; diemq;
Æternas ſeruare vices: Tu ſidera cœli
Omnia, ſolari ſplendentia lumine, torques,
Immotaq; doces volui lege atq; reuolui.
Omnes tu certo diſcretas limite terras
Imperio regis, & ſapienter diuidis annum,
Æſtas vt grata mutet vice frigora brumæ:
Mortua vt hiberno quæ tempore, viuida rurſum
Omnia vere nouo iuueneſcant, deinde ſeneſcant
Autumno, poſtquam matura incoxerit æſtas.
Quando igitur talis tantuſq; es, maxime Regum,
Fac animum ſubeant quæ hoſtes opprobria ſpargunt,
In Superoſq; vomunt ſtolidæ conuicia mentes.
Anne impune tuum violet gens impia nomen?
Ne prædam, ne, quæſo, feris animam abiice mœſtam,
Sed te confeſſam, & tua numina magna vocantem
Cum gemitu, qualem per ſyluas compare turtur
Diſpergit viduus. Miſerarum obliuia ſemper
Ne capiant animarum animum, Pater optime, mitem.

Atq; aliud quamquam fors crimina noſtra merentur:
Attamen ipſe tuum clemens,age,reſpice fœdus:
Iuſtitiam bonitas,iram patientia vincat.
Aſpicis vt iaceant ſqualentes puluere terræ,
Hoſtiliſq; furor graſſatus vt omnia paſſim
Perdiderit?domuumq; cadauera triſtia reſtent,
Quæ lugentia heros magis & lugentur ab ipſis.
Da,quæſo,cui res nimis eſt acciſa labatq;,
Da,ne ignominia ſannisq; adopertus oberret.
Nam mala perpeſſi atq; ærumna mole grauati
Ora diſerta tuas in laudes promptaq; ſoluunt.
Surge,Deus,iuſtuſq; tuæ cauſſæ arbiter eſto
Ac vindex,animoq; malorum opprobria verſa,
Quæq; vomunt in te quauis conuicia luce
Vecordes animæ,audentes ſe opponere cœlo.
Supplicibus tandem votis moueare tuorum,
Et gemitus ne ſperne pios.Furor hoſticus auctus
Incrementa capit,tumidoq; ſuperbia faſtu
Affectat regnum in populos,totumq; per orbem
Iam proferre parat,ni obſtes,victricia ſigna.

CONR. RITTERSHVSIVS, IC.
Kalend.Ianuar.auſpicib.anni à nato Chriſto M. DC I. Altorf. f.

PSALMI LXXX.
PARAPHRASIS, EIVSDEM FERE CVM SVPERIORIBVS argumenti, eodem auctore.

Iſacidum ò cuſtos, Ioſephi ò inclyte paſtor,
Quos gregis inſtar agens alis atq; in paſcua ducis,
Defendisq; lupos illis ſæuoſq; leones:
Dignare o noſtras pius exaudire querelas.
O qui ſede ſedens auguſta cuncta gubernas,
Vectarisq; & inumbraris cœleſtibus alis,
Aligeri pandunt quas prompti ad iuſſa miniſtri,
Appare, dioq; fauens nos lumine luſtra.
Auxiliumq; tuum rebus fac ſentiat arctis
Beniamides, atq; Ephramides, ſoboleſq; Manaſſæ.
Exſere magnificum nobis, Deus, exſere robur
Saluandis, & nos truculento libera ab hoſte.
Tu noſtras ſolare, Deus, ſarciq; ruinas,
Et nos tranquilli colluſtra lumine vultus:
Quæ iam eſt deplorata ſalus, tunc certa redibit.
Bellipotens ò Ioua Deus, quoad vſq; miſello
Iratus populo precibus non flecteris vllis?
Pro potu lacrymas, lacrymas pro pane miniſtras
Largifluas, plenum nobis cratera propinans.
Tanta animos ærumna premit, miſeroſq; fatigat.
Finitimis veluti ſcopus, in quem tela ferantur,
Te ſtatuente ſumus: certatim incurritur in nos
Litibus & lituis: inſultatq; inſuper hoſtis,
Poſtquam damna dedit, ſannisq; illudit amaris.
Bellipotens, noſtras ſarci ac ſolare ruinas,
Et nos clementis colluſtra lumine vultus:
Quæ iam eſt conclamata ſalus, rediuiua reuertet.
Tempore tu priſco (vt nobis retulere parentes)
Niligenam Phariis vitem dignatus ab oris
Tranſplantare alia in tellure fauentibus aſtris,
Vt ſpacium viti ad creſcendum latius eſſet,
Iuſſiſti veteres procul emigrare colonos
Funditus euerſos. Tu duxq; comeſq; fuiſti:
Plana paraſti & tuta dediſti cuncta viarum.

Teq; auctante alte excreuit radicibus actis,
Palmitibus terram vt late compleuerit omnem,
Et vaſtos montes ſpacioſa texerit vmbra,
Suſtuleritq; polo celſis capita æmula cedris.
Ad mare luxurians diffuſa eſt læta propago,
Euphraten & ad vſq; expandit brachia flumen
Hæc olim. Aſt nunc cur ſeptis nudata fatiſcit
Vinea diſruptis? aditus patet omnibus eius,
Et vaſtare licet, cui cui libet, obuia quæque?
Ergo illam ſetoſus aper ſilua actus ab atra
Calcauit pedibus, roſtro euertitque repando:
Irruit & quæuis alia ipſam bellua vaſtans.
At tu, Bellipotens, cœli huc conuerſus ab arce
Deſpicito in terras, & vitem hanc lumine luſtra
Iam placido, Deus, ipſius curamquē reſume.
Tu ſartam hanc tectamque dato: Tibi conuenit vni
Illud opus. Tua enim plantauit dextera quondam,
Æternoq; tibi legiſti hanc fœdere vitem.
Ergo impone manum extremam, & bene perfice cœpta.
Te ſtatuente modum vaſtantibus, inq; crepante,
Ignis edax ſopitus erit, ruptura coibit.
Tu quæſo hunc populum dextra tutare potente,
Lectamq; æterno defendito fœdere gentem.
Sic abs te nunquam fiducia noſtra recedet,
Semper & hærebunt tibi pectora fida Iehoua.
Tu noſtram exitio, ô vita fons, aſſere vitam,
Lætificisq; tuas laudes celebrabimus hymnis.
Bellipotens, noſtras ſarci ac ſolare ruinas,
Et nos pacifici reſpecta lumine vultus:
Quæ iam eſt deplorata ſalus, te dante, redibit.

Altorfii poſtridie Kal. Ianuar.
horis antelucanis, M. D C I.

DE STATV IMPERII TVRCICI, CVIVSMODI SVB AMVRATHE fuit, & de modo eius euertendi.

IN bello quod nuper in Perſia geſtum eſt, Turcicus Imperator iacturam 600000. hominum fecit, præterquam quos peſtis nuper Conſtantinopoli abſumpſit, viros conſilio graues, authoritate & rerum experientia præditos amiſit, indies fere Chiauſii ſeu nuntii ab aula in diuerſas imperii prouincias ablegantur, qui militem cogant: etiam loca maximi momenti ſæpius præſidiis denudantur, quod in bellis præteritis ad annum vſq; 1585. non fuerat tentatū. Sed ceſſit neceſſitati conſuetudo & mos antiquus. Aprili proximo nūtii Cōſtantinopoli cōparuerunt, qui è Vallona & Giannina, Morea ſeu Peloponeſo & Dalmatia ſeu Illyrico & Hungaria præſidiarios auocarint, quod manifeſtiſſimum ſignum eſt penuriæ hominum, & incolarum, ampliſſimum licet & vaſtuoſiſſimū ſit Turcicum imperium, id alio quoque argumēto confirmatur: cum proximo Septembri Vcchialy cum 22. triremibus Pontum Euxinum ſuperaturus eſſet, milites quibus claſſem inſtrueret, fere nuſquam reperit, ſed eam multitudine abiectiſſimorum & viliſſimorum hominum compleuit. Plurimi Greci inuiti & coacti ad remos fuerūt rele-

relegati. Octobri ſequenti multi Agiamaglani in Ianizarorum numerum fuerunt recepti, qui paucitate annorum à militia illa libera & quæ magnā experientiam quondam requirebat, arcebantur. Eodem menſe edictum fuit propoſitum, vt quicunque officium vel munus ambiret, ab Oſmanno, tunc belli Imperatore in caſtris id obtineret, aliter imperratum, irritum habitum iri. Quin & Ianizarorum ordini fuerunt adſcripti Turcæ nati, idque contra morem & conſuetudinem aulæ Ottomannicæ, quæ præterquam renegatis nullis aliis, niſi ex ſingulari fauore locum in ea militia dabat. Hoc anno in Martio menſe cum ſtipendia militibus perſoluebantur, Spachi rebellarunt, in bellum amplius proficiſci recuſantes, Imperator ipſe niſi militiæ intereſſet, horum furori Amurathes cedere coactus decreuit, ne aulici amplius in bellum niſi præſente Imperatore, traherentur, ſponte ni militare vellent. His diebus Archiducates Croatiæ locum Ochozanchi nomine ceperunt, Vſcochi vigilia Iohannis Baptiſtæ ſuburbiū vrbis Broazzo exuſſerunt, vtriſque pauci reſtiterunt. Namque Spachi in ſuis confiniis non excubant, & habitatoribus atque incolis prouinciæ vacuæ ſunt. Nec militum ſaltem raritas, ſed inprimis viri conſilio prudentia & bellica arte præſtātes deſiderantur, Imperator vitam otioſam in matris ſinu in deliciis gynæcei degit, vſu & experientia rerum protinus deſtituitur: Conſueta Turcis arrogantia præpollet, morbo caduco nonnunquā laborauit, vnde cerebrum illi læſum credimus, vt præcipitanter & non præmeditate ſæpius decreta ſanxerit pernitioſiſſima, quæque in ſummum illi

detrimentum vergebāt. Id videre fuit, cum Anno 1579. omnes Iudæos qui Conſtantinopoli viuūt, mortis ſupplicio addixit, Anno 1584. Chriſtianos hac ratione è medio tollendos decreuit. Priores impetū eius & indignationē declinarunt largiter & ꝓfuſe numerata pecunia Sultanæ matri & Ianizarorū Agę. Et ſentētia illa in vanā legē tranſiit vt nimirū Iudæi pro Turbāte, vſitato Turcis capitis tegmēto, eo genere pileorū vterētur, quē Medici Iudæi antea ſoli vſurpauerāt. Chriſtiani pͤſentiſſimū euaſerūt periculū, ꝙ nulla arma in ipſorū ædib. reperta fuerint, vt ex falſa delatione Amurathes ſuſpicatus fuerat. Ex his, q̄ diximus, apparet, potentiā Turcicā indies declinare & aſſiduis illis ac diuturnis bellis imminui, ad eam penitus euertendam, nihil aliud q̄ concordiā principum Chriſtianorū requirimus. Cogitent ſaltem, quæ dāna indies percipiant, q̄ pericula immineant, amœniſſimā ac felicē vrbis Conſtātinopolis ſedē ante oculos ponāt. At facilius voto & cogitatione confœderatio & ſocietas inter principes, ſimilis ꝓximæ, concipitur, q̃ re vera in effectū ponitur. Nos ab iis principibus, q̄ ꝑiculo proxime ſunt expoſiti ligna ſaltē, milites, frumentū & pecuniā reꝗrimus, vt mediocris potētia colligi & in hoſtē duci poſſit, ſucceſſus felices propter incōmoda quibus Turcę premuntur, ſperamus, cuiuſmodi alio tempore vix longe maioribus viribus contingent. Quicūque igitur bello Turcas aggreſſurus eſt, tria inprimis ponderanda ſibi proponet.

1. Vt expeditionem quampiam certam & finitam ſecum decernat.
2. Vt conſtet numerus militum & reliquus

appa-

apparatus, quibus eum perficere poſſit.

3. Vt compertum habeat, vnde hos apparatus habere poſſit & conquirere debeat.

Hæc poſtrema conſideratio belli Imperatoris propria eſt, cui incumbit de omnibus diligenter proſpicere, id illi ſoli diſcutiendum relinquimus, nos breuitatis cauſa de prioribus loquemur.

Priorem quod attinet nulla vnquam expeditio magis celebris, pluſque laudis minuſue periculi habitura eſſet quam Conſtantinopolitana Affricanis, Illyricis & Græcis vrbibus omnibus poſthabitis, illius ſitus plus beneficii quam facinoris grauitas terroris ad expugnationem conferet. Hæc vrbs intra duo freta poſita eſt, alterum verſus ortum, ad Pontum Euxinum, Boſphorus Thracius dicitur, alterum verſus occidentem ad mare Ægęum Helleſpontus vocatur. In vere & æſtate naues Alexādrinæ Oryza onuſtæ per Helleſpontum Conſtantinopolim nauigant, ibique exoneratæ, per Pontum Euxinum in Aſiam permeant, frumentum in eandem vrbem reportantes. Quod ſi Chriſtiana claſſis intra hæc duo freta conſiſteret, has naues facile impedire vel deprædari, denique etiam imperium maris ſibi vindicare poſſet: Quæcunque alia claſſis nihil noſtræ officiet: Nauale enim Conſtantinopolitanum nauibus vacuum, nec ligna in promptu haberentur, vnde conſtrui poſſint, vnde à Conſtantinopolitana claſſe nihil periculi incumbet. Quæ naues Trapezunte adduci vel ibidem fabricari poſſunt, tria obſtacula & incommoda grauiſſima habent. 1. Quod naues

ex recens ſecta materia & ligno modo cæſo ædificatæ, ad nauigationem inutiles ſint. 2. Et ſi aliquẽ vſum haberent, tamẽ in illo littore Aſiatico nulli remiges, nulli milites, qui imponantur claſſi, reperiantur. Remiges enim mancipia ſunt, quæ vel Conſtantinopoli vel in Barbaria conquiruntur, vel ruſtici Europæi coacti ad remum relegantur. Quod claſſis hoſtilis noua nec armis nec milite probe inſtructa nunquam noſtrã aggreſſura vel in fretum intrare auſura ſit, ſi noſtra ibi in ſtatione maneat & mari dominetur. Eandem ob cauſam neque Afri neque Aſiatici & Orientales obſeſſis ſubſidio venire poterunt. Sed danda inprimis opera vt claſſis noſtra menſe Aprili & Maio parata & in procinctu ſit, ne tempus & commoditates aliæ, ad expeditionem plurimum conducentes amittantur. In hunc modum obſeſſa Conſtantinopoli, non diu, quæ ad victum neceſſaria, incolis ſuppeditẽt, commeatus enim fere omnis per Helleſpontum infertur, nec vllum huic negotio impedimentum adferet Heraclea, Silicerna, Perinctus, quæ Rodoſlo vocatur, Palermo quæ Panormus dicitur & Marmora. Namque Marmora & Palermo à noſtra claſſe prohibebũtur, ꝙ illa in inſula, hæc in Aſia ſita ſit. Tres priores in littore Europæ poſitæ, nauigationis vſu deſtituuntur, quod ſi frumentum carris vel vehiculis in vrbem deferre vellent, magna equitum multitudine ad arcendum noſtrũ exercitum (de quo poſtea dicemus) opus habebunt. Quin potius, quicquid commeatuũ erit, hæ vrbes ipſæ reſeruabunt, cum pauperes ſint & nullius fere momenti. Si igitur vndique prematur Conſtantinopolis credendum

dam illam breui à pleriſq; deſertam iri. Id quoque in conſideratione venit, quod ibidē vltra 200000. Chriſtianorum & Iudæorum reperiuntur, qui Turcis infenſiſſimi libentius Chriſtianorum quam hoſtium imperium ſuſcepturi, in eiuſmodi vero confuſione nihil minus verendum quā hos quieturos eſſe, quin potius certo credendū, eos pro virili communem cauſam adiuturos, maxime ſi armis inſtruantur. Hæc de ſpe proſperi ſucceſſus huius expeditionis dicta ſufficiant, reliqua ad potētiam & robur bellicum ſpectant. Turcicum Imperatorem, rebus ſic ſtantibus, validum exercitum educere poſſe minime quidem credimus, id tamen ſi fieret, paratum eſt remedium, quod omni metu nos liberat. Nam à quacunq; parte Turcicus exercitus ad fretum accedet in ea ſubſiſtere cogetur, quod ad alterum latus, terra firma concedere nequeat. Equitatus traiici non poteſt, niſi multis defixis palis pons ſtruatur, id genus ædificii longo tempore & apparatu indiget, & facillime à noſtris nauibus diſturbari poteſt. Contra exercitus noſter libere poterit vagari in eo littore vbi nullus erit exercitus hoſtilis. Liberum enim noſtris mare relinquitur ab omni parte. Impedita igitur nauigatione commeatus nullus Conſtantinopolim inferri poterit. Neque annonę comportandæ facultas cōmodior erit, ſi terreſtres copias habeat, quod nulla ratione fieri poſſit, vt hoc tempore alium domi, alium in Perſia, denique & Theodoſia (quæ Caffa hodie) alium exercitū alat. De modo ingrediendi Helleſpontū quęritur, quod illa duo caſtella quos Dardanellos vocant ad defenſionem eius freti & prohibendum aditum extructa, tormentis bellicis munita & in ipſo fere mari

Bb

poſita ſint. At ſciendũ eadẽ facilitate & tẽporis ſpatio vtrumuis horũ occupari poſſe, quo copię in terram exponuntur, quod ſi alterutrum eorum equitatus hoſtilis defendat, alterum eo prẹſidio carebit, qđ mare interluat, equitib. inſuperabile. Ea quoq; potẽtia Turcæ nunc plane deſtituuntur, vt præter priores aliũ inſuper in Aſia aliũ in Europa exercitũ, qui nunquã coniũgantur, ſuſtineat. Et vno quidem caſtello capto, claſſis tuto trãſmitti poteſt, ne ex altero tormentis infeſtetur, alia inſuper ſtratagemata nocte dieq; deducẽdi exercitus excogitari queunt. Sed de Dardanellis fuſius dicendum. Hæ duæ arces antiquo more & forma ædificatæ, vno ſaltẽ & quidẽ ſimplici muro, nullis aggerib. nullis propugnaculis munitæ, nec magnæ ſunt, nec recte cuſtodiũtur: Aſiæ Dardanellus quadrangularis eſt, in planitie littoris ſitus, vbi facillime cuniculi agi poſſunt. Europæ⁹ ouali figura cõſtat, poſitus ad radices mõtis qui illi tot⁹ imminet & dominatur. Nec in ſummo culmine propugnaculũ vllũ eſt, muri plane ſimiles prioribus, mons non è ſaxo ſed terra & arena conſtat vt plurimum, pauci ibi præſidiarii ſub præfecto & tormentorum magiſtro ibi excubant. In eo ſumma negotii totius vertitur ne in eaſdem inſidias incidamus quas hoſti ſtruimus, commeatu ſcilicet & rebus ad victum neceſſariis vt claſſis deſtituatur. Ante omnia frumenti inſignis copia coaceruandã, panis biſcoctus parandus, iſque iiſdem nauibus, quibus milites vehuntur imponendus. Quod ſi bellum longius protrahatur, in Candia vel Tina Venetorum inſulis, granaria inſtituẽtur & rerum omnium prouiſione inſtruãtur, quod ſi hæ nimis remotæ à belli ſede videantur, earum vicem ſupplebit Marmora quę in ipſo freto ſita, fa-

cillime capi & muniri poteſt. Expediet quoque vt præter arma quib.milites noſtri vtūtur alia circumferātur, quæ inter Chriſtianos diuidentur, ſi qui pertæſi Tyrannidis,nobis ſe coniungere&ab hoſte ſecedere velint. Conſtat in bello nuper geſto Græcos Peloponeſiacos rebellaſſe,eoſq; Archiepiſcopū in Italiam ad arma cōparanda miſiſſe. Celāda quoque expeditio eſt & diuerſus rumor ſpargēdus, vel de Africa infeſtanda vel alio loco oppugnando,& conformia quędam negotia inſtituenda,q̄ rumorē illum cōprobent. Nunc de bellica potētia,qua hęc expeditio tentari & perfici poſſit, videndum, hoc tempore,quo exhauſtæ ſunt Turcarum vires, lōge minor requiritur,q̄ ſi integræ ſtarēt,vbi potius erit defenſioni inniti,q̄ hoſtem laceſſere&irritare. Primū 40000.peditū & 2000.equitū ad hanc expeditionē ſufficere putamus,hic exercitus ſemper in acie longa &protenſa ꝓcedat,& à mari nunquā longius abeat,vbi ſitus locorū,collib. diſtinctus, ei ꝓpugnaculi & munimenti inſtar contra hoſtilē eqtatū erit. Secūdo claſſem 100. triremiū (quas Galeras vocant)requirimus,eaſq; naues ita comparatas volumus,vt quouis tempore quocunq; locorū appelli & deduci poſſint.His aderunt quoq; naues,q̄ militē tranſportabūt,pro quarū parte decē nauigia eius generis, q̄ vulgo Galeazze vocant,inſtruenda cenſerē,quorū vſus cōmodiſſimus eſt ad hoſtis impetū excipiendū,ad fugiendū v.&inſequendū parū conducunt. Belli ſumptus ꝙ attinet,4. auri millio-nes toti huic expeditioni,ni fallor ſufficient, ſi modo bona fide pecunia cōferat & expendatur,pedes ſingulis menſib. 5. coronatos accipiet, ꝙ vno anno ſummā duorum millionū & 400000.coron. facit.

Ad equitatum alendum, 1600c. coron. vnoquoq; menſe requiruntur. Vnde ſumma vnius anni pro equitatu 92000. coron. facit. Triremis quælibet 10000. coron. vno anno conſtabit, vnde tota claſſis millione & 200000. coron. opus habebit. Reliquę naues & 10. Galeazze 350000. coron. conſtabũt. Summa igitur omnium ſumptuum huius expeditionis pro anno vno facit 4142000 0. coron. Quod ſi ad optatum finem expeditio produci nequeat, id ſaltem, quod fieri poteſt intentatum relinqui non debet: hoſtis inprimis exagitandus & moleſtandus eſt, cogenduſque vt duos exercitus in tres diuidat. Quod fiet ſi Archiduci Carolo pars pecuniæ conferatur, qui ſuos ſubditos ab vna parte, ab altera Vſcocchos in hoſtem immittet, & paulatim aliquid territorii ſub prætextu priuatarum contentionum & incurſionum ei eripiet. Vſcocchorum hodie vltra 2000. numerantur, eorum dux Georgius Meſuh vocatur, nullus eſt qui in prælio contra Turcas quatuor virorum vicem ſupplere nequeat. Pax enim inter Auſtriacos & Turcas rupta nullo modo intelligitur, niſi machinæ & tormenta bellica proferantur. Proximis annis impune quidem Budæ Baſſa cum multis aliis in velitationis certamine periit, nec quiſquam eam cladem vindicauit, regiones per quas iter exercitui foret Turcis ſubiectæ paſſim Chriſtianis hominibus incoluntur, qui natura robuſtiſſimi & Turcis infenſiſſimi ſunt, odii cauſa non tam dicenda miſera illa ſeruitus qua ferè opprimuntur quotidie, à Timariotis bonis omnibus ſpoliantur, multiſque inſuper plagis afficiuntur, quam quod ſingulis annis liberos ſibi chariſſimos vi rapi & vaniſſi-

niſſimæ ſuperſtitioni Mahumetanæ mācipari propriis oculis intueri coguntur. Eodem momento pars triremium, ſiquidem otioſæ quædam ſint, in plagam orientalem emittenda foret, ad deprędanda loca maritima & diſquirendas naues, quæ Conſtantinopolim petent. Quin & Romanorum Imperator & Poloniæ Rex aliique Principes & dynaſtæ, ſi fieri poſſit, ad id bellum pertrahendi eſſent.

INDEX
RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM IN TRACTATVM DE REBVS TVRCICIS BREuis & ſuccinctus.

Abydus & Seſtus loci Turcici imperii ſplẽdidiſſimi & opulentiſſimi 177
Abyſſinorum rex à Turca deuictus 169
Acies plures ex diuerſis conſtituendas agminibus 326
Aciei perfectio in quo conſiſtat 356
Acanzii agricolæ vocantur 23
Acanzii militãt equites ibid.
Acanzii comparantur Haiduchis Hungarorum ibid.
Acanzi voluntarii milites dicuntur,& quare 256
Acroceraunii montes, hodie Dichimara, cur vocẽtur 92
Adrianus eius nominis VI. ſummus pontifex Romanus 160
Æquitas Reipubl. incolumitas & libertas paci anteponenda ſunt 311
Ærarium Turcæ, quomodo amplificare ſoleant 65
Afaf Turcicum propugnaculum in oſtio Tanais exſtructum 48
Africani milites fortiſſimi 33
Agalarii fortiſſimi equites 31 cur ſic dicti,& vnde ibid.
Aga dux militiæ Aulicæ præcipuus 244
Agæ, Beglerbegi viliſſima ſunt mancipia Imperatoris 238
Agiamoglani qui vocẽtur 30
Aguerus & Larace portus 80
Agmina & Turmæ qualiter inſtituenda 325
Agria vlterioris Vngariæ occupatur 121
Agria ad hoſtem impugnandum aptiſſima 290
Agria occupatur à Turca 113
Albertus Auſtriacus frater Vladiſlai germanus 218
Albertus Auſtriacus Sigiſmundo ſuccedit 211
Albania ſub Georgio Caſtriota ſeu Scanderbegh eſt 179
Albani latinorũ religionem ſequuntur 175
Aladanus in Seghedinẽſi clade maximum commiſit errorem 352
Aladanus cum duab. turmis hoſtem aggreditur, quo cæſo milites in ſpoliis colligendis occupati reuerſi eximia eos affecerunt clade 352
Aldanus defendens Lippã militibus deprędandum excurrentibus ingenti afficitur clade 226

Alea

Alea belli,& fortuna ſæpe tẽtanda 326

Alexander II. ſummus pontifex 154

Alexander Magnus cur ſympatriota dictus 151

Alaxandri Magni comparatio cum ducib. Romanis 263

Alfacquius ex vrbe Sciatiua ortus 173

Alfier iudex & ſcriba 245

Alfonſus Albaquerquenſis Deſtitaniæ prorex 84

Alfonſus Albaquerquẽſis Mahometis ſepulcrum depredare conatur 84

Algernim vrbs à Turcis voce Sclauonica quomodo dicatur 82

Alipe Han tractatio cum miniſtris pontificis 162

Aly quartus Mahumetis prophetæ ſocius 173

Amurat Bei præfectus rei maritimæ, è familia Memorum 20

Amurathes cur ſæpius vſus ſit oppio 72

Amurathes cur dicitur Bongi 71

Amurathes ad Varnam tanquã victus retrocedit 317

Amurathes Chriſtianos qui Conſtantinopoli morãtur, cur occidere iuſſit 172

Amurathes Turcarum Imperator Mahumetis pater 71

Amurathes maximo perculſus timore ob inſtans prælium 213

Amurathes III. mollis & deliciis & ocio aulam perditam tenuit 278

Anariz tributi genus pro nautarum & remigum ſolutione impoſitum 63

Ancus rex Romanorum non minus ad pacem, quã bellum gerẽdum paratus 281

Andronicus nunc fugiendo, nunc repellendo defatigatus, tandem in fugam coniectus 309

Antiochus Theſſalia potitus Pheras in ſuam redegit poteſtatem 295

Arcularii & tormentarii ad latera, cornua, & terga hoſtiũ infeſtãda promtiſſimi 350

Architalaſſi quale nam officium 14

Arma qualia, quantaque eſſe debeant 284

Armeni ob cõtemptum Boggi cur vocentur 56

Armeni caminorum purgatores 56

Artificia curruum, falcatorũ, & lignorum terræ infixorũ quid cõmodi noſtro exercitui adferant 360

Aſia perpetuo à Turcis moleſtatur 277

Aſſan Baſſa filius Mahumetis Socoleuichi 16. Eunuchus Cõſtantinopoli captus 500 coronatis è ſeruitute emptus eſt. 12. auaritia & ratio, emungendi pecuniam 104

Aſſan Baſſa in pago Cicaleſſi natus, 12. natione Epirota alias Albanus regimen tenet abſente Mahomete, 11. cur cōcitarit reliquias Mudahari in Gemen, 19. Cairum rexit in Ægypto, 12 vbi natus 104
Aſſan Grad fluuius à quo ſic dictus 107
Aſappi admodum inermes, & ad pugnandum protinus inutiles 270
Aſappi pedites viliſſima ſtipendia merentur 257
Aſappi milites præſidiarii 32
Aſappi viliſſimæ conditionis homines 63
Aſappii quali armorum genere vtuntur 340
Aſper vel Aſprus, non Aſperus, Græcis moneta, Arabib. Oſimanni, Turcis Æſe nuncupatur 27
Aſper valet 24. Manguris 27
Aſper conſtat 8. manguris 28
Aſpri 9. reddunt thalerū 28
Aſpri duplicis ſunt generis 27
Aſpris Turcarum imperator militibus ſuis ſatisfacit 27
Aſpri quinq; iuſti ponderis reddunt drachmam 27
Aſprorum quantitas quantū valeat 68
Aſtutia Turcarum 231
Athon mons Græce αἰγαῖον ὄρος dicitur 27
Athanaſius Lichnidenſis Epiſcopus 170
Auguſta mons 140
Autoritas magna Viſiriorum Baſſarum 7
Autoritas primorum conſiliariorum (quos Viſirios vocāt) quare diminuta, ib.
Auaritia Amurathis III. inſignis 65
Auxilia ad Hūgaricum bellū dux Mantuæ, Hetruriæ, & pontifex Romanus quæ conferant 154
Ayton Armenius Monachus 182
Azemiæ nomine Turcæ quid intelligant 78

B

Bahalzebuf, lingua noſtra deus muſcarum dicitur 112
Bahera regio quōdam Battra vel Bactra dicta 79
Bahoz Hungariæ vrbs 120
Baiazethes ſi Selimo ſucceſſiſſet Turcica procul dubio militia funditus eſſet euerſa 275
Baiazethes & Solymanus impetum in Italiam ſub Mahomethe faciunt 106
Balduinus Argonauta 133
Bellum tempore hyberno gerendum 311.312
Banni prouinciarum rectores Beglerbegis multo inferiores 121
Barathi ſine ſtipendio in bellum proficiſcuntur 24
Baronius Cardinalis Eccleſiaſticarum hiſtoriarum ſcriptor antiquiſſimus 161

Baſſa

Baſſahuchi à Turcis Vaſalli adpellantur 79
Baſilius dux Oſtrouiæ 156
Baſtia qualis locus,& quantū à Corcyra diſtat 89
Baſtia Corcyræ Inſulæ oppoſita 175
Battorii agminum latera ſaltem carris muniuerunt 360
Bazca & Srema prouinciæ quales & vbi ſitæ 55
Beglerbegus quantum per annum loco reditus accipit 254
Beglerbegus ab Amurathe in Moldauiam mittitur 18
Beglerbegus eſt ſupremus Baſſa, qui & maris imperium obtinet 26
Beglerbegus Dominus Dominorum vocatur 252
Beglerbegi Arabibus Melical Vmerca 25
Beglerbegi Græcis ἄρχοντες ἀρχόντων adpellantur ib.
Beglerbegus Turcis idē quod dux ducum, vel princeps principum 25
Beglerbegi officium Græciæ, Turcis Rumelia, græcis ῥωμανία dicitur, quod nam fuerit 16
Belgi qualem quantumque exercitum conſcribere ſolent 332
Bellum offenſiuum an gerendum 290
Bellum optime & feliciter gerere 50. hominum milia requiruntur 322
Bellum quomodo inſtituendum, gerendumue 290
Bendera anno 1583. exuſta eſt 156
Beneuolentiam militū quomodo Mahumetes ſibi conciliauerit 7
Bernacaſſi prouincia fere tota Turcico imperio ſubiacet 169
Beſſari⁹ Cardinalis principibus Italiæ grauiter improbat, quod Conſtantinopolim perdiderint 130
Besli milites præſidiarii 32
Bezeberech vrbs amœniſſima à Tranſyluano funditus exuſta 121
Biccia propugnaculū Croaciæ munitiſſimum 281
Bix vel Bicagi ditio vbi ſita 121
Bœmundus Argonauta 133
Breſciana arx munitiſſima à Foxio duce deuicta 307
Buda inter regni vrbes principaliſſima, & Metropolis nuncupatur 296
Bulgari populi robuſtiſſimi 148
Boryſthen Inſula 157
Burſia vrbs Aſiæ quondam ſedes Turcicorum principū 13

C

Cadileſcieri ſupremi iudices 232
Cadus magnus quæ ſibi prouinciæ ſint ſubiectæ 39

Cadi ſub quorum tutela ſunt 37
Cæſar arte, & non multitudine militum Pompeium deuicit 306
Cæſar 1000. militibus Pompeium cum 7000. in lato campo deuicit atque profligauit 339
Caſſalucchi quales, & vnde ſic dicti 171
Charalia idem ſignificat quod nigrum ſerpentem 89
Cairus Ægypti vrbs cur Miſzir vocetur 66
Cairum Turcæ curiam & palatium Imperatoris vocãt 12
Cairi regnum ſingulis annis Conſtantinopolim mittit millionem auri 239
Caicchi dicuntur ii qui hortos colunt, vel aliis rebus præſunt 27
Caniſa Hungariæ vrbs 120
Calaber Rogerius qua vincendi vſus ratione 135
Calogeri Monachi in ſolitudine viuunt 27
Calamattan fluuius 89
Calixtus II. ſummus pontifex 154
Clauus ferreus à Turcis puſdogan vocatur 55
Clemens III. ſummus pontifex 154
Clemens VII. eius nominis ſummus Romanorum põtifex 160
Clemens VIII. ſummus pontifex 132
Clementis VIII. Zelus 131
Claramons Auerniæ vrbs 139
Cliſſa propugnaculum fortiſſimum & munitiſſimum in hoſtium manus deuenit 307
Capirbaſſi Ianizarorũ ducis, officium eſt præcipuũ 245
CapiziBaſſa ſupremus gubernator 29
Cara præfectus rei maritimæ è familia Memorum 20
Carolus VIII. Galliæ rex 177
Garoloſtadium vrbs Italiæ 107
Capodi Sacchi promontoriũ vbi ſitum 91
Caſſantrabaſſus ſupremus Theſaurarii fungitur officio 242
Caſilinum caſtrum exiguum 295
Caſſouiæ ſeu Oſſæ planities fertiliſſima 51
Catharo præcipua clauis Dalmatiæ 90
Caſparus Brunius Pii V. ſummi pontificis [illegible] 183
Caſparus Brunius commendator Hieroſolymitanus 183
Caſpium mare, nunc mar di Baccu dicitur 40
Calſtad⁹ dux ex prouincia diſcedit 276. Tranſyluano cũ 8000. militũ ſuccurrit 229
Caſtelnouum à Iacobo Soranzio deuaſtatum 178
Cauſſæ cur Turcæ potius de-

ſenſuum, quam offenſiuũ ſint geſturi, ſi Polonus ipſis bellum inferat 155
Cautelæ in ſeditionibus mouendis obſeruãdæ 169, 170
Chazillarii qui, & cur ſic dicti 131
Cecchinus Venetus quanti conſtet 28. idem quod Sultaninus 28
Cecchini dicuntur etiam ducati 28
Cicalæ conſilium Amurathi datum 126
Cigala primi Viſirii officio priuatur 280
Chiauſii qui dicuntur 380
Chiliarchę qui dicuntur 364. vnde ſic dicti 31
Chimeriottæ quam regionẽ incolant 108
Chimeriottę, & alii quomodo à Turcis puniti 170
Chimeriottę Albanicã linguã loquuntur 108
Cyrneus Albanus, alias Cyrnus, hodie Corſica dictus rei maritimæ peritiſſimus 20
Circaſſiorum ditio quouſque ſeſe extendat 47
Circaſſii quondam Zigæ dicti, Polonis pientz corſchii i. quinque montani dicuntur 47
Cythera inſula etiam Cerigo hodie dicitur quare & vnde 90
Cremum vel Crimæum vrbs vbi ſita 40
Chriſtiani principes quæ tributa & recognitiones Turcis & Tartaris ſoluunt 67
Chriſtiani quomodo de rebus Turcarum certiores redduntur 103
Chriſtiani quomodo à Turcis vocantur 167
Chriſtiani à Turcis Victi potiſſimum in Vngaria & quare 300
Chriſtiano militi ad hoſtem profligandum quęnam neceſſaria 57
Chriſtianorũ principum res quomodo in notitiã Turcarum perueniant 101. 102
Confeſſio & mors notabilis aulici cuiuſdã iuuenis 174
Conflictus grauior & maior paucitate militum quam immenſa multitudine oritur 356
Congiaria & dona quæ dicãtur Turcis 8
Commeatus & Cibaria, quæ Turcæ in Aſia & Europa parare poſſunt 50
Commeatus nauium Turcarum 64
Commeatus qualiter comparandus 285. per pontum Euxinum in Vngariã quomodo deferri poſſit 51
per Theſſalonicam, Scopiã & Albam regalem in Vngariam deferatur 51. per Ciatum ſeu Morauiæ Seruiæ fluuium quomodo tranſmittatur 51.

Comparatio Turcæ & Chriſtianæ militiæ 262
Coruinus naturalis Matthiæ regis filius 218
Conſilium de renouãdo bello Perſico 77. 78
Conſilium Melitenſibus bellum inferendum 81
Copiæ quas ſubditi ad mandatum Imperatoris in bellum mittere coguntur 255
Corcyrã inſulam, hodie Corfic dictam, obſidendam Turcæ ſuadebant 88
Corizzi vel Coryshi militiæ Perſicæ maxima labes 124 125
Coruinus octies cum Turcis proſpere pugnauit 211. 212
Coruinus morbo correptus vitam cum morte commutauit 215
Coſacci quales, & vnde dicti 109
Coſacchi populi audaciſſimi 156
Coſacchi regi Poloniæ Maguo parent 156
Coſacci populi 97
Coſſon vrbs Cherſoneſi celebris à Polonis occupata 97
Cotrona mons 140
Conſtantinopolis & Græcia captæ atque victæ quare 130
Conſtantinopolis vrgetur annonæ extrema caritate 6
Conſtantinopolis quomodo obſeſſa 384
Curdi ſeu Gurdi quales, & q dicantur 48
Curdiſtam ſeu Chaldæa Arabib. quomodo vocetur. ib.
Culcardaſi quinam vocentur 33
Culpa ſeu Colapis fluuius 107

D

Dacis Romani cur tributum pependerint 149
Danubius glacie congelatus occaſionẽ oppugnãdi hoſtem præbet 314
Damaſci & Caiti reticulum, quod Zercula vocant, geſtare non audent 30
Dardanellus propugnaculum facile expugnari poteſt 185
Dardanellus Aſiæ caſtellum 386
Dardanellus in planitie ſitũ 185
Dardanelli maximam imperii Turcici partem occupant 177
Daſſona Moldauis quid 156
Debruccia prouincia Bulgariæ 24
Defectus, quibus laborãt exercitus Turcici, recenſentur 59
Del Gago regnum auro puriſſimo abundat 125
Deli præfectus rei maritimę, è familia Memorum 20
Demaratus Spartanorum rex in Perſia exulãs Xerxi ſuadet, vt Cytheram inſulam obſideat 90

Demircapi, portę ferreę ſunt per quas Alexāder Magnus ad Georgianos trāſiuit 47 quondā portæ Caſpiæ dictæ 40
Demoſthenis conſilium enumeratur 152
Dephterdari, & Mehemet Baſſa Armeni⁹ falſæ monetæ rei 31 quinam, & cur ſic dicti 32
Deſpota omnia conſilia, atq; Chriſtianorū conat⁹ Turcis aperuit 214
Deutelius nimis auide vna cum militibus prædæ inhians, iam partas & acquiſitas victorias amiſit 307
Diadar vel Deuidar à Mamalucis, Græcis vero πρωτοσύμβολον vocatur 16
Dieffenbachii & Tranſyluani exercitus hoſtium excurſiones reprimunt 317
Difficultas quo minus Buda obſideri poſſit 297
Din ciuitas Luſitaniæ 84
Diſtributio armorum quoad ſitum quomodo recte inſtituenda 333
Dyrrachius port⁹, hodie Durazzo anguſtiſſimus 91
Dux belli generalis eligēdus 262
Dux prudentia, potius quam manu certare tenetur 362
Dux belli qualis eligēdus 264
Duces & Tribuni militibus præficiendi quales 366
Duces eminentiori loco ſiſtere debent, quo melius ſuis & ſuccurrere, & citius ab hoſtium minis protegere poſſint 363
Duces nec imperare, nec militibus quidquam præſcribere poſſunt 364
Duces quem ſibi locū in præliis deligere debent 361
Ducum virtute ſola poſitum eſt, prudētia præcauere periculum & cladem auertere 357
Ductores cornuum & agminum quem ſibi locū vendicant 365
Dulcigno vrbs quondam Olchinium ſeu Colchinium dicta 180
Dulcignum vrbs 175
Durazzo in plano ſita 180
Dracola dux bellicoſus ſubeſt Tranſyluano 149. 150
Drachma 4. aſpris conſtat 28
Drachmæ duodecim thalerū faciunt 28
Drauus fluuius celeberrimus 137
Druncarii ſeu Truncarii vnde, & cur ſic adpellari 31
Druſi qui milites & vbi ſiti 49

E

Eliſæo omnia diuinitus fuere detecta, quæ Syriæ rex nemini nota eſſe volebat quam intimis 183
Emirus Hampza regis Perſarum Mehemet Qudabundæ 6
Emiri cur Ziarā ſeu Tulpan-

tem viridi colore infectũ gerant 93 ſe ex Mahumetis prophetæ proſapia deſcendiſſe aiunt ibid.
Emitlemus belli inſignia diſtribuit 242
Equites manuariis tormentis ſeu ſclopis thoracibus armati ferreis vti ſolent 343 ſemper à phalange abhorrent 338
Erdeuil ſiue Arduel pater Iſmaelis 174
Error veterum de Macedonia & Seruia regionibus 51
Errores nonnullorum de variis prouinciis recenſentur 158
Eunuchus Viſirius Reginæ p̃eſt præcipuus cubicularius 242
Ethnicorum loca quæ, & cui pareant 173
Expeditio Mahumetis 114
Experientia multum conducit ad bene præliandum, & cum hoſte manus conſerendum 302

F

Fallacia & artes Ottomannicæ 227
Ferat Bei ex hac vita tranſmigrauit 120
Feratus Dux belli generalis Michaelẽ Waiuodã cum Tranſyluano recõciliat 89
Feratus Baſſa moritur ibid.
Ferat & Sinan Baſſę quid prętendant 112
Feratus Baſſa clam cum Tartaro Grymæo conſpiraſſe accuſatur 89
Ferdinandi Archiducis conſilium 118 patrocinium à Tranſyluano imploratur 226
Feudatarii quomodo viuunt 251
Fileckum ſuperioris Hungariæ vrbs 121
Franciſcus Maria Vrbini dux bellicoſiſſimus 114
Fretum Herculeum quid 80
Flauius Vopiſcus hiſtoriographus longe celeberrimus 148
Floriani Imperatoris de principe Hungaro vaticinium ibid.
Foxii Gallici ducis tenenda regula 307
Fuga Mahumetis 114

G

Galli ad Rauennã victoria potiti ſunt 347
Gallorum regis & Anglię reginæ legati Amurathẽ ad bellum exhortãtur, Amurathes quid ſibi faciendũ ſit tam ſubito ſtatuere non poteſt 76
Galeazze quanti valoris 387
Galeræ quæ Turcis vocantur 387
Gardanus Waiuoda dux 168
Garganus mons 140
Gelaſius II. ſummus pontifex 154
Gemen ſeu Gimin vrbs Arabiæ felix 19

Georgius Caſtriotus cur à Turcis Iskanderbegh nominatus 58
Georgius Wocouichius Seruiæ dominatum tenet 120
ditionem ſuam ab Amurathe recepit 120
Georgiani à Turcis Gurggini vocantur & cur 79
Germanus peditatus Maximo Tranſyluaniæ principi auxilio & ſubſidio eſt 338
Germani equites manuaria ſua tormenta explodentes multos ex Haduccis vulnerant 353
Germanorum manuaria gallicis quomodo vocantur 346
Græcia cur hodie ad incolendum minus apta ſit quam olim 38
Gregorius XIII. eius nominis Maximus Romanorum pontifex 160
Grocouicius Cæſareus Legatus ad mortem vſq; in carcere detentus fuit 234
Giaffer Baſſa ſuffocatus miſerrime periit 280
Giafer Baſſa Eunuchus natione Hungarus, inſignis belli dux 15
Giafer Baſſa cur ab officio remotus 15
Giafer Baſſa ſub Oſmano, Sinano, & Feratho in Perſia militauit 15
Giafer in locum Halil Baſſæ ſuccedit 20
Gibeti quales populi, & vbi habitent 45
Giebegorum quales, & quod illorum officium 56
Giocchi non niſi comitandi cauſſa imperatorē in bellum ſequuntur 24

H

Haidar Baſſa in bellum proficiſcitur 18
Haiduchi pedites militant 23
Hafis Haemat' cur ab officio fuerit remotus 17
Hafis Haematus Cairi Baſſa quondam Vonari Albaniæ pago natus non procul à Cicaleſſo diſtante 17
Hafis Haematus concionator Mahumetanus 12
Hafis Haematus valet prudētia iuſtitiæ & cultor 17
Hafis Haematus primus equitibus Turcicis ſtipendiū ſoluit 17
Halil Baſſa Archithalaſſus, & eius ignauia 19
Hannibal reprehenſus, quod pugna feliciter ad Cannas commiſſa vti nequiret 310
Hannibal Marcellum cecidit atque fugauit, & quæ cauſſa 358
Hannibal ad Cannas Romanum equitatum fuſum & fugatum non eſt inſequutus 354
Haſnad, alii Gaſnad dicunt, Turcis quid 65

Haſtati milites ſemper ad latera collocandi ſunt 345
Haſtati milites noctu plurimum nocent 336
Hatwanus vrbs Hungariæ ſuperioris 121
Heluetii multo prudentiores noſtris 323
Heluetiorum laus & commendatio, ob magnanimitatem pugnandi 328
Hermoianus Boſniç princeps à Sigiſmundo defecit 210
Herzecouina prouincia, alias Boſnia dicta 16
Hibraimus Baſſa ſupremus dux Imperii totiusque exercitus 12 in prouincia Hertzecouina dicitur natus ibid. prelium committit ad Agriam ibid. Melitam inſulam ſe occupaturum effutit ibid. Sultanç Imperatoris matri morem gerit 13
Hibraimus ad imperandum plane ineptus, fatuus & ridicularius ibid.
Hibraimus Baſſa Turcarum Imperatori ſanguine iunctus 12. ad bellum gerendum timidiſſimus ibi.
Hieronymus Bardus Pelopõneſum inuadit 177
Hyems milites alacriores, & ad expeditionem fortiores atque animoſiores reddit 312
Hieroſolyma à Turcis Cuzzimubaret dicitur 130
Hiſpanus à quibus bello peti poſſit, quo Turca facilius occaſionem victoriæ conſequendæ obtineat 83
cur Venetos contra Turcas iuuare tenetur 132
Hiſpanum bello petendũ 82
Hiſpano bellum Turca non mouet, aut laceſsit 126, 127
Hiſpani in Africa quas ciuitates poſſideant 80
Hiſpanici & Turcici imperii termini contigui 126
Honorius III. ſummus pontifex 154
Hoſti fugienti quomodo inſiſtendum 353
Hoſtem non inſequendũ niſi plane arma abiecerit 355
Hoſtes victi denuo victores exiſtere poſſunt 316
Hun vox quid denotet 41
Hunni, Alani, Gothi & Vandali, &c. quas expeditiones in Italiam fecerint 94
Hungari eiuſmodi munitiones deridẽt & ludibrio habent 361
Hungari hyemis iniurias, & vim frigoris minime perferre poſſunt 313
Huſaroni qui dicuntur 53

I.

IAcobus Soranzius Reipub. Venetæ legatus 13. oppida à Turcis huc vſq; poſſeſſa, reſtituit Chriſtianis 120
Iacobus Soranzius Perſarum regis

regis & nomine Reip. Venetę in Magneſiā ablegatur 4
Ianoma à Tranſyluano exuſta 121
Ianus comes Poloniæ 156
Iaurinum Vngariæ citerioris oppidum 121
Ianizari vnde dicti 29
Ianizari quales & vnde ſic dicti 27
Ianizari optimi milites 29
Ianizari Tulpante non vtuntur 74
Ianizaris qui milites rectius opponuntur 346
Ianzus dux Vngarus 156
Ieremias Wai woda qualiter tractandus 155
Iuuenes Romani ad nocturnas impreſſionesfaciendas dexteritate & agilitate præſtant 339
Ioannes rex Budam defendēdam à Solymanno accipit 224
Ioannes rex homagio adſtrictus domui Ottomannicę 224
Imperator ſolus totius belli dux eligendus 364
Imperator & Tranſyluanus ſiue coniuncti ſiue diſiuncti pacem cum Turca inire non debent 122
Imperator Romanus ſtudioſus pacis 99
Imperator & Vienna quomodo à Turcis appellātur 98
Imperatorem Romanum Amurathes bello aggrediendum decreuit 106
Imperatori Turcarum quare munera publice in conſpectu offeruntur 69
Imperatori Romano bellum inferendum 98
Imperatori Turcarum quæ munera, & eius miniſtris donentur 68
Itali principes quibus itineribus in Turciam perueniре tuto poſſunt 186
Italiam bello inuadendam 94
Italiam Turca quibus itineribus inuadere poſſit 137
Itinera per quæ Tartari in Vngariam proficiſcuntur, recenſentur 44.45
Iuditha Holofernem potentiſſimum quāuis,interfecit tamen 182
Iudicium Solymanni de Hæreticis 167
Iuſtiniana ſecunda Guiſtendil 176
Iuſtiniana prima Lychnides 176

K

KAdileskieri quibuſnam inſeruiunt 37
Karſtia prouincia celebris, 137
Kerziebaſſi quod penula caput tegant ideo vocantur 79
Kiſelbaſſi à Turcis per iocum vocantur 73

L

LAbeatides palus, aliter Lago di Scutari 175

Ladiſlai clades 120
Ladiſlaus conſcripto 60000. militum exercitu hoſti obuiam procedit 218
Laudes & Encomia Italiæ 94
Lancearii milites quales, & quinam dicuntur 334
Latini & alii, qui in regionib. Turcicis viuunt enumerantur 175
Latini exteri qui 171
Legatus Imperatoris & caſtrorum præfectus nullum certum habet locum 365
Legati Chriſtianorum muneribus ſibi aditum in aulam Turcicam facere ſolēt 250
Legio Romanorum nunquā vltra 6000. peditum & 300. equitibus conſtabat 323
Legiones Romanorum treis in acies non admodū magnas diſtribuebantur 329
Lencouicius Cæſarianorum dux à Turcis in fugam cōpulſus 170
Leo IX. ſummus pontifex 154
Leo X. eius nominis ſummus Romanorum pōtifex 160
Leuis armaturæ propria eſt agilitas, & crebra agitatio atque mobilitas 308
Lippa arx munitiſſima vbinā ſita 121
Lippam Turca cum 70000. militum obſedit 261
Lites inter Alipe Han & eius fratrem Harach 163
Lychnides quomodo hodie vocatur 176
Loca Turcarum maritima quomodo occupanda ſunt 177. ſic 178
Ludouicus Vladiſlao in regno ſucceſſit puer 10. annorū 220.
Ludouicus Solymanno cum 25000. militum occurrit 220
Ludouicus agmina ſua tantū carrorum munitione ſepſit 361
Ludouicus Mediolanenſium dux & legatus 177
Ludouicus defatigatus, cum integrum diē equo vectus, ab hoſte, quem putabat fugere victus & in fugam compulſus 309

M

MÆotides palus, Italis hodie nor delle Zabacche dicitur 40
Maha à Turcis bello non facile laceſſitur 125
Mahometes III. omnium applauſu & lætitia ſuccedit in Imperio 279
Mahumetes matrem habuit nomine Helenam 2
Mahumetes ira & indignatione percitus grauiſſime cū patre expoſtulauit & cur 3
Mahumetes cur ſerius in bellum proficiſcatur 6
Mahumetes prorſus alienus à Ve-

à Venereis delitiis & voluptatibus 4
Mahumetes cur equites Spahioglani Ianizaris diripiẽdi traditi &eorum corpora palis affixa fuerint 8.9
Mahumetes bellico ſtudio deditus 4. Nauum Naſuf Agam acerrime odio perſequitur 3. mollis, timidus, & effæminatus 2. eius nominis Tertius Imperio Turcarum potitur 1. natura ſagaci 2. militum beneuolentiam ſummopere ſibi conciliauit 8
Mahumetes vnam ex amaſiis propria manu cur occiderit 7. plurima ab Amurathe patre cõtracta debita perſoluit 6. totum ſe illecebris voluptatibus & delitiis tradit 5. Amurathem patrem plane interimere cõſtituerat 4. ſuaſu & admonitione matris pacem cum Amurathe patre init 5. patri Amurathi lites crebriores & maiores mouit 3. cur belli continuationem decreuit 117. pſeudopropheta aſſeclas ſuos in arte militari inſtruit 54
Mahumetes capitur à noſtris 115
Mahumetes cum Cæſare pacem inire delıberat 116
Mahumetes cur in bellum ſit profectus 113
Mahumetes II. ad Chriſtianã religionem traducitur 131
Mahumetes viſirios Baſſas officio priuauit quare 7
Mahumetis ſuperbia intolerabilis 3
Mahumetis & Sinani Baſſæ conſpiratio aduerſus patrẽ Amurathem 4
Mahumetis immanitas & crudelitas horrenda 1
Mahumetis filii duo 9. nomẽ deteſtabile & abominandũ tum Chriſtianis tum Turcis 1. ex omnibus concubinis chariſſimam habet Flatram 9. tyrannis ob rem nullius momenti 4. filii quomodo publice conſpiciantur 9. auia nobilis Veneta ex familia Bafforum eſſe dicitur 3
Mamaluchi vnde originem ducant 48
Mamaluchi qui à Turcis dicantur 283
Mamaluchi Turcis qui vocentur 48
Mangurus moneta cuprea eſt valens numulum antiquũ 27
Marchio Saccornanus interdicitur pugnandi copia 266
Marmora captu facilis eſt 386
Marmora Inſula eſt 384
Marteloſſi qui dicuntur 256
Marteloſſi homines nefarii, & nequiſſimi 108
Martini Segonenſis ſententia 141

Maſalem factū eſſe quid denotet 89
Maſellini à Turcis qui vocantur 257
Matthias cum Bohemis&Polonis pacem ſanxit 216
Matthias rex equitatū in Morauiam delegauit 283. in hyeme Zenderouiam obſeſſam, in caſtra fugiens, reliquit, & ſic amiſit 314
Matthias ſi nullū alium inimicum habuiſſet, Turcā, ad Thraciam vſque depuliſſet 319
Matthias rex ſæpiſſime dixit iure pacem cum Ethnicis iniri nō poſſe 318. morbo correptus, moritur 218
Matthias rex in pacis tractatione magnificis conuiuiis & ludis campeſtribus tempus terit 217
Matthiæ regis dictū categoricum, ſiue axioma philoſophorum euidentiſſimū 313
Matthiæ regis dictum ſolēne Turcam vinci non poſſe, 310
Matthię regis conſilium pacē cum Turca ineundam 311
Mauri Hiſpanis inuiti parent 84
Maximilianus Imperator cur Albā regalem non occuparit 118
Mehemet Satarzgi à Sultana matre curametur 18
Mehemet Satarzgi diu Caramaniæ Baſſa fuit 18
Mehemet Satarzgi officium Tzader MecterBaſſi adipiſcitur 18
Mehemet Bei præfectus rei maritimæ, è familia Memorum 20
Mehemet Qudabunda Perſarum rex qui dmolitus ſit, intellecta morte nepotis Haidazi, quem Turcis obſidem miſerat 6
Methica vrbs Italię 107
Michael palæologus ab hoſte deriſus ſimulando fugam, in inſidias deductus. & inſigni clade affect⁹ 309
Michael Waiuoda Moldauię Tranſyluano paret 149
Milites ſpoliis & exuuiis colligendis occupati, totam aciem perturbant 306
Milites quomodo in tutum reducendi, iiſq; ſuccurrendum ſit 356
Myoparones Sultanarum qui & eorum officium 62
Mohaz Vngari pugnā differunt, cum ſit locus cōmodiſſimus 305
Mohaz oppidū ſubiacet Turcico imperio 221
Moldaui inter Europæ gentes bellicoſiſſimi 149
Moldauia ad Tranſyluaniæ principatum ſe cōfert 117
Morea regio in vmbilico fere Turcici imperii ſita eſt 180
Moſcouitæ, vt bellum Turcis

cis inferāt, quomodo perſuadendum 160
Moſcouitæ bellum non indicent 128
Moſcouia vrbs quando combuſta 41
Moſci ſiue Moſcouitæ quomodo adpellent Cæſarem 160
Moſcetarii Hiſpanis in Belgio maxime vſui 341
Moſquettarii & à tergo, & à fronte hoſtib plurimū nocere poſſunt 346
Mozābiqua Africę ditio 173
Muftius primus & præcipuus legis interpres 242
Muphtus quis, & qualis à Turcis vocetur 103
Muldauiæ, & Coſaccorū temeritas 19
Mulei Ameth bello ſtrenuiſſimus & fortiſſimus 125
Mulei Ameth quos fratres habeat 125
Murlachis cur ſub Turcis viuere non liceat 108
Murlachi Cæſarianis ſubiecti 170
Muſulman vox quid denotet 148
Muſchaphus liber cur magno in pretio habitus 71
Muteferaga præcipui ſunt aulici 24
N
NAtura & mores Amurathis III. 71
Narenta ſeu Narona oppidū imperii Turcici 98
Naupactus, hodie Depanco dictus, maris Adriatici littus 91
Naualia Turcarum, ab ipſis Terſani vocantur, plurib. in locis 61
Nautæ Turcicæ & remiges infiniti 63
Ninia Inſularum pręcipua 26
Nicolaus V. ſummus pontif. 130
Nicolaus IV. ſummus pōtif. 154
Nicolaus II. ſummus pontifex 154
Nicopolis, quæ hodie Proneza, & Nauarinum quondā Pyhis dicta, ab Hiſpanis occupatur 83
Nis fluuius vulgo Neper 157
Nis vrbes præclaræ 138
Nouibazar vrbs 138
Nouigradum vrbs celeberrima 90
Nomina regionum Turcarū imperio parentium recēſentur 93
Numa Romanorum Imperator pacificus 272
O
OBſeruationes exercitus Turcici traduntur, 34. 35
Obitus Amurathis & eius ſepultura 112
Octo conſiliariorum Turcicorum de bello mouendo recenſentur opiniones 77
Occhiacouia Poloniis quid 156

Odauerdi & Velli Baſſarum virtus militaris 19
Odoacer Gothorum rex 137
Oddobaſſus decurio ſeu vicarius 245
Officium ducis in eo potiſſimum conſiſtit, vt militũ animos initio pugnæ probe firmet 356
Officiales & reliqui Sangiacchi ambitioſe inter ſeſe certare ſolent, quis ſplẽdidius& præſtantius donum Imperatori offerat 240
Olynthi ciues vrbis Thraciæ 152
Oſmanus,Feratus,& Sinanus Baſſæ egregia & virtutis& fortitudinis documenta ediderunt 10
Oſman Baſſa Domitiũ Corbalonem, & Pompeium magnum magnitudine ſuperare conatus eſt 47
Oſman Baſſa à Coſſaceis maxima afficitur clade, & occiditur 48
Oſman Baſſa eadem via in Perſia venit 47
Othozar regio ſub cuius imperio ſit 109
Ottomannus cur ſic dictus 1
Ottomannus ſimulatq; principatum aſſecutus eſt, omnes cognatos occidit 236
Ottomannicum Imperium violentum 273
Ottomannici imperii diminuendi cauſæ quædã 36.37
Oran aut Arzila Hiſpano paret 173
Oriza cibus Turcis familiaris 53
Ormutz in Turcia ciuitas, 12
Ormuz Luſitaniæ ciuitas 84

P

Palermo Aſiæ pars 384
Phalãx Macedonica quid denotet 326
Phaſis fluuius maxime memorabilis 48
Pharſalica pugna contra Antiochum feliciter ceſſit 360
Pax dimicando,&bellum gerendo acquiritur 311
Pax inter Auſtriacos & Turcas rupta non reparatur 388
Pax res dulciſſima 311
Paulus Æmilius militum temeritatem domare& frenare optime nouit 305
Penca prouincia fertiliſſima 137
Petrus Moldauiæ Waiwoda prope Balzanum in montibus Rheticis moritur 146
Petrinæ propugnaculum vbi ſitum 107
Petri Moldauiæ Waiwodæ conſilium 146
Pertaſi,Ali, Vlucchiali Baſſarum ingens clades & miſerabilis interitus 10
Perſiæ rex Turcarum nuper 600000.

600000. debellauit atque profudit 380
Perſis Turca non facile bellũ moturus eſt 124
Prenera, vel Oricus alias Nicopolis maris Adriatici littora 91
Preſeremus patria Iuſtiniani 176
Primipili qui dicuntur 357
Principes Chriſtianos quantum Turca timeat 153
Principibus & prouinciarum rectoribus aciei cornua committuntur adminiſtranda 364
Pialii Baſſæ mors & interitus 10
Pyrrhum profligauit,& in fugam coniecit elephantorum odor 124
Podolia vbi nam ſita 157
Polonis Zar quid 41
Poloniam bello petendam Sultani ſuadent 97
Poloniæ rex cur Turcis bellum inferre debeat 157
Pola prouincia militum 91
Pompeius à Cæſare victus lateribus aciei denudatis 331
Porta Capi Turcis, non Ianua dicitur 29
Poſidius ſinus, alias Suez 84
Potentia Hungarorum 260
Pontifex qua ratione efficere poſſit, ne Tartari Turcis ſubſidium ferant 162
Pontifex Romanus quomodo vocatur à Turcis & Perſis 159
Pugna aduerſus hoſtem quomodo inſtituenda 299

Q

Qvdabanda Mahumetis bellum gerere non deſiit donec Casbin occuparet 72
Qudabanda Mahumetes Perſarum rex quem patrē habuit ibid.
Qudabandæ Mahumetis auus Iſmael ibid.
Quiloes prouincia Aſiæ 173
Quanta ſumma pecuniæ pro Turcico exercitu alendo ſingulis annis requiritur 387

R

RAguſæus portus à ventis tutus non eſt 92
Raguſa prouincia militum 91
Raislai ſeu Monarchæ quales & vnde dicti 61
Raſci populi ſtrenuiſſimi 148
Ratio Turcici belli præſentis declaratur 14
Raſciani Tranſyluano ſeruiunt 150
Rectores palatii quales & vnde dicti 244
Reditus & Theſauri Turcarum 238
Regius mons 140

Regiones Turcarum cur frequentia carent 38
Remiges Turcæ mācipia 383
Rex Tartarorum Alip cur vocetur 48
Rex Tartarorum Han cur ſic dictus 41
Rezi pagus vbi ſitus 3
Rhizonius ſinus, Golfo di catharo dicitur 62
Robur & vires Turcarum 89
Romani quomodo phalangem adoriebantur 337
Romani cur littora Danubii munierint 128
Rumores ſparſi, quo minus in tēpore auxilia debita Cęſari mittantur, impedimēto ſunt 146

S

SAbaz propugnaculum vbi ſitum 216
Saemar vrbs vbi ſita 113
Sala Bei rei maritimæ peritiſſimus 20
Salnock. Turcæ occupant, ferro flammaq; deuaſtant, 226
Salona, hodie Spalato, ditio Venetorum 98
Sangiachi ad exercitum cōmeatum mittere tenentur 52
Sangiachi Turcis qui dicantur 19
Sanus fluuius celebris 137
Saphi pedites rei maritimæ ſtudioſiſſimi 32
Saphi Architalaſſo ſunt ſubiecti 72
Saphi cibaria ſecum in militiam ferre coguntur 52
Saraceni totam Italiam deuaſtant 94
Sariſſarii milites qui, & cur ſic dicti 339
Satarzgi qui Turcis vocantur 18
Scanderbegus vires coniungit cum Turcis 214
Scelefcnytabor arx munitiſſima 138
Scipio Africanus neruum belli in vno cornu collocat 351
Scipio Africanus maior ad duellum prouocatus non militem, ſed ducem genitū ſe aſſerebat 361
Scythicæ vulgo dicuntur Zibellinæ 68
Sclopetarii equites veterum ſagittariorum vicem ſuſtinent 345
Sclopetorum quot genera recenſentur 342
Schodra vel Scutari arte & natura munitiſſima 180
Scholaſtici Turcarum lingua Stoſti vocantur 4
Sdmir comes ad deprędandum expeditus 109
Seſtus propugnaculum quod facile vinci atque ſuperari poteſt 185
Selimus deuicta Paphlagonia Acanziorum quot ſecum habuit 256

Seli-

Selimus Cairi regnũ, Armeniam minorem, plurimas Perſis regiones eripuit, & occupauit 274
Selimus tormentorum manuariorum ſonitu Perſas& Soldanum in fugam compulit 324 ab Vladislao pacem petit 219
Senalium Turcis clauſtrum quaſi adpellatur 3
Serdar primarius dux lingua Perſica, Serdsker Arabica adpellatur 31
Seripho bellum eſſe inferendum 80
Siculi ſtrenuiſſimi & fortiſſimi milites haſtati 338 non vtuntur haſtis præpilatis 295 deficientibus Germanis, haſtati ſuccedunt 338 rectius Sythali vocantur 151
Sigethi cur hoſtes maximam gerunt curam 298
Sigiſmundus inconſiderate in prælium procurrit 302
Sigiſmundo regnante Vngaria tyrannidem Turcicam experta eſt 228
Sigiſmũdus Battorius ad Cæſarem trãſit, & fœdus cum ipſo init 111
Sigiſmundus potitur victoria capta Nicopoli 210
Sigiſmundus II. Poloniæ rex 161
Silicerna, Heraclea, Perinctus, aliter Rodoſto, vbinã ſitæ 384
Simulata fuga hoſtibus ſpem prædæ opimæ iniicit 306
Sinanus & Feratus præcipua regni Turcici gubernacula 6
Sinan Baſſa Albanus Toporino natus pago 88
Sinan Aſſan Baſſæ imperio militari præponitur 112
Sinan Cicala Venetis cur non faueat 14. opulentiſſimus, ingenio valens, ſtrenuus, & rei militaris terreſtris exactam tenẽs cognitionem 14. Venetorum hoſtis 90. Hibraimo in officio ducis & primo Viſiriatu ſuccedit 13. primus Viſir Baſſa creatur 13
Sinan Baſſa quæ Amurathi pollicetur 112. poſtulatũ, & cancellarii Poloniæ ad idem reſponſio 158
Sinani & Ferati diſcordiæ & diſſenſiones perpetuæ 112
Syderocapſia ab arce Sydero Capſa adpellatur 27
Sylla & Cæſar quibus munimentis vſi 359
Sylla exiguo conſcripto exercitu equitatum Archelai immenſum vicit atq; profudit 360
Sixtus IV. pontifex maximus 141
Socoleuichus Mahumetes pater Aſſani Baſſæ Socoleuichi 16
Socoleuich quis à Turcis adpelletur 105

Solmas propugnaculum v-binam ſitum 226
Solymanni iudicium de Tartaris enumeratur 43
Solymanus bellicoſus & ſtrenuus Imperator 275
Solnock ad oppugnandū hoſtem, ſubſidio eſſe poteſt maximo 296
Solymannus cum 220000. Albam regalem & Strigonium expugnat 303
Solymanni & Selymi conſilia & deliberationes 101
Solymannus Imperator Ariadinum piratam Barbaroſſam ad ſe allicere ſtudet 21
Ariadino Barbaroſſæ Architalaſſi officiū offert 21
Solymannus dedecus & infamiam incurrit 81
Solymannus fruſtra Melitam obſidet ib.
Sophi Sinan Baſſa Budenſis Albanus natione à Turcis plurimi æſtimatur 18
Sophi dicti ἀπὸ τοῦ σοφὸς 73
Sophilarii Aly ſectam amplexi ſunt 173
Soranzii conſilium 152
Spachi quomodo incedere ſoleant 246
Spachi principum filii 246
Spachi ſeu Spachioglani iuuenes equeſtres 246
Spahoglani molles, effœminati, delicatuli, aulici 22
Spahoglanorum quatuor enumerantur ordines 23
Stataria pugna omnium ſecuriſſima & optima 308
Stephanus rex contra Moſcouitam bellum geſſit 98
Stephanus Battorius exorta contentione ad Tranſyluanum confugit 227. Waiwoda maximam Turcarum partem trucidauit 217
Stephanus Boſniæ & Raſciæ rex ad Mahomethem acceſitus 233
Stratilatus idem quod prætor, vel militum ductor 22
Strages in Hungaria Chriſtianis illatæ recenſentur 349
Strigoſi equi ad bellum inutiliſſimi 344
Subaſſi quantum reditū ſingulis annis percipit 253
Succeſſio Mahumethis in regno paterno 112
Sueui ſæpiſſime relictis equis pedeſtrem aggrediuntur pugnam 339, 340
Sultaninus valet 54. aſpris 28
Sultaninus moneta Turcica 28
Sultan & Ales qui & quales 9. Rex regum nominatur ibidem
Sultani quales milites 48
Sultaniæ quæ nam, & quales dicuntur 104

T

TAifili qui hodie dicātur 186
Tamur Han, Tamerlanus, aliis

liis Tamberlanes dictus 115
Tamur Han magnus Baiazetem cepit 115
Tarſi regni deſcriptio 54
Tartalius pugnando Mathematicis tantum infiſtit cōtemplationibus 330
Tartari & Turcæ cur capitis tegumenta pennis exornēt 105
Tartari cur Præcopitæ vocati 40
Tartari Grimæi cur ſic dicti 47
Tartari cur Præcopii vocantur 47
Tartari vt plurimum arcubus vtuntur 342
Tartari etiam Nagaienſes vocantur 40
Tartari vel Tattari cur ſic dicti 40
Tartari qualiter in bellum proficiſcuntur 42
Tartarorum amicitiam cur Turca & alii principes expetunt 43
Tartaros Turcæ bello non laceſſunt 128
Temeſuaria Baſſa à Tranſyluano eo redactus vt Lippā arcem traderet 121
Templa Turcarum Meſchitæ vocantur 119
Templa Turcarum ſeu Meſchitę cur Moſcheæ vocātur 112
Tergum & latera aciei quomodo munienda 359
Thaſſis prouincia ad Athon montem ſita 27
Theodorus Stratilatus arcem Heracleæ in vicem Timari accipit 22
Theſaurarii quibus præſunt 364
Theſſalonica capta, quid incommodi Turcis adferret 186
Thucydidis iudicium de cauendis periculis 140
Tiaræ nomine quid in ſacris literis intelligitur 73
Timari qui dicuntur 247
Timarum quodnam proprie dicatur 21
Timoriati quales & quinam dicuntur 241
Τιμάριον, τιμαριῶται, & τιμαριῶται Græcis quid ſignificat, & vnde deducitur 21. 22
Tocca ſeu Tiara Turcica quid 73
Toccai vrbis munitio & ſitus qualis 113
Tepigi quo nomine adpellātur à Turcis 56
Topoianus pagus vbi ſitus 88
Traiani Imperatoris tyrannides 84
Tranſyluanus ſe coniungit Cæſari, quem Turcæ maxime timent 117
Tranſyluani virtus bellica ſeu fortitudo 147. 148

Tranſyluanum re pecuniaria maxime iuuandum 152
Tranſyluano Turcæ inſidiatur 148
Trapezus regio Turcis ſubiecta 130
Tribunus armamentarii nullo certo loco affixus eſt 365
Tribuni & centuriores quid potiſſimum agere, quo omnia feliciter ſuccedant, debeant 365. vnde originẽ ducunt 31
Triremes Turcarum cur parum valeant 62
Tulpans Perſis genus quoddam pilei 73
Turca, quas conditiones pacis ineundæ proponit 119 contra quos molem belli ſit conuerſurus, ſi pacem cum Tranſyluano & Cæſare ineat 124. quo nomine ſe læſum à Tranſyluano putat 123. cur ſubditorum ſeditiones maxime timeat 164. 165
Turcæ & Arabes quomodo nominent librum, qui cõtinet ipſorum leges 71
Turcæ vnde picem nanciſcãtur 62. vnde ſeuum, vela, & clauos habeant ibid.
Turcæ quo nomine Imperatorem ſuum inſignire ſoleant 8, 9. verẽtur ne Mahumete Imperatoria dignitate fungente regnum Conſtantinopolitanum illis iterum eripiatur, vt Mahumete 11. cur? 2. fraudũ optimi Architecti 60. cur maiori parte anni elapſa in bellum proficiſcantur, & exercitum non diu ſub ſignis retineant 52. omni genere carnis & Tzorba pulmento veſcuntur 53 aqua, vino, & Tzarbet, quod eſt potus genus, vtuntur 54 quomodo ad ſummos honores perueniant 10. 11 auxilium ſibi vt feratur expetit 293 lignorum materia abundant 55. qui fidem Chriſtianam eiurarunt ſeditionẽ facile mouere poſſent 166. naturales cur animis exulceratis ſint, 165 pacem libenter cur appetant 118
Turcarum Imperator caput & Ottomannicum imperium nunc dicitur 9 cur ſibi metuat 49
Turcarum mos non reſtituẽdi, quę ſemel in bello ceperunt 120. diſciplina militaris 57 arma offenſiua & defenſiua 55
Turcis Seitdag, aliis ἅγιον ὄρος ſonat 27. quo armorum genere vtuntur 55
Turcicus Imperator 400. millibus hominũ vel pluribus in expeditionem excurrit 258
Turcici Imperatores eo ambitionis ſtimulo digreſſi

vt ne

vt ne propriis quidem liberis parcant 4
Turcicum imperium vaſtiſſimum cur ſic dictum 11. præclaris belli ducibus deſtitutum 10
Turenopolia ditio vbi ſita 121

V

VAccia ſuperioris Hungariæ vrbs 121
Varbagnum propugnaculum à Soranzio exuſtum 178
Vaticinia de imperii Ottomannici euerſione 148
Vehementia atque audacia hoſtis non aggrediendus, ſed lento pede 348
Velona promontorium ſanctæ Mariæ 178
Veneti quid quondam cōtra eiuſmodi hoſtium impetū facere ſoliti ſunt 154. defenſores Chriſtianæ religionis ibid.
Venetis vt bellum inferatur Sultani Amurathi ſuadent 87
Veſprinum Hungariæ citerioris oppidum 121
Victoriæ Chriſtianorum contra infideles 58
Viſirii qui ſint, & quid Porta 75
Viſirii omnes vt Venetis bellum inferatur conſenſerūt 88
Viſirii Baſsi qui vocentur 7
Viſiriorum cōſilia quibus Amurathi perſuadent vt nouum bellum ſuſcipiat 74
Vinadol ditio cui ſubiacet 109
Vires Germaniæ 259
Vires Turcarum funditus exuſtæ 387
Virtus vnita & coniuncta ſolidior & præſtantior exiſtit axioma phyſicorum, quid denotet 327
Vizir Azem ſummus gubernator Ottomānici imperii 16
Viziri Turcis idem quod conſiliarii 25
Voinici lingua Sclauonica quid ſignificat 56
Volga fluuius, Rha cur Tartaris dictus 40
Volpii pactis iuratis ſeſe Turcis dediderunt 233
Volſcos in aciem currentes, Romani pede firmo anhelantes exceperunt 349
Voſia vrbs propugnaculum Turcarum 156
Vouiadæ & Arābaſſi iniquiſſime diuitias acquiſiuerunt 109
Vladislaus cum exercitu inſtante hyeme ad Hemum Thraciæ montem vſque proceſsit 212. Vngariæ rex contra Albertum Auſtriacum, adiutus auxilio, proficiſcitur 230. in Hungaria ſæpiſsime proſpero ſucceſſu relictis equis pedeſtre iniit certamen 349
Vladislaus II. cum 60000. militum ſub fuco in aciem

ANT 1317648

L 118.

XVII
C 18

Digitized by Google